

**DOĞU ANADOLU HAYVANCILIĞININ AVRUPA
BİRLİĞİNE UYUMU VE REKABET
EDEBİLİRLİĞİNİN ANALİZİ**

Adem AKSOY

**Doktora Tezi
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Prof. Dr. Fahri YAVUZ
2008
Her hakkı saklıdır**

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ

**DOĞU ANADOLU HAYVANCILIĞININ AVRUPA BİRLİĞİNE UYUMU
VE REKABET EDEBİLİRLİĞİNİN ANALİZİ**

Adem AKSOY

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

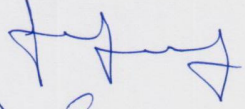
ERZURUM
2008

Her hakkı saklıdır

Prof. Dr. Fahri YAVUZ danışmanlığında, Adem AKSOY tarafından hazırlanan bu çalışma 24.01.2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

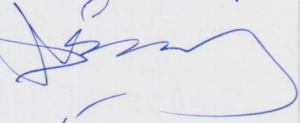
Başkan: Prof. Dr. Fahri YAVUZ

İmza:

Üye : Prof. Dr. Bülent MİRAN

İmza:

Üye : Prof. Dr. Semiha KIZILOĞLU

İmza:

Üye : Doç. Dr. Abdulkaki BİLGİÇ

İmza:

Üye : Yrd. Doç. Dr. Tecer ATSAN

İmza:

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Prof. Dr. Mehmet ERTUĞRUL

Enstitü Müdürü

ÖZET

Doktora Tezi

DOĞU ANADOLU HAYVANCILIĞININ AVRUPA BİRLİĞİNE UYUMU VE REKABET EDEBİLİRLİĞİNİN ANALİZİ

Adem AKSOY

Atatürk Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Fahri YAVUZ

Bu çalışmada, Türkiye’de büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın önemli ölçüde yapıldığı ve yapısal problemlerin en üst düzeyde olduğu Doğu Anadolu Bölgesi ile Avrupa Birliği (AB) büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık sektörünün yapısal farklılıklarını ortaya koymak, AB ile rekabet edebilirlikte en önemli iki faktör olan kaliteli ve düşük maliyetli üretim yapılamamasının nedenlerinin tespit edilmesini sağlamak amaçlanmıştır.

Çalışma materyali, Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki hayvancılığın yapısal durumunu, hayvan sağlığı şartlarını, hayvan refahını ve uygulanan hayvancılık politikalarının etkilerini AB’ye uyum açısından tespit etmek amacıyla Erzurum, Ağrı, Van ve Elazığ illerinde 580 anket yapılarak elde edilmiştir. Türkiye ve AB’ndeki hayvancılığın mevcut durumu, mevzuat farklılıklarının ve uygulanmakta olan politikaları detaylı olarak tespit etmek için ulusal ve uluslar arası resmi kurum ve kuruluşlara ait yayımlar, web sayfaları, konu ile ilgili yapılmış çalışmalar, çıkarılan tüzük ve yönetmelikler kullanılmıştır. Elde edilen veriler gruplar halinde tablolaştırılarak özetlenmiş ve işletmelerin AB standartlarına uyum derecelerine etki eden faktörlerin analizi sınırlı bağımlı değişken modeli logit yöntemiyle tahmin edilerek yapılmıştır.

Çalışma sonuçlarına göre; küçükbaş hayvan bulduran işletmelerin tamamının, büyükbaş hayvan bulduran işletmelerin ise %57,9’unun yerli ırklarla çalıştığı, %99’unun kayıt tutmadığı, bölgede şap, brusella gibi hastalıkların oldukça yaygın görüldüğü, işletmelerin %99’nun hayvanlarını elle sağdığı, laktasyon süresinin ineklerde ortalama 189 gün olduğu belirlenmiştir. Üreticilerin %94,5’inin mevcut yapılarıyla AB’nde uygulanan hayvan sağlığı ve refahı konularındaki standartları sağlayamayacakları tespit edilmiştir. Üretici anketlerinden elde edilen regresyon analiz sonucuna göre hayvancılığı ticari amaçlı yapan, laktasyon süresi uzun olan, toplam arazi miktarı fazla olan ve hayvancılık politikalarından daha fazla yararlanan işletmelerin AB ile daha kolay rekabet edebileceği düşüncesinde olduğu tespit edilmiştir. Mandıra ve kesimhanelerde mevsimlere göre değişmekle birlikte atıl kapasitenin fazla olduğu, üretim kapasitesi düşük olan işletmelerde hijyen şartlarına uyum konusunda sıkıntı olduğu tespit edilmiştir. Nakliyeciler anket sonuçları, hayvan naklinin yıl içerisinde birkaç ay yoğun olduğunu diğer aylarda hiç olmadığını, hayvan nakil işinin süreklilik arz etmemesi nedeniyle araçların hayvanların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanmadığını göstermiştir.

Bölge üreticisinin AB ile rekabet edebilmesi için üretim maliyetini artıran ve kaliteyi düşüren düşük verimli ırklarla çalışmaktan vazgeçmesi ve hayvancılık şartlarını iyileştirmesi gereklidir. Regresyon analiz sonucunda da görüldüğü gibi ticari amaçlı üretim yapan işletmelerin sayısı artırılmalıdır. Hükümetin mandıra ve kesimhanelerin önemli bir bölümü için AB gıda güvenliği ve hijyen şartlarına uyma konusunda zorlayıcı tedbirler almalıdır.

2008, 198 sayfa

Anahtar Kelimeler: AB’ne uyum, Doğu Anadolu Bölgesi, hayvancılık ve rekabet edebilirlik

ABSTRACT

Ph.D. Thesis

AN ANALYSIS ON ACCORDANCE TO EUROPEAN UNION AND COMPETITIVENESS OF ANIMAL HUSBANDRY SECTOR IN EASTERN ANATOLIA REGION

Adem AKSOY

Atatürk University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics

Supervisor: Prof. Dr. Fahri YAVUZ

In this study, it is aimed to explore the structural differences between Animal Husbandry sector in European Union and Animal Husbandry Sector in Eastern Anatolia Region where animal husbandry is main agricultural activity and structural problems of animal husbandry sector are high and to determine the causes that constrain quality and low cost production which are two important factors in competing with European Union.

The main material of the study is the data that were collected from 580 surveys in Erzurum, Ağrı, Van and Elazığ Provinces to determine structure of animal husbandry sector in Eastern Anatolia Region, conditions of animal health, animal welfare and hygiene and the impacts of animal husbandry support policies on the accordance to European Union. Publications of related national and international institutions, their web pages, scientific papers and regulations enacted were used to determine the current situation of animal husbandry sector in Turkey and European Union, differences in regulations and policy applications in detail. The data were summarized using cross tabbing and the factors affecting accordance abilities to European Union conditions were analyzed by estimating limited dependent variable model using logit method.

According to results of the study, among all of sheep and goat growing farmers, 57,9 percent of cattle growing farmers have local breeds, 99 percent don't keep recording, animal diseases such as foot and mouth disease and brucellosis are very common, 99 percent of farmers milk the animals by hand and lactation period is only 189 days in average. With their current structure, 94,5 percent farmers would not be able to provide the standards on animal health and welfare practiced in European Union. According to the results of regression analysis for animal growers, who are running the farm for commercial purpose, have long lactation period of their cattle, have larger land and receive support policies of animal husbandry would be able to compete against the animal growers in European Union. In milk processing units, there are problems in keeping hygiene conditions in the periods when idle capacity exists and when processing capacity is low. Transporting of animals is being conducted in the couple of months of the year, thus transporting vehicles are not well equipped and designed.

In order to be competitive with the farmers in European Union, farmers in the region have to give up low productive breeds causing increase in production cost and must utilize agricultural support policies. In addition, number of commercial farms and size of farms in terms of land must be increased. Government must take precautions for dairy processing units and slaughterhouses to comply with food security and hygiene conditions of European Union.

2008, 198 page

Key words: Accordance to EU, East Anatolia Region, animal husbandry and competitiveness,

TEŞEKKÜR

“Doğu Anadolu Hayvancılığının Avrupa Birliğine Uyumu ve Rekabet Edebilirliğinin Analizi” başlıklı çalışmanın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen danışmanım Sayın Prof. Dr. Fahri YAVUZ’a, tez izleme komitesinde yer alan ve önemli katkılarda bulunan Sayın Prof. Dr. Bülent MİRAN, ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Tecer ATSAN’a teşekkür ederim.

Doktora tezi olarak sunduğum bu çalışmayı destekleyen, **TÜBİTAK-TOVAG** araştırma grubuna, Erzurum, Ağrı, Van ve Elazığ illerinde anket sorularına sabırla cevap veren değerli çiftçilere, süt işleme tesislerindeki ve kesim hanelerdeki yetkililere ve nakliyecilere de teşekkür ederim.

Bu alışma sırasında kendilerine fazla zaman ayıramadığım ve bu nedenle bana karşı sabır ve desteğini azami ölçüde gösteren eşim Ayça ve kızım Beril’e şükranlarımı sunuyorum.

Adem AKSOY

Ocak 2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	vi
ÇİZELGELER DİZİNİ	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaç.....	4
1.2. Kapsam.....	5
2. KAYNAK ÖZETLERİ	7
3. MATERYAL VE YÖNTEM	15
3.1. Materyal.....	15
3.2. Yöntem.....	15
3.2.1. Ana kitlenin belirlenmesinde uygulanan yöntem.....	15
3.2.2. Örnek hacminin belirlenmesinde uygulanan yöntem.....	17
3.2.3. Anket hazırlama aşamasında uygulanan yöntem.....	19
3.2.4. Verilerin analizinde izlenen yöntem.....	20
4. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA	25
4.1. Avrupa Birliği ve Türkiye’de Hayvancılık Sektörü.....	25
4.1.1. Mevcut durum.....	25
4.1.1.a. Hayvan varlığı.....	27
4.1.1.b. Kesilen hayvan sayısı, et üretimi ve verim.....	29
4.1.1.c. Sağılan hayvan sayısı, süt üretimi ve verim.....	34
4.1.2. Türkiye’de hayvancılık politikaları.....	37
4.1.2.a. Türkiye’de hayvancılığa verilen destekler.....	39
4.1.2.b. Hayvancılığa yönelik dış ticaret düzenlemeleri.....	48
4.1.2.c. Dünya Ticaret Örgütü taahhütleri ve kırmızı et sektörü.....	49
4.1.2.d. Türkiye’nin AB’ye uyum konusunda hayvancılık alanında yaptığı çalışmalar....	50
4.1.3. Avrupa Birliğinde hayvancılık politikaları.....	54
4.1.3.a. Avrupa Birliği sığır ve dana eti destekleri.....	54
4.1.3.b. Avrupa Birliği koyun ve keçi eti destekleri.....	60
4.1.3.c. Avrupa Birliği süt ve süt ürünleri destekleri.....	61
4.1.3.d. Ortak Tarım Politikası 2003 reformu.....	63
4.1.3.e. Müdahale sistemi.....	67
4.1.3.f. Kota sistemi.....	68
4.1.3.g. Avrupa Birliği’nde hayvancılık alanındaki önemli düzenlemeler.....	69
4.2. Analiz Sonuçları.....	78
4.2.1. Deskriptif analiz sonuçları.....	78
4.2.1.a. Üretici anket sonuçları.....	78
4.2.1.b. Mandıra anket sonuçları.....	100
4.2.1.c. Kesimhane anket sonuçları.....	108
4.2.1.d. Nakliyeciler anket sonuçları.....	116
4.2.2. Korelasyon analizi sonuçları.....	122

4.2.2.a. Hayvancılık işletmeleriyle ilgili değişkenler arasındaki korelasyon.....	123
4.2.2.b. Süt işlemlerine ait değişkenler arasındaki korelasyon.....	127
4.2.2.c. Kesimhanelerle ilgili değişkenler arasındaki korelasyon.....	128
4.2.2.d. Nakliyecilerle ilgili değişkenler arasındaki korelasyon.....	129
4.2.3. Regresyon analiz sonuçları.....	130
5. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	136
KAYNAKLAR.....	150
EKLER.....	156
EK-1.....	156
EK-2.....	173
ÖZGEÇMİŞ.....	198

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler

Kg	Kilogram
Ykrş	Yeni Kuruş
YTL	Yeni Türk Lirası
\$	Dolar
€	Euro

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
ADNS	Hayvan Sağlığı Bildirim Sistemi
AMINO	Hayvan Hareketleri Kontrol Sistemi
BBHB	Büyükbaş Hayvan Birimi
BSE	Deli Dana Hastalığı
DOM	Doğrusal Olasılık Modeli
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EBK	Et Balık Kurumu
EEC	Avrupa Ekonomik Topluluğu
EFSA	Avrupa Gıda Güvenlik Otoritesi
EUROSTAT	Avrupa Birliği İstatistik Ofisi
FAO	Gıda ve Tarım Örgütü
FEOGA	Tarımsal Yön Verme ve Garanti Fonu
FVO	Gıda ve Veterinerlik Ofisi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
HACCP	Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları
IMF	Uluslararası Para Fonu
ISO	Uluslararası Standardizasyon Kurumu

IPA	Katılım Öncesi Mali Aracı
NUTS	İstatistik Bölge Sınıflandırması
OIE	Dünya Hayvan Sağlığı Organizasyonu
OPD	Ortak Piyasa Düzeni
OTP	Ortak Tarım Politikası
PPR	Koyun ve Keçi Vebası
SHIFT	Veteriner Sınır Kontrol Desteği
STSHS	Süt Tankı Somatik Hücre Sayısı
TBS	Toplam Bakteri Sayısı
TCZB	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası
TİGEM	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TKK	Tarım Kredi Kooperatifi
TÖP	Tek Ödeme Planı
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
TSEK	Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu
TSK	Tarım Satış Kooperatifi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
WTO	Dünya Ticaret Örgütü
YEMSAN	Yem Sanayi

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1.1. Türkiye ve AB'nin temel kriterler açısından karşılaştırılması.....	1
Çizelge 3.1. Doğu Anadolu'yu kapsayan Düzey II alt bölgeler ve bu bölgelere dahil olan iller.....	16
Çizelge 3.2. Erzurum, Ağrı, Van ve Elazığ illerine ait agro-ekolojik alt bölgeler ve bağlı ilçeler.....	16
Çizelge 3.3. Araştırma alanını oluşturan ilçelerin illere ve agro-ekolojik bölgelere göre dağılımı.....	17
Çizelge 3.4. Anketlerin illere ve anket yapılan gruplara göre dağılımı.....	19
Çizelge 4.1. Bazı temel göstergeler bakımından Türkiye ve AB hayvancılık sektörleri.....	25
Çizelge 4.2. AB ülkeleri ve Türkiye'de yıllar itibariyle sığır sayısı.....	27
Çizelge 4.3. AB ülkeleri ve Türkiye'de yıllar itibariyle koyun ve keçi sayısı.....	29
Çizelge 4.4. AB ülkeleri ve Türkiye'de yıllar itibariyle kesilen sığır sayısı, et üretimi ve verim.....	30
Çizelge 4.5. AB ülkeleri ve Türkiye'de yıllar itibariyle kesilen koyun sayısı, et üretimi ve verim.....	32
Çizelge 4.6. AB ülkeleri ve Türkiye'de yıllar itibariyle kesilen keçi sayısı, et üretimi ve verim.....	33
Çizelge 4.7. AB ülkeleri ve Türkiye'de yıllar itibariyle sağılan sığır sayısı, süt üretimi ve verim.....	35
Çizelge 4.8. AB ülkeleri ve Türkiye'de yıllar itibariyle keçi sütü üretimi (%).....	36
Çizelge 4.9. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı 2006 yılı hayvancılık destekleri.....	48
Çizelge 4.10. Türkiye'de hayvancılığa yönelik izlenen dış ticaret politikaları ve araçları.....	49
Çizelge 4.11. OPD çerçevesindeki iç ve dış pazarla ilgili destekleme önlemleri.....	58
Çizelge 4.12. AB'nde büyükbaş hayvancılığa verilen primler.....	59
Çizelge 4.13. Ankete katılan üreticilerin ailedeki fert sayıları.....	79
Çizelge 4.14. Ankete katılan üreticilerin eğitim durumlarına göre dağılımı.....	80
Çizelge 4.15. Ankete katılan üreticilerin tarımsal yayım araçlarından faydalanma durumu...	80
Çizelge 4.16. Çiftçilerin yaş gruplarına göre dağılımı.....	81
Çizelge 4.17. Hayvancılık yapan işletmelerin tipi.....	82
Çizelge 4.18. Hayvancılığın yapılış amacına göre işletmelerin sınıflandırılması.....	82
Çizelge 4.19. İşletmelerin buldukları küçükbaş hayvan sayılarına göre sınıflandırılması.....	83
Çizelge 4.20. İşletmelerin buldukları büyükbaş hayvan sayılarına göre sınıflandırılması.....	84
Çizelge 4.21. İşletmelerin sahip oldukları büyükbaş hayvanların ırklara göre dağılımı.....	84
Çizelge 4.22. Her bir işletme tarafından üretilen, satın alınan, satılan ve işletme tarafından kullanılan ortalama kaba yem miktarı (kg).....	85
Çizelge 4.23. İşletmede kullanılan kaba yemin çeşidi.....	86
Çizelge 4.24. Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarda laktasyon süresi ve günlük ortalama süt verimi.....	87
Çizelge 4.25. Çiftçilerin önemli bazı dernek ve kooperatiflere üyelik durumu.....	87

Çizelge 4.26. Büyükbaş hayvan bulunduran işletmelerin suni tohumlama yaptırma durumu	89
Çizelge 4.27. İşletmelerin silaj yapıp yapmama durumlarına göre dağılımı.....	89
Çizelge 4.28. Hayvanları sağım şekline göre işletmelerin sınıflandırılması.....	90
Çizelge 4.29. Sağımdan sonra sütün muhafaza şekli.....	90
Çizelge 4.30. Büyükbaş hayvan bulunduran işletmelerin hayvanları kuruya alma zamanı....	91
Çizelge 4.31. Hayvan barınaklarının belirli kıstaslara göre gruplandırılması.....	91
Çizelge 4.32. Ahırların kullanım sürelerine göre dağılımı.....	92
Çizelge 4.33. Ağılların kullanım sürelerine göre dağılımı.....	93
Çizelge 4.34. İşletmelerde önemli hayvan hastalıklarının görülme durumu (%).....	94
Çizelge 4.35. İşletmelerin karma aşı yaptırma durumu.....	94
Çizelge 4.36. İşletme başına bir yıl içerisinde doğum yapan hayvan sayısı ve ilk 1,5 ay içerisinde ölen hayvan sayısı.....	95
Çizelge 4.37. Büyükbaş hayvanların hayvan kimlik ve kayıt sistemine kayıtlı olma durumu.....	95
Çizelge 4.38. Ankete katılan işletmelerde sağımdan önce meme temizliği yapma durumu...	96
Çizelge 4.39. İşletmeler için önemli hayvancılık problemleri (önem sırasına göre).....	97
Çizelge 4.40. Mevcut hayvancılık politikalarından faydalanma durumu.....	98
Çizelge 4.41. AB'ne üye olunması durumunda AB'nde uygulanan hayvan sağlığı ve refahı konularındaki standartlara uyma durumu.....	99
Çizelge 4.42. Devletin uygun koşullarda kredi vermesi durumunda AB'nde uygulanan hayvan sağlığı ve refahı konularındaki standartlara uyma durumu.....	99
Çizelge 4.43. Ankete katılan süt işletmelerinin gruplandırılması.....	100
Çizelge 4.44. Her bir işletme için sütün toplandığı ortama köy ve hane sayısı.....	101
Çizelge 4.45. İşletmelerin ham maddeyi temin etme şekillerine göre gruplandırılması (%)...	101
Çizelge 4.46. Ham maddenin işletmeye geliş şekline göre işletmelerin sınıflandırılması (%)	102
Çizelge 4.47. Süt işletmelerinin mevsimlere göre kapasite kullanım oranları (%).....	103
Çizelge 4.48. Süt işletmelerinde tam kapasite ile çalışmayı engelleyen sebepler.....	103
Çizelge 4.49. Süt işletmelerindeki önemli pazarlama sorunları.....	104
Çizelge 4.50. Süt işletmelerinde kalite kontrolünün yapıldığı üretim aşamaları.....	104
Çizelge 4.51. Süt işletmelerinde sütün kalitesine bakmak için laboratuvarın olup olmama durumu.....	105
Çizelge 4.52. Süt işletmelerinin önemli bazı hijyen kurallarına uyma durumu (evet cevabını verenler).....	105
Çizelge 4.53. İşletmelerin sahip oldukları ulusal ve uluslararası sertifikalar.....	107
Çizelge 4.54. Süt işletmelerinin AB süt işletmelerinde uygulanan yüksek hijyen şartlarından haberdar olma durumu.....	107
Çizelge 4.55. Süt işletmelerinin AB'nde uygulanan yüksek hijyen şartlarını sağlayabilme durumları.....	108
Çizelge 4.56. Kesimhanelerin sınıflara göre gruplandırılması.....	109
Çizelge 4.57. Ankete katılan kesimhanelerin önem sırasına göre ham maddeyi temin şekli...	109
Çizelge 4.58. Kesimhanelerde önem sırasına göre kesilen hayvan türleri.....	110
Çizelge 4.59. Kesimhanelerin mevsimlere göre kapasite kullanım oranları.....	110

Çizelge 4.60. Kesimhanelerin tam kapasite ile çalışmalarını engelleyen faktörler.....	111
Çizelge 4.61. Kesimhanelerin sahip oldukları ulusal ve uluslararası gıda güvenliği ve kalite sertifikaları (%)......	112
Çizelge 4.62. Soğuk hava depolarında nem kontrolünün olma durumu.....	112
Çizelge 4.63. Kesimhanelerin sahip oldukları padoklara göre sınıflandırılması.....	113
Çizelge 4.64. Kesimhanelerin önemli bazı hijyen kurallarına uyma durumu (evet cevabını verenler).....	113
Çizelge 4.65. Kesim bölümünde kullanılan alet ve teçhizatın temizlenme sıklığı.....	114
Çizelge 4.66. Kesim bölümündeki aletlerin temizlenme şekli.....	114
Çizelge 4.67. Mevcut yapı ile AB'ndeki işletmelerle rekabet edebilme durumu.....	115
Çizelge 4.68. AB'ndeki kesim öldürme sırasında hayvanların korunması ve hijyen şartlarına uyabilme durumu.....	115
Çizelge 4.69. Nakliyecilerin eğitim gruplarına göre dağılımı.....	117
Çizelge 4.70. Nakliyecilerin sosyal güvenlik kurumlarından faydalanma durumları.....	117
Çizelge 4.71. Nakliyecilerin sahip oldukları araçların yaşı.....	118
Çizelge 4.72. Nakliyecilerin canlı hayvan taşıma durumuna göre sınıflandırılması.....	118
Çizelge 4.73. Taşınan hayvanların türlere göre dağılımı.....	119
Çizelge 4.74. Hayvan naklinin yoğun yapıldığı iller.....	119
Çizelge 4.75. Sığır naklinin yoğun yapıldığı aylar (önem sırasına göre).....	120
Çizelge 4.76. Koyun naklinin yoğun yapıldığı aylar.....	120
Çizelge 4.77. Nakliye araçlarında AB'nde uygulanan önemli standartların olma durumu (evet cevabı verenler).....	121
Çizelge 4.78. AB'nde tam üyelik durumunda nakil sırasındaki standartlara uyabilme durumu.....	122
Çizelge 4.79. Büyükbaş hayvancılık işletmelerinde kullanılan değişkenler arasındaki korelasyon.....	124
Çizelge 4.80. Küçükbaş hayvancılık işletmelerinde kullanılan değişkenler arasındaki korelasyon.....	125
Çizelge 4.81. Tüm hayvancılık işletmelerinde kullanılan değişkenler arasındaki korelasyon	126
Çizelge 4.82. Süt işleyen işletme anketlerinden elde edilen değişkenler arasındaki korelasyon.....	127
Çizelge 4.83. Kesimhane anketlerinden elde edilen değişkenler arasındaki korelasyon.....	128
Çizelge 4.84. Nakliyeciler anketlerinden elde edilen değişkenler arasındaki korelasyon.....	129
Çizelge 4.85. Büyükbaş bulunduran işletmeler için lojistik regresyon analizi sonuçları.....	131
Çizelge 4.86. Küçükbaş bulunduran işletmeler için lojistik regresyon analizi sonuçları.....	132
Çizelge 4.87. Hayvancılık işletmelerinin tamamı için lojistik regresyon analizi sonuçları....	133
Çizelge 4.88. Mandıralarla ilgili lojistik regresyon analizi sonuçları.....	134
Çizelge 4.89. Nakliyecilerle ilgili lojistik regresyon analizi sonuçlar.....	135

1. GİRİŞ

Gelişen ve değişen dünyada tarım sektörü, gerek gıda maddelerini karşılaması, gerekse kırsal kesimde yaşayanların gelir seviyesinin iyileştirilmesi açısından vazgeçilmez öneme sahiptir. Bu durum, Türkiye için de geçerlidir. Tarım sektörü, tüm Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de önemli ölçüde ekonomik gelişmeye paralel olarak gelişmektedir. Türkiye için özellikle, 3 Ekim 2005’te AB ile olan müzakerelerin başlamasıyla, tarım sektörünün daha hızlı gelişmesi için önemli bir fırsat doğmuştur. Bu bağlamda, Türkiye’deki tarımsal yapının AB’ndeki yapı hedef alınarak iyileştirilmesi önem arz etmektedir.

Çizelge 1.1’de de görüldüğü gibi, Türkiye ve AB arasında tarımsal kriterler açısından önemli farklar vardır. Türkiye’de ortalama işletme büyüklüğü 5,9 ha iken, AB’nde 13 ha’dır. Türkiye’de tarımın istihdamdaki payı %34 iken, AB’nde %6’dır. Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) içerisinde tarımın payı Türkiye’de %11,2 iken, AB’nde %1,8 olup oldukça düşüktür.

Çizelge 1.1. Türkiye ve AB’nin temel tarımsal kriterler açısından karşılaştırılması

Göstergeler	Türkiye	AB 15	AB 25
Tarımsal işletme sayısı (bin adet)	3 077	7 370	13 000
Ort. işl. büyü. (hektar)	6,0	17,4	13
Tarımın istihdamdaki payı (%)	30	5	6
GSMH’da tarımın payı (%)	11,2	1,9	1,8

Kaynak: Günaydın 2006; Anonim 2007a

AB tarafından uygulanan tarım ve hayvancılık politikaları da önemli farklılıklar içermektedir. AB tarım politikaları, Ortak Tarım Politikası (OTP) ve bu kapsamda Ortak Piyasa Düzeni (OPD) ile yürütülmektedir. Türkiye’de ise, bu düzeyde sistematik bir politika uygulaması bulunmamaktadır. Bu nedenle, üyelik sürecinde Türkiye’nin OTP’na uyum sağlaması ve AB hayvancılık sektörü karşısında, Türkiye hayvancılığının

rekabet edebilir bir güce kavuşturulması için, çok önemli yapısal iyileştirmeler yapılması gerekmektedir (Saçlı 2005).

AB ve Türkiye arasındaki bu önemli farklılıklardan dolayı, Birliğe katılım hem AB hem de Türkiye açısından zorlu bir süreç gerektirecektir. Ancak, AB müzakere süreci iyi değerlendirilebilirse Türkiye'nin kendi kendine yıllar önce yapması gerekip de çeşitli nedenlerle yapamadığı veya ertelediği dönüşüm süreci hızlanacaktır. Bu nedenle, müzakere süreci hafife alınmayacak, iyi hazırlanılması ve sonuna kadar ciddiyetle yürütülmesi gereken bir süreçtir (Acar 2005). Katılım için gerekli hazırlıklar önümüzdeki on yıl boyunca sürebilecektir. Bu süre içerisinde devamlı gelişen AB'ne uyum için, Türkiye'de de daha radikal bir değişimin olması kaçınılmazdır (Anonymous 2005a).

Türkiye'nin, AB'ne tam üyeliğinin yaratacağı etkiler uzun yıllardan beri birçok araştırmaya konu olmuştur. Bu araştırmaların sonuçları, AB'ne katılımın tarım açısından sıkıntılı olacağını ve AB'nin tarımsal yapısını önemli ölçüde etkileyeceğini bildirmektedir. Türkiye'de tarım işletmeleri çoğunlukla geçimlik veya yarı geçimlik aile işletmeleri karakterindedir (Eraktan 2004). Ülkemizin tarımsal yapısı, AB'nden çok büyük farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin en önemli ve en sorunlu yönünü tarımsal yapıdaki bu farklılıklar oluşturacaktır. Buna ilave olarak AB'nin en önemli işbirliğinin ortak tarım politikası olduğu gerçeği dikkate alındığında, Türkiye'nin AB'ne üyelik yolunun tarımdan geçtiğini söylemek gerçekçi bir tespit olacaktır (Anonim 2006a).

AB'ne tam üyelik durumunda, tarım sektörü içinde özellikle hayvancılık alt sektörü büyük bir rekabet baskısı altında kalacaktır. AB'nin ilgili müktesebatına uyum sağlayabilmek için Türkiye hayvancılığına uygulanan politikalarda önemli değişiklikler olması kaçınılmazdır. Ayrıca sektörün yapısında önemli değişikliklerin hızlı bir şekilde gerçekleşmesi gündeme gelecektir. İşte kısa zaman içerisinde meydana gelecek bu değişimlerin etkilerinin nasıl olacağı, üyelikten sonra sektörün rekabet gücünün nasıl değişeceğinin önceden bilinmesi, tam üyelik durumunda meydana gelecek sorunların

önceden doğru bir şekilde çözülmesine imkân sağlayacaktır.

AB komisyonu çalışma dokümanının veterinerlik bölümünde, Türkiye’de bulaşıcı hayvan hastalıklarının neredeyse tamamının görüldüğü, AB dış sınırlarındaki kontrolün iyi donatılmış sınır kontrol temeline dayandığı, AB mevcut kurallarına uyumun büyük çaba gerektireceği belirtilmiştir. AB’ndeki sıkı ithalat kontrollerinden dolayı, Türkiye’nin doğusundan gelen canlı hayvan akışının da oldukça sınırlanacağı ifade edilmiştir. AB’ndeki hayvan refahı ve yüksek hijyen şartlarına uyum konusunda, Türkiye’nin radikal değişmelere ihtiyacının olacağı ifade edilmektedir (Anonim 2005b).

Türkiye’de, AB’ne uyumla ilgili olarak hayvanların tanınması ve tescili konusunda ilerleme sağlamış fakat koyun ve keçilerin tesciline henüz başlanmamıştır. Hayvan hastalıklarının kontrolü konusunda bazı düzenlemeler yapılmıştır. Dünya Hayvan Hastalıkları Teşkilatı (OIE), A-Listesi hastalıklarının kontrolüne dair hayvan hastalığı stratejisi ve veterinerlik alanında belirli uygulama kuralları tasarlamıştır. Ancak, yasal düzenleme henüz hazırlanamadığından, bunların kabulü sağlanamamıştır (Anonim 2006b).

Türkiye’nin, AB’ne üyeliğinin hayvancılık sektörüne olası etkileri üzerine değişik yüzeysel çalışmalar olmakla birlikte, yeterli düzeyde ve detayda değildir. AB tarım politikalarında meydana gelen değişimler dikkate alındığında, daha fazla ve detaylı çalışmalara ihtiyaç duyulacağı açıktır.

Katılım sırasında, Türkiye’nin hayvancılık alanındaki ciddi sorunlarını önlemek amacıyla bu alandaki yapısal farklılıklarının detaylı olarak saptanması ve bu temel farklılıkların nasıl AB ile uyumlu hale getirilebileceğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Rekabet edebilirliği sağlamak amacıyla, hayvan sağlığı, hayvan refahı ve özellikle doğu sınırlarındaki kontrolleri iyileştirmek için önemli politika değişikliklerine ve uygulamalarına gitmek gerekecektir (Anonymous 2005a). Türkiye’de, bilinen tüm salgın ve bulaşıcı hayvan hastalıkları görülmektedir. Bu hastalıkların yok edilmemesi ileride tam üyelik durumunda AB’ne üye ülkelere olan ihracatı olumsuz yönde

etkileyecek, hayvan sağlığı ile ilgili masrafların artmasına neden olacak, hayvan ölümlerinden dolayı ülke ekonomisine önemli miktarda yük getirecektir. Türkiye’de hayvan kimlik sistemi tam anlamı ile oluşturulamadığı için, hayvan sağlığı konusundaki sıkıntılar devam etmektedir.

Türkiye’de hayvancılığın yoğun şekilde yapıldığı bölgelerin başında Doğu Anadolu Bölgesi gelmektedir. Bölge, Türkiye’deki büyükbaş hayvan varlığının yaklaşık %24.4’üne ve küçükbaş hayvan varlığının ise %34.3’üne sahiptir (Anonim 2004a). Mevcut çayır ve mera varlığı bakımından da Türkiye’nin başta gelen bölgesidir. Doğu Anadolu Bölgesi gerek hayvan mevcudu gerekse mevcut meralar ve kaliteli yem bitkileri üretimi bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Ancak, Doğu Anadolu iyi bir hayvancılık potansiyeline sahip olmasına rağmen, yapısal problemlerin en fazla yaşandığı bölgelerin başında gelmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın konusu, AB’ne uyum açısından rekabet edebilirliğin iki ana unsuru olan kaliteli ve düşük maliyetli üretim yapabilmenin önündeki en önemli engeller olan ekonomik olmayan hayvancılık üretim yapısı, hayvan sağlığı şartları ve hayvan refahı ile ilgili Doğu Anadolu Bölgesindeki mevcut durum, AB ile kıyaslanarak belirlenecek farklılıklar ve bu farklılıkları gidermek için gerekli alternatif politikaların sunulmasıdır.

1.1. Amaç

Bu çalışmanın temel amacı; Türkiye’de hayvan varlığının en yoğun olarak yapıldığı Doğu Anadolu Bölgesi ile AB büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık sektörünün yapısal farklılıklarını ortaya koymak, AB ile rekabet edebilirlikte en önemli iki faktör olan kaliteli ve düşük maliyetli üretim yapılamamasının nedenlerinin tespit edilmesini sağlamaktır. Türkiye’nin gerek %24.4 oranında büyükbaş ve %34.3 oranında küçükbaş hayvan sayısı bakımından gerekse mevcut meralar ve kaliteli yem bitkileri üretimi açısından en önemli hayvancılık deposu ancak yapısal olarak en problemlı bölgesi olan Doğu Anadolu Bölgesini temsil niteliği taşıyan Erzurum, Ağrı, Van ve Elazığ

illerindeki üretici, nakliyecisi ve işleyici işletmelerle anket çalışması yapılmıştır. Bu iller, küçükbaş ve büyükbaşta sırasıyla Doğu Anadolu Bölgesi hayvan varlığının %51.2'sini ve %47.3'ünü oluşturmaktadır (Anonim 2004a).

Bu temel amaç çerçevesinde tespit edilecek alt amaçlar:

- Yürürlükteki hayvancılık ile ilgili mevzuatları tespit etmek,
- Türkiye ve AB'ndeki hayvancılıkla ilgili mevcut yapı (hayvan sayısı, işletme büyüklüğü, verimlilik vb.) karşılaştırılarak farklılıkları ortaya koymak,
- Kaliteli üretim yapılabilmesi için hayvan refahı, hayvan sağlığı ile ilgili uyulması gereken AB teknik ve standartlarını belirlemek,
- Erzurum, Ağrı, Van ve Elazığ illerinde yapılan anket çalışması ile çiftçilerin hayvan refahı (nakil sırasında, yetiştirme esnasında hayvanların korunması vb.) ve hayvan sağlığı (bulaşıcı hastalıklar ve hayvan kimlik sistemleri) konusundaki bilgi düzeylerinin ölçülmesi ve AB'ndeki bu standartlara uyum düzeyinde etkili olan faktörleri tespit etmek,
- Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık işletmelerinde hayvan refahı ve hayvan sağlığına uyum aşamasında ortaya çıkabilecek sorunların; çiftçi, kesimhane, mandıra, ilgili kurum ve kuruluşlar ve ülke geneli açısından değerlendirilmesini yapmak,
- Tüm bu olumsuzlukların giderilmesi için AB'ne uyum süreci doğrultusunda uygulanan tarımsal yapı ve destekleme politikalarının değerlendirilmesini kapsamaktadır.

1.2. Kapsam

Çalışmanın kapsamına bakıldığında, makro düzeyde Türkiye ve AB'deki büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık sektörünün genel çerçevesi verilmiştir. AB ile olan yapısal farklılıklar ortaya konularak müzakere sürecinde katkı sağlayacak öneriler sunulmuştur. Rekabet edebilirlik için temel kriter olan kaliteli ve düşük maliyetli üretim ile ilgili olarak aşağıda verilen hususlarda AB ile Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki

mevcut yapı ve uygulamalar açısından durumları karşılaştırılmıştır.

- İşletme büyüklüğü
- Çalışılan hayvan ırklarının durumu
- Hayvan başına üretilen ve tüketilen yem miktarı
- Hayvan başına verimlilik
- Örgütlenme
- Kullanılan teknoloji düzeyi
- Hayvan refahı
 - Hayvan barınaklarının durumu
 - Nakil sırasında hayvanların korunması
 - Kesim ve öldürme sırasında hayvanların korunması
 - Yetiştirilen hayvanların korunması
- Hayvan sağlığı
 - Bulaşıcı hastalıklar
 - Hayvan kimlik ve kayıt sistemi
 - Hijyen

Çalışma alanı olarak, 26 NUTS II düzey bölgesi içerisinde Doğu Anadolu Bölgesi olarak adlandırabilecek TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt), TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli) ve TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari) bölgeleri içerisinde büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayılarına bakılarak, her bir bölgede hayvan sayısının en fazla olduğu iller Erzurum, Ağrı, Van ve Elazığ olarak tespit edilmiştir. Bu illerde toplam olarak 580 adet anket yapılmıştır.

2. KAYNAK ÖZETLERİ

Yavuz (1999), Türkiye Besi ve Süt Hayvancılığı Politikalarının Analizi isimli çalışmasında Türkiye’de uygulanan politikaları yapısal, ürün, girdi, kredi ve ticaret politikaları şeklinde ele almıştır. Hayvancılık sektörünün problemlerini; üretilen ürün piyasalarındaki istikrarsızlık, işletmelerin ekonomik büyüklükte olmaması, hayvan başına verimliliğin düşük olması, çiftçilerin örgütlenememesi, yem bitkileri üretimindeki başarısızlıklar, bakım ve besleme şartlarının iyi olmaması, üreticilerin teknik bilgi düzeylerinin ve ticari işletmelerin gelişmesi için gerekli sermaye birikiminin yetersizliği ve hayvan sağlığı hizmetlerinin istenen seviyede olmaması şeklinde sıralamıştır. Çözüm önerisi olarak; verimi artırmak için kültür ve melez hayvanların sayısının artırılmasına yönelik çalışmaların yapılması, et ve süt primi uygulamalarının devam etmesi ve enflasyondan dolayı erimesinin önlenmesi, yem politikalarına gerekli önemin verilmesi, yem bitkileri üretiminin teşvik edilmesi ve kredilerin amaca uygun olarak kullanılmasının sağlanması gerektiğini önermiştir.

Anonim (2000a), hayvan hastalıkları, mevcut durum, strateji, politikalar ve karantina tedbirleri başlıklı çalışmada, Türkiye’deki hayvan hastalıklarının kontrol altına alınamamasının nedenleri tespit edilmeye çalışılmış ve aşağıdaki faktörlerin önemli olduğu ifade edilmiştir. Bazı mevzuatların günün koşullarına göre yenilenmemesi, hayvancılık işletmelerinde kayıt sisteminin yetersizliği, hayvan park ve pazar kurumları ile sevk kontrol merkezlerindeki sıkıntılar, karantina hizmetlerindeki aksaklıklar, bütçe, araç ve ekipman yetersizliği, yetiştirici ve sağlık personelin eğitim yetersizliği, kamuda veteriner hekim ve yardımcı personel sayısının yetersizliği, Türkiye’nin jeopolitik durumu ve sınır komşularımızdan kontrolsüz ve kaçak hayvan girişleri, diğer ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliğinin koordine edilememesi, yetki kargaşası, tarımsal işletmelerin yapısı, özel veteriner hekimlerin katılımının olmaması olarak sıralanmıştır.

Beranger (2000), AB’nde hayvancılık ve çok yönlülük konulu çalışmasında, AB hayvancılığının geleceğini ele almıştır. Gelecekte, AB hayvancılık üretim sisteminin artan bir şekilde rekabetçi pazar, dünyada hayvansal protein için artan talep, yüksek

kalitede ve güvenli gıda arzı ve sürdürülebilir üretim sistemleri ile yüz yüze kalacağını ifade etmiştir. 2010 yılındaki AB için uygulanabilir bir kaç senaryo geliştirmiştir. Bu senaryolar;

-Hükümetler arasında işbirliğinin yapıldığı, sorumlulukların paylaşıldığı daha az ya da daha fazla düzenlemenin olduğu tamamen liberal bir hayvansal gıda ürünleri pazarında başarılı olması,

-Avrupa'nın bölgesel krizle yüz yüze kalması ve hayvansal gıda ürünlerinde komşuları ile sıkıntı yaşamaması,

-Avrupa'nın çevre ile uyumlu çalışan toplum yaratması ve dünya pazarlarına açılması fakat üretici, endüstri, hükümet ve gelişen sürdürülebilir tarımda önde gelen ülkelerin aralarında güçlü işbirliğinin olması şeklinde sıralanmaktadır.

Ergin ve Eyicil (2000), Türkiye tarımının yapısal sorunlarını ele aldıkları çalışmalarında yapısal sorunları; Türkiye'de tarımsal üretim planlaması yoktur, üretim birimlerinin yapısal sorunları vardır, tarım toprakları sorunludur, verim ve üretim düşüktür, üretici örgütlenmesi yetersizdir, tarımda kamu örgütlenmesi, girdi kullanımı sorunludur ve tarıma ilişkin yasal düzenlemeler yetersizdir şeklinde özetlemişlerdir. Çalışma sonucunda, Türkiye'nin bitkisel üretimde kendine yeterli olduğu (narenciye-domates %210, toplam meyve-sebze %200 ve kuru baklagil %563) belirtilirken, hayvansal üretimde kendine yeterlilikten oldukça uzak olduğunu (yumurtada %57, sütte %61, et, tavuk ve balıkta ise %39) tespit etmişlerdir. Tarımda gelişmenin sağlanabilmesinin temel şartının, yapısal sorunların giderilmesi ile olabileceğinin altını çizmişlerdir.

Türk tarım politikası, yapısal sorunları ve AB'ne uyum konusunda yapılan bir çalışmada; Türkiye'de tarımsal nüfusun fazla, GSMH'da tarımın halen payının yüksek (%11,2) olduğu, oysa AB ülkelerinde bu payın %2 civarında olduğunu bildirmiştir. AB'de 134 milyon hektar genişliğindeki tarım alanında yaklaşık 6,9 milyon kişi çalışmakta iken, ülkemizde 27 milyon hektar genişliğindeki tarım alanında yaklaşık 9,6 milyon kişinin istihdam edildiğini, buna göre, istihdam edilen kişi başına AB'de 19,4 hektar, Türkiye'de ise 2,8 hektar tarım alanı düştüğü belirtilmiştir. Tarımdaki temel

sorunlar; küçük ve çok parçalı işletmelerin hakim olduğu bir yapı, kırsal nüfusun yoğunluğu, teknoloji yetersizliği, destekleme politikaları, üretici örgütlerinin yetersizliği, bitkisel üretim ile hayvansal üretim arasındaki dengenin kurulamamış olması şeklinde belirtilmiştir (Erdal 2001).

Koç vd. (2001), Türkiye'deki Hayvancılık Kaynaklarının Geliştirilmesi Programları ve Destekleme Politikalarının Etki Analizi isimli araştırmalarında, Türkiye'nin geçmişteki ve şimdiki hayvancılık politikalarının etkisini değerlendirmeye çalışmışlardır. Nominal ve gerçek koruma katsayıları, üretici ve tüketici eşdeğer sübvansiyonları ve hayvansal ürünler ve hayvansal besinlerin reel fiyatlarındaki değişimler, uygulanan politikaları değerlendirme konularını ele almışlardır. Hayvansal ürünlerin arz ve taleplerini kısmi-denge simülasyon modelini kurmak için tahmin etmişlerdir. Model sonuçlarına göre, Türkiye'nin AB ortak tarım politikasına adaptasyonun sonucunda kısa dönemde hayvancılık sektöründe karlılığın ve üretimin azalacağı, fakat orta dönemde üretim ve karın artacağı sonucuna varmışlardır. AB ile ticaretin serbestleşmesi durumunda, Türkiye'deki iç fiyatlar AB ve uluslararası fiyatlara yaklaşacak, Türkiye'deki destekleme programı devam ederse Türk üreticilerin AB'ne başarılı bir şekilde adapte olabileceği sonucuna varmışlardır.

Aral ve Cevger (2002), Avrupa birliği ortak tarım politikasına uyum sürecinde Türkiye hayvancılığında alınması gerekli önlemleri inceledikleri çalışmada, AB ve Türkiye arasında tarım ve hayvancılık sektörlerinde özellikle yapısal nitelikler itibariyle önemli farklılıklar bulunduğunu ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyumunun bu koşullar altında kolay olmayacağını belirtmişlerdir. Birliğe uyum sürecinde Türkiye, hayvancılığının yapısal sorunları yanında, destekleme ve örgütlenme konusunda yaşadığı problemleri çözecek akılcı ekonomik politika tedbirlerinin en kısa zamanda alması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca, kırsal nüfusun azaltılması, işletme sayısının düşürülmesi ve ölçeğin optimuma çıkarılması ile üretimde ihtisaslaşmayı öngören bu yapısal önlemlerin alınması gerektiği, bu çalışmaların AB ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) istediği için değil, dünyanın içinde bulunduğu, geriye dönüşü olmayan bu globalleşme sürecinden Türkiye'nin kopmaması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Çakmak ve Kasnakoğlu (2002), tarım politikalarını değerlendirmek ve AB'ne üyeliğin Türk tarımı üzerine etkilerini belirlemek amacıyla yaptıkları bir çalışmada, Türkiye'nin bölgesel tarım sektör modelini 2005 yılı için üç değişik senaryo kullanarak çözmüşlerdir. Bu senaryolarda AB'ne girilmesi durumunda; hayvansal ürünlerde AB fiyatları ile rekabet edilemeyeceği ve dolayısıyla hayvansal ürünler ithalatının artacağı, bitkisel ürünlerin ihracatındaki artışın hayvansal ürünlerin ithalatındaki artışı karşılayamayacağı, Türkiye'nin hayvansal ürün ithalatının tamamının AB'den olacağı, hayvansal üretim teknolojisindeki az bir iyileşmenin bile AB hayvansal ürünlerine karşı sektörün direncini artırabileceğini tespit etmişlerdir.

Yavuz vd. (2003), Türkiye sığırcılık sektöründeki ıslah ve destekleme politikalarının etkinliğini analiz amacıyla yaptıkları bir çalışmada 1960-2000 yılları arasındaki verileri kullanarak, üç aşamalı en küçük kareler regresyon analizi yoluyla, uygulanan ıslah ve destekleme politikalarının et ve süt üretim ve fiyatlarına olan etkisini ölçmeye çalışmışlardır. Sonuç olarak, uygulanan et ve süt teşvik priminin üretimi olumlu yönde etkilediğini, fakat 1987'den sonra yoğun olarak yapılan saf kültür ırkı düve ithalatının istatistiksel olarak önemsiz çıktığını tespit etmişlerdir. Damızlık kültür ırkı ithali yerine ülke içindeki mevcut kültür ve melez hayvanların sayısını artırıcı doğal ve suni tohumlama gibi ıslah çalışmalarına ağırlık verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Anonim (2004b), II. Tarım Şurası Çalışma Belgesinin büyükbaş ve küçükbaş hayvan sağlığı ile ilgili bölümünde Türkiye'deki hayvancılık yapan işletmelerin ideal büyüklüklerinin büyükbaş hayvanlar için 100 baş, küçükbaş hayvanlar için en az 250 baş olması gerektiği belirtilerek, ülkemizde bu kriteri sağlayan işletme sayısının %1 civarında olduğu ifade edilmiştir. Türkiye'nin coğrafi konumu itibari ile 7 ülke ile kara sınırının olmasından dolayı sürekli olarak salgın hastalıkların tehdidi altında olduğu belirtilmiş, bu hastalıkların birçoğunun AB'de kontrol-eradikasyon programları ile kontrol altına alındığı belirtilmiştir. Türkiye'nin bu durumunun, ileride AB içerisinde hayvan ve hayvansal ürünler hareketinde sorun yaratacağı ifade edilmiştir. Hayvan hastalıklarının azaltılması için hayvan hareketlerinin kontrol edilmesi gerektiği ifade edilmiş ve AB'de var olan hayvan hastalıkları bildirim sistemi (ADNS), hayvan

hareketleri kontrol sistemi (AMINO) ve veteriner sınır kontrolü desteği (SHIFT) gibi sistemlerin oluşturulması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Çalışma belgesinde yürürlüğe giren bazı yönetmelik ve kanunlara yer verilmiştir. Bunlardan bazıları, 4 Haziran 2000 tarih ve 24069 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Geviş Getiren Büyükbaş Hayvanların Tanımlanması, Tescil ve İzlenmesi Yönetmeliği, 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıta Kanunu ve 2001 yılında yürürlüğe giren Hayvan Islahı Kanunu’dur.

Anonim (2005b), Türkiye’nin üyelik perspektifinden çıkan sorunlar adlı AB komisyonu çalışma dokümanının veterinerlik bölümünde, neredeyse tüm bulaşıcı hayvan hastalıklarının Türkiye’de görüldüğü, bu nedenle hastalıkların eradikasyonu için çaba gösterilmesi gerektiği, bu sürecin uzun süreceğinin de altı çizilmiş, hatta üyelikten sonra da devam edebileceği ifade edilmiştir. AB dış sınırlarındaki kontrolün iyi donatılmış sınır kontrol temeline dayandığı, AB mevcut kurallarına uyumun büyük çaba gerektireceği belirtilmiştir. AB’nin üçüncü ülkelerden yapılan canlı hayvan ve hayvansal ürün ithalatındaki kurallarından dolayı, Türkiye’nin doğusundan gelen canlı hayvan akışını da oldukça sınırlayacağı ifade edilmiştir. Gıda güvenliği ve hayvansal orijinli ürünlerin hijyenine bakıldığında, AB’nin yüksek standartlarına Türkiye’nin mevcut şartları ile uyum sağlamanın zor olacağı belirtilmiş, yeni 10 üye ülkede olduğu gibi hayvan refahı alanında radikal değişmelere ihtiyaç olacağı, kesimhaneler için özel şartların gerekli olduğu bildirilmiştir.

Borzutzky and Kranidis (2005), Tarımsal yapısı Türkiye’ye benzeyen Polonya’nın komünizmden AB’ne geçiş esnasında tarım sektörünün yaşam mücadelesi anlattıkları çalışmalarında; Polonya tarım sektörünün devrimini ve Polonya ekonomisindeki etkisini tartışılmıştır. Çalışma komünist ekonomik sistem ve merkezi planlama politikalarının eksikliklerini ve ulusal ekonomi ile tarım sektörü arasındaki ilişkinin derinliğini ve AB politikalarının tarım sektörüne etkileri hakkında bilgi verilmiştir. Üyeliğin aşırı istihdam, işletme büyüklüğü ve sermaye eksikliği gibi Polonya tarımının yapısal sorunlarını çözmediğine işaret edilmiştir. Ancak AB’ne üyeliğin eğer stabil bir çevre

ekonomisi yaratılırsa ve yabancı sermaye çekilirse daha iyi bir gelecek sağlayacağından bahsedilmiştir.

Uzmay (2005), AB’de hayvansal ürünlerde uygulanan politikalar ve Türkiye’nin uyumu konusunda yaptığı çalışmada; OTP’nın geçmişten bugüne kadar geçirdiği değişimlerden bahsetmiş, hayvancılıkta uygulanan AB ve Türkiye’deki politikalardan bahsederek temel bazı göstergeler (et, süt üretim ve tüketim miktarları ve kendine yeterlilik vb.) bakımından karşılaştırmalar yapmıştır. Sonuç olarak, Türkiye, AB’ne üye olsun ya da olmasın hayvancılık alanında yaptığı çalışmaların önemli faydalarının olacağını ifade etmiştir. Ayrıca tarımsal yapının iyileşmesine yönelik çalışmaların çok kapsamlı olarak planlanması ve sürdürülmesinin uzun vadede Türkiye’nin rekabet şansını artıracığını belirtmiştir.

Anonim (2006c), Türkiye Ziraat Odaları Birliği’nin hazırladığı raporda, 1990-2003 yılları arasında kırmızı et sektöründeki gelişmelere yer verilmiş ve AB ile karşılaştırmalar yapılarak farklılıklar ortaya konmuştur. Çalışmanın yapıldığı dönemler arasında büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısında azalma olduğu tespit edilmiştir. Hayvanlarımızın yıllık 50 milyon ton kaba yem ihtiyacı olduğu ve bunun 35 milyon tonunun değişik kaynaklarla karşılandığı, 15 milyon tonluk açık olduğu belirtilmiştir. Hatta ihtiyacı karşılayan kısmın da 10-15 milyon tonunun kalitesiz olduğu belirtilerek, Türkiye’de kaba yem açığının 25-30 milyon ton olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Türkiye’de hayvan hastalıklarının daha fazla görüldüğü ve hijyen koşullarının iyi olmadığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada, ülkemizde et sektörüne yönelik olarak büyükbaş hayvan başına yaklaşık 53,3 € destek verilirken, Avrupa Birliği’nde yaklaşık 480,5 € destek verildiğini, bunu yanında ülkemizde küçükbaş hayvancılığına yönelik olarak hiçbir destek verilmezken (2005 yılında gen kaynaklarının korunması amacıyla hayvan başına verilecek destek hariç), AB’de kasaplık kuzu ve oğlakta 21€/baş, süt tipi kuzu ve oğlakta 16,8 €/baş, anaç koyun ve keçi de 16,8 €/baş olarak doğrudan ödeme yapıldığını, Türkiye’de sığır ve dana et verimi hayvan başına 183 kg, koyun ve kuzu et verimi hayvan başına 18 kg, keçi et verimi 19 kg ve manda et verimi ise 179 kg iken, bu oranın Avrupa Birliği ülkelerinde; sığır ve danada hayvan başına 278,2 kg, koyun ve

kuzu da 14,8 kg, keçi de 9,1 kg ve manda da ise 215,4 kg olduğu ifade edilmiştir. Türkiye'nin AB'ne çabuk uyum sağlayabilmesi için ıslah çalışmaları ile birlikte işletme yapıları iyileştirilirken, diğer taraftan üretim teknolojisini geliştirerek verimi artırmak, girdi maliyetlerini düşürmek, çiftçilerimizi eğitmek ve pazarlama kabiliyetlerini geliştirmek suretiyle hayvancılıkta da rekabet gücümüzü artırmak zorunda olduğunun altı çizilmiştir.

Türkiye, 2005 yılı ilerleme raporunda şu hususlara dikkat çekilmiştir; Türkiye'de hayvanların tanınması ve tescili konusunda ilerleme sağlamıştır. Ancak, sistemin AB standartlarına uygun çizgiye getirilmesini teminen, tescil sürecini tamamlamak ve sistemin özellikle tescil edilmemiş hayvanlar ve kontrol önlemlerine ilişkin zayıflıklarını gidermek için daha fazla çabaya gerek bulunmaktadır. Türkiye'de koyun ve keçilerin tesciline henüz başlanmamıştır. Hayvan hastalıklarını kontrol önlemleri konusunda bazı düzenlemeler yapılmıştır. Şap hastalığı için bir aşılama kampanyası uygulanmıştır. Bu hayati hastalığın kontrolü için küresel bir strateji bağlamında yeni uygulamalar organize edilmelidir. Bunun yanı sıra, brusella, koyun ve keçi vebası, şarbon, koyun ve keçi frengisi, mavidil, yalancı tavuk vebası ve kuduz hastalığına karşı aşılama kampanyaları başlatılmıştır. Ayrıca, OIE, A-Listesi hastalıklarının kontrolüne dair hayvan hastalığı stratejisi hazırlanmıştır. Hayvan beslenmesi alanında bazı ilerlemeler sağlanmıştır. Yem katkıları ve hazır karışımların üretimi, ihracı, ithalatı, satışı ve kullanımı (Ocak 2005), yemlerde kullanılması uygun olmayan maddelere, (Şubat 2005) ve hayvan beslenmesi amacıyla kullanımı ve bileşik yemlere ilavesi yasaklanmış maddelere (Haziran 2005) ilişkin tebliğler yürürlüğe girmiştir. Veterinerlik alanında belirli uygulama kuralları tasarlanmıştır. Ancak, yasal temel henüz oluşturulmamış olduğundan, bunların kabulü sağlanamamıştır (Anonim 2006b).

Saçlı (2007), Uzmanlık Tez Çalışmasında, AB ve Türkiye'nin hayvancılık sektörü ile ilgili işletme yapıları, hayvansal üretimleri, dış ticaretleri, üretici örgütlenmeleri ve destekleme politikaları gibi konular karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Ardından, OTP'de yaşanan reform süreçleri ve 2003 OTP Reformuna değinmiş, AB ile müzakere süreçleri ile AB'ne sonradan üye olan 10 ülkenin müzakere pozisyonları, geçiş süreçleri

ve sağladıkları istisnalar irdelemiştir. Sonraki aşamada, SWOT Analizi yöntemi ile mevcut durum analizi yapılarak, hayvan yetiştiriciliği, hayvan sağlığı, üretici örgütlenmesi ve desteklemeler gibi konularda politika önerilerinde bulunmuş ve Türkiye'nin müzakereler öncesi alması gereken pozisyon ve gerekli önlemleri açıklamıştır. Sonuç olarak, Türkiye hayvancılık sektörünün rekabet gücünü ve verimliliğini artırmak, hayvancılık işletmelerinde yapısal değişimi sağlamak, işletmelerin karlılığını artırmaya yönelik bir tarımsal sanayileşme hamlesini başlatmak, tarımda örgütlenmeyi teşvik etmek gerektiği belirtilmiştir.

Literatürlerde de görüldüğü gibi, hayvancılık alt sektörünün uyum aşamasında diğer sektörlerden daha fazla sorun teşkil ettiği görülmektedir. Türkiye'nin mevcut hayvancılık yapısı ile AB'ne uyum sağlamanın zor olacağı, hayvancılık alt sektörünün temel sorunlarının, daha çok yapısal olduğu bildirilmektedir. Yapısal sorunlar sosyal, teknik ve ekonomik olarak sınıflandırılmaktadır. Sosyal sorunlara işletmedeki fert sayısı, eğitim durumu girerken, teknik sorunlara kullanılan teknoloji düzeyi ve verim gibi kavramlar girmektedir. Ekonomik yapıya ise pazarlama durumu, kooperatifleşme gibi hususlar girmektedir. Ayrıca, yem bitkisi üretiminin ve hayvancılık hizmetlerinin yetersizliği gibi başka sorunların da olduğu görülmektedir. Sorunların çözümü için işletmelerin, küçük aile işletmelerinden kurtulup piyasa için üretim yapabilecek büyüklüğe kavuşturulmasının sağlanması, verimliliğin artırılması ve kaliteli üretim yapılabilmesi için ihtisaslaşmayı ön gören üretim planlanmasının yapılması gerektiği belirtilmiştir. Hayvancılık sektörünün uyumu ile ilgili çalışmaların hemen hepsi ikincil veriler kullanılarak yapılmıştır. Bu çalışmada, çalışma kapsamında yapılan anketlerden elde edilen orijinal veriler kullanılarak, AB ile Doğu Anadolu hayvancılığı arasındaki yapısal farklılıklar daha net bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Konu amaca yönelik olarak daha detaylı incelendiğinden literatürde verilen önerilerden daha somut sonuçlar elde edilmeye çalışılarak mevcut literatüre katkıda bulunulmuştur.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Materyal

Çalışma materyalini, Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki hayvancılığın yapısal durumunu, hayvan sağlığı şartlarını, hayvan refahını ve uygulanan hayvancılık politikalarının etkilerini AB'ye uyum açısından tespit etmek amacıyla Erzurum, Ağrı, Van ve Elazığ illerinde yapılan 580 anket oluşturmaktadır (EK-1). Türkiye ve AB'ndeki hayvancılığın mevcut durumu, mevzuat farklılıklarının ve uygulanmakta olan politikaların neler olduğunun detaylı olarak ortaya konulmasında Türkiye ve AB ülkeleri Tarım Bakanlıkları, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Dünya Hayvan Sağlığı Organizasyonu (OIE), Avrupa Komisyonu Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (EUROSTAT), gibi kurumlara ait yayınlar ve web sayfaları, konu ile ilgili yapılmış çalışmalar, çıkarılan tüzük ve yönetmelikler kullanılmıştır.

3.2. Yöntem

3.2.1. Ana kitlenin belirlenmesinde uygulanan yöntem

Doğu Anadolu Bölgesi dört adet Düzey II alt bölgesine ayrılmıştır. Bu alt bölgeler içinde her bir alt bölgeden bir il seçilmiştir. İllerin seçiminde büyükbaş hayvan birimi cinsinden hayvan sayısı dikkate alınmıştır (Çizelge 3.1). Çalışmanın yapıldığı Doğu Anadolu'yu temsil edebilecek Erzurum, Ağrı, Van ve Elazığ illerindeki koyun + keçi ve sığır + manda varlığına bakıldığında, Türkiye toplam koyun + keçi ve sığır + manda varlığının sırasıyla %17'si ve %12'sinin bu illerde olduğu görülmektedir (Anonim, 2004a). Bu rakamlar, söz konusu illerin bölgeyi en iyi temsil edebilecek iller olduğunu göstermektedir. Araştırma anketleri hayvancılık işletmeleri, mandıralar, kesimhaneler ve nakliyecileri kapsayacak şekilde yapıldığı için her bir sektör için anket sayısının ayrı ayrı bu dört ili temsil edecek şekilde yapılmasına dikkat edilmiştir.

Çizelge 3.1. Doğu Anadolu'yu kapsayan Düzey II alt bölgeler ve bu bölgelere dahil olan iller

TRA1	TRA2	TRB1	TRB2
Erzurum	Ağrı	Malatya	Van
Erzincan	Kars	Elazığ	Muş
Bayburt	Iğdır	Bingöl	Bitlis
	Ardahan	Tunceli	Hakkari

Kaynak: Anonim 2006d.

Her bir ile ait ilçelerin seçiminde il tarım master planlarında yer alan her ile ait alt agro-ekolojik bölgeler dikkate alınarak seçim yapılmıştır. Her bir alt agro-ekolojik bölge iklim, arazi formu, toprak yapısı bitki örtüsüne göre belirlenmiştir (Çizelge 3.2).

Çizelge 3.2. Erzurum, Ağrı, Van ve Elazığ illerine ait agro-ekolojik alt bölgeler ve bağlı ilçeler

İller	Agro-Ekolojik Alt Bölgeler			
	I. Alt Bölge	II. Alt Bölge	III. Alt Bölge	IV. Alt Bölge
Erzurum	İspir	Hınıs	Merkez	
	Oltu	Horasan	Aşkale	Çat
	Olur	Karaçoban	İlica	Tekman
	Pazaryolu	Narman	Köprüköy	Karayazı
	Tortum	Şenkaya	Pasinler	
	Uzundere			
Ağrı	Eleşkirt	Patnos	Diyadin	Doğubeyazıt
	Hamur	Tutak	Taşlıçay	
	Merkez			
Van	Edremit	Başkale	Bahçesaray Çatak	
	Erciş	Çaldıran		
	Gevaş	Gürpınar		
	Merkez	Özalp		
	Muradiye	Saray		
Elazığ	Ağın	Alacakaya	Karakoçan	
	Baskil			
	Keban	Arıcak		
	Kovancılar	Maden		
	Merkez	Palu		
	Sivrice			

Kaynak: Anonim 2004c, Anonim 2004d, Anonim 2004e ve Anonim 2004f.

Her bir il, kendi içinde benzerlik gösteren ilçelerin olduğu değişik alt bölgelere

ayrılmıştır. Her bir ili temsil edebilecek yeteri kadar ilçenin seçiminde her bir agro-ekolojik bölgeden alt bölgeyi yansıtabilecek bir ilçe seçilmiştir. Bu ilçelerin seçiminde, Tarım il ve ilçe müdürlükleri ve Ziraat Odaları Birliklerindeki yetkililerin görüşleri alınarak seçim yapılmıştır. Bu şekilde dört ili temsil edebilecek 14 ilçe araştırma alanı olarak seçilmiştir (Çizelge 3.3). Alt bölgelerdeki ilçelerin seçiminde ilçelerin hayvan varlığı, işletme başına düşen hayvan yoğunluğu ve coğrafik yapı dikkate alınarak seçim yapılmıştır.

Çizelge 3.3. Araştırma alanını oluşturan ilçelerin illere ve agro-ekolojik bölgelere göre dağılımı

İller	Agro-Ekolojik Alt Bölgeler			
	I. Alt Bölge	II. Alt Bölge	III. Alt Bölge	IV. Alt Bölge
Erzurum	İspir	Hınıs	Merkez	Karayazı
Ağrı	Eleşkirt	Tutak	Taşlıçay	Doğubeyazıt
Van	Merkez	Gürpınar	Çatak	
Elazığ	Baskil	Palu	Karakoçan	

Araştırma alanını oluşturan ilçelerdeki ilçe tarım müdürlüklerinde bulunan teknik personelin görüşleri alınarak ilçelerin hayvansal potansiyelini yansıtacak, ulaşım bakımından sorun teşkil etmeyecek her ilçeye ait dört köy tespit edilmiştir.

3.2.2. Örnek hacminin belirlenmesinde uygulanan yöntem

Bu köylere ait hayvan sayıları (büyük baş hayvan cinsinden) ve işletme sayıları ilçe tarım müdürlüklerinden alınmış, bu verilerin sağlıklı olmasını sağlamak amacıyla aynı zamanda Erzurum Hayvan Sağlığı Şube Müdürlüğü yetkililerinden bu köylere ait büyük baş hayvan sayıları veteriner bilgi sisteminden alınan sayılarla da desteklenmiştir. Elde edilen verilere göre, anket çalışması yapılacak işletme sayısı basit tesadüfi örnekleme yöntemine göre aşağıdaki formüle göre her bir il için ayrı ayrı hesaplanmıştır (Güneş ve Arıkan 1988). Bu yöntemde, popülasyonda bulunan tüm birimlerin örneğe girme şansı eşittir. Bu yönü ile yöntem kısıtsız örnekleme diye de isimlendirilmektedir. Örnek

istatistiklerinin hesaplanmasında her birimin ağırlığı eşit alınmaktadır. Popülasyonun büyük olmadığı ve örnekleme birimlerine ulaşmanın kolay ve ucuz olduğu durumlarda, bu yöntem uygun bir yöntemdir (Çiçek ve Erkan 1996).

Araştırma alanı içindeki illere ait hayvancılık işletmelerindeki hayvan sayılarındaki varyasyon birbirinden farklı olduğu için her bir ilde yapılacak anket sayısı ayrı ayrı tespit edilmiştir. Anketlerin bir bölümünün gerçekleri yansıtmayacağı ve popülasyonu temsil etmeyeceği düşünülerek anket sayısı %5 arttırılmıştır. Araştırmada anket yapılacak işletme sayısının belirlenmesinde %5 hata payı ve %95 güvenirlilik sınırları içerisinde çalışılmıştır.

$$n = \frac{N * \sigma^2}{(N - 1) * D^2 + \sigma^2}$$

Formülde;

n =Örnek hacmi,

N =Populasyondaki işletme sayısı,

σ^2 =Populasyon varyansı

D =d/z değeri

d =Kabul edilebilir hata ($\bar{x} \cdot 0,05$)

z =Kabul edilebilir hata oranına göre Standart Normal Dağılım tablosundaki Z değerini göstermektedir.

Erzurum için;

$$n = \frac{1284 * 6,76}{1283 * \left(\frac{10,65 * 0,05}{1,96} \right)^2 + 6,76} = 86$$

86+(86*0,05)=92 anket

Ağrı için;

$$n = \frac{1085 * 7,49}{1084 * \left(\frac{9,22 * 0,05}{1,96} \right)^2 + 7,49} = 120$$

$$120+(120*0,05)=126 \text{ anket}$$

Van için;

$$n = \frac{685 * 2,55}{684 * \left(\frac{5,76 * 0,05}{1,96} \right)^2 + 2,55} = 101$$

$$101+(101*0,05)=106 \text{ anket}$$

Elazığ için;

$$n = \frac{481 * 2,43}{480 * \left(\frac{4,17 * 0,05}{1,96} \right)^2 + 2,43} = 149$$

$$149+(149*0,05)=156 \text{ anket}$$

Araştırma alanını oluşturan illerdeki Ticaret ve Sanayi Odaları ile irtibata geçilerek, her ilde odaya kayıtlı olan mandıra, kesimhane ve nakliyecilerin sayıları ve adresleri alınmıştır. İşletmelerin sayılarına bakıldığında çalışma alanı içerisinde toplam 24 adet mandıra, 12 adet kesimhane ve yalnızca hayvan taşımacılığı yapan 64 adet nakliyecinin olduğu tespit edilmiştir. Sayının yüksek olmaması ve işletmelere ulaşımın kolaylığı düşünüldükçe anket çalışmasında örnekleme gidilmeyerek ana kitlenin tamamı ile anket çalışması yapılmıştır (Çizelge 3.4).

Çizelge 3.4. Anketlerin illere ve anket yapılan gruplara göre dağılımı

İller	Üretici	Mandıra	Mezbaha	Nakliyecisi	Toplam
Erzurum	92	11	5	16	124
Ağrı	126	1	1	21	149
Van	106	4	2	16	128
Elazığ	156	8	4	11	179
Toplam	480	24	12	64	580

3.2.3. Anket hazırlama aşamasında uygulanan yöntem

Anket uygulamasında çiftçinin kuşkusunu ortadan kaldırmak ve işletme hakkında

sağlıklı bilgi toplamak önemli bir konudur. Çiftçiler uzun yılların üzerlerinde yaptığı etkiyle devlet personeline karşı daima kuşkulu bir gözle bakmaktadırlar (Erkuş 1977). Bu yüzden daha sağlıklı bilgi toplamak için çiftçiler tarafından bilinen ve güvenilen Tarım İl ve İlçe Müdürlüklerinde görevli personel ve önder çiftçilerden yardım alınmıştır.

Anket formlarının hazırlanmasında, daha önce konuyla ilgili yapılmış çalışmalardan faydalanılmıştır. Yapılan anket çalışmasında çizelge 3.4'teki her bir kesim için sorular temelde 4 ana gruba ayrılmıştır.

- İşletme sahibi ile ilgili bilgiler
- İşletmelerle ilgili bilgiler
- İşletmenin bulunduğu bölge ile ilgili bilgiler
- Tarımsal destekleme politikalarıyla ilgili bilgiler

3.2.4. Verilerin analizinde izlenen yöntem

Anket formlarında çiftçilerin, nakliyecilerin, kesimhanelerin ve mandıralarla ilgili mevcut durumun verilmesinde tanımlama analiz yöntemlerinden faydalanılmıştır. Anket çalışmasından elde edilen ham veriler gerekli değerlendirmeleri ve hesapları yapabilmek amacıyla SPSS paket programına aktarılmış ve sonuçlar "crosstable" yöntemiyle tablolar haline getirilmiştir. Bu yapılırken, üretici anketleri büyükbaş, küçükbaş ve toplam hayvan yetiştiricileri olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Gruplar, mandıra, kesimhane ve nakliyeciler anketlerinden elde edilen her bir kesime ait değişkenlerin kendi aralarındaki ilişkileri (korelasyon) tablolar halinde verilmiştir. Bağımlı değişken olarak AB'ne uyup uymama durumunu ele alarak her bir kesim için tek tek yapılan lojistik regresyon analiz sonuçları LİMDEP paket programında yapılarak, tablolar halinde sunulmuştur.

Ekonometrik çalışmalarda, bağımlı değişkenin nitel olması durumunda sınırlı bağımlı değişken regresyon modelleri kullanılır. İki durumu gösteren bağımlı değişken bir

olayın olma veya olmama durumunu ifade etmektedir. Olayın olma durumunda bağımlı değişken bir, olmama durumunda ise sıfır değerini almaktadır. Bağımlı değişkeni açıklayan birçok bağımsız değişken olabilir (Gujarati 1995; Yavuz 2001).

Bu tip modellerin tahmininde üç tip yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi Doğrusal Olasılık Yöntemi, İkincisi Logit (Lojistik) Yöntemi ve üçüncüsü Probit Yöntemidir. Çalışmada, çiftçilerin, nakliyecilerin, mandıraların ve kesimhanelerin hayvan sağlığı ve hayvan refahı konusunda AB kurallarına uyup uymamalarında etkili olan faktörlerin tespiti için “sınırlı bağımlı değişken” regresyon modeli ve Logit tahmin yöntemi kullanılmıştır (Gujarati 1995; Akaya ve Pazarlıoğlu 1998).

Çalışmada, probit ya da logit modellerinin her ikisi de benzer sonuçlar verdiği için her ikisi de kullanılabilir. Fakat ikisi arasındaki seçim bir kolaylık ve eldeki bilgisayar yazılımı seçimidir. Bu bakımdan, logit modeli genellikle probit modeline tercih edilir.

AB kurallarına uyup uymama durumunda kullanacak bağımlı değişken uyabilirim ve uyamam şeklinde iki yanıt kategorisine ayrılmıştır. Bağımlı değişkenin 0 = uyamam, 1 = uyabilirim olarak kodlanacağı “logit modeli” aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

$$P_i = E(Y=1|X_i) = \frac{1}{1 + e^{-(\beta_1 + \beta_2 X_i)}} \quad (1)$$

Gösterimde kolaylık sağlamak amacıyla (1)’i şöyle yazalım:

$$P_i = \frac{1}{1 + e^{-Z_i}} \quad (2)$$

Burada $Z = \beta_1 + \beta_2 X_i$

Eğer AB kurallarına uyma ihtimali (2) eşitliğinde P_i ise, kurallarla uymama ihtimali ($1 - P_i$) şu olur:

$$1 - P_i = \frac{1}{1 + e^{Z_i}} \quad (3)$$

Bu şöyle de yazılabilir

$$\frac{P_i}{1-P_i} = \frac{1+e^{Z_i}}{1+e^{-Z_i}} = e^{Z_i} \quad (4)$$

Bu durumda $P_i/(1-P_i)$, AB kurallara uymanın bahis oranıdır. Yani AB kurallarına uyabilme olasılığının uyamama olasılığına oranıdır. (4)'ün doğal logaritmasını alırsak:

$$\begin{aligned} L_i &= \ln\left(\frac{P_i}{1-P_i}\right) = Z_i \\ &= \beta_1 + \beta_2 X_i \end{aligned} \quad (5)$$

(5)'teki L 'ye logit denmektedir. Logit modeli adıda buradan gelmektedir.

Logit Modeli'nin Tahmini:

Tahmin amacıyla (5)'i şu şekilde yazalım:

$$L_i = \ln\left(\frac{P_i}{1-P_i}\right) = \beta_1 + \beta_2 X_i + u_i \quad (6)$$

Bu modeli tahmin edebilmek için, X_i ' den başka logit L_i değerini de bilmek lazım. Burada bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. AB kurallarına uyabiliniyorsa $P_i = 1$, uyamıyorsa $P_i = 0$ 'dır. Bu değerleri doğrudan L 'de yerine koyarsak,

$$L_i = \ln(1/0) \text{ uyabiliniyorsa}$$

$$L_i = \ln(0/1) \text{ uyulamıyorsa}$$

şeklinde bulunur. Bu sebepten verilerin tek tek alındığı basit frekanssız serilerde logit modelini, en küçük kareler yöntemi ile tahmini mümkün değildir. Bu durumda en çok benzerlik yöntemi kullanılarak tahmin yapılır. Buna mukabil N_i frekanslı serilerde logit modelini en küçük kareler modeli ile tahmin etmek mümkündür. Bu tahmin beş adımda yapılmaktadır.

1. Kurallara uyabilme ihtimali $P_i = n_i/N_i$ hesaplanır.
2. Her X_i için logit hesaplanır. $L_i = \ln(P_i / 1-P_i)$
3. Değişken varyans sorununun çözmek için (6)'yı şöyle dönüştürülür:

$$\sqrt{w_i} L_i = \beta_1 \sqrt{w_i} + \beta_2 \sqrt{w_i} X_i + \sqrt{w_i} u_i \quad (7)$$

Bunu da şöyle yazabiliriz:

$$L_i^* = \beta_1 \sqrt{w_i} + \beta_2 X_i^* + v_i \quad (8)$$

Burada tartılar $w_i = N_i P_i (1 - P_i)$; L_i^* = dönüştürülmüş ya da tartılandırılmış L_i ; X_i^* = dönüştürülmüş yada tartılandırılmış X_i ; v_i = dönüştürülmüş hata terimidir. Dönüştürülmüş hata terimi v_i 'nin sabit varyanslı olduğunu, $\sigma_{v_i}^2 = 1/[N_i P_i (1 - P_i)]$ olarak ispatlamak kolaydır.

4. (7) en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilir.

5. En küçük kareler çerçevesi içinde güven aralıkları belirlenip hipotez testleri yapılabilir.

Bağımlı değişkenler, çiftçilerin hayvan sağlığı ve hayvan refahı kurallarına uyma durumu, nakliyecilerin nakil sırasında hayvanların korunması ile ilgili kurallara uyma durumu, kesimhane yetkililerinin kesim ve öldürme sırasında hayvanların korunması ve hijyen kurallarına uyup uymama durumu ve mandıraların hijyen şartlarına uyma durumu'dur. Bağımsız değişkenler ise ele alınan birimin yetiştirici, çiftçi, kesimhane, mandıra ve nakliyecisi olma durumuna göre değişmekle birlikte temelde, işletme sahibi ile ilgili özellikleri, işletme ile ilgili özellikleri, işletmenin bulunduğu yerin özellikleri ve destekleme politikalarından yararlanma durumu öne çıkmaktadır. Örneğin, işletme sahibinin yaşı, eğitimi seviyesi, mesleki deneyimi, geliri, kooperatif veya birliğe üyelik durumu gibi özellikler işletme sahibi ile ilgili özellikler kapsamına girmektedir. Diğer taraftan, işletme büyüklüğü, işletmede teknik eleman çalıştırma durumu (ziraat mühendisi ve veteriner), teknoloji kullanım düzeyi işletme özellikleri kapsamında yer almıştır. İşletmenin bulunduğu yerin hangi il olduğu, şehir merkezi, kasaba veya köy olması, ana yola veya şehre uzaklığı gibi durumlarda işletmenin konumunun özellikleri olarak düşünülmüştür. İşletme ve üretim yapısı, sağlık ve hijyen durumu, hayvan refahı ve teknoloji kullanımı gibi durumları etkileyecek destekleme politikalarından yararlanma durumu da diğer bir faktörler grubu olarak dikkate alınmıştır. Bu çerçevede, Sınırlı Bağımlı Değişken modeli matematiksel bağıntı olarak aşağıdaki gibi şekillenmiştir.

$$Y_k = f(X_{1k}, X_{2k}, X_{3k}, X_{4k})$$

Burada

Y_k : İşletmenin AB müktesebatına uyum durumu

X_{1k} : İşletme sahibinin özellikleri

X_{2k} : İşletme ile ilgili özellikler

X_{3k} : İşletmenin konumunun özellikleri

X_{4k} : Destekleme politikalarından yararlanma durumu

k : Tarım İşletmesi, Mandıra, Kesimhane, Nakliye firması ($k=1,2,3,4$)

Bu analiz sonuçları, AB müktesebatına uyumda hangi işletme sahibi, işletme ve işletme konumu ve destekleme politikalarından yararlanma özelliklerinin etkin olduğunu ortaya koymuştur. Böylece, sektörün yapısıyla ilgili hangi faktörlerin uyumda önemli olduğunun belirlenmesi ve hangi alternatif politikaların önerilebileceği konusuna ışık tutmuştur.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

Araştırma bulguları, iki bölüm halinde sunulmuştur. Birinci bölümde AB ve Türkiye'deki hayvancılık sektörünün genel çerçevesi verilmiştir. İkinci bölümde ise Üretici, Mandıra, Kesimhane ve Nakliyecilerle yapılan anketlerden elde edilen deskriptif (betimleyici) ve regresyon analiz sonuçları sunulmuştur.

4.1. Avrupa Birliği ve Türkiye'de Hayvancılık Sektörü

4.1.1. Mevcut Durum

AB ülkeleriyle kıyaslandığında, Türkiye'nin hayvansal üretim değerinin toplam tarımsal üretim değeri içerisindeki payı çok düşüktür. Örneğin, Avrupa Birliği'nde tarımsal üretimde hayvancılık sektörünün payı ortalama %50 civarındadır. Bazı ülkelerde bu oran %75'e hatta %80'e kadar çıkmaktadır. Türkiye'de ise bu oran %25 civarındadır. Ayrıca, Türkiye'de sadece hayvancılık yapan ihtisaslaşmış işletmelerin sayısı çok azdır (Babacan 2006).

Çizelge 4.1'den de anlaşılacağı üzere verimlilikte AB'nin, Türkiye'den belirgin bir şekilde önde olduğu görülmektedir. hayvan başına süt verimi ve kişi başına süt tüketiminde yaklaşık 3-4 misli bir orana sahiptir. Kişi başına et tüketimi AB'nde Türkiye'den yaklaşık 5 kat daha fazladır.

Çizelge 4.1. Bazı temel göstergeler bakımından Türkiye ve AB hayvancılık sektörleri

Parametreler	TÜRKİYE	AB (25)
Toplam Hayvan Sayısı (1000 Baş)	10 526	85 805
Kesilen Hayvan Sayısı (1000 Baş)	1 630	22 158
Karkas Ağırlığı (Kg)	175,8	268,4
Süt Verimi (Kg/Baş)	1 709	5 880
Süt Tüketimi (Kg/Kişi)	30	90
Sığır Eti Tüketimi (Kg/Kişi)	5,5	27,1
Ort. İşletme Büyüklüğü (Baş)	5	57
Sanayiye Giden Süt Oranı (%)	9	94,8

Kaynak: Anonim 2006e ve Anonymous 2006f

Türkiye'nin, AB ortak tarım politikasına uyum sağlayabilmesi için, çok önemli yapısal problemleri olan hayvancılık alt sektörünü geliştirmesi ve AB ile rekabet edebilir konuma getirmesi gerekmektedir. Bu yapısal problemlerin başında, çok düşük verimli hayvan ırkları ile çalışılması, işletmelerin ekonomik büyüklükte olmaması ve kötü bakım ve besleme şartları gelmektedir.

Türkiye'de canlı hayvan alımları hayvan panayırları, belediye hayvan pazarları ve hayvan borsalarında gerçekleşmektedir. Hayvan satış şekilleri ise canlı ağırlık ve randıman şeklinde yapılmaktadır. Türkiye'de canlı hayvan, et alım ve satım şekli ve aracı sayısı bölgelere göre değişen bir pazarlama yapısı mevcuttur. Benzer durum sütte de görülmektedir. Satışların büyük bölümü kayıt dışı yapılmaktadır. Mevcut yapıda üreticiye fiyat ve alım garantisi sağlanamadığı gibi, sanayi içinde düzenli hammadde akışı sağlanamamaktadır.

Avrupa Birliği'nde daha ziyade kooperatifler kanalıyla ve sözleşmeye dayalı satış sistemine dayalı bir pazarlama sistemi görülmektedir. Birlik üyesi ülkelerden Danimarka, Fransa, Hollanda, İrlanda, İngiltere ve İtalya bu sistemi kullanırken diğer üye ülkelerden bazıları, üretici ve aracı arasında önceden yapılan "kontrat", yani sözleşme sistemine göre pazarlama tipini kullanmaktadır. Belçika başta olmak üzere, Hollanda, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi ülkeler, bu konuda büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. Bu iki sistemin dışında sınırlı olarak, Ortak Piyasa Düzenleri (OPD) kapsamında müdahale yoluyla alım ve üreticiler-aracılar şeklinde pazarlama biçimi de kullanılmaktadır (Anonim 2006g).

Türkiye'de kasaplık hayvan kesimlerinin önemli bir bölümü halen küçük ve iptidai mezbahalarda gerçekleştirilmekte, et ve et ürünleri çoğunlukla hijyenik olmayan şartlarda üretilmektedir. Aynı şekilde süt ve süt ürünlerinin de önemli bir bölümü merdiven altı olarak tabir edilen küçük ölçekli ve hijyen koşulları istenilen düzeyde olmayan ortamda üretilmektedir.

4.1.1.a. Hayvan varlığı

Büyükbaş hayvan varlığı

2005 yılı itibariyle AB sığır varlığının %22,06'sı Fransa'da bulunmaktadır. Bu ülkeyi sırasıyla 15,06'lık pay ile Almanya ve %11,84'lük pay ile İngiltere izlemektedir. Türkiye sığır varlığı AB toplam sığır varlığının %12,27'si kadardır. Bu da Türkiye'nin önemli bir sığır potansiyeli olduğunu göstermektedir (Çizelge 4.2).

Çizelge 4.2. AB ülkeleri ve Türkiye'de yıllar itibariyle sığır sayısı

Ülkeler	Sığır Sayısı (%)		Değişim
	1990	2005	1990-2005
Belçika	3,71	3,03	-0,67
Fransa	25,28	22,06	-3,22
Almanya	22,97	15,06	-7,92
İtalya	9,71	7,53	-2,18
Lüksemburg	0,25	0,21	-0,04
Hollanda	5,69	4,37	-1,33
Danimarka	2,64	1,83	-0,81
İrlanda	7,19	7,22	0,03
İngiltere	14,11	11,84	-2,27
Yunanistan	0,81	0,82	0,01
Portekiz	1,61	1,68	0,07
İspanya	6,02	7,53	1,52
Avusturya	-	2,34	-
Finlandiya	-	1,10	-
İsveç	-	1,79	-
Güney Kıbrıs Kesimi	-	0,07	-
Çek Cumhuriyeti	-	1,58	-
Estonya	-	0,29	-
Macaristan	-	0,83	-
Letonya	-	0,45	-
Litvanya	-	0,93	-
Malta	-	0,02	-
Polonya	-	6,27	-
Slovakya	-	0,62	-
Slovenya	-	0,53	-
Toplam	100,00	100,00	0,00
Toplam (1000 baş)	84.826	85.805	1,15
Türkiye	13,41	12,27	-1,14

Kaynak: Anonim 2004g, Anonim 2005c ve Anonymous 2006f

Sığır potansiyeli yüksek olan ülkelerin hepsinde 1990-2005 döneminde sığır sayısında bir azalma olduğu görülmektedir. En fazla azalmanın ise %7,92 ile Almanya'da gerçekleştiği, bu ülkeyi %3,22 Fransa'nın izlediği görülmektedir. Çizelge'ye yansımada da Türkiye'deki sığır varlığında 2002 yılına kadar önemli miktarda azalma görülmüştür. Son yıllarda hayvancılığa verilen destekler sayesinde sığır sayısında azda olsa artış yaşanmıştır. Büyükbaş hayvan sayısı içerisinde yer alan manda, AB ülkeleri içerisinde yalnızca İtalya'da yetiştirilmekte olup sayı bakımından önemli yer tutmadığı için çizelgede bu türe ayrı olarak yer verilmemiştir.

Küçükbaş hayvan varlığı

Küçükbaş hayvan sayısına bakıldığında koyun sayısı en fazla olan ülke %27,25 ile İngiltere iken, ikinci ve üçüncü sırada %25,63 ile İspanya ve %10,45 ile Yunanistan gelmektedir (Çizelge 4.3). Koyun sayısı bakımından en az olan ülke ise Lüksemburg'dur. En fazla keçi sayısına sahip olan ülkeler sırasıyla %42,92'lik pay ile Yunanistan, %23,18'lik pay ile İspanya ve %10,24 ile Fransa'dır.

Türkiye koyun ve keçi varlığı bakımından sırasıyla AB 25'lerinin %28,81 ve %53,28'ine sahiptir. Çizelge 4.3'de görüldüğü gibi Türkiye AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında, küçükbaş sayısı bakımından diğer ülkelere göre daha fazla hayvan mevcuduna sahiptir. Buna karşın 16 yıllık dönem içerisinde küçükbaş hayvan varlığındaki değişime bakıldığında en fazla azalmanın da Türkiye'de olduğu dikkati çekmektedir.

Çizelge 4.3. AB ülkeleri ve Türkiye'de yıllar itibariyle koyun ve keçi sayısı

Ülkeler	Koyun (%)		Değişim	Keçi (%)		Değişim
	1990	2005	1990-2005	1990	2005	1990-2005
Belçika	0,15	0,17	0,02	0,06	0,25	0,18
Fransa	12,01	9,97	-2,03	8,95	10,24	1,29
Almanya	3,51	2,32	-1,19	0,69	1,39	0,70
İtalya	11,77	9,06	-2,71	9,99	7,73	-2,26
Lüksemburg	0,01	0,01	0,00	0,01	0,02	0,02
Hollanda	2,04	1,96	-0,07	0,59	2,53	1,94
Danimarka	0,12	0,10	-0,02	0,00	0,00	0,00
İrlanda	6,36	4,85	-1,51	0,00	0,07	0,07
İngiltere	33,09	27,25	-5,84	0,87	0,78	-0,09
Yunanistan	11,01	10,45	-0,56	45,57	42,92	-2,64
Portekiz	3,64	4,08	0,43	6,14	4,50	-1,63
İspanya	26,05	25,63	-0,42	27,14	23,18	-3,96
Avusturya	-	0,37	-	-	0,45	-
Finlandiya	-	0,10	-	-	0,05	-
İsveç	-	0,55	-	-	0,05	-
Güney Kıbrıs K.	-	0,31	-	-	2,69	-
Çek Cum.	-	0,22	-	-	0,15	-
Estonya	-	0,06	-	-	0,02	-
Macaristan	-	1,60	-	-	0,65	-
Letonya	-	0,05	-	-	0,12	-
Litvanya	-	0,03	-	-	0,18	-
Malta	-	0,02	-	-	0,05	-
Polonya	-	0,36	-	-	1,45	-
Slovakya	-	0,36	-	-	0,33	-
Slovenya	-	0,15	-	-	0,20	-
Toplam	100,00	100,00	0,00	100,00	100,00	0,00
Toplam (1000 baş)	93.199	87.827	-5,76	13.988	13.231	-5,41
Türkiye	43,98	28,81	-15,17	84,52	53,28	-31,23

Kaynak: Anonim 2004g, Anonim 2005c ve Anonymous 2006f

4.1.1.b. Kesilen hayvan sayısı, et üretimi ve verim**Kesilen büyükbaş hayvan sayısı, et üretimi ve verim**

Çizelge 4.4 incelendiğinde, kesilen sığır sayısı bakımından en fazla payı Fransa almaktadır. İkinci ve üçüncü sırada ise sırasıyla Almanya ve İtalya yer almaktadır. Et üretimine bakıldığında da aynı sıralamanın ortaya çıktığı görülmektedir. Verime

bakıldığında en fazla verimin 417 kg/baş ile Belçika'da olduğu görülmektedir. İkinci sırada 370 kg/baş ile Fransa yer almaktadır.

Çizelge 4.4. AB ülkeleri ve Türkiye'de yıllar itibariyle kesilen sığır sayısı, et üretimi ve verim

Ülkeler	Kesilen Sığır Sayısı (%)			Sığır Eti Üretimi (%)			Verim (kg/baş)		
	1990	2005	Değişim	1990	2005	Değişim	1990	2005	Değişim
Belçika	3,04	2,32	-0,72	4,12	3,04	-1,08	414	417	0,77
Fransa	19,22	15,98	-3,25	21,53	18,62	-2,91	342	370	8,17
Almanya	18,88	15,41	-3,47	19,64	15,95	-3,69	318	329	3,44
İtalya	15,02	14,20	-0,82	14,00	13,82	-0,18	285	309	8,53
Lüksemburg	0,10	0,11	0,01	0,10	0,13	0,02	318	360	13,14
Hollanda	5,31	2,68	-2,64	5,24	2,62	-2,63	301	310	2,96
Danimarka	3,43	2,35	-1,09	2,95	1,91	-1,05	263	258	-1,95
İrlanda	7,11	7,60	0,49	7,65	7,76	0,11	329	324	-1,35
İngiltere	15,69	10,39	-5,30	14,77	10,79	-3,98	288	330	14,67
Yunanistan	1,42	0,83	-0,58	1,11	0,64	-0,47	239	243	1,84
Portekiz	1,96	1,42	-0,54	1,60	1,31	-0,29	248	293	18,01
İspanya	8,82	11,52	2,70	7,28	9,82	2,54	252	271	7,33
Avusturya	-	2,55	-	-	2,77	-	-	345	-
Finlandiya	-	1,31	-	-	1,19	-	-	290	-
İsveç	-	1,95	-	-	1,86	-	-	303	-
Güney Kıbrıs	-	0,09	-	-	0,06	-	-	211	-
Çek Cum.	-	1,23	-	-	1,14	-	-	294	-
Estonya	-	0,26	-	-	0,18	-	-	224	-
Macaristan	-	0,54	-	-	0,45	-	-	269	-
Letonya	-	0,34	-	-	0,24	-	-	224	-
Litvanya	-	0,91	-	-	0,63	-	-	218	-
Malta	-	0,02	-	-	0,01	-	-	200	-
Polonya	-	5,05	-	-	4,18	-	-	263	-
Slovakya	-	0,44	-	-	0,37	-	-	265	-
Slovenya	-	0,50	-	-	0,50	-	-	315	-
Toplam	100,00	100,00	0,00	100,00	100,00	0,00	-	-	-
Toplam *	23.171	23.158	-0,58	6.771	7.034	3,88	305	317	3,9
Türkiye	12,51	7,36	-5,15	4,86	4,58	-0,28	119	197	66,5

* Kesilen sığır sayısı (1000 baş) ve Et üretimi (1000 ton)

Kaynak: Anonim 2004g, Anonim 2005c ve Anonymous 2006f

Türkiye'de 2005 yılında kesilen toplam sığır sayısı AB'nde kesilen toplam sığır sayısının %7,36'sını, sığır eti üretiminin ise %4,58'ini oluşturmaktadır. Buda,

Türkiye'deki sığırların et veriminin AB'ndeki ülkelerin birkaçı hariç, daha düşük olduğunu göstermektedir. İspanya, İrlanda ve Lüksemburg'da 16 yıllık dönem içerisinde hem kesilen hayvan sayısında hem de üretilen et miktarında artış yaşanırken, diğer ülkelerde azalma olmuştur. Türkiye'ye bakıldığında kesilen hayvan sayısındaki azalma %5,15 iken, sığır eti üretimindeki azalma %0,28 daha düşüktür. Türkiye'de hayvan başına karkas verimi 197 kg'dır. 16 yıllık dönem içerisinde Türkiye'de hayvan başına verimde önemli artışlar yaşanmıştır. Karkas verimi %66,5 oranında artmasına rağmen, AB ortalamasının oldukça gerisindedir.

Kesilen küçükbaş hayvan sayısı, et üretimi ve verim

Kesilen koyun sayısına bakıldığında %30,11'lik pay ile İspanya'nın birinci sırada yer aldığı görülmektedir (Çizelge 4.5). Bu ülkeyi %25,21'lik pay ile İngiltere izlerken, üçüncü sırada Fransa ve İtalya gelmektedir. Et üretimine bakıldığında ise birinci sırada %33,64'lük pay ile İngiltere gelirken ikinci sırada %22,81'lik pay ile İspanya gelmektedir. Türkiye'ye bakıldığında AB'nde kesilen toplam koyun sayısının %6,42'sini oluştururken koyun eti üretiminin %7,48'ini oluşturmaktadır. Kesilen koyun sayısı bakımından AB (25) ülkeleri içerisinde altıncı sırada yer alırken, koyun eti üretiminde beşinci sırada yer almaktadır. Verime bakıldığında AB ortalaması 15,25 kg/baş iken, Türkiye'nin ortalaması ise 17,78 kg/baş'tır.

Kesilen koyun sayısı ve koyun eti üretiminde yıllar arasındaki değişime bakıldığında her iki alanda da en fazla değişimin yaşandığı ülke Türkiye'dir. İkinci sırada ise İspanya gelmektedir. Türkiye'de kesilen hayvan sayısında %6,21'lik azalma yaşanırken, İspanya'da %4,70'lik artış yaşanmıştır. Verimdeki değişime bakıldığında, verimde en çok azalma %24,30 ile Belçika'da yaşanırken, bu ülkeyi %13,2'lik azalma ile Hollanda izlemektedir. Verimde artışın en fazla yaşandığı ülke ise %16,84 ile Türkiye'dir.

Çizelge 4.5. AB ülkeleri ve Türkiye'de yıllar itibariyle kesilen koyun sayısı, et üretimi ve verim

Ülkeler	Kesilen Koyun Sayısı (%)			Koyun Eti Üretimi (%)			Verim (kg/baş)		
	1990	2005	Değişim 1990-2005	1990	2005	Değişim 1990-2005	1990	2005	Değişim 1990-2005
Belçika	0,50	0,25	-0,25	0,89	0,33	-0,56	27,08	20,50	-24,30
Fransa	13,33	10,08	-3,25	16,36	12,34	-4,02	18,58	18,68	0,52
Almanya	4,06	3,47	-0,59	5,66	4,99	-0,66	21,09	21,95	4,08
İtalya	12,10	10,05	-2,06	8,05	5,95	-2,10	10,06	9,03	-10,25
Lüksemburg	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,01	0,00	33,33	-
Hollanda	0,85	0,94	0,10	1,43	1,37	-0,06	25,59	22,13	-13,52
Danimarka	0,10	0,13	0,04	0,14	0,17	0,03	22,54	20,00	-11,25
İrlanda	5,20	5,59	0,39	6,98	7,44	0,46	20,32	20,29	-0,18
İngiltere	26,78	25,21	-1,57	32,76	33,64	0,89	18,51	20,36	9,95
Yunanistan	10,11	10,93	0,81	7,41	7,87	0,46	11,09	10,98	-0,95
Portekiz	1,56	1,68	0,12	1,15	1,12	-0,03	11,13	10,12	9,08
İspanya	25,41	30,11	4,70	19,17	22,81	3,64	11,42	11,55	1,19
Avusturya	-	0,46	0,46	-	0,66	0,66	-	22,03	-
Finlandiya	-	0,05	0,05	-	0,06	0,06	-	20,00	-
İsveç	-	0,32	0,32	-	0,42	0,42	-	19,90	-
Güney Kıbrıs	-	0,18	-	-	0,26	-	-	21,85	-
Çek Cum.	-	0,12	-	-	0,14	-	-	17,50	-
Estonya	-	0,02	-	-	0,03	-	-	20,00	-
Macaristan	-	0,11	-	-	0,09	-	-	13,24	-
Letonya	-	0,02	-	-	0,04	-	-	30,77	-
Litvanya	-	0,02	-	-	0,02	-	-	20,00	-
Malta	-	0,00	-	-	0,00	-	-	0,00	-
Polonya	-	0,08	-	-	0,10	-	-	20,00	-
Slovakya	-	0,17	-	-	0,12	-	-	11,21	-
Slovenya	-	0,01	-	-	0,01	-	-	11,11	-
Toplam	100,00	100,00	0,00	100,00	100,00	0,00	-	-	-
Toplam *	74.731	64.593	-13,57	1.131	985	-13,89	15,14	15,25	0,78
Türkiye	12,63	6,42	-6,21	12,70	7,48	-5,22	15,22	17,78	16,84

* Kesilen koyun sayısı (1000 baş) ve Et üretimi (1000 ton)

Kaynak: Anonim 2004g, Anonim 2005c ve Anonymous 2006f

Çizelge 4.6 incelendiğinde AB ülkeleri içerisinde hem kesilen keçi sayısı bakımından hem de keçi eti üretiminde ilk sırayı Yunanistan'ın aldığı görülmektedir. Türkiye kesilen keçi sayısında AB (25)'lerin %9,06'sını oluştururken, keçi eti üretiminde %16,78'ini oluşturmaktadır. AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Türkiye'de kesilen keçi sayısına göre et üretiminin daha fazla olduğu görülmektedir. Aynı çizelgede verime bakıldığında, AB ortalamasının 12,9 kg/baş olduğu görülmektedir. Türkiye'deki verime

bakıldığında ise 18 kg/baş ile AB ortalamasının neredeyse iki katı kadar olduğu görülmektedir.

Çizelge 4.6. AB ülkeleri ve Türkiye'de yıllar itibariyle kesilen keçi sayısı, et üretimi ve verim

Ülkeler	Kesilen Keçi Sayısı (%)			Keçi Eti Üretimi (%)			Verim (kg/baş)		
	1990	2005	Değişim 1990-2005	1990	2005	Değişim 1990-2005	1990	2005	Değişim 1990-2005
Belçika	0,00	0,02	0,02	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Fransa	14,64	12,41	-2,22	11,70	10,15	-1,55	6,91	7,95	15,00
Almanya	0,11	0,28	0,17	0,26	0,54	0,28	20,00	18,96	-5,21
İtalya	6,27	4,74	-1,53	5,20	4,06	-1,14	7,18	8,33	16,13
Lüksemburg	0,00	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hollanda	0,76	0,31	-0,44	1,17	0,41	-0,76	13,35	12,55	-6,00
Danimarka	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
İrlanda	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
İngiltere	0,00	0,10	0,10	0,00	0,14	0,14	0,00	12,66	
Yunanistan	52,33	54,53	2,20	59,82	55,48	-4,34	9,88	9,89	0,10
Portekiz	3,23	1,51	-1,71	2,34	0,95	-1,39	6,27	6,09	-2,95
İspanya	22,67	21,34	-1,33	19,51	18,94	-0,56	7,44	8,63	16,06
Avusturya	-	0,67	-	-	0,95	-	-	13,73	-
Finlandiya	-	0,01	-	-	0,00	-	-	0,00	-
İsveç	-	0,00	-	-	0,00	-	-	0,00	-
Güney Kıbrıs	-	2,33	-	-	5,68	-	-	23,73	-
Çek Cum.	-	0,17	-	-	0,14	-	-	7,69	-
Estonya	-	0,05	-	-	0,14	-	-	25,00	-
Macaristan	-	0,24	-	-	0,27	-	-	11,11	-
Letonya	-	0,05	-	-	0,14	-	-	25,00	-
Litvanya	-	0,29	-	-	0,68	-	-	22,73	-
Malta	-	0,00	-	-	0,00	-	-	0,00	-
Polonya	-	0,48	-	-	0,95	-	-	19,34	-
Slovakya	-	0,45	-	-	0,41	-	-	8,70	-
Slovenya	-	0,00	-	-	0,00	-	-	0,00	-
Toplam	100,00	100,00	0,00	100,00	100,00	0,00	-	-	-
Toplam *	8.896	7.601	-14,56	76,9	73,9	-3,90	8,64	12,90	49,30
Türkiye	16,49	9,06	-7,43	29,26	16,78	-12,48	15,34	18,00	17,34

* Kesilen keçi sayısı (1000 baş) ve Et üretimi (1000 ton)

Kaynak: Anonim 2004g, Anonim 2005c ve Anonymous 2006f

4.1.1.c. Sağılan hayvan sayısı, süt üretimi ve verim

Sağılan büyükbaş hayvan sayısı, süt üretimi ve verim

Sağılan süt sığırı sayısında birinci sırayı %18,12'lik pay ile Almanya alırken, ikinci ve üçüncü sırayı %16,95'lik pay ile Fransa ve %9,03'lük pay ile İngiltere almaktadır (Çizelge 4.7). Süt üretiminde de aynı şekilde birinci sırada Almanya yer alırken, ikinci ve üçüncü sırada sırasıyla Fransa ve İngiltere yer almaktadır. Türkiye'ye bakıldığında sağılan süt sığırı sayısı bakımından AB (25)'lerinin %17,62'sini oluştururken, üretilen süt miktarının %7,8'ini oluşturmaktadır. 1990 ile 2005 yılları arasında süt sığırı sayısı fazla olan ülkelerin hepsinde hayvan sayısı bakımından önemli azalma olduğu dikkati çekmektedir. Türkiye'de de incelenen dönem içerisinde hayvan sayısında %6,65'lik azalma olmuştur. Türkiye sağılan süt sığırı sayısı bakımından AB (25) içinde ikinci sırada yer alırken, süt üretimi bakımından yedinci sırada yer almaktadır.

Hayvan başına süt verimine bakıldığında, İsveç ve Danimarka'nın ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu ülkelerde süt sığırı başına yıllık süt verimi sırasıyla 8,20 ve 8,19 ton'dur. 2005 yılı itibariyle AB ortalaması ise 6,16 ton/baş'tır. 1990 ile 2005 yılları arasında AB (25)'ler içerisinde süt verimindeki değişime bakıldığında, en fazla artışın yaşandığı ülke %81,6 ile Almanya'dır. İncelenen yıllar arasında AB'nde hayvan başına süt verimi ortalama %37,08 oranında artış göstermiştir. Türkiye'deki süt verimine bakıldığında, 16 yıllık dönem içerisinde verimde %83,48 gibi önemli bir artış görülmesine rağmen, 2,48 ton/baş'lık verimi ile AB ülkeleri içerisinde 4,30 ton/baş'la en düşük süt verimi ortalamasına sahip Polonya'nın bile gerisinde yer almaktadır.

Çizelge 4.7. AB ülkeleri ve Türkiye'de yıllar itibarıyla sağılan sığır sayısı, süt üretimi ve verim

Ülkeler	Sağılan Süt Sığırı Sayısı (%)			Süt Üretimi (%)			Verim (ton/baş)		
	1990	2005	Değişim 1990-2005	1990	2005	Değişim 1990-2005	1990	2005	Değişim 1990-2005
Belçika	3,42	2,38	-1,04	3,31	2,20	-1,11	4,34	5,69	30,93
Fransa	21,71	16,95	-4,76	24,04	17,31	-6,72	4,98	6,30	26,47
Almanya	26,18	18,12	-8,06	21,68	19,87	-1,81	3,72	6,76	81,56
İtalya	10,97	8,02	-2,96	9,77	7,60	-2,16	4,00	5,85	46,13
Lüksemburg	0,24	0,17	-0,07	0,27	0,19	-0,08	4,92	6,68	35,80
Hollanda	7,90	6,47	-1,43	10,34	7,67	-2,67	5,89	7,31	24,15
Danimarka	3,17	2,43	-0,74	4,34	3,23	-1,12	6,17	8,19	32,81
İrlanda	5,45	4,79	-0,65	4,94	3,60	-1,34	4,08	4,63	13,49
İngiltere	11,91	9,03	-2,88	13,97	10,28	-3,69	5,28	7,02	33,10
Yunanistan	1,00	0,65	-0,34	0,66	0,54	-0,11	2,96	5,12	73,05
Portekiz	1,57	1,41	-0,16	1,42	1,31	-0,11	4,07	5,73	40,54
İspanya	6,49	4,43	-2,06	5,27	4,68	-0,59	3,65	6,51	78,33
Avusturya	-	2,32	-	-	2,20	-	-	5,83	-
Finlandiya	-	1,36	-	-	1,68	-	-	7,61	-
İsveç	-	1,70	-	-	2,26	-	-	8,20	-
Güney Kıbrıs	-	0,11	-	-	0,10	-	-	5,88	-
Çek Cum.	-	1,90	-	-	1,99	-	-	6,44	-
Estonya	-	0,49	-	-	0,47	-	-	5,93	-
Macaristan	-	1,24	-	-	1,36	-	-	6,77	-
Letonya	-	0,81	-	-	0,57	-	-	4,36	-
Litvanya	-	1,81	-	-	1,31	-	-	4,46	-
Malta	-	0,03	-	-	0,03	-	-	5,25	-
Polonya	-	11,98	-	-	8,35	-	-	4,30	-
Slovakya	-	0,87	-	-	0,76	-	-	5,39	-
Slovenya	-	0,52	-	-	0,43	-	-	5,03	-
Toplam	100,00	100,00	0,00	100,00	100,00	0,00	-	-	-
Toplam *	24.276	23.979	-5,34	109.174	141.658	29,75	4,50	6,16	37,08
Türkiye	24,28	17,62	-6,65	7,29	7,08	-0,21	1,35	2,48	83,48

* Sağılan sığır sayısı (1000 baş) ve Süt üretimi (1000 ton)

Kaynak: Anonim 2004g, Anonim 2005c ve Anonymous 2006f

Küçükbaş süt üretimi

AB resmi istatistik ofisi olan Eurostat'da sağılan koyun ve keçi ile ilgili hayvan sayısı istatistiklerine rastlanmamıştır. Yalnızca keçi süt üretim istatistikleri bulunmaktadır.

Keçi sütü üretiminde ilk sırayı %32,26'lık pay ile Fransa alırken, ikinci ve üçüncü sırayı sırasıyla %26,87 ile İspanya ve %24,70 ile Yunanistan almaktadır (Çizelge 4.8). Çizelge 4.3'de Türkiye'deki keçi sayısı AB (25) ülkeleri toplam keçi sayısının %53,28'ini oluştururken, keçi sütü üretimi bakımından %14,18'lik kısmını oluşturmaktadır. Yine aynı tabloda Türkiye keçi sayısı bakımından birinci sırada yer alırken, keçi sütü üretiminde dördüncü sırada yer almaktadır.

Çizelge 4.8. AB ülkeleri ve Türkiye'de yıllar itibariyle keçi sütü üretimi (%)

Ülkeler	Keçi Sütü Üretimi		Değişim
	1990	2005	1990-2005
Belçika	0,00	0,00	0,00
Fransa	31,64	32,26	0,63
Almanya	1,53	1,95	0,41
İtalya	5,51	2,28	-3,22
Lüksemburg	0,00	0,00	0,00
Hollanda	0,00	7,34	7,34
Danimarka	0,00	0,00	0,00
İrlanda	0,00	0,00	0,00
İngiltere	0,00	0,00	0,00
Yunanistan	31,36	24,70	-6,66
Portekiz	0,00	0,00	0,00
İspanya	29,97	26,87	-3,10
Avusturya	-	0,75	-
Finlandiya	-	0,00	-
İsveç	-	0,00	-
Güney Kıbrıs K.	-	1,67	-
Çek Cumhuriyeti	-	0,00	-
Estonya	-	0,02	-
Macaristan	-	0,26	-
Letonya	-	0,19	-
Litvanya	-	0,45	-
Malta	-	0,04	-
Polonya	-	1,22	-
Slovakya	-	0,01	-
Slovenya	-	0,08	-
Toplam	100,00	100,00	0,00
Toplam*	1.435	1.798	25,30
Türkiye	23,55	14,18	-9,37

* Süt üretimi (1000 ton)

Kaynak: Anonim 2004g, Anonim 2005c ve Anonymous 2006f

4.1.2. Türkiye’de hayvancılık politikaları

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de başta bitkisel üretim olmak üzere tarım sektörü desteklenmektedir. 1963’te başlanarak günümüze kadar sekiz kalkınma planı uygulanmıştır. Bu planlar çerçevesinde hayvancılık sektöründe politikalar genelde üretimi artırmaya yönelik uygulanmıştır. Bu politikalar; ithalat sınırlamaları, ihracat teşvikleri, suni tohumlama, girdi sübvansiyonları, destekleme alımları, et ve süt teşvik primleri ve düşük faizli kredi şeklinde olmuştur. Uygulanan hayvancılık politikalarının süreklilik arz etmemesi ve sektörün ihtiyaçlarına cevap vermemesi nedeniyle yeteri kadar etkin olmamıştır.

Ülkeler, tarım ile ilgili politikalarını belirlerken üyesi oldukları uluslararası organizasyonlarla yaptıkları anlaşmaları dikkate almak zorundadırlar. Türkiye, tarımsal destek politikalarını belirlerken kredi aldığı Uluslararası Para Fonu (IMF), üyesi olduğu Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve bir takım taahhütler verdiği AB gibi uluslararası kurum ve organizasyonların isteklerine göre politikalarını ayarlamak durumundadır (Anonim 2004b).

2000’li yıllara gelindiğinde, Türk tarım sektöründe uygulanan politikalarda içsel ve dışsal faktörlerin etkisi ile radikal değişimlere gidilmesi ihtiyacı doğmuştur. Desteklerin bütçeye yükünün fazla olması, siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle uzun vadeli politikaların yapılamaması ve dış borç yükünün fazla olmasından dolayı yeteri kadar destek verilememesi gibi nedenlerden dolayı politika değişimine gidilmiştir. Özellikle, Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması’nın yürürlüğe girmesinden sonra piyasaya müdahale edici olmayan destekleme politikaları tercih edilmeye başlanmıştır. 10 Aralık 1999 tarihinde, Helsinki Zirvesi ile Türkiye’nin tam üyeliğe aday ülke olarak kabul edilmesi ile tam üyelik yolunda Türkiye için yeni bir süreç başlamıştır (Tan ve Delal 2003). AB’ne tam üyelik çabalarının yoğunlaştığı bu süreçte, gerek Türkiye’deki istihdamın %35’ini oluşturan tarım sektörünün önemini koruması, gerekse AB’nin en önemli politikası olan ve birlik bütçesinin yaklaşık yarısını kullanan Ortak Tarım Politikasına uyumun, AB’ne

uyum açısından öncelikli olması, Türkiye tarım politikalarının bu çerçevede yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmaktadır (Yavuz vd. 2004).

Türkiye’de hayvancılık ile ilgili kurumsal yapılanmaya bakıldığında, ilk yapılanmanın et sığırcılığında 1952 yılında Et ve Balık kurumunun (EBK) kurulması ile gerçekleştiği görülmektedir. EBK taban fiyat yolu ile üreticilerin korunmasını sağlamak amacıyla kurulmuş ve kırmızı et pazarında aktif rol oynamıştır. 1992 yılında özelleştirme kapsamına alınan EBK, kısmen özelleştirilmiştir (Keskin 2003).

Türkiye’de sütçülük politikaları, 1963 yılında çıkarılan kanunla kurulan Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (TSEK) vasıtasıyla kurulmuştur. Bu kurum, süt sektörünün modernleştirilmesi, üreticilerin teşkilatlanması ve hayvansal ürünler piyasasının düzenlenmesinde önemli fonksiyonlar yüklenmiştir (Ayyıldız 1992). Bu kurum vasıtasıyla süt alımları, ucuz kredi temini ve prim ödemeleri yapılmıştır. TSEK ülke genelinde 34 süt fabrikası ve 310 bin ton/yıl kapasiteyle üretilen sütün %5’lik, pazarlanan sütün %25’lik payına sahip olmuştur (Kurt, 1977). Bunun yanısıra, 1970’li yıllardan itibaren özel sektör de süt sanayine ilgi göstermiştir. Bu dönemde, modern fabrikalarda süt ve ürünleri üretilmeye başlanmıştır. 80’li yıllar mevcut bazı mandıra ve fabrikaların modernizasyona gittiği, 90’lı yıllar ise, bazı modern süt işletmelerinin yabancı firmalarla ortaklıklar kurmaya başladığı bir dönem olmuştur (Yetişmeyen ve Deveci 2000). Süt tozu ithalatında TSEK’nın monopolü kaldırılıp özel sektörün 1984 yılında ithalat yapması sağlanırken, serbest piyasa ekonomisinin kurumlarını oluşturma eğilimi çerçevesinde 1992 yılında özelleştirme kapsamına alınan TSEK tamamen 1995 yılında özelleştirilmiştir (Yurdakul vd. 1999).

Sütçülük sektöründe önemli bir girdi olan sanayi yemi ihtiyacını belli ölçüde karşılamak için hükümet, 1956 yılında Yem Sanayini (YEMSAN) kurarak yem piyasasına girmiş ve üretimde bulunmaya başlamıştır. Bu kuruluş, dane yemle doğrudan yemlemeye alternatif olması için sanayi yemi üretimine önderlik etmeyi ve standart kalitede ürettiği yemi uygun bir fiyatla satmayı amaçlamıştır. Toplam 26 adet yem fabrikası ile 1993 yılında yem piyasasında üretilen yemin %17’sini üreten YEMSAN, 1995 yılında

özelleştirilmiştir (Yavuz 1999).

Özellikle, 1980 yılından itibaren Türkiye ekonomisinde başlayan serbest piyasa ekonomisine geçişle ilgili düzenlemeler nedeniyle söz konusu kurumlar, üreticiler destekleyici fiyat politikalarını uygulama yerine, karlılık prensibine dayalı olarak faaliyetlerini sürdürmeye başlamışlardır. Buna paralel olarak, ucuz kredi temini yerine piyasa şartlarında kredi temin eden bu kurumlar zarar eden işletmeler haline gelmişlerdir. Bu kurumların özelleştirilmesinden sonra özel sektör, YEMSAN'ın işlevini başarılı bir şekilde yerine getirirken, TSEK'nın işlevini yeterince yerine getirememiştir. Halbuki hayvancılık sektöründe, üreticiye fiyat ve pazar garantisini sağlayan bir kurumsal yapının oluşturulamaması, hayvancılığın gelişmesi önündeki en önemli engel olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında çiftçilerin örgütlenememesi, üreticilerin fiyat ve pazar garantisi konusunda daha zayıf ve riskli duruma düşmelerine neden olmaktadır. Batı bölgelerinde büyük süt işletmeleri SEK'in yerini alırken, Doğu bölgelerinde SEK'in yerini doldurabilecek işletmeler yeterince gelişmemiştir.

4.1.2.a. Türkiye'de hayvancılığa verilen destekler

Türkiye'de, 2006 yılı toplam GSMH içerisinde tarım sektörünün payı %9, bunda hayvancılığın payı da %25 civarındadır. Bir başka ifadeyle, GSMH'da hayvancılığın payı %3 kadardır. GSMH içerisinde hayvancılık sektörünün payı düşük olmasına rağmen, hayvansal ürünlerin stratejik niteliği nedeniyle, sektör önemini korumaktadır ve koruyacaktır. Son beş yıllık dönem dikkate alındığında, hayvancılık sektörüne sağlanan desteklerde önemli bir artış olduğu söylenebilir (Anonim 2006h; Anonim 2007a).

Türkiye'de hayvancılık desteklemeleri, 2000 yılından itibaren 2000/467 sayılı Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Karar çerçevesinde önemli ölçüde artmıştır. Bunun yanında kırsal alanda yoksullukla mücadele etmek amacıyla Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi çerçevesinde sosyal yönü ağır basan bir destekleme de hayata geçirilmiştir. Bu proje kapsamında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fon'u Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü tarafından belirlenen şartları sağlayan

çiftçilere, 100 ortak için ikişer baş süt sığırı (zorunlu hallerde 50 ortak için ikişer baş süt sığırı) veya 50 ortak için 25'er koyun olarak gerçekleştirilmesiyle, bir kooperatif için 100 - 200 süt sığırı veya 1250 baş koyun verilmesi şeklinde olmuştur (Anonim 2007b).

2000 yılında hayvancılığın geliştirilmesi ve hayvansal üretimin artırılması amacıyla, nitelikli kaba yem açığının kapatılması için yem bitkileri üretiminin teşvik edilmesi, genetik ıslahı daha etkili ve yaygın hale getirmek için suni tohumlama ile soy kütüğü kayıtları tutulması ve belgeli damızlık kullanımının teşvik edilmesi gibi hususlardan oluşan 2000/467 Sayılı Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı çıkarılmıştır (Anonim 2004h).

Kararname kapsamında, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca onaylanan yem bitkileri üretim projelerinin nakliye ve gübre bedelleri hariç, çok yıllık yem bitkilerinde birinci yıl yatırım giderleri ve uygun görülen işletme giderlerinin %35'i, ekiliş alanları ile uyumlu alet ve makine alım giderlerinin %30'u, tek yıllık yem bitkilerinde ise uygun görülen işletme giderlerinin ve ekiliş alanları ile uyumlu alet ve makine alım giderlerinin %20'si doğrudan üreticiye ödenmiştir. Bu kapsamda, sırasıyla dekar başına 2000 yılında 7,3 milyon, 2001 yılında 12 milyon, 2002 yılında 15 milyon, 2003 yılında 30 milyon ve 2004 yılında ise 35 milyon TL destekleme yapılmıştır (Anonim 2005d).

Türkiye'de hayvancılığa yönelik doğrudan ve dolaylı çeşitli politikalar uygulanmaktadır. Destekleme amaçlı politikalar bunlardan sadece birisidir. Destekleme politikaları ise çeşitli araçlarla uygulanmaktadır.

Suni tohumlama desteği

Türkiye'de suni tohumlama 1987 yılında desteklemeye tabi olmuş 25.9.1990 tarihinden itibaren de tarım ve Köyişleri Bakanlığından izin almış özel ve tüzel kişilerin yaptığı suni tohumlama desteklemeye dahil edilmiştir (Yeni ve Dölekoğlu 2003).

Suni tohumlama yaptıran yetiştiricilere; kalkınmada öncelikli iller ve soy kütüğüne

kayıtlı işletmelerde daha fazla olmak üzere, kriterleri ve miktarları Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca çıkarılacak tebliğ ile belirlenecek teşvik primi ödenmesi kararlaştırılmıştır. Bu desteklemeden yararlanacak hayvan sayısı 5 yılda toplam 10 milyon başı geçmeyecektir. Bu kapsamda kalkınmada öncelikli illerde sırasıyla, 2000 yılında 4 milyon, 2001 yılında 6 milyon, 2002 yılında 8 milyon, 2003 yılında 10 milyon ve 2004 yılında ise 15 milyon TL/baş destekleme ödemesi yapılmıştır. Diğer illerde ise, 2000 yılında 2 milyon, 2001 yılında 3 milyon, 2002 yılında 4 milyon, 2003 yılında 5 milyon ve 2004 yılında ise 8 milyon TL/baş suni tohumlama ödemesi yapılmıştır.

Ayrıca, gerçek ve tüzel kişi ve kuruluşlarca yeni kurulacak suni tohumlama ekiplerinin teknisyen termosu, sıvı azot kabı, suni tohumlama sandığı, dekonjelatör, pistle, payet pensi, makas gibi demirbaş malzeme bedellerinin her yıl Ocak ayı içerisinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca belirlenecek değer üzerinden, kalkınmada öncelikli illerde %50'si, diğer illerde %25'i teşvik primi olarak ödenmektedir. Bu desteklemeden faydalanacak ekip sayısı 5 yılda toplam 2000'i geçmeyecektir. Bu kapsamda kalkınmada öncelikli illerde sırasıyla 2000 yılında 650 milyon, 2001 yılında 800 milyon, 2002 yılında 1 600 milyon, 2003 yılında 1 800 milyon ve 2004 yılında ise 3 250 milyon TL/adet destekleme yapılmıştır. Diğer illerde ise sırasıyla 2000 yılında 325 milyon, 2001 yılında 400 milyon, 2002 yılında 800 milyon, 2003 yılında 900 milyon ve 2004 yılında da 1 125 milyon TL/adet suni tohumlama ekipman desteği yapılmıştır.

Suni tohumlama sonucu doğan buzağı desteklemesi: 2003 yılı için soy kütüğüne kayıtlı sığırlardan doğan buzağular için 40 milyon TL/baş, ön soy kütüğüne kayıtlı sığırlardan doğan buzağular için hayvan başına 20 milyon TL/baş destekleme yapılmıştır. 2004 yılında bu rakamlar 60 Milyon TL/baş ve 30 milyon TL/baş olmuştur (Anonim 2005d ve Anonim 2005e).

Damızlık hayvan desteklemesi

Türkiye'de yüksek verimli hayvan varlığının artışında 1987 yılından bugüne yoğun olarak gerçekleştirilen damızlık hayvan dış alımının da önemli etkisi olmuştur. 1987-

1999 yılları arasında 342 608 baş damızlık hayvan dış alımı yapılmıştır. Önceleri uygun koşullu dış krediler ve yardımlar nedeniyle damızlık hayvan dış alımı yapılmaktayken, daha sonra hayvan dağıtılacak üreticilerin, getirilecek hayvanların ve izin verilen özel sektör firmalarının seçimi gibi konulardaki noksanlıkların da giderilmesiyle daha sağlıklı dış alım yoluna gidilmiştir. ABD, Almanya ve İtalya'dan alınan hayvanlar gebe düve şeklinde ülkeye getirilmiştir. Damızlık hayvan alan işletmeler TCZB kredileri ve bakanlıkça oluşturulan çeşitli hayvancılık projeleri kanalı ile desteklenmiştir. Günümüzde her şekildeki dış alım, tarım bakanlığının iznine tabidir. Ancak 1997 yılından itibaren damızlık hayvan dış alımı yapılmamaktadır (Sayın 2002).

Ülke sığırcılığını geliştirmek amacı ile mevcut sığır popülasyonundaki yüksek verimli kültür ırkı sığırların oranını artırmak için verilen bu teşvik, 1987 yılında damızlık süt sığırı ithalatı ile başlamıştır. Yurt içinde çiftçi veya TİGEM tarafından yetiştirilen ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na damızlık belgesi veya sertifikası verilmiş kültür ırkı damızlık gebe düveleri satın alanlara; damızlık belgesine (pedigri) sahip süt sığırları için Bakanlığın her yıl Ocak ayı içerisinde belirleyeceği hayvan fiyatının %30'u, saf ırk sertifikasına sahip kültür ırkı süt sığırları içinse bu fiyatın %15'i ödenmiştir. Bu desteklemeden faydalanacak hayvan sayısı 5 yılda toplam 100 bin başı geçmeyecektir. Bu çerçevede TKB tarafından 2000 yılı için sertifikalı hayvan başına 90 milyon TL/baş, pedigri hayvan için 180 milyon TL/baş, 2001 yılında sertifikalı hayvan için 120 milyon TL/baş, pedigri hayvan için 240 milyon TL/baş, 2002 yılında, sertifikalı hayvan için 150 milyon TL/baş, pedigri hayvan için 300 milyon TL/baş, 2003 yılı için 180 milyon TL/baş ve 360 milyon TL/baş, 2004 yılı için 200 milyon TL/baş ve 400 milyon TL/baş destekleme yapılmıştır (Anonim 2004h; Yavuz 2005).

Kredi desteği ve faiz kolaylıkları

Tarım sektörüne kullanılan kredilerin önemli kısmı T.C. Ziraat Bankası (TCZB) ve bu bankanın finansmanını sağladığı Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) ve Tarım Satış Kooperatifleri (TSK) tarafından sağlanmaktadır.

Bu krediler günümüzde de artarak devam etmektedir. 01/12/ 2006 tarihli ve 26363 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2006/11201 “Üreticilerin Finansman İhtiyaçlarının Uygun Koşullarda Karşılanması, Tarımsal Üretimin Geliştirilmesi, Verimliliğin ve Kalitenin Artırılması Amacıyla T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullandırılması Hakkında Karar” çıkarılmıştır (Anonim 2007c).

Tohum desteği

Kaliteli tohum üretiminin ve kullanımının geliştirilmesi amacıyla destekleme yapılmaktadır. Tohum cinslerine göre belirlenen destekleme miktarı tohum üreticisi kuruluşlara yapılmaktadır. Yem bitkileri tohumlukları ile çayır-mera tohumları da bu kapsamda olup, ülkenin kaba yem ihtiyacının karşılanması amaçlanmaktadır. Özellikle, son yıllarda pamuk ve soyada sertifikalı tohumluk kullanan üreticilere % 20 daha fazla ödeme yapılmaktadır. Böylece, sertifikalı tohum kullanımı teşvik edilmektedir. 2007 yılı için yoncada 1,5 YTL/kg, korunga, fiğ, hayvan pancarı ve yem şalgamında ise 50 yrkş destek verilmektedir (Anonim 2007c).

İlaç desteği

Hayvan hastalıklarına karşı mücadelede devletin aldığı önlemler için üreticiden ilaç veya ilaçlama bedeli alınmamaktadır. Öte yandan, hayvan tedavisi amacıyla kullanılan ilaçlara ilacın içeriğine ve dolayısıyla çeşidine bağlı olarak, ilaç bedelinin % 30'una kadar olan bölümü üreticiye geri ödenmektedir. AB uyum çalışmalarının hızlandığı günümüzde programlı aşı desteklemesi adı altında aşılama yapılmakta ve yapılan aşı türüne göre destek verilmektedir. Destek verilen hastalıklar; şap, sığır brucellosisi (s-19 genç), koyun brucellosisi (rev-1 genç), koyun-keçi vebasası (PDR), ve koyun-keçi çiçeği ve şarbon'dur. Destekler, aşı türlerine ve köy düzeyinde gerçekleştirme durumuna göre 25,0 yrkş/baş ile 1,0 YTL/baş arasında değişmektedir (Anonim 2007c).

Et teşvik primi

Mayıs 1990’da başlamış olan ilk et teşvik primi uygulamasına Ocak 1995’te son verilmiştir. Son yıllarda yem fiyatlarının et üretim maliyetlerine göre yüksek olması, et alım fiyatlarının düşük kalması, kredi faizlerinin yüksekliği, hayvan pazarları ile kombina ve mezbahaları ruhsatlandırma ile etkinliğinin tam olarak kazandırılmaması ve en önemlisi kaçak hayvan ve et girişlerinin etkin olarak önlenememesi besicilik yapan yetiştiricileri zor durumda bırakmıştır. Tüm bu nedenlerden dolayı et teşvik primi tekrar 2004 yılının ikinci yarısında gündeme gelmiştir (Anonim 2004b; Anonim 2004i).

23/3/2000 tarih ve 2000/467 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında değişiklik yapan 2004/7863 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 30 Eylül 2004 tarih ve 25599 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak ve bu karara istinaden hazırlanan “Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararında Değişiklik Yapılmasına Dair Karara Ait 2004/37 Nolu Uygulama Tebliği” de 23 Ekim 2004 tarih ve 25622 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu karar kapsamında 2004 mali yılı Hazine Müsteşarlığı Bütçesinin 07.83.31.00-04.3.1.03-1-05.4 tertibindeki hayvancılığı desteklemek amacıyla yer alan ödenekle sınırlı kalmak üzere, bu kararın yayımlandığı tarih ile 15/11/2004 tarihleri arasında, 11/09/2000 tarihli ve 24167 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Kırmızı Et ve Et Ürünleri Üretim Tesislerinin Kuruluş, Açılış, Çalışma ve Denetleme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik hükümlerine göre Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’ndan çalışma izni alınmış kombina ve mezbahalarda kesim yaptıran yetiştiricilere, 180 kg ve üstü karkas ağırlığına ulaşmış erkek sığırlar için karkas ağırlığının beher kilogramına 50 ykş doğrudan et teşvik primi ödenmektedir (Anonim 2005f).

Süt teşvik primi

Türkiye’de hayvancılığın lokomotifini olan süt üretiminin teşviki, süt üreticisinin gelir seviyesinin yükseltilmesi, üretilen çiğ sütün modern tesislerde işlenmesinin sağlanması, halkın hijyenik süt ve süt ürünleri üremini artırmak amacıyla 1987 yılında başlayan süt

teşvik primi uygulaması başlamıştır. Üreticilere, tam donanımlı süt işleme tesislerine sattıkları her bir kilogram süt karşılığında sabit bir miktardan ödeme şeklinde yapılmaktaydı. 1998 yılında prim ödemesi Türkiye’de üretilen toplam çiğ sütün %16,4’üne yapılmıştır. 1990 yılının sonuna doğru verilen süt teşvik primindeki artış çiğ sütün satış fiyatındaki artışın oldukça gerisinde olmuştur. Sütün tam teşekküllü süt işleme tesislerine verilememesi ve teşvik miktarının azalması bu politikanın etkinliğinin az olmasına neden olmuştur (Yavuz vd. 2004).

Kültür ırkı hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla soy kütüğü uygulaması başlatılmış olup, soy kütüğüne kayıtlı olmayanlara süt teşvik primi 20 bin TL ödenirken, soy kütüğüne kayıtlı hayvanları olan üreticilere 40 bin TL ödenerek soy kütüğüne kayıt cazip hale getirilmiştir. Trakya bölgesinde “hastalıktan ari sağlık sertifikası” alan işletmelerden elde edilen beher litre süt için ayrıca %50 oranında ilave süt teşvik primi ödenmektedir (Anonim 2004b).

Projeli hayvancılık

Hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla, ülke genelinde pek çok kez iç ve ya dış finansman kaynaklı olmak üzere, çeşitli alt projelerden oluşan ve hayvancılığın değişik alanlarına yönelik “Hayvancılığı Geliştirme Projesi” hazırlanmış ve uygulanmıştır. Bu kapsamda uygulanan desteklemeler, genelde proje dönemlerini kapsamakta ve öteden beri devam eden diğer desteklemelerden farklı ama onları destekler yapıdadır. Projeler genelde 5 yıllık süreleri kapsamaktadır. Tarım Bakanlığı kalkınma plan ve programları ile 2006 – 2010 Ulusal Tarım Stratejisi çerçevesinde, tarım üreticilerine, kırsal alanlarda bireysel ve/veya bir arada yapacakları öz sermayeye dayalı projeli yatırımları için belirlenen iller dahilinde kırsal alanda ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak için, gerçek ve tüzel kişilerin tarım ürünlerinin işlenmesi, değerlendirilmesi, ve pazarlamasına yönelik ekonomik faaliyet yatırımları ile kuruluşların mevcut altyapı tesislerinin rehabilitasyonuna yönelik yatırımlarını teşvik etmek ve desteklemek amacıyla farklı plan ve programlar uygulamaktadır. Bu programların en önemli ayaklarından biri Tarım Bakanlığının 2005 yılı içerisinde pilot uygulama yaptığı ve

Nisan 2006 itibariyle 65 ilde proje çağrılarında çıktığı Kırsal Kalkınmanın Desteklenmesi projeleridir (Özcan 2007).

Yine besicilik sektöründe sözleşmeli yetiştiriciliğin yaygınlaştırılarak üretim ve verimi artırmak suretiyle maliyetlerin düşürülmesini sağlamak amacıyla, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde 28 ilde hayvancılığını desteklemek amacıyla 10.02.2007 tarih ve “26430” sayılı Resmi Gazetede yayımlanan sözleşmeli besiciliğin desteklenmesine dair uygulama tebliği çıkarılmıştır. Bu destekten Tarım Kredi Kooperatifine üye olan, hayvanını Et Balık Kurumuna ait kombinalarda kestiren ve 190 kg ve üzeri karkas ağırlığına sahip hayvan sahipleri faydalanmaktadır.

Teşvik belgeli hayvancılık

Bu kapsamdaki desteklemeler hayvancılıkla ilgili teşvik belgesi almış yatırımlarla ilgilidir. Başlangıcı 1980 öncesine dayanan bu uygulamayla ilgili yasal düzenlemeler “yatırımlarda Devlet Yardımları Kararı” kapsamında yapılmakta ve teşvik belgesini Hazine Müsteşarlığı vermektedir. Teşvik belgesi almaya hak kazanmış yatırımlar; arsa tahsisi, enerji desteği, ucuz kredi, yatırım indirimi, vergi istisnası ve muafiyeti şeklindeki araçlarla desteklenmektedir. Tarımsal sanayi yatırımları da bu kapsamda olup, entegre yatırımlar bu kapsamda desteklenmektedir (Sayın 2003).

2005 ve 2006 yılı destekleri

Hayvancılık ve yem bitkileri ile ilgili destekleme politikalarında son yıllarda önemli artışlar olmuştur. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2005 yılı destekleme bütçesindeki hayvancılık desteklerinin miktarını önceki yıla göre iki katı artırmıştır (Yavuz 2005).

2005/8503 sayılı bu kararnamenin 2000/467 sayılı karardan süt hayvancılığı açısından farklılıkları Sığır-Dana, Koyun ve Keçi Eti Ortak Piyasa Düzeni Alt Çalışma Grubu Raporu’ndan alınarak aşağıda verilmiştir (Anonim 2005d).

1-Sertifikalı yem bitkisi tohumu üreten üreticilere, yem bitkisi tohumu üretim proje bedelinin %25'inin doğrudan ödenmesi kararlaştırılmıştır.

2-Suni tohumlama desteğinin üreticiler yerine tohumlama yapan Veteriner hekim, veteriner sağlık teknisyeni ve örgütlere (birlik, koop. vb.) verilmesi kararlaştırılmıştır.

3-Suni tohumlama ekipman desteği 2005 yılı destek kalemleri içerisine alınmamıştır. Yani bu destek uygulamadan kaldırılmıştır.

4-İlk defa uygulanan desteklerden birisi de Hayvan Kimlik sistemi desteğidir. Buna göre Ulusal veri tabanına kayıtlı, tescil belgesi bulunan işletmelerde mevcut pasaportu bulunan sığır cinsi hayvanlardan doğan yavruların gerçek ve tüzel sahipleri bu desteklemeden faydalanacaklardır.

5-Bir diğer yeni destek ise programlı aşılama desteğidir. Bakanlıkça belirlenen programlı aşılama tatbik edenlerin bu destekten faydalanması öngörülmüştür.

6-Hayvan gen kaynaklarının korunması amacıyla, büyükbaş ve küçükbaş hayvanları kapsayacak şekilde destek verilmesi kararlaştırılmıştır.

7-Kendi öz kaynakları ile işletmesine sabit süt sağım ünitesi kurarak ve soğutma tankı koyarak sanayiye aktarılacak sütte belirli kalite ve hijyen kriterlerine uygun üretim yapacak üreticilere yatırım miktarının %40'ının destek olarak ödenmesi öngörülmüştür.

8-Koyun sütüne süt teşvik primi ilk kez bu yıl uygulamaya konulmuştur.

01.01.1985 yılında başlayan yem bitkileri desteği bazı yıllarda kesilmesine rağmen günümüzde devam etmektedir. Bakanlar kurulunun 24.03.2005 tarih ve "25737 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2005/8503 Sayılı Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı" çerçevesinde Çizelge 4.9'deki alanlarda hayvancılık desteklenmektedir (Uzmay 2005; Anonim 2006i). Bu karar 2005-2010 yılları arasındaki 6 yıllık bir dönemi kapsamaktadır.

Son uygulamalardan birisi de hastalıktan ari bölge oluşturmak için öncelikle Trakya bölgesinden başlayarak ve 2006 yılından sonra diğer bölgelerde de yaygınlaştırmak

amacıyla, belirtilen ölçütlere uygun sığır işletmelerine doğrudan ödeme yapılmasıdır. Diğer bir uygulamada, hayvan gen kaynaklarını korumak için küçükbaş ve büyükbaş hayvanlara hayvan başına doğrudan ödeme yapılacak olmasıdır. Diğer taraftan 2005 yılından itibaren, hayvan sayısını kontrol altına almak ve üreticiyi desteklemek için kulak primi ödemesi uygulaması ile veteriner hekim çalıştırma desteği uygulanmasına başlanmıştır (Saner ve Çukur 2005).

Çizelge 4.9. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı 2006 yılı hayvancılık destekleri

Hayvancılık desteğinin adı	Hayvancılık desteğinin türü	Destek miktarı
Gebe Düve Alımlarına İlişkin Destek Miktarı	Pedigrili	550 YTL/baş
	Saf ırk sertifikalı	275 YTL/baş
Suni Tohumlama Buzağlarının Desteklenmesi	Soy kütüğüne kayıtlı	140 YTL/baş
	Ön soy kütüğüne kayıtlı	80 YTL/baş
Süt Teşviği (Örgütlü üreticilerden soy kütüğüne kayıt yaptırılanlara 1.5 Ykr ilave edilir)	Örgütlü üreticiler	5.5 Ykrş/litre
	Diğerleri	3 Ykrş/litre
Sağım Ünitesi, Soğutma Tankı ve Gübre Çukuru (Fatura bedelinin %40'ı)	Sağım ünitesi (en fazla)	200 bin YTL'nin %40'ı
	Soğutma tankı	Fatura bedelinin %40'ı
	Gübre çukuru (en fazla)	100 bin YTL'nin %40'ı
Yem Bitkileri Üretiminin Desteklenmesi	Yonca	149.5 YTL/da
	Korunga	92 YTL/da
	Tek yıllıklar (örneğin Fiğ)	57.5 YTL/da
	Sılablık mısır	69 YTL/da
	Sılablık tek yıllıklar	63.25 YTL/da
	Yapay çayır-mera	110 YTL/da
	Tohum (yonca, korunga, fiğ)	1.5 YTL/kg
Hayvan Gen Kaynaklarının Desteklenmesi	Büyükbaş	325 YTL/baş
	Küçükbaş	55 YTL/baş
	Geliştirme amaçlı küçükbaş	25 YTL/baş
Suni Tohumlama Hizmet Desteği (Tohumlama yapanlara)	Kalkınmada öncelikli iller	36 YTL/baş
	Diğer iller	26 YTL/baş
Hayvan Kimlik Sistemi	Kulak küpesi	2 YTL/baş
Programlı Aşı Desteklemesi	Şap ve Brucellosisi aşıları	0.5-1 YTL/baş

Kaynak:(Anonim 2006i ve Yavuz 2006)

4.1.2.b. Hayvancılığa yönelik dış ticaret düzenlemeleri

Türkiye'de hayvancılığa yönelik izlenen dış ticaret politikaları ve araçları aşağıdaki

çizelge 4.10'da görüldüğü şekildedir. Dış satım ve dış alıma yönelik belirlenen politikalar, önlemler ve teşviklerden oluşmaktadır. Hayvancılık ürünleri dış ticaretinde belirlenen önlemlere uyulması zorunludur.

Çizelge 4.10. Türkiye’de hayvancılığa yönelik izlenen dış ticaret politikaları ve araçları

Dış Satım Politikaları ve Araçları		
Politika	Araçlar	Kapsanan Ürünler
Önlemler	Yasak	T.Keçisi, Av ve yaban hayvanı
	Ön izin	Su ürün., yarış atları, dam. Hayvan..
Teşvikler	Kayda bağlı olma	Ekolojik hayv. Ürünleri, bağırsak..
	Standart kontrol belgesi	Salyangoz, yumurta, yapağı, yün,
	Hayvan sağlık sertifikası	tiftik,bağırsak.
	Kota ve tarife kontenjanı	Tüm hayvansal ürün ve gıdalar
		AB, STA ve ikili anlaşmalar kapsamında
Teşvikler	İhracat iadesi yardımları	Konserve, balık, yumurta
	Diğer devlet yardımları	Pazar araştırması vd.
	İhracat kredi desteği	Dış satıma konu olan bütün hayvancılık ürünleri
	Vergi, resim, harç istisnası	
	İhracatta KDV istisnası	
Dış Alım Politikaları ve Araçları		
Önlemler	Gümrük vergileri	Dış alımı yapılan bütün hayvancılık ürünleri
	Kontrol belge (Kal/Sağ-TKB)	Bütün hayvancılık ürünleri, ilaç, aşı, yem vd.
	Kontrol belgesi (St.-DTM)	Salyangoz, yumurta, yapağı, yün,
	Uygunluk belgesi (St.-TSE)	tiftik,bağırsak.
	Kota ve tarife kontenjanları	St. Süt, yoğurt, b.peynir, bağırsaklar
		AB, STA ve ikili anlaşmalar kapsamında

Kaynak: (Sayın 2002).

4.1.2.c. Dünya Ticaret Örgütü taahhütleri ve kırmızı et sektörü

1995 yılında Uruguay Round sonucu gümrük tarifelerinde ve ihracat iadelerinde verilen taahhütlere kırmızı ette dahil olmuştur. Buna göre;

Türkiye Sığır ve koyun etini %250 gümrük vergisi ile korurken, 2005 yılından itibaren en fazla koruma oranı %225 olarak taahhüt edilmiş ve gerçekleştirilmiştir. İhracat iadelerinde ise sığır etinde temel alınan yılda 633 ton sığır eti için 106 977 \$ ihracat iadesinin 2004 yılına kadar 544,4 ton için 81 302,5 \$ olarak indirilmesi taahhüt edilmiştir. Koyun etinde bu miktarlar temel alınan yılda 20.206 ton et için 3 414

814\$'dan 2004 yılında 17 377,2 ton et için 2 595 258,6 \$ olarak belirlenmiştir. Ancak, Türkiye et ihracatı yapmadığı için bu ihracat iadeleri bugüne kadar kullanılmamıştır.

27-31 Temmuz 2004 tarihleri arasında Cenevre'de ileri tarım müzakereleri yeniden başlamış ve sonuç olarak bir çerçeve anlaşma oluşturulmuştur. Cenevre Çerçeve anlaşmanın büyük bir bölümünü tarım oluşturmuştur. Tarım ile ilgili bölümler Uruguay Round'unun bir devamı niteliğinde olup yine iç destekler, ihracat sübvansiyonları ve pazara giriş ana konularını oluşturmuştur. Halen yüksek gümrüklerle koruduğumuz et sektörü için gümrük vergilerinde nasıl bir indirim olacağı belli değildir. Ancak, bazı ürünlerin hassas ürün, özel ürün statüsünde değerlendirilerek bu indirimlerden korumak mümkündür. Son yıllarda hayvancılık sektörünü yeniden canlandırmak için yapılan çalışmaların boşa gitmemesi için etin de hassas ürün veya özel ürün statüsünde değerlendirilmesi gerekmektedir (Anonim 2006j).

4.1.2.d. Türkiye'nin Avrupa Birliğine uyum konusunda hayvancılık alanında yaptığı çalışmalar

Ortak Tarım Politikası'nın yeni üye ülkelerde işleyebilmesi için; hayvancılıkla ilgili olarak hayvan sağlığı, gıda kalitesi ve gıda güvenliğinin korunması gibi hususlara uyum şartı bulunmaktadır. AB'nin Türkiye ile ilgili 2004 yılı ilerleme raporunda, Türkiye'nin veterinerlik alanında sınırlı gelişme sağladığı, fakat diğer konularda daha iyi gelişmelerin olduğu ifade edilmiştir.

Son yıllardaki ilerleme raporları incelendiğinde, 2006 yılı raporunda; müktesebata uyumun sınırlı kalmaya devam ettiği ifade edilmiştir. Aynı şekilde kırsal kalkınma alanında sınırlı bir ilerleme kaydedildiği, Türkiye'nin kuş gribi gibi salgın hastalıklarla mücadelede odaklandığı ve bu nedenle Türkiye'nin hayvan hastalıklarının kontrolüne yönelik önlemler konusunda gittikçe daha fazla zorlukla karşı karşıya kalacağı ortaya konmuştur. Veterinerlik alanında ise; büyükbaş hayvanların kimliklendirilmesi ve tescili ile hareketlerinin kayıt altına alınması konusunda gelişme kaydedildiği, fakat koyun ve keçi gibi hayvanların kayıt altına alınmasında ilerleme kaydedilmediği belirtilmiştir.

2007 ilerleme raporuna göre; müktesebat uyumu sınırlı kalmaya devam etmektedir. IPA kırsal kalkınma programının yürütülmesiyle ilgili mevzuatın kabul edildiği kırsal kalkınma alanında gelişme kaydedilmiştir. Gıda, yem, veterinerlik, hijyen ve resmi kontrollere ilişkin kanunları kapsayan ve müktesebata uyum konusunda bir temel teşkil edecek mevzuat paketi kabul edilmemiştir. Genel gıda maddeleri politikasıyla ilgili olarak, Türkiye gıda güvenliği konusundaki ikazların uygun şekilde izlenebilmesinin temini amacıyla Ulusal Gıda ve Yem Acil Uyarı Sistemi'ni kurmuştur. Büyükbaş hayvanların kimliklendirilmesi ve tescili ile hareketlerinin kayıt altına alınması konusunda ilerleme vardır. Türkiye'nin çabaları sistemin tamamen müktesebat çizgisine getirilmesi üzerinde odaklanmıştır. Hazırlık çalışmaları başlamış olmasına rağmen, koyun ve keçi türü hayvanların kimliklendirilmesi ve tescili konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

Hayvan sağlığı

Türkiye'de salgın hastalıklarla mücadele etmek ve ihbarı mecburi hastalıkları tespit edebilmek için Ocak 2004'te 3285 sayılı Türkiye Hayvan Sağlığı ve Zabıta Kanunu değiştirilmiş, AB mevzuatına uyumlu hale getirilmiştir.

Türkiye'de her yıl hazırlanan programlar çerçevesinde; şap, sığır vebası, koyun-keçi vebası, sığır-koyun brusellozu, şarbon, kuduz, mavidil, tek tırnaklı hayvanlarda ruam, kanatlı hayvanlarda Newcastle gibi birçok hayvan hastalıklarla mücadele çalışmaları yanında hastalık taramaları da yapılmaktadır. Son dönemde, Türkiye'de görülen kuş gribi (tavuk vebası) nedeniyle kanatlılara yönelik önlem ve uygulamalar başlatılmıştır. Programlı veya stratejik aşılama, kordon ve karantina, test uygulaması, dezenfeksiyon, kesim veya imha, hayvan hareketlerinin kontrolü hayvan hastalıklarında uygulanan kontrol programlarının temelini teşkil etmektedir.

Türkiye'de ithal edilecek hayvanlarla hastalık bulaşmasının önlenmesi için ithalata ilişkin sağlık şartları, özellikle AB kriterlerine uygun şekilde belirlenmektedir. Dış ticarete konu hayvan ve hayvan maddelerinin sağlık muayene ve kontrolleri ithal ve

ihraca yetkili İl müdürlükleri ile Tahaffuzhane ve Gümrük Veteriner Müdürlüklerince yapılmakta, canlı hayvan ve et ithalinde sağlık, kalite kontrolleri ile birlikte anabolizan kontrolleri yapıldıktan sonra kesin ithalleri gerçekleşmektedir (Anonim 2006h).

Sığırların tanımlanması, tescili ve izlenmesine yönelik yönetmelik 28 Temmuz 2002 tarih, 24829 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bakanlık, hayvan kimlik sistemi desteği kapsamında hayvan küpeleme işlemini ücretsiz yapmakta ve her küpe için 2 YTL hayvan sahibine ödeme yapmaktadır. Çıkarılan bu yönetmelikle sığır cinsi hayvanlar kayıt altına alınmış, küçükbaş içinde çalışmalar başlamıştır (Anonim 2005d).

Avrupa Birliği’ndekine benzer şekilde, ülke içindeki veteriner otoritelerini birbirine bağlayan bir İç Bilgisayar Sistemi, hayvan hareketlerinin kontrolüne yönelik bir Dış Hareket Kontrol Sistemi (AMİNO) ve Hayvan Hastalıkları Bildirim Sistemine (ADNS) ilişkin alt yapının oluşturulması için çalışmalar başlatılmıştır (Anonim 2004b).

Türkiye’nin mevcut sınır kontrol sisteminin AB’ne üye ülke sistemlerine uyum göstermediği için ileride AB ülkelerine canlı hayvan ve hayvansal ürünler satışını sağlamak ve kaçak yollarla hayvan ve hayvansal ürün girişini engellemek için 2005 yılında Türkiye veteriner sınır noktaları oluşturulmuştur.

Hayvan refahı

AB’ye giriş sürecinde hayvan refahı önlemleri ciddi bir yaptırım olarak ortaya çıkmaktadır. AB’de bu kavram öncelikle ticarete konu olan ve beraberinde ticari kısıtlamaları da getiren önlemleri ve çiftlik hayvanlarına yönelik bir dizi yasal düzenlemeyi kapsamaktadır. Çiftlik hayvanlarının korunmasında ön plana çıkan ve yasal zemine oturtulan üç temel kavram; bakım ve besleme şartları, nakliyede koruma ve kesim esnasında korumadır. Türkiye’de Çevre ve Orman Bakanlığınca, hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamak amacıyla 01.06.2004 tarih ve 25509

sayılı Resmi gazete’de 5199 sayılı ‘Hayvanları Koruma Kanunu’ yürürlüğe konulmuştur (Anonim 2006h).

Gıda-yem denetim ve kontrol sistemi

Gıda ve gıda ile temas eden madde ve malzemeleri üreten, üretip satan ve sadece satan perakendeciler ile toplu tüketim işyerlerine üretim izni verilmesi, denetimi, ürünlerin dış ticaret kontrolleri ile üretilen ürünler için üretim izni verilmesi ve ürünlerin resmi denetim ve kontrol görevleri 5179 sayılı Gıda Kanunu ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın yetki ve sorumluluğuna verilmiştir. Yem üreten işletmeler ise, 1734 sayılı Yem Kanunu ile üretim ruhsatlarını aynı Bakanlıktan almakta, denetim ve kontrol işlemleri de yine Bakanlıkça yürütülmektedir (Anonim 2006h).

Diğer çalışmalar

Hayvanların verimlerinin artırılması için yapılacak ıslah çalışmalarını, evcil ve yabani hayvanların gen kaynaklarının korunmasını, hayvansal üretimin ekonomik olmasını ve rekabet gücünün artırılmasını, bu hususlarla ilgili faaliyetleri ve soy kütüğü kayıtlarının tutulması ile hayvan ırklarının ıslahını, damızlıkların sağlıklı ve hijyenik koşullarda yetiştirilmesini ve hastalıklardan ari bir şekilde üreticilere intikalini ve korunmasını sağlamak amacıyla 10 Mart 2001’de Hayvan Islah Kanunu çıkarılmış, 24338 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

2003 yılında halk sağlığını korumaya yönelik olarak hayvanlarda bazı hormonların kullanılmasını yasaklayan iki tebliğ çıkarılmıştır. 26.7.2003 tarih ve 25180 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığında ruhsatlı mezbaha, kombina ve kesimhanelerde Kontrol Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin tebliğ 11 Kasım 2001 tarihinde Resmi gazetede yayımlanmıştır.

6 Temmuz 2004 tarihinde Tarımsal Üretici Birlikleri Yasası çıkarılmıştır. Yönetmelik kapsamında kırmızı et bazında kurulacak birliğin asgari pazarlanabilir et kapasitesinin yıllık 320 ton olması koşulu getirilmiştir.

25.05.2005 tarihinde 25825 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan mezbaha ve kombinalarda sağlıklı üretimi teşvik etmek amacıyla çalışacak veterinerlerin desteklenmesine yönelik tebliğ çıkarılmıştır.

Hayvancılık işletmelerinin kuruluş, çalışma, denetleme usul ve esaslarına dair yönetmelik 09.08.2006 tarihinde 26245 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak çıkarılmıştır.

Türkiye'nin katılım müzakereleri sürecinde AB müktesebatını olduğu gibi kabul etmesi zor olacaktır. Beşinci genişleme sürecinde yeni katılan ülkelerin yaptığı gibi Türkiye'de özel nedenlerden dolayı ve mantıklı gerekçelerle uyum sağlayamayacağı yada uyum sağlama konusunda ek süre isteyeceği konular olacaktır (EK-2).

4.1.3. Avrupa Birliğinde hayvancılık politikaları

AB'nde hayvancılık ile ilgili politikalar, Ortak Tarım Politikası (OTP) içerisinde yer almaktadır. AB'nde OTP uygulama araçları olarak Karar mekanizması, Ortak Piyasa Düzenleri (OPD), Pazar ve Fiyat mekanizmaları kullanılmaktadır (Anonim 2006k).

4.1.3.a. Avrupa Birliği sığır ve dana eti destekleri

Sığır ve dana eti destekleri daha çok OPD kapsamında yapılmaktadır. Sığır ve dana eti ortak piyasa düzeni ilk olarak 1964 yılında oluşturulmuş ve 27 Haziran 1968 tarihinde 805/68 sayılı tüzük ile yürürlüğe girmiştir. Bu tüzük sığırlar, safkan damızlık sığırlar, taze ve çeşitli şekillerde işlenmiş et ve et ürünlerini kapsamaktadır (Anonim 2006m). Sığır/dana eti, OPD gerek üretim düzeyi gerekse istihdam oranı ve AB bütçesinden

aldığı pay dikkate alındığında en önemli ortak piyasa düzenlerinden biri olarak kabul edilmektedir (İKV 2004).

AB’de sığır/dana eti üretiminde OPD’nın amacı; sığır yetiştiriciliğini yönlendirmek, sığır ve dana eti piyasasında istikrarı sağlamak, uluslararası pazarlarda rekabet etmek, bu piyasaların geleceğine ilişkin tahminlerde bulunmak ve et üreticilerine yeterli geliri sağlayabilmektir.

35 yılı aşkın bir süredir uygulanan 805/68 sayılı yönetmelikte zaman zaman günün koşulları doğrultusunda bazı değişikliklere gidilmiştir. Bu değişikliklerden biri AB’de 1980 sonrasında ortaya çıkan üretim fazlası ürünlerin bütçeye yük getirmesi nedeniyle 1985 yılında desteklerin yeniden düzenlenmesidir. 1988 yılında sığır/dana etine yönelik harcamalarındaki artış nedeniyle yapılan reformda da “garanti edilen azami miktar” mekanizması ile ürünün miktarının belirtilen eşiği aşması durumunda destek azaltılmıştır.

1992 yılı Mac Sharyy reformları ile OTP bütçesinde önemli bir paya sahip olan sığır/dana eti müdahale fiyatları düşürülmüş, üretici gelirindeki kayıplar doğrudan ödemelerle kapatılmaya çalışılmıştır. Bu telafi ödemeleri sığır yetiştiricilerine çeşitli prim ödemeleri şeklinde uygulanmıştır (Albayrak vd 2004; Baş 2004).

Sığır ve dana etinde OPD 17 Mayıs 1999’da düzenlenen 1254/1999 sayılı tüzükten sonra Gündem 2000 reformları ile tekrar değişikliğe uğramıştır. Gündem 2000 reformları çerçevesinde; sığır etinde iç ve dış piyasa rejiminin yeniden düzenlenmesi, sığır eti ve ürünlerinin etiketlenmesi, ürün güvenliğinin sağlanması, pazar desteklerinin azaltılması, çevre koruma ile OTP’nın bütünleşmesi, sığır etinde özel piyasa desteğine ilişkin önlemlerin alınması amaçlanmış ve bunlara yönelik çeşitli komisyon tüzükleri devreye girmiştir.

Bu reformlar ile 1 Temmuz 2002 tarihine kadar müdahale kuruluşlarının sığır ve dana eti satın alabilecekleri karara bağlanmıştır. Bu tarih sonrasında müdahale destek alımları

yerine özel depolama yardımlarına ağırlık verilmesi öngörülmüştür.

Sığır eti ortak piyasa düzeninde hayvan türlerine göre dereceleme cetveli oluşturulmuştur. Sınıflandırma yağ içeriği (1=düşük, 2=ince, 3=orta, 4=yüksek, 5=çok yüksek) ve uygunluk (mükemmel, çok iyi, iyi, orta, zayıf) esasına göre yapılmaktadır. Derecelendirme cetvelinde genç boğa(A), erişkin boğa(B), kastre edilmiş sığır(C), inek(D) ve düve(E) olmak üzere beş farklı kategori bulunmaktadır. Bu kategorilere göre AB'de ortalama bir fiyat belirlenmekte, erişkin büyükbaş hayvanlara yönelik olarak belirlenen haftalık ağırlıklı ortalama fiyat AB'nde pazar fiyatı olarak tanımlanmaktadır (İKV 2001).

Temel fiyat destek mekanizmaları müdahale alımları, özel depolama, prim ödemeleri gibi iç pazarı destekleme önlemleri, AB dışından ithalatı etkileyecek önlemler ve üçüncü ülkelere gerçekleştirilen AB ihracatına geri ödemelerdir.

Temel fiyat destek mekanizmaları aşağıdaki gibidir:

Müdahale alımları

Sadece olağan dışı pazar koşulları ile karşılaşılması durumunda müdahale alımı yapılmaktadır. Bir üye devlette veya üye devletin bir bölgesinde kaydedilen ortalama pazar fiyatı arka arkaya iki hafta boyunca 1560 ton/€'nin altına düşmesi durumunda müdahale yapılmaktadır (Çizelge 4.11). 2002 yılından itibaren müdahale fiyatı uygulamasına son verilmiştir ve depolama temel fiyatı olarak 2224 €/ton belirlenmiştir, piyasa fiyatı bu fiyatın %103'ünün altına düştüğünde özel depolama ödemesi bu fiyat referans alınarak yapılmaktadır (Uzmay 2005).

Özel depolama yardımı

Özel depolama yardımı belirli bir süre zarfında kendi imkanları ile sığır etini

depolamayı kabul eden kişilere yapılan ödemeyi (2291 €/ton) içeren bir programdır. Bu program eti etkin bir şekilde pazardan çekmektedir.

Doğrudan ödemeler

a) Primler

Emziren İnek Primi: Üreticilerin sahip oldukları et ırkı ineklerin en az %80'nin yavrulu ve %20'sinin düve olması koşulları sağlandığında yıllık olarak ödenen bir primdir. 2004 yılı için 200 €/baş olarak belirlenmiştir (Çizelge 4.11).

Özel Sığır Eti Primi: 9 aylıktan itibaren her boğa için hayatı boyunca 1 defa 210 € veya, 9 aylık olunca bir kere ve 21 aylık olunca 3 kere olmak üzere, her öküz için hayatı boyunca iki kere olmak üzere birincide 150 € ikincide 98 € prim ödenmektedir.

Ekstansifleştirme Primi (yaygınlaştırma ödemesi): Sığır eti özel primi ve /veya emziren inek primi alan üreticiler işletmenin hayvan yoğunluğu belirlenen sınırlar içinde ise; hektar başına 1.4-1.8 LU* arası hayvan yoğunluğu için 40 €/baş ve hektar başına 1.4 LU'dan az hayvan yoğunluğu için 80 €/baş prim ödenmektedir.

Özel Boğa Primi: Sığır türünde 7 ayın üzerinde kastre edilmemiş erkek hayvanlara yaşamları boyunca sadece bir kez verilmektedir. Bu prim maksimum 180 hayvanla sınırlandırılmış ve 2004 yılı için 210 €/baş dır.

Kesim Primi: Bu prim ulusal tavanlar dahilinde üçüncü ülkeye ihraç veya uygun hayvanların kesimi durumlarında verilmektedir. 8 aylıktan büyük boğalar, öküzler, inekler ve düveler, 1-7 aylık buzağular ile karkas ağırlığı 160 kg'dan az olanlar

* - 24 aylıktan büyük erkek sığırlar ve düveler, memedeki inekler, süt inekleri için 1,0 LU
- 6 ay-24 ay yaşındaki erkek ve dişi sığırlar için 0,6 LU
- koyun -keçi için 0,15 LU.

büyükbaş hayvanlar için prim verilmektedir. Verilecek prim miktarı yetişkin büyükbaş hayvanlar için 80 €/baş ve buzağılar için 50 €/baş olarak belirlenmiştir.

Mevsimden Çıkarma (sezon dışına özendirme) Primi: Kesimlerin yıllık otlatma periyodu dışında yapılmasını teşvik etmek için belirli koşullara bağlı olarak yılın ilk 23 haftasında sezon dışı kesilen hayvanlar için bir üye devletteki kesilen öküz sayısı; bir yılda, toplam yıllık erkek büyükbaş hayvan kesimlerinin %60'ını geçerse ya da 1 Eylül-30 Kasım tarihleri arasında, bir yılda, toplam öküz kesimlerinin %35'ini geçerse,

- yılın ilk 15 haftasında kesilen her hayvan için 73,45 €,
- yılın 16 ve 17.haftasında kesilen her hayvan için 54,34 €,
- yılın 18. ile 21.haftaları arasında kesilen her hayvan için 36,23 €,
- yılın 23. ve 23.haftalarında kesilen her hayvan için 18,11 €.

Çizelge 4.11. OPD çerçevesindeki iç ve dış pazarla ilgili destekleme önlemleri

Doğrudan Ödemeler	€/baş	Açıklama
Özel primler		
Boğa Özel Primi (9 aylıktan büyük ve asgari 185 kg karkas ağırlıktaki hayvanlara)	210	Ödemelerde Ülke tavanları önemlidir. 1996 yılındaki üretim rakamları temel alınarak her ülke için birer bölge tavanı belirlenmiştir. Bu bölge tavanları çerçevesinde her işletmeye en fazla 90 hayvan için ödeme yapılması öngörülmüştür.
Öküz primi(2 defa)	150	
-9 aylık	98	
-21 aylık		
Emziren İnek Primi	200	
Mevsim Dışı Kesim Primleri		Kesimlerin yıllık otlatma periyodu dışında yapılmasını teşvik etmek için belirli koşullara bağlı olarak yılın ilk 23 haftasında sezon dışı kesilen hayvanlar için ödenmektedir.
-Yılın ilk 15 haftası	72,45	
-Yılın 16-17. haftası	54,34	
-Yılın 18-21. haftası	36,23	
-Yılın 22-23. haftası	18,11	
Kesim Primi		Bu prim üçüncü ülkeye ihracat veya kesim halinde uygulanmaktadır. Bu prime uygun hayvanlar; 8 aylıktan itibaren boğalar, enkastre boğalar, süt inekleri, yavrulu inekler ve düveler ve daha düşük bir oranda 1 aylıktan büyük ve yedi aylıktan küçük ve 160 kg karkas ağırlığının üzerindeki hayvanlardır.
-Yetişkin büyükbaş(öküz, inek, boğa, düve)	80	
-Buzağılara	50	
Yaygınlaştırma ödemesi (alandaki hayvan sayısına göre yapılan destek)		Özel prim ve/veya memedeki inek primi alan çiftçilere otlağın, ekilebilir ürünlere verilen yardımdan faydalanmamış olması koşuluyla yetiştirme yoğunluğu (hektar başına düşen hayvan sayısı) 1,4LU/ha-1,8 LU/ha arasında olan veya 1,4 LU/ha< olan yerlere hayvan başına verilmektedir.
-1,4-1,8 baş/hektar	40	
-1,4< baş/hektar	80	
Müdahale fiyatı	2224 €/Ton	Pazar fiyatlarının arka arkaya iki hafta boyunca 1560 €/ton'un altına düşmesi halinde müdahale yapılmaktadır

Kaynak: Anonim 2006j

AB’de 1999-2006 dönemi itibariyle verilen primler Çizelge 4.12’de verilmiştir. Özel boğa primi 2002-2006 yılları arasında 210 €/baş olarak verilmiştir. Ekstansifleştirme primi 1999 yılında 36 €/baş’tan 2006 yılında 100 €/baş olarak verilmiştir.

Çizelge 4.12. AB’nde büyükbaş hayvancılığa verilen primler

Uygulamalar	1999	2000	2001	2002-2006
Müdahale Fiyatı (€/ton/karkas ağırlık)	2 780	2 594	2 410	2 224
Özel Boğa Primi (€/baş)	135	160	185	210
Özel Sığır Eti Primi (€/baş) (2 defa)	108,5	122	136	150
Kesim Primi (€/baş) (1-7 aylık buzağular)	-	17	33	50
Kesim Primi (€/baş) (8 aylıktan büyük olanlar)	-	27	53	80
Ekstansifleştirme Primi (€/baş)	36	100	100	100
Emziren inek Primi (€/baş/Yıl)	145	163	182	200

Kaynak : Anonymous 2003

b) Ek ödemeler

Hayvan Başına yapılan Ödemeler: Erkek sığırlar, memedeki inekler, süt inekleri ve düveler için verilmektedir.

Alan Ödemeleri: Yardımın alan esaslı verilmesi durumunda ise işletmenin sahip olduğu otlığın hektarı başına ödeme yapılmaktadır. Bu destek için AB’nin diğer bir destek programından yararlanılmaması gerekmektedir. Hektar başına yapılan ödeme toplam 350 €’yu aşmamaktadır.

Dış ticaret

Ürünler için ithalat ve ihracat lisansları, ortak gümrük tarifesi uygulamasını, ithalatın Topluluk pazarını tehdit etmesi durumunda ilave vergi uygulanmasını, tarife kotaları uygulanmasını ve ihracat geri ödemeleri yapılmasını kapsamaktadır.

4.1.3.b. Avrupa Birliği koyun ve keçi eti destekleri

AB'de koyun keçi etine dair OPD 1980 yılında çıkarılmıştır. Günümüzde koyun keçi eti OPD içerisinde desteklerini doğrudan ödemelerle yapmaktadır.

Üye Devletler Tek Ödeme Sisteminin kısmi uygulama bölümüyle ilgili olan, ulusal tavanlar kapsamındaki miktarlarının %50'sini ellerinde tutmaya karar verdiği durumlarda, bu miktarlar koyun ve keçi prim ödemeleri şeklinde kullanılabilir. İşletmesinde dişi koyun veya keçi (en az bir kez doğurmuş veya en az 1 yaşında olan) buldurulanlar, işletmelerinde buldukları hayvanlar için prim hakkına sahiptir. Keçi primleri ise belli bölgelerde esas olarak keçi, keçi-eti üretimine yönelik ise ve koyun ve keçinin yetiştirilme teknikleri doğadaki ile benzerlik taşıyorsa verilebilir. Her bir işletme için belirlenecek tavanlar çerçevesinde, primler, her bir takvim yılı içinde hayvan başına yıllık ödeme şeklindedir. Asgari hayvan sayısı üye devletler tarafından belirlenecek olmakla beraber, bir prim başvurusundaki hayvan sayısı 10'dan az 50'den fazla olamaz.

Dişi koyun için prim hayvan başına 21 €'dur. Ancak koyunun sütünü veya koyun sütünden yapılmış ürünleri pazarlayan üreticilere verilecek prim hayvan başına 16,8 €'dur. Dişi keçiler için belirlenmiş prim hayvan başına 16,8 € olup, koyununkine benzer bir indirim tabii değildir (Anonim 2005d).

Tamamlayıcı primler

Koyun ve keçi üretiminin geleneksel bir faaliyet olduğu veya kırsal ekonomiye önemli katkı sağladığı yerlerde hayvan başına ilave bir prim verilmekte olup, bu prim her bir dişi koyun ve keçi için 7 € olarak belirlenmiştir. Bu tamamlayıcı primi almak için yetiştiricinin arazisinin en az yarısının, az tercih edilen alanlarda bulunması gereklidir. Ancak, farklı yerlerde otlatmanın yapıldığı durumlarda, eğer hayvanların %90'ı az tercih edilen alanlarda 90 gün boyunca otlatılıyorsa veya işletmenin kurulu olduğu yer geleneksel olarak bu tür bir uygulamanın yapıldığı yerde ise tamamlayıcı prim

verilebilmektedir. Primler belirlenecek bir dönem için verilebilmektedir. Koyun ve keçinin kimliklendirilmesine yönelik düzenlemeler yapıldığında, kontrollerde bu düzenlemelerin esas alınması hükme bağlanmıştır. Üretici başına prim hakkının belirleneceği hükme bağlanmış, ülkeler bazında üreticilere dağıtılacak toplam prim hakkı sayısı 1782/2003 sayılı Tüzüğün 116.maddesinde belirlenmiştir. Tüzükte ayrıca prim haklarının transferine yönelik kapsamlı düzenlemeler bulunmaktadır. 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren, her bir çiftçinin tavanı, 31 Aralık 2004 tarihi itibarıyla sahip olduğu prim hakkı sayısına eşittir. Prim hakları toplamının, ülkeler için belirlenen tavanları aşmaması için üye devletler gerekli tedbirleri almakla mükelleftir. Prim haklarının transferi mümkün olup, bu konuda ayrıntılı düzenlemeler bulunmaktadır. Her bir üye devlet ulusal prim hakkı rezervini tutmak zorundadır (Anonim 2005d).

İlave ödemeler

Tek ödeme sistemi için geçiş dönemini kullanan üye devletler, Tüzükte verilen global miktarlara eşit meblağları, yıllık ilave ödemeler şeklinde kullanabilmektedir. Üye devletler global miktarları desteklemek üzere hayvan başına verilen primleri azaltabilirler. Ödemeler, özel üretim türleri ile iştigal eden üreticiler; hayvan başına verilen primleri artırmak, yetiştirici işletmelerin yeniden yapılandırılması, üretici örgütlerinin oluşturulmasını desteklemek, haklarından vazgeçen üreticilere yardım, koyun ve keçi etinin işlenmesi ve pazarlanmasının rasyonel hale getirilmesi yönelik destekler veya üreticilere alan esaslı yardımlar şeklinde verilebilmektedir. Her bir birim veya ilave ödemenin toplamı, Komisyon tarafından ayrıca belirlenecek tavanları aşmamalıdır. Eğer başvurular toplamı bu tavan rakamı aşarsa, çiftçilere verilen yardımlar aşma ile orantılı olarak azaltılmaktadır.

4.1.3.c. Avrupa Birliği süt ve süt ürünleri destekleri

AB'de, Tarımsal Yön Verme ve Garanti Fonu (FEOGA) garanti harcamalarında hayvancılık kalemleri içerisinde en fazla payı sığır ve dana etinin aldığını, bunu süt ürünleri desteklerinin izlediği görülmektedir. Genel olarak, hayvancılık destekleme

kalemlerinde yıllar itibariyle bir artışın olduğu görülmektedir.

AB'nde süt ve süt ürünleri piyasası, 1968 yılında yayımlanmış olan 804/68 sayılı yönetmelikle düzenlenmiştir. Süt üretiminde OPD'nin amacı başlangıçta, üretim miktarını verimlilik artışıyla sağlamak iken, zaman içerisinde verim ve dolayısıyla üretimde ortaya çıkan gelişmelerin yol açtığı üretim fazlalıkları OPD çevresinde birden fazla reform yapılmasını zorunluluk haline getirmiştir. Günümüzde OPD'nin amaçları, fiyat istikrarını temin etmek, sektörün rekabet gücünü artırmak, gıda güvenliğini sağlamak, hayvan refahına ve çevreye duyarlı üretimi teşvik etmek ve üreticilere diğer sektörlerde çalışanlarla eşdeğer bir yaşam standardı sağlamak şeklinde ifade edilebilir (Demirbaş 2005).

Toplulukta süt ve süt ürünleri sektöründe uygulanan destekler, 1995 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu (EEC) 2931/95 sayılı yönetmelikle uygulama esasları değiştirilerek aşağıdaki gibi olmuştur.

- Özel Depolama Yardımları,
- Fiyat ve Müdahale Sistemi,
- Üretim Kotaları,
- Süt ve süt ürünlerinin Birlik pazarında değerlendirilmesini teşvik eden destekler,
- Gümrük tarifeleri,

1255/1999/EC sayılı ve 17 Mayıs 1999 tarihli Konsey Tüzüğü Topluluğun Süt ve Süt Ürünleri Ortak Piyasa Düzenini ortaya koymaktadır. Bu tüzükte süt ve yağı, süt ürünleri (yoğurt, peynir, tereyağı vb.), laktoz, laktoz şurubu, hayvanları beslemek için kullanılan ürünler yer almaktadır. Ayrıca, tüzükte 2000 yılından itibaren toplulukta tereyağı ve yağsız süt tozunda uygulanacak müdahale fiyatları belirtilmiştir. Müdahale fiyatları giderek azaltılmaktadır ve bir veya daha fazla üye ülkede piyasa fiyatlarının müdahale fiyatının %92'sinden daha düşük seviyede olduğu durumlarda uygulanmaktadır (Anonim 2006g).

4.1.3.d. Ortak Tarım Politikası 2003 reformu

AB, Ortak Tarım Politikası (OTP) dinamik bir etkiye sahiptir. Zaman içerisinde iç ve dış nedenlerden dolayı OTP'da reform yapılmaktadır. AB'de zaman içerisinde OTP ve dolayısıyla destekleme politikalarında reform gerekliliği, ortaya çıkmıştır. 1992 yılında uygulamaya konulan MacScharry-Reformunun, bu kapsamda ele alınan en önemli reformlardan biri olduğu söylenebilir. Daha sonraki yıllarda aşağıda detaylı olarak verilen 2003 yılı reformu yapılması gereği ortaya çıkmıştır (Uzmay ve Işıklı 2004).

2003 yılında gerçekleştirilen OTP reformu ile belirli hayvansal ürünler için yapılan doğrudan gelir desteğinin 2012 yılına kadar devam ettirilmesi ancak miktarının dereceli bir şekilde düşürülmesi ve yerine 2005-2006 yıllarında uygulamaya girecek olan ve her hayvansal ürün için geçerli olacak olan Tek Ödeme Planı (TÖP) şeklinde yapılması kararlaştırılmış ve TÖP'nin esasları, 29/09/2003 tarihli ve 1782/2003 sayılı Konsey Yönetmeliğiyle belirlenmiştir. TÖP'yle, ödemeler üretimden bağımsız hale getirilecektir. Yine doğrudan ödemeler halk sağlığı, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve hayvan refahı gibi belirli koşulların karşılanması durumunda verilecektir.

- 2000, 2001 ve 2002 yıllarını kapsayan referans döneminde 1782/2003/AB sayılı Tüzüğün EK VI'sında sıralanan, TÖP kapsamında değerlendirilen
- doğrudan ödemelerden, en az birini almış veya
- yardımı almış çiftçilerden miras yoluyla bir işletmenin tamamını veya bir bölümünü almış, veya
- ulusal rezervden veya transfer yoluyla ödeme hakkı almış çiftçilere açıktır.

Tek ödeme planı, gelecekte, doğrudan ödemeler için bir norm olacaktır. Bununla beraber, 2003 reformları, bazı ürüne özel doğrudan ödemelerin devamı ve/veya bunların kabul edilmesi ile diğer destek önlemlerini de kapsamaktadır. Bu reform, çiftlik hayvanları ile ilgili politika araçları üzerinde önemli değişiklik yapmamaktadır.

2003 Reformuyla Süt ve Süt Ürünleri OPD'de yapılan değişikliklerle Konsey, süt

sektöründe asimetrik fiyat indirgemesine karar vermiştir. Agenda 2000'de öngörülen %10 fiyat indirgemesinden sonra, müdahale fiyatında %25'lik bir yeni indirim (2004'de %7, 2005-2006 ve 2007'de %4) yapılmıştır. Yağsız süt tozunda fiyat indirimi Agenda 2000'de kararlaştırıldığı gibi %15 olacaktır. Tereyağı müdahale alımları 2004'de 70 bin tonla sınırlandırılmış olup, yıllık 10'ar bin tonluk düşmelerle 2007'de 30 bin ton olacaktır. Bu limit altında alımlar yalnızca ihale yoluyla yapılacaktır. Süt hedef fiyatları kaldırılacaktır. Tazminat tek ödeme planının bir parçası olarak 2004 yılında 11,81 €/ton, 2005'de 23,65 €/ton ve 2006 ve sonrasında 35,5 €/ton şeklinde ödenecektir. Süt üreticilerine stabil bir perspektif sunmak için Konsey, 2014/2015 yılına kadar reforme edilmiş süt kota sistemini sürdürmeye karar vermiştir. Agenda 2000'de karar verilen genel kota artırımları 2006 ve sonrasında yapılmıştır (Anonim 2006g).

Süt ürünleri ödemeleri, süt ürünleri sektöründeki reform tamamıyla uygulanır uygulanmaz, 2008 yılından itibaren tek çiftlik ödemesi kapsamına alınacaktır. Üye devletler sistemi daha önce de başlatabileceklerdir.

Bir üye devlet 1 Ağustos 2004 tarihine kadar, tek ödeme planını, aşağıda belirtilen şartlar çerçevesinde ulusal veya bölgesel düzeyde uygulamaya karar verebilir. Her bir üye devletin seçimine göre Komisyon tarla bitkileri, koyun-keçi, sığır ve dana eti ve kaliteli üretim ve özel tür çiftçilikle ilgili isteğe bağlı uygulama ödemelerinde sözü edilen her bir doğrudan ödeme için bir tavan belirleyecektir. Bu tavan, ulusal tavanda yer alan her tür doğrudan ödeme bileşeninin, üye devletler tarafından söz konusu ödemeler için uygulanan indirim yüzdeleri ile çarpılması sonucu elde edilecek miktara eşit olacaktır.

Üye devletler isterlerse tek ödeme sistemini, bütün ödemeleri tek bir ödemede birleştirerek, tamamen; veya tek ödeme planının bir sonucu olarak, tarım piyasalarının dalgalanması yada üretim faaliyetlerinin terk edilmesi tehlikesi doğması durumunda, mevcut doğrudan ödemeleri belli bir oranda muhafaza ederek yani kısmı olarak uygulayabilirler.

Kısmi uygulamada üye devletler, belirli ürünlere yönelik olarak kendileri için belirlenmiş ulusal tavanların belirli bir yüzdesini ellerinde tutabilirler. Böyle bir durumda üye devletler çiftçilere, belirli sınırlar dahilinde yıllık ilave ödemelerde bulunacak olup, ürünler bazındaki yüzde seçenekleri ve bu seçenekler söz konusu olduğunda yapılacak ilave ödemelerin mahiyeti şu şekildedir:

- Koyun ve keçi ödemeleri söz konusu olduğunda, elde tutulabilecek oran bu amaç için ulusal tavan içinde belirlenmiş oranın %50'sidir. İlave ödemeler bu konuda yapılacak yardımların en fazla %50'sine tekabül edecek biçimde koyun ve keçi yetiştiren çiftçilere verilecektir.

- Sığır ve dana eti ödemeleri söz konusu olduğunda, her bir üye ülke için belirlenmiş olan maksimum üretim miktarını gösteren ulusal tavan içerisinde kesim primleri için belirlenmiş oranın %100'üdür. İlave ödeme bu konuda verilecek primlerin azami %100'üne tekabül edecek biçimde, buzağuların kesimine yönelik olarak verilecektir.

Üye devletler ayrıca,

a) Ulusal tavanlarında emziren inekler için ayrılan miktarın tamamını ellerinde tutabilir. İlave ödeme, bu konuda verilen primlerin azami %100'üne kadar olacak biçimde, emziren ineklerin bakımı için verilecektir. Ya da,

b) Buzağular dışında, ulusal tavan içerisinde sığırlar için ayrılmış kesim priminin %40'ını ellerinde tutabilirler. İlave ödeme, buzağular dışındaki sığırlar için belirlenen kesim primlerinin %40'ını aşmayacak biçimde, buzağular dışındaki sığırların kesimi için verilecektir.

Ya da alternatif biçimde,

c) Ulusal tavanlarında, buzağular dışında kalan sığırlar için belirlenmiş kesim primlerinin tamamını ellerinde tutabilir. İlave ödeme buzağular dışındaki sığırlar için belirlenen kesim primlerinin %100'ünü aşmayacak biçimde, buzağular dışındaki

sığırların kesimi için verilecektir, veya

d) Ulusal tavan içerisinde özel erkek sığır için belirlenmiş primlerin %75'ini ellerinde tutabilirler. İlave ödeme özel erkek sığır priminin %75'ini aşmayacak biçimde verilecektir. Genişleme ödemesi, ek ödeme ve mevsim dışı prim uygulaması tek ödeme sistemine tamamen geçecektir (Anonim 2005d).

Geçiş dönemi

Tek ödeme planı 1 Ocak 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Üye devletler geçiş süresi alabilirler (31 Aralık 2005 yada 2006'ya kadar). Geçiş dönemi alan üye devletler 2004 yılına ait çiftlik hayvanı yardım ödemelerini uygularlar (yem alan hektarı başına beslenen canlı hayvan sayısı limitleri ve genişleme ödemesi gibi). Benzer şekilde geçiş döneminde üye devletler çiftçiler arasında eşitliği sağlamak, pazardaki rekabet dengesizliklerini önlemek için canlı hayvan sahiplerine yıllık ek ödeme yapar. Üye devletler ayrıca mera mevsimi dışında sığırların kesimini teşvik amacıyla mevsim dışı primini uygulamaya devam edebilirler.

Doğrudan ödemeye hak kazanmak için gerekli koşullar

Çiftçilerin, tek ödeme planı ve/veya diğer direkt ödemelere hak kazanabilmesi için, arazilerinin iyi tarım ve çevre koşullarına ve ilgili diğer çapraz uyum standartlarına uygun olması gerekir. Üye devletler iyi tarım ve çevre koşulları için azami gereklilikleri tanımlamalıdır. Bunun yanında, bu konuyla ilgili, 18 AB direktifi ile düzenlenmiş, yönetim gereklilikleri vardır. Çiftlik hayvan üreticileri eğer yukarıda bahsi geçen ödemelerden faydalanmak istiyorlarsa, hayvan refahı kurallarını da içine alan bu düzenlemelere uymak zorundadırlar.

Diğer destek araçlarının muhafazası

Sığır eti piyasasında müdahale alımları önemli rol oynamaktadır. AB üye devlette yada üye devletin bir bölgesinde fiyatlar 1560 €/ton altına düşerse müdahale alımı yapmaktadır. Bunun yanında, aşırı arz olması durumunda geçici olarak sığır etini depolamak için özel işletmecileri teşvik eden, özel depolama yardımı sistemi kısmi sübvansiyon yoluyla verilmektedir. AB koyun keçi eti destek rejimi AB-müdahale alım mali sistemine hiçbir zaman dahil edilmemiştir. Buna karşılık özel depolama yardımına sınırlı bir giriş vardır. Koyun ve keçi üretimi çoğunlukla az tercih edilen bölgelerde yapıldığı için, bu çiftiler kırsal kalkınma önlemlerinden de faydalanabilmektedirler.

Yeni üye ülkeler için uygulama

Yeni Üye Ülkeler, AB ye katılımlarının ilk yıllarında farklı tip doğrudan ödeme planı (tek alan ödeme planı) kullanabilme seçeneğine sahiptirler. Ancak, tek ödeme sistemini uyguluyorlarsa AB genelinde uygulanan kurallara uyacaklardır.

4.1.3.e. Müdahale sistemi

Süt piyasasında, piyasa düzenlenmesi amacıyla belirlenen 3 farklı fiyat bulunmaktadır. Bunlar hedef fiyat, müdahale fiyatı ve eşik fiyatıdır. Hedef fiyatı üreticinin eline geçmesi istenen fiyattır. Eşik fiyatı ise hedef fiyat baz alınarak belirlenip ithal edilen pilot ürünlerin fiyatlarının Topluluk içi fiyatlardan daha düşük olmaması için uygulanır. Böylece, Topluluk içindeki işletmeler korunmuş olur. Günümüzde hedef fiyat belirlenmemekte, eşik fiyat ise tetik fiyatı ile değiştirilmiştir. Müdahale fiyatı belirlendiği ürünlerin elde edilmesinde kullanılacak süt miktarı ve bunların elde edilme maliyetleri baz alınarak düzenlenen bir formüle göre hesaplanır. Bu formüle göre hesaplanan müdahale fiyatı, hedef fiyatının yaklaşık %92'sine erişmektedir. Müdahale fiyatı süt arzı, talebi aştığı zamanlarda sütün piyasa fiyatlarındaki istikrarı etkilemesini engellemek üzere tereyağı, süt tozu ve bazı peynir çeşitlerine işlenerek, depolanabilmesini sağlamak için belirlenir. Asıl amaç nihai ürün fiyatlarını belirli bir

seviyenin üzerinde tutarak, süt için belirlenen hedef fiyatının üreticinin eline geçmesini sağlamaktır (Anonim 2006g).

4.1.3.f. Kota sistemi

AB’de süt kota sistemi, 2 Nisan 1984’te ye ülkelere ulusal kotalar tahsis ederek artan süt üretimini engellemek ve süt ve süt ürünlerinin kullanımı için yapılan harcamayı azaltmak için yürürlüğe konulmuştur.

Kota tahsisi ve kota tipleri

Ulusal kotalar, baz alınan yıllarda ülke içinde üretilen süt miktarı ve sütte yağ miktarına göre Topluluk tarafından belirlenmektedir. Kota miktarları, üretilen sütün hacmi ve içerdiği yağ miktarına bağlıdır. ye lkeler kendilerine tahsis edilen kotaları süt üreticilerine (bireysel kota) retim düzeylerini göz önünde bulundurarak tahsis etmektedir. Bireysel kotalar doğrudan satışlar (iftlikten tüketicie) ve toptan satışlar (iftliklerden süt işleyici yada aracılara) olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

Kota transferleri: lkeler arasında kota transferi mümkün değildir. lke içinde işletmeler arası kota transferi ise, kiralama, satış, veraset veya yetkili otoriterin uygun grdği durumlarda yapılmaktadır. Üretici, kendisine tahsis edilmiş olan kotanın en az %70’ini kullanmak zorundadır.

Süt kota yılı 1 Nisan’dan 31 Mart’a kadar olan dönemdir. Eğer toptan satış yapan bir üretici kendisine tahsis edilmiş olan kotayı aşar ve ye ülkede ulusal satış kotasını aşarsa fazla üretim için vergi ödemek zorunda kalır. Aynı şekilde üreticiler, kendilerine tahsis edilmiş olan doğrudan satış kotasını aşmaları durumunda vergi ödemek zorunda kalırlar.

Kota sistemi ile ilgili AB mevzuatı

1. 856/84 Sayılı Komisyon Yönetmeliği (yürürlükten kalktı)
2. 3950/92 Sayılı Komisyon Yönetmeliği (yürürlükten kalktı)
3. 1255/99 Sayılı Konsey Tüzüğü (yürürlükten kalktı)
4. 1256/99 Sayılı Komisyon Yönetmeliği (yürürlükten kalktı)
5. 1788/2003 Sayılı Komisyon Yönetmeliği (Halen yürürlükte olan yönetmelik)
6. 595/04 Sayılı Komisyon Yönetmeliği (Süt ve Süt Ürünleri Sektöründe Ek Vergileri düzenleyen 1788/03 Sayılı Komisyon Yönetmeliğinin Uygulamasına ilişkin Yönetmelik)

4.1.3.g. AB’nde hayvancılık alanındaki önemli düzenlemeler**Hayvan sağlığı**

Hayvansal ürünlerin zoonoz hastalıklar ya da çabuk bozulma riskleri nedeniyle insan sağlığı açısından yakından izlenmesi gerekli görülmektedir. Bu kapsamda, hayvanların kayıt altında tutulması, hastalıklarının izlenmesi, hayvan hareketlerinin kontrol altında tutulması ve gıda ürünlerine işlenmeden önce kontrolü, bunları işleyecek tesisler hakkında kriterlerin belirlenmesi, iç ticaret ve ithalat kuralları mevzuatla saptanmaktadır. Bu konularda genel çerçeve belirlenirken OIE kuralları esas alınmaktadır (Anonim 2006h).

AB’de şap gibi hayvan hastalıkları ile BSE ve kuş gribi gibi insanları da etkileyebilen riskler büyük bir öncelikle ele alınmaktadır. Hayvan hastalıkları ve kontrol tedbirleri konusunda mevzuat çerçevesinde izleme ve hastalıkların ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Hayvanların izlenebilirliğinin artırılması ile tanıma sistemleri kullanılarak hastalık kontrol tedbirleri etkileştirilmektedir.

Hayvansal ürünlerin sağlık ve hijyen koşullarının gıdaların riskini önemli oranda etkilemesi nedeniyle, hayvansal ürünlerin işlendiği tesislerin hijyen koşullarında

farklılaştırmaya gidilmiş, AB'nin, kontrollerin menşede yapılması ilkesi kapsamında bu tesislerin kaydı ilkesi getirilmiş ve buralardaki kontroller daha kapsamlı düzenlemelere tabi tutulmuştur. Bu kurallar sadece üye devletlerde üretilen ürünleri değil, aynı zamanda da ithalatı da kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Buna göre, AB'ye hayvansal ürünler ihraç etmek isteyen ülkelerin, AB'dekine benzer kuralları uygulaması gerekmektedir. Bu kurallar çerçevesinde kontroller menşede ve bu defa ihracat yapmak isteyen ülkenin yetkili mercileri tarafından yapılmakta, bu merciler tarafından onaylanan tesislerde üretilen ürünler AB'ye ihraç edilebilmektedir (Anonim 2006h).

AB Gıda ve Veterinerlik Ofisi (FVO) üye ülkelerin ve Birliğe ithal edilen hayvansal ürünlerin mevzuata uygunluğunun sağlanmasında aktif rol oynamaktadır.

Toplulukta zoonozlar ile hayvansal ürünlerde kalıntıların izlenmesi konusunda gerekli sistemlerin kurulması üye devletlerin sorumluluğundadır. Hayvancılığın yapıldığı işletmeler ve işleme sanayini kapsayan bir sistem kurmak zorunludur (2003/99/EC sayılı Direktif).

Hayvan hastalıklarının her biri için bildirim ve kontrol mekanizması ayrı bir mevzuatla düzenlenmiştir. Hayvanların her bir türü için taşıma kuralları yine farklı hukuki düzenlemelerle oluşturulmuştur.

Hayvan sağlığı konusunda önemli düzenlemelerden birisi, "Beşeri tüketim için hayvan menşeli ürünlerin üretimi, işlenmesi, dağıtımı ve piyasaya sunulmasını düzenleyen hayvan sağlığı kurallarının belirlendiği 16 Aralık 2002 tarihli 2002/99/EC sayılı Konsey Direktifi"dir. Bu mevzuat ile beşeri tüketim için hayvan menşeli ürünler ve bunlardan elde edilen ürünlerin Topluluk içinde üretimi, işlenmesi ve dağıtımı ile üçüncü ülkelerden ithalinin tüm kademelerini düzenleyen genel hayvan sağlığı kuralları belirlenmektedir.

Son dönemde, AB'de hayvan sağlığı ile kamu sağlığını ilgilendiren bir dizi yeni düzenlemeyle daha etkin ve anlaşılır bir mevzuata sahip olunması amaçlanmaktadır. Bu

mevzuat, 853/2004/EC sayılı ‘Hayvansal Kaynaklı Gıdaların Spesifik Hijyen Kurallarına İlişkin Konsey Tüzüğü’; 854/2004/EC sayılı ‘İnsan Tüketimine Sunulan Hayvansal Kaynaklı Gıdaların Resmi Kontrollerinin Organizasyonu İçin Özel Kurallara İlişkin Konsey Tüzüğü’ ile 2004/41/EC sayılı ‘Gıda Hijyeni Ve İnsan Tüketimine Sunulan Hayvansal Gıdaların Sağlık Koşulları ile İlgili Direktifleri Yürürlükten Kaldıran, 662/89/EEC, 92/118/EEC Sayılı Konsey Direktifi ile 95/408/EC Sayılı Konsey Kararını Değiştiren Direktif’ten oluşmaktadır. Hayvansal ürünlerin üretimi, tüketiciye sunumu ve resmi kontrollerde söz konusu mevzuatın tüm üye ülkelerde temel ilkeler bütünü olarak kabul edilmesi amaçlanmaktadır. Bunlara ek yem ve gıda yasası, hayvan sağlığı ve hayvan refahı kurallarına uygunluğun onaylanmasını sağlamak üzere yapılan resmi kontrollere ilişkin olarak 882/2004 sayılı Tüzük gıda kontrolünde ülkeler arasındaki farkların azaltılmasını sağlamak üzere yürürlüğe konulmuştur (Anonim 2006h).

Hayvansal kaynaklı gıdalara yönelik spesifik hijyen kurallarında geçmişte büyük ve küçük tesis ayrımı yapılmakta iken, 853/2004/EC sayılı Tüzükle bu ayrım tamamen ortadan kaldırılmıştır. Diğer taraftan, 852/2004/EC sayılı ‘Gıda Hijyenine İlişkin Tüzük’ ve 853/2004 sayılı Tüzük birincil ürünlerin küçük miktarlarının doğrudan satışını hijyen kuralları dışında bırakmıştır. Kapsam dışında bırakılan bu küçük miktarların nasıl ele alınacağı konusundaki karar ve düzenlemelerin üye devletler tarafından yürütülmesi öngörülmüştür. Diğer bir ifadeyle, örneğin, çiftçinin doğrudan tüketiciye satabileceği ve hijyen kuralları kapsamında değerlendirilmeyecek çiğ süt miktarının üye devlet tarafından belirlenmesi gerekmektedir.

Yine insan sağlığı açısından önem taşıyan bir başka konu ise, hayvansal kökenli ürünlerde yürütülecek kalıntı kontrollerine ilişkindir. Söz konusu resmi kontroller 2002/63/EC sayılı Komisyon Direktifinde ortaya konulan kurallar çerçevesinde yürütülmektedir. Bu ürünlerde bulunabilecek maksimum kalıntı seviyeleri (maximum residue limits-MRL) ile ilgili olarak 396/2005 sayılı Yönetmelik yürürlükte bulunmaktadır.

Hayvan refahı

a) Çiftlik hayvanlarının korunması ile ilgili düzenleme

Çiftlik hayvanlarının korunması ile ilgili olarak 20 Temmuz 1998 yılında 98/58/EC sayılı Kurul Direktifi yayımlanmıştır. Bu direktifin amacı, çiftlik hayvanları için minimum refah standardını belirlemektir. Daha sonraki yıllarda hayvan refahı ile ilgili olarak AB COM(2002) 626 sayılı düzenleme ve 14 Nisan 2003 yılında (EC) No 806/2003 sayılı Konsey Düzenlemesi yapılmıştır.

Düzenleme ile üye ülkelerdeki işletme sahiplerinin yada bakıcıların hayvanların gereksiz yere acı çekmemesi yada yaralanmamasını sağlamak amacıyla gerekli önlemleri almaları gerektiği belirtilmiştir. Geçmişteki tecrübe ve mevcut bilimsel bilgiye dayanarak yetiştirme şartları ile ilgili hususlar aşağıdaki gibidir;

Personel: Hayvanların ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterli sayıda ve profesyonel olarak işini yapan eleman bulundurulmalıdır.

Denetim: Çiftçilik sistemi içerisinde tüm hayvanların korunması için günde en az bir kez kontrol edilmelidirler. Yaralanmış yada hastalanmış hayvanlar hemen tedavi edilmeli eğer gerekli ise uygun bir alana alınmalı.

Kayıtlar: İşletme sahibi yada bakıcı son üç yıla kadar olan tedavi ile ilgili her bir hayvanın kaydını tutmalı.

Hareket Serbestliği: Hayvanlar bağlanıp, zincirlenip hareketleri sınırlansa bile gereksiz yere acı çekmeyip yaralanmayacakları kadar hareket edebilecekleri bir alan verilmelidir.

Bina ve Kalacak Yer: Binanın inşasında kullanılan materyalin temizlenme ve dezenfekte edilme özelliği olmalıdır. Hava sirkülasyonu, toz seviyesi, sıcaklık ve nem

miktarı kabul edilebilir sınırla içerisinde olmalıdır. Bina içerisindeki hayvanlar sürekli karanlık ve suni aydınlatmadan korunmalıdır.

Otomatik ve Mekanik Ekipmanlar: Hayvan sağlığı ve refahı için gerekli olan otomatik ve mekanik ekipmanlar en azından ayda bir kez kontrol edilmelidir. Suni havalandırma sisteminin kullanıldığı yerde yedek sistem mevcut olmalıdır. Yeteri kadar temiz hava girişi sağlanmalıdır.

Yem, Su, ve Diğer Maddeler: Hayvanlara onların yeteri kadar beslenmesini garanti edecek miktarda ve aralıkta yetişebileceği yerde her zaman yem verilmelidir. Tedavi edici ve hastalıktan koruyucu maddeler dışında diğer tüm maddeler yasaklanmıştır. Ayrıca, besleme ve sulama ekipmanları kirlilik riskini minimize edecek şekilde olmalıdır.

Kötü Muamele: Kötü muamele uygulamalarında ulusal kurallar geçerlidir (Anonim 2006n).

b) Buzağuların korunması ile ilgili düzenleme

Buzağuların korunması ile ilgili 91/629/EEC direktifi, 97/182/EC komisyon kararı ile değiştirilmiştir. Yenilikler; buzağuların günde en az iki defa kontrol edilmesi, hasta ve yaralı buzağuların hemen tedavi edilmesi ve izole edilmiş rahat kuru bir ortama alınması, her bir buzağının rahat edebileceği kadar geniş bir alanın olması, buzağuların kesinlikle bağlanmaması, yalnızca besleme anında bir saati geçmeyecek şekilde bağlanabileceği ve hayvanların soğuktan korunması için barakalarda ısıtma sisteminin bulunması şeklinde sıralanabilir.

Her bir buzağının yaş, ağırlık ve sağlık durumuna göre ayrı diyet hazırlanmalı, buzağulara burunsalık kesinlikle takılmamalı, buzağular doğduktan sonra ve ilk sekiz saat içinde mümkün olduğu kadar colostrum (ağız sütü) almalıdır (Anonim 2006n).

c) Hayvanların taşınması esnasında korunması ile ilgili düzenleme

İlk anlaşma 1971 yılında yapılmıştır. Hayvanların taşınması sırasında hayvan refahı ile ilgili AB’de değişik düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle son yıllarda yeni katı kurallar getirilmiştir. En son olarak 64/432/EEC, 93/119/EC ve 97/1255/EC yıllarındaki Direktiflerde değişiklik yapan, 22 Aralık 2004’te çıkarılan (EC) No 1/2005 sayılı Komisyon Düzenlemesi’dir.

Çıkarılan bu yasanın amacı, AB içerisinde taşınan omurgalı hayvanların yaralanmadan, acı çekmeden uygun şartlarda taşınmasını sağlamaktır.

Hayvanların taşınmasında ilgililerin (bakıcı, çiftçi, görevli ve sürücü) sorumlulukları vardır. Özellikle sürücü ve görevlinin iyi bir eğitim aldıktan sonra bağımsız bir kurum tarafından verilen yeterlilik sertifikasına sahip olması gereklidir.

65 km’yi geçen yolculuklarda üye ülke tarafından yetki verilen bir otoritenin düzenlediği izin belgesinin olması gerekmektedir. Uzun yolculuklarda (7 saati aşan) ayrıca;

Sürücü ve görevlinin yeterlilik sertifikası, taşımada kullanım sebebini gösteren onaylı belge, aracın hareket kaydını gösteren işlemlerin detayları ve beklenmeyen durum (B) planı ve 1 Ocak 2007 den itibaren yeni araçlarda ve 2009 yılından itibaren ise tüm araçlarda uydudan izleme sisteminin olması gerekmektedir. Yukarıda yazılan izin belgelerinin geçerlilik süresi beş yıldır.

Sekiz saati aşan taşımalarda kurallar, hem araçlar hem de hayvanlar için daha katıdır. Uzun süreli taşıma yapacak araçların yüksek nitelikte donatılmış olması gerekmektedir. Kabin içindeki sıcaklığı izleyen sistemin ve hayvanların istedikleri zaman su içecekleri bir sistemin olması gerekmektedir. Taşıma araçları, taşınan hayvan türünün isteklerini karşılayacak havalandırma ve aydınlatma sistemiyle donatılmalıdır. Bazı hayvanlarında taşınması yasaklanmıştır. Bu uygulama ile özellikle çok genç hayvanlar (10 günden

küçük buzağı, bir haftadan küçük kuzu) 100 km'den fazla taşınamazlar. Hamileliğin son safhasında ve doğum sonrası ilk haftada dişi hayvanlar yola çıkarılmıyor. Hayvan cinsine göre yolculuk süreleri değişiyor. Örneğin, süttten kesilmemiş hayvanlarda 9 saat yolculuğun ardından bir saatlik mola verilmesi gerekiyor. Koyun, keçi ve sığırlarda 14 saatlik yolculuğu bir saat dinlenme takip etmek zorundadır (Anonim 2006n).

d) Kesim esnasında hayvanların korunması ile ilgili düzenleme

Kesim sırasında hayvanların korunması ile ilgili Konsey Kararı 88/306/EEC 16 Mayıs 1988 yılında çıkarılmıştır. Bu karar geviş getiren hayvanlar, domuzlar, tavşanlar ve kanatlılarda kesim sırasında, nakliyede ve barınaklarda uygulanmaktadır. Bu kararın amacı, mümkün olduğu kadarıyla hayvanların acı ve stresini azaltmaktır. Karar ile kesimhanelerde kesimle ilgili kesin kurallar belirlenmiştir.

22 Aralık 1993'te kesim yada öldürme sırasında hayvanların korunması ile ilgili 93/119/EC sayılı Konsey Direktifi çıkarılmıştır. Daha sonra 23 Ocak 2006 yılında hayvanların korunması ve refahı ile ilgili olarak 2006-2010 periyodu için topluluk (COM 2006/13) aksiyon planı hazırlanmıştır (Anonim 2006n).

Kesim yada Öldürme Sırasında Hayvanların Korunması ile ilgili 93/119/EC sayılı Konsey Direktifi incelediğinde şu hususlar öne çıkmaktadır;

1. Kesimhaneye gelen hayvanların çabuk, kolay ve güvenli olarak indirilmelerini sağlayacak ekipmanların olması zorunludur.
3. Hayvanlar elverişsiz hava şartlarından korunmalıdır. Eğer hayvanlar sıcak nemli havaya maruz kalıyorsa uygun araçlarla serinletilmelidir.
3. Taşıma sırasında ya da kesimhaneye geldiğinde aç çeken hayvanlar 64/433/EEC direktifinde yer alan kesimle ilgili kurallar bakılmaksızın hemen kesilmelidir. Eğer bu hemen mümkün değilse böyle hayvanlar hemen ayrılmalı ve iki saat içinde kesilmelidir. Yürüyemeyen hayvanlar sürüklenerek taşınmamalı oldukları yerde öldürülmelidir. Bu mümkün değilse özel taşıyıcı yada hareketli platformlarla kesim yerine taşınmalıdır.

4. Kesimhanede hayvanlara vurmak yada hassas noktalarına baskı uygulamak yasaktır. Özellikle, hayvanların kuyrukları ezilmemeli, bükülmemeli yada kıvrılmamalıdır.
5. Kesimhaneye getirilen hayvanlar hemen kesilmeyecekse uygun yerler alınmalı içebilecekleri kadar su içirilmelidir. Kesim yerine getirilip 12 saat içinde kesilmeyen hayvanlara yem verilmelidir. Bağlanmadan yatıp dinlenebilecekleri ortam sağlanmalıdır.
6. Kanatlı ve tavşanlar hariç diğer hayvanlar öldürülmeden önce bacaklarından asılmamalıdır. Yine aynı hayvanlar kesilmeden önce sersemleştirilmelidir. Hemen arkasından atar damarlarından en azından birisi kesilerek kan akıtılmalıdır.

Gıda güvenliği

Avrupa Gıda Mevzuatının değiştirilmesine ilişkin ilk adım, Komisyonun 1997 yılında AB'nde Gıda Hukukunun Genel Prensiplerine İlişkin Yeşil Doküman'ı yayımlaması ile atılmıştır. Yeşil Doküman, mevcut mevzuat ve bu mevzuatın geliştirilmesine ilişkin kapsamlı bir tartışma başlatmıştır.

Yeşil Doküman 4 temel hedefi kapsamaktadır:

- Mevzuatın; tüketici, üretici, imalatçı ve tüccarların ihtiyaç ve beklentilerini ne derece sağladığını belirlemek,
- Gıda maddelerinin denetim ve kontrollerine ilişkin resmi sistemler ile ilgili önlemlerin, gıdaların sağlıklı ve güvenli olmasını ve tüketici çıkarlarının korunmasını ne derece sağladığını belirlemek,
- Gıda mevzuatına ilişkin kamuoyu oluşturmak,
- Komisyonun gerekli hallerde Topluluk Gıda Hukukunu geliştirici uygun önlemler teklif etmesini sağlamak.

BSE ve dioksin krizlerinin yönetimindeki başarısızlık, tüketicinin Topluluk içindeki ürünlerin kalite ve güvenliğine olan güvenini sarsmıştır. Bu sebeple, Komisyon, tüketici sağlığının en üst düzeyde korunması ve tüketici güveninin yeniden sağlanması amacıyla

14 Ocak 2000 tarihinde yeni bir düzenleyici yaklaşım getiren Gıda Güvenliğine ilişkin “Beyaz Doküman”ı yayımlamıştır.

Beyaz Doküman, gıda zincirinde, hijyen hükümlerinden, hayvan sağlığı, hayvan refahı ve bitki sağlığı önlemlerine kadar gıda güvenliğine ilişkin tüm konuların ilk kez bir arada ele alındığı bir belgedir.

Beyaz Doküman; AB'nin “çiftlikten sofraya gıda güvenliği” yaklaşımını destekleyici mevzuat reformları ile gıda güvenliğini doğrudan veya dolaylı ilgilendiren pek çok konuya ilişkin önlemleri kapsamaktadır.

Beyaz Doküman'ın yayımlanmasından iki yıl sonra, 28 Ocak 2002 tarihinde 178/2002/EC sayılı Gıda Kanununun Genel Prensiplerini Ortaya Koyan, Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesini (EFSA) Kuran ve Gıda Güvenliğine İlişkin Konulardaki Usulleri Belirleyen Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Tüzüğü kabul edilmiştir.

Hijyen konusunda da önemli yönetmelikler çıkarılmıştır. Bunlardan biriside; AB Süt Hijyen Yönetmeliği'ne göre Süt Tankı Somatik Hücre Sayısı (STSHS), Toplam Bakteri Sayısı (TBS) ve sütte antibiyotik kalıntı düzeyi 1985 yılından beri bir endüstri standardı olarak kullanılmaktadır. AB Süt Hijyen Yönetmeliğine göre 3 aylık STSHS geometrik ortalaması 400 000 hücre/ml'den ve 2 aylık TBS düzeyi 100 000 bakteri/ml'den fazla olan işletmelerin ürettikleri sütlerin insan gıdası olarak kullanımı yasaklanmıştır (Anonim 2006h).

Diğer düzenlemeler

Koyun ve keçi eti OPD ile ilgili olarak 19 Aralık 2001 yılında (EC) No 2529/2001 Konsey düzenlemesi yapılmıştır. Koyun ve keçi eti OPD üreticilerin gelir seviyesinin yükseltti. 2003 yılındaki reform ile üreticilere tek ödeme yapılmaya başlanmıştır. 2003 yılında tek ödeme planı ile ilgili olarak koyun ve keçi sektörü için Konsey (EC) No 1782/2003 sayılı düzenlemeyi yapmıştır.

17 Mayıs 1999 süt ve süt ürünleri ile ilgili 99/1255/EC Konsey kararı çıkarıldı. Süt ve süt rnleri OPD stabil bir fiyat sağlamıştır. Çiftçilere adil bir yaşam standardını, aracılık pazarlama ve üçüncü dünya ülkelerine ticaret sisteminin uygulanmasıyla garanti etmiştir. Süt ve süt rnleri OPD ile ilgili olarak daha sonraki yıllarda da (EC) No 1670/2000, (EC) No 509/2002, (EC) No 1787/2003(EC), No 186/2004 vb. birçok düzenleme yapılmıştır.

1992 yılında topluluk içinde bir standart getirmek amacıyla (EEC) No 2137/92 sayılı düzenleme yapılmıştır. 26 şubat 1993 yılında koyun cinsi hayvanların karkas sınıflandırmaları ile ilgili olarak daha detaylı kuralların olduğu (EEC) No 461/93 sayılı düzenleme yapılmıştır. Prim demeleri ile ilgili olarak (EC) No 2419/2001 ve (EC) No 2529/2001 sayılı düzenleme yapılmıştır. Özel depolama yardımları ile ilgili olarak (EEC) No 3446/90 ve (EEC) No 3447/90 sayılı düzenlemeler çıkarılmıştır. İthalat ve ihracat ile ilgili olarak ta birçok düzenleme ((EEC) No 3882/90, (EC) No 1439/95, (EC) No 874/96, 97/232/EC) yapılmıştır (Anonim 2006n).

4.2. Analiz Sonuçları

4.2.1. Deskriptif analiz sonuçları

Üretici açısından bakıldığında, kaliteli ve düşük maliyetli üretimde; üretici özelikleri, hayvancılığın yapılış amacı, işletme büyüklüğü, çalışılan ırklar, hayvan başına verim, örgütlenme, kullanılan teknoloji düzeyi, hastalıklar, hayvan kimlik ve kayıt sistemi ve hijyen gibi hususlar etkili olmuştur. rnleri işleyenler açısından bakıldığında ise, işletme büyüklüğü, kapasite kullanım oranı, ham maddenin temin şekli, hijyen şarlarına uyma, sahip olunan uluslararası sertifikalar ön plana çıkmıştır.

4.2.1.a. Üretici anket sonuçları

Rekabet edebilirlikte önemli kriterlerden biri olan kaliteli üretim ilk ve en önemli ayağını üretici oluşturmaktadır. Özellikle, Doğu Anadolu gibi geçiminin büyük kısmını

hayvancılıktan sağlayan aile işletmelerinin çok olduğu bu bölgede konu daha büyük önem arz etmektedir.

İşletmeci ile ilgili özellikler

Günümüzde aile yapısına bakıldığında çekirdek aile yapısının hakim olduğu görülmektedir. Geniş aile yapısı (%13,0) ise daha çok kırsal kesimlerde görülmektedir (Anonim, 2007a). Anket çalışmasının yapıldığı bölgede nüfus sayısı 10 ve üzerindeki aileler genelde anne baba ve evlenmiş erkek çocukların birlikte yaşadığı geniş aile grubunu oluşturmaktadır (Çizelge 4.13). Bu grubun oranı %24,6'dır. Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında geniş aile yapısının bu bölgede daha yaygın olduğu görülmektedir. Bölgede ailelerdeki fert sayısı genelde 4-9 arasında yoğunlaşmaktadır. Bu grubun oranı %70,2'dir. 1-3 arası ferde sahip ailelerin oranı ise %5,2'dir.

Çizelge 4.13. Ankete katılan üreticilerin ailedeki fert sayıları

Fert Sayısı	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1-3	13	14,1	1	0,8	3	2,8	8	5,1	25	5,2
4-6	39	42,4	40	31,7	16	15,1	64	41,0	159	33,1
7-9	26	28,3	48	38,1	41	38,7	63	40,4	178	37,1
10-12	13	14,1	19	15,1	21	19,8	19	12,2	72	15,0
13->	1	1,1	18	14,3	25	23,6	2	1,3	46	9,6
Toplam	92	100,0	126	100,0	106	100,0	156	100,0	480	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Üreticilerin eğitim durumunu gösteren Çizelge 4.14 incelendiğinde, hiç okula gitmeyenlerin oranının %17,1 olduğu görülmektedir. Üreticilerin %63,5'inin ilk okul ve %11,3'ünün ise orta okul mezunu olduğu görülmektedir. En fazla okuma yazma bilmeyenler %12,3 ile Van'da bulunurken, bu ili sırasıyla Elazığ ve Ağrı izlemektedir. Türkiye'deki 25 yaş ve üzeri eğitim durumuna bakıldığında ise okuma yazma bilmeyen %17,2, okur-yazar %6,4, ilk okul %47,8, orta okul %8,2, lise %12,5 ve üniversitenin %7,8 olduğu görülmektedir (Anonim 2000b). Çalışmanın yapıldığı bölgede ilk ve orta okul mezunları oranının Türkiye'deki ortalamasının üzerinde olduğu, lise ve üniversite

bitirenlerin oranının ise Türkiye ortalamasının altında olduğu dikkati çekmektedir.

Çizelge 4.14. Ankete katılan üreticilerin eğitim durumlarına göre dağılımı

Eğitim	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Okur-Yazar Değil	5	5,4	9	7,1	13	12,3	12	7,7	39	8,1
Okur Yazar	14	15,2	7	5,6	11	10,4	11	7,1	43	9,0
İlk Okul	55	59,8	72	57,1	71	67,0	107	68,6	305	63,5
Orta Okul	10	10,9	21	16,7	9	8,5	14	9,0	54	11,3
Lise	6	6,5	15	11,9	1	0,9	11	7,1	33	6,9
Üniversite	2	2,2	2	1,6	1	0,9	1	0,5	6	1,2
Toplam	92	100,0	126	100,0	106	100,0	156	100,0	480	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Üreticilerin, yeni teknik ve uygulamalardan haberdar olmalarında ve onları benimsemelerinde tarımsal yayım araçlarından faydalanma düzeyler önemli ölçüde etkili olmaktadır. Üreticilerin daha düşük maliyetli ve kaliteli üretim yapmalarında da tarımsal yayım araçlarından faydalanmaları büyük önem arz etmektedir. Ankete katılan üreticilerin %22,1'i hayvancılık ile ilgili bilgi ve becerilerini artırmak için televizyon izlediklerini ifade etmişlerdir (Çizelge 4.15). Günümüzde hayatın vazgeçilmezlerinden olan internet kullanımının %0,4 gibi yok denecek kadar az olduğu dikkati çekmektedir. Üreticilerin %11,9'u tarım il ve ilçe teşkilatlarından faydalanırken, %22,5'i tecrübeli çiftçilerden faydalanmaktadır. Çiftçilerin %42,7'si ise hiçbir tarımsal yayım araçlarından faydalanmadığını ifade etmiştir.

Çizelge 4.15. Ankete katılan üreticilerin tarımsal yayım araçlarından faydalanma durumu

Araçlar	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Televizyon	33	35,9	34	27,0	16	15,1	23	14,7	106	22,1
Radyo	0	0,0	1	0,8	0	0,0	0	0,0	1	0,2
İnternet	1	1,1	1	0,8	0	0,0	0	0,0	2	0,4
Dergi-Gazete	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,6	1	0,2
Tarım İl ve İlçe	8	8,7	1	0,8	8	7,5	19	12,2	57	11,9
Tecrübeli Çiftçi	23	25,0	35	27,8	36	34,0	14	9,0	108	22,5
Hiçbiri	27	29,3	33	26,2	46	43,4	99	63,5	205	42,7
Toplam	92	100,0	126	100,0	106	100,0	156	100,0	480	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Üreticilerin %2,3'ü 15-24 yaş arasında bulunurken, %28,5'i 35-44 yaş aralığında bulunmaktadır (Çizelge 4.16). 65 yaş üzeri nüfusun oranı ise %11,9'dur. 15-24 yaş arası nüfusun en fazla olduğu il %5,4 ile Erzurum iken, en az nüfusun olduğu il %0,9 ile Van'dır. Türkiye'de 14 yaş üzeri toplam nüfusun %91,8'i, 15-64 yaş arasında iken anket çalışmasının yapıldığı bölgede bu oran %88,1'dir. Yine çalışan nüfus içerisinde yer almayan 65 ve üzeri grubun oranı Türkiye'de %8,2 iken çalışmanın yapıldığı bölgede %11,9'dur (Anonim 2000b).

Çizelge 4.16. Çiftçilerin yaş gruplarına göre dağılımı

Yaş grupları	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
15-24	5	5,4	3	2,4	1	0,9	2	1,3	11	2,3
25-34	11	12,0	21	16,7	16	15,1	20	12,8	68	14,2
35-44	25	27,2	26	20,6	37	34,9	49	31,4	137	28,5
45-54	20	21,7	38	30,2	21	19,8	34	21,8	113	23,5
55-64	17	18,5	21	16,7	25	23,6	31	19,9	94	19,6
65->	14	15,2	17	13,5	6	5,7	20	12,8	57	11,9
Toplam	92	100,0	126	100,0	106	100,0	156	100,0	480	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

İşletme tipi ve hayvancılığın yapılış amacı

Türkiye'de toplam işletmelerin yaklaşık %65,7'sinde büyükbaş hayvan yetiştiriciliği, %29,5'inde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır (Kaymakçı vd 2005). Çalışmanın yapıldığı bölgedeki hayvancılık işletmelerinden elde edilen sonuçlara bakıldığında en fazla payı %65,4 ile büyükbaş hayvancılık işletmeleri alırken, bunu %19,2 ile hem büyükbaş hem de küçükbaşın her ikisini de bulduran işletmeler takip etmektedir (Çizelge 4.17). Yalnızca küçükbaş bulduran işletmelerin oranı Türkiye ortalamasının oldukça gerisindedir. Araştırma alanındaki iller incelendiğinde oransal olarak en fazla büyükbaş bulduran işletmelerin Elazığ'da bulunduğu, en fazla küçükbaş bulduran işletmelerin ise Van ilinde olduğu görülmektedir.

Çizelge 4.17. Hayvancılık yapan işletmelerin tipi

Tipi	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Küçükbaş	9	9,8	23	18,3	34	32,1	8	5,1	74	15,4
Büyükbaş	65	70,7	85	67,5	25	23,6	139	89,1	314	65,4
Her ikiside	18	19,6	18	14,3	47	44,3	9	5,8	92	19,2
Toplam	92	100,0	126	100,0	106	100,0	156	100,0	480	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Ankete katılan üreticilerin %52,5'i hayvancılığı ev ihtiyacını karşılamak amacıyla yaptığını belirtirken, %45,8'i hepsi (ev ihtiyacı + ticari + istihdam) cevabını vermiştir (Çizelge 4.18). Ticari amaçla yapanların oranı %1,3 gibi oldukça düşüktür.

Çizelge 4.18. Hayvancılığın yapılış amacına göre işletmelerin sınıflandırılması

	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ev ihtiyacı	40	43,5	56	44,4	59	55,7	97	62,2	252	52,5
Ticari	1	1,1	4	3,2	0	0,0	1	0,6	6	1,3
İstihdam	0	0,0	1	0,8	0	0,0	1	0,6	2	0,4
Hepsi	51	55,4	65	51,6	47	44,3	57	36,5	220	45,8
Toplam	92	100,0	126	100,0	106	100,0	156	100,0	480	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

İşletme büyüklüğü ve çalışılan ırklar

İşletmelerin bulundurdukları küçükbaş hayvan sayısına bakıldığında, %65,4'ünün hiç küçükbaş hayvanının olmadığı, %12,5'inin 50-99 arasında hayvana sahip olduğu %18,2'sinin ise 100'den fazla hayvana sahip olduğu görülmektedir (Çizelge 4.19). İller arasında karşılaştırma yapıldığında Van ilinde küçükbaş hayvan yoğunluğunun daha fazla olduğu görülmektedir. Bu ilde 100 baş üzeri işletmelerin oranı %37,8 iken ikinci sırada gelen Ağrı ilinde bu oran %15,9'dur. Küçükbaşta işletmelerin tamamı yerli ırklarla çalışmaktadırlar.

İşletmelerin bulundurduğu hayvan sayılarına göre Türkiye’de küçükbaş hayvan bulundurmayan işletme sayısı %53,7, 1-19 arasında küçükbaş hayvan bulunduran işletme sayısı %18,2, 20-49 arasındaki %15,2, 50-99 arasındaki %8,3 ve 100’ün üzerindeki %4,6’dır (Benli 2006). AB (25)’lere bakıldığında ise küçükbaş hayvan sayısı olmayan %2,4, 1-19 arasındaki %71,7, 20-49 arasındaki %12,9, 50-99 arasındaki %7,1 ve 100’ün üzerindeki %5,9’dur (Anonymous 2006f). Çalışmanın yapıldığı bölge ile gerek Türkiye gerekse AB karşılaştırıldığında bölgedeki işletmelerin daha fazla hayvan buldukları görülmektedir.

Çizelge 4.19. İşletmelerin buldukları küçükbaş hayvan sayılarına göre sınıflandırılması

Hayvan Sayısı	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Olmayan	65	70,6	87	69,0	24	22,6	138	88,5	314	65,4
1-19	0	0,0	0	0,0	1	0,9	1	0,6	2	0,4
20-49	4	4,3	3	2,4	10	9,4	0	0,0	17	3,5
50-99	10	10,9	16	12,7	31	29,3	3	1,9	60	12,5
100-199	10	10,9	14	11,1	28	26,5	11	7,1	63	13,2
200->	3	3,3	6	4,8	12	11,3	3	1,9	24	5,0
Toplam	92	100,0	126	100,0	106	100,0	156	100,0	480	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Çizelge 4.20 incelendiğinde ankete katılan işletmelerin %66,7’sinin hiç büyükbaş hayvanının olmadığı tespit edilmiştir. %11,6’sının 1-5 arası hayvana sahip olduğu %8,3’unün 6-9 arası hayvana sahip oldukları görülmektedir. İller arasında karşılaştırma yapıldığında Elazığ ilinin %19,0 ile 1-5 arasında hayvan buldurma oranının en fazla olduğu görülmektedir. 20’nin üzerinde hayvan bulunduran işletmelere bakıldığında en fazla orana %11,7 ile Ağrı ilinin sahip olduğu, bu ili %8,7 ile Erzurum’un izlediği görülmektedir.

Türkiye’de hayvancılık işletmelerinin %24,8’inde büyükbaş yokken, % 46,0’ında işletme başına düşen büyükbaş hayvan sayısı 1-5, %21,8’inde 6-9, %5,8’inde 10-19, %1,5’inde 20-49, %0,1’inde 50-99 hayvan bulunmaktadır. 100’den fazla büyükbaş hayvan barındıran işletmelerin oranı oldukça düşük (% 0.01) bir düzeydedir (Benli

2006). AB’nde ise hayvancılık işletmelerinin %0,4’ü büyükbaş hayvan bulundurmuyor. %27,6’sı 1-5, %20,0’ı 6-9, %18,9’u 10-19, %17,8’u 20-49, %15,3’ü 50 ve üzeri hayvan bulundurmaktadır (Anonymous 2006f). AB’nde 10 ve üzeri büyükbaş bulunduran işletmelerin oranına bakıldığında %52 gibi oldukça yüksek bir orana sahiptir. Oysa bu oran Türkiye’de %7,1 iken çalışmanın yapıldığı bölgede %13,4’tür.

Çizelge 4.20. İşletmelerin bulundurdukları büyükbaş hayvan sayılarına göre sınıflandırılması

Hayvan Sayısı	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Olmayan	173	62,7	253	66,9	235	73,9	300	64,1	961	66,7
1-5	16	5,8	19	5,0	43	13,5	89	19,0	167	11,6
6-9	27	9,8	22	5,8	23	7,2	48	10,3	120	8,3
10-19	36	13,0	40	10,6	15	4,7	11	2,4	102	7,1
20-49	21	7,6	40	10,6	2	0,6	16	3,4	79	5,5
50->	3	1,1	4	1,1	0	0,0	4	0,9	11	0,8
Toplam	276	100,0	378	100,0	318	100,0	468	100,0	1440	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Çizelge 4.21. incelendiğinde işletmelerin %57,9’unun yerli ırkla çalıştığı görülmektedir. Yalnızca %8,6’lık kesim kültür ırkı hayvanla çalışmaktadır. En fazla kültür ırkı hayvanın bulunduğu il %22,9 ile Van iken, bu ili %11,1 ile Elazığ izlemektedir. Türkiye genelinde ise yerli ırkın oranı %34,5, melez %43,1 ve kültür ırkı hayvanların oranı ise %22,4’tür (Anonim 2005c). Yalnızca Van ırk dağılımı bakımından Türkiye ortalamasına yakındır. İşletmelerin sahip oldukları yerli ırk oranına bakıldığında en yüksek oran %70,1 ile Ağrı’dadır ve bu ili %60,7 ile Erzurum izlemektedir.

Çizelge 4.21. İşletmelerin sahip oldukları büyükbaş hayvanların ırklara göre dağılımı

İrklar	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Yerli	773	60,7	1386	70,1	154	33,9	630	45,5	2943	57,9
Melez	397	31,2	513	26,0	196	43,2	600	43,4	1706	33,5
Kültür	103	8,1	77	3,9	104	22,9	154	11,1	438	8,6
Toplam	1273	100,0	1976	100,0	454	100,0	1384	100,0	5087	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Kaba yem ve çeşidi

Hayvancılıkta en önemli masraf kalemlerinden birisi yem girdisidir. Yem masrafının toplam masraf içerisindeki payı yaklaşık %70 civarındadır (Ensminger and Olentine 1978). Yem içerisinde de kaba yem önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye’de son yıllarda kaba yem üretimini artırmaya yönelik destekler olmasına rağmen yinede kaba yem açığı bulunmaktadır. Bu nedenle işletmeler kullandıkları yemin ne kadar fazlasını kendi işletmelerinden sağlar ise o derece daha yüksek kar elde edeceklerdir. Ankete katılan her bir üretici ortalama 24 139 kg kaba yem kullanmaktadır (Çizelge 4.22). Kullanılan kaba yemin yaklaşık %54,6’sını kendi işletmelerinden karşılamaktadırlar. Aynı çizelgede, birde satılan kaba yem sütunu görülmektedir. İşletmeler kendi ihtiyaçlarını bile karşılayamazken, kaba yemi satmaktadırlar. Bunun nedeni, bazı illerdeki üreticilerin bilinçsizlik nedeniyle kendi ürettikleri ot ve yem bitkisini dışarıya satıp onun yerine saman almalarıdır.

Çizelge 4.22. Her bir işletme tarafından üretilen, satın alınan, satılan ve işletme tarafından kullanılan ortalama kaba yem miktarı (kg)

	Erzurum	Ağrı	Van	Elazığ	Ort
Üretilen kaba yem	20 603	18 700	9 283	6 137	13 681
Satın alınan kaba yem	14 891	16 816	15 217	10 418	14 335
Satılan kaba yem	5 939	3 964	1 549	4 065	3 879
İşletmede kullanılan kaba yem	29 555	31 552	22 951	12 489	24 139
Ür. kaba yem / İşl. Kul. Kaba yem (%)	69,7	59,3	40,4	49,1	54,6

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

İşletmelerin kullandıkları kaba yem çeşidi olarak birinci sırayı %48,4 ile saman almakta, bunu sırasıyla %31,3 ile çayır otu ve %20,4 ile yem bitkilerinin takip ettiği görülmektedir (Çizelge 4.23). %20,4 oranındaki yem bitkisinin yarısından fazlasını yonca oluştururken diğer bölümünü ise korunga ve diğer yem bitkileri oluşturmaktadır. Samanın kaba yem olarak en fazla kullanıldığı iller sırasıyla Elazığ ve Ağrı’dır. Çayır otunun en fazla kullanıldığı il %45,3 ile Erzurum iken, yem bitkisinin en fazla kullanıldığı il %25,4 ile Van’dır.

Çizelge 4.23. İşletmede kullanılan kaba yemin bileşimi

	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Ort	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
Saman	10163	34,4	15652	49,6	8547	37,3	9035	72,3	10849	48,4
Çayır otu	13395	45,3	9927	31,5	8568	37,3	1365	10,9	8314	31,3
Yem bit.	5998	20,3	5973	18,9	5836	25,4	2098	16,8	4976	20,4
Toplam	29555	100,0	31552	100,0	22951	100,0	12498	100,0	24139	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Laktasyon süresi ve verim

Ankete katılan işletmelerde büyükbaş hayvanlarda laktasyon süresi 189,8 gün olarak tespit edilmiş ve bu süre dikkate alınarak ortalama süt veriminin 5,41 kg/gün olduğu belirlenmiştir (Çizelge 4.24). Hem laktasyon süresinin hem de süt veriminin en fazla olduğu il 7,76 kg/gün ile Elazığ gelmektedir. Bu ili sırasıyla Erzurum ve Van izlemektedir. Küçükbaşta ise net bir laktasyon süresi elde edilememiş, yalnızca ilkbaharda hayvanların doğum yaptığı ilk birkaç ay sütlerinin kendi yavrularına bile yetmediği ifade edilmiş ve küçükbaşların ancak 3 ay sağlabildiği beyan edilmiştir. Bu süre içerisinde de günlük alınabilecek sütün koyunda 0,2 kg, keçide ise 0,3 kg olduğu belirtilmiştir.

2005 yılı verilerine göre ineklerdeki süt verimine bakıldığında AB 'nde 6,16 ton/yıl, Türkiye'de ise 2,48 ton/yıl olduğu görülmektedir (Anonim 2005c ve Anonymous 2006f). Oysa bölge ortalamasına bakıldığında 1,03 ton/yıl olduğu tespit edilmiştir. Literatürlerde kültür ırkı hayvanların ırklara göre değişmekle birlikte laktasyon süresinin 285-305 gün arasında olduğu ifade edilmektedir.

Koyunlarda ortalama laktasyon süresi 5-6 aydır. Bununla birlikte bu süre, kimi sütçü keçi ırklarında 8-9 aya çıkabilmektedir. Türkiye'deki kıl keçilerinde günlük ortalama süt verimi, laktasyon süt verimi ve laktasyon süresi sırasıyla 0,90, 146,24 kg ve 161,87 gün'dür (Şimşek vd 2006). Yapılan bir çalışmada Tahirova koyunlarında saptanan laktasyon süt verimi 111,2-196,4 kg, laktasyon süresi 160,6-246,5 gün arasında değişim

gösterdiği ifade edilmiştir (Sönmez vd 1976; Kaymakçı ve Taşkın 2001). Görüldüğü gibi çalışılan bölgede hem laktasyon süresi hem de verim Türkiye’de yetiştirilen ırkların oldukça gerisindedir.

Çizelge 4.24. Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarda laktasyon süresi ve günlük ortalama süt verimi

	Erzurum	Ağrı	Van	Elazığ	Ort.
İneklerde laktasyon süresi (gün)	184,00	146,00	193,00	236,00	189,80
İnek süt verimi (kg/gün)	5,30	3,40	5,19	7,76	5,41
Koyun süt verimi (kg/gün)	0,20	0,16	0,18	0,24	0,20
Keçi süt verimi (kg/gün)	0,34	0,28	0,23	0,33	0,30

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Örgütlenme

Türkiye’de et ve et ürünleri sanayinde kooperatifler yaygın olmamakla birlikte, %0,54’lük paya sahiptir (Turan 2001). Pazarlanabilen süt içinde kooperatiflerin payı yüzde 3-4 civarındadır. Oysa, katılımı amaçlanan AB ülkelerinde bu oran yüzde 50-100 arasında değişim gösterir (Kaymakçı 2007). Anket çalışmasının yapıldığı bölgede ankete katılan çiftçilerin %80,4’ü hiçbir kooperatife üye değilken, %9,0’lik kesim Ziraat Odasına, %5,8’lik bölüm Köy Kırsal Kalkınma Kooperatifine ve %3,3’lük kesim ise Tarım Kredi Kooperatifine üyedir (Çizelge 4.25). Erzurum ilinden 2 ve Elazığ’dan da 4 üretici olmak üzere toplam 6 üretici sütünü kooperatif kanalıyla sattığını belirtmiştir.

Çizelge 4.25. Çiftçilerin önemli bazı dernek ve kooperatlara üyelik durumu

Dernek ve Koop.	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Tarım Kredi Kooperatifi	8	8,7	6	4,8	0	0,0	2	1,3	16	3,3
Tarım Satış Kooperatifi	0	0,0	1	0,8	0	0,0	0	0,0	1	0,2
Ziraat Odası	1	1,1	13	10,3	7	6,6	22	14,1	43	9,0
Damızlık Yetiş. Birliği	1	1,1	1	0,8	0	0,0	0	0,0	2	0,4
Köy Kırsal Kalk. Koop.	5	5,4	7	5,6	2	1,9	14	9,0	28	5,8
Şeker Pancarı Koop.	0	0,0	0	0,0	0	0,0	4	2,6	4	0,8
Hiçbiri	77	83,7	98	77,8	97	91,5	114	73,1	386	80,4
Toplam	92	100,0	126	100,0	106	100,0	156	100,0	480	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

İşletme yönetimi ve kullanılan teknoloji

Kaliteli üretim için işletmelerde kayıt tutulması oldukça önemlidir. Hayvancılık işletmelerinde verimi artırmaya yönelik çalışmalarda, hayvanların genotiplerinin geliştirilmesi ve çevre şartlarının düzenlenmesi amacıyla hayvanlara ait kayıtlara ihtiyaç duyulmaktadır. Çok sayıda hayvan bulunduran işletmelerde kayıt tutulması daha fazla önem arz etmektedir. Bunun nedeni, bu tür işletmelerin satın aldıkları ve sattıkları ürünlerin çok çeşitli olmasıdır. İşletmelerin sağlık hizmetlerine olan talepleri de fazladır. Tüm bu nedenlerden dolayı büyükbaş hayvancılık işletmelerinde karlı bir üretim için hayvanlara ait kayıtlara daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır (Kaya 1997). Türkiye’de devlette ve bazı özel sektöre ait işletmelerde hayvanlara ait kayıtlar tutulmaktadır. Fakat, kayıtların tutulması sırasında dikkatsiz davranılmakta, bu ise hatalı bilgilerin oluşmasına neden olmaktadır. Hayvancılıkla ilgili araştırma yapan kimseler çoğu kez sağlıklı bilgilere ulaşamamaktadırlar (Turan ve Bakır 2004). Çalışmanın yapıldığı bölgede ankete katılan işletmelerde eksik kayıt tutma bir yana, işletmelerin %99’unun kayıt tutmadığı tespit edilmiştir.

Geçmişte sadece kamu kesimince uygulanan sığır suni tohumlaması günümüzde serbest veteriner klinikleri, yetiştirici birlikleri ve özel şirketler tarafından yapılmakta, devletçe denetlenmektedir. Elde güvenilir istatistik veriler bulunmamakla birlikte, Türkiye’de yılda 2.5 milyon adet sığır suni tohumlaması yapıldığı bildirilmektedir. Son yıllarda devletçe tohumlama başına ödenen destek sayesinde suni tohumlama sayısında artış görülmüştür. Fakat yine de en iyimser tahminle ulaşılan 2.5 milyon rakamı tohumlanan inek ve düve sayısı bile olsa, ülkemizdeki toplam boğa altı inek ve düve sayısının yarısı kadar dahi değildir. Oysa hayvancılığı gelişmiş AB ülkelerinde bu oran %90’ın üstündedir (Gökçen 2007).

Anket çalışmasına katılan büyükbaş hayvan bulunduran üreticilerin %50,5’i suni tohumlama yaptıklarını ifade etmişlerdir (Çizelge 4.26). Suni tohumlama konusunda Van ili üreticilerinin daha bilinçli olduğunu %62,5’lik oran göstermektedir.

Çizelge 4.26. Büyükbaş hayvan bulunduran işletmelerin suni tohumlama yaptırma durumu

	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Evet	41	50,0	48	46,6	45	62,5	70	47,6	204	50,5
Hayır	41	50,0	55	53,4	27	37,5	77	52,4	200	49,5
Toplam	82	100,0	103	100,0	72	100,0	147	100,0	404	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Hayvancılıkta özellikle de süt sığırcılığında silajın verim üzerinde önemli bir katkısı bulunmaktadır. Özellikle Doğu Anadolu gibi kışı uzun geçen bölgelerde kış boyunca hayvanların kuru ot ile birlikte silaj yemeleri laktasyon sürelerinin uzamasına ve bahara daha kondisyonlu çıkmalarına önemli katkı sağlayacaktır. Hayvancılık bakımından ileri olan ülkelerde silaj yem rasyonlarında önemli bir yer tutarken, anket yapılan bölgede silaj yapanların oranının %1,9 gibi yok denecek kadar az olduğu görülmektedir (Çizelge 4.27). Silaj yapmayan %92,7'lik kesime neden yapmadıkları sorulduğunda, birçoğu silajın ne olduğunu bilmediklerini ifade etmişlerdir.

Çizelge 4.27. İşletmelerin silaj yapıp yapmama durumlarına göre dağılımı

	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Yapanlar	2	2,2	5	4,0	1	0,9	1	0,6	9	1,9
Yapmayanlar	81	88,0	106	84,1	103	97,2	155	99,4	445	92,7
Yapmayı Düşünenler	9	9,8	15	11,9	2	1,9	0	0,0	26	5,4
Toplam	92	100,0	126	100,0	106	100,0	156	100,0	480	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Ankete katılan hayvancılık işletmelerinde koyunculuk yapanların tamamı hayvanlarını elle sağmaktadırlar. Ayrıca iki işletme yalnızca besicilik yaptığı için bazı tabloların oluşturulmasında örnek büyüklüğü 478 olarak görülmektedir. Çizelge 4.28'e bakıldığında, işletmelerin neredeyse tamamına yakın bölümü (%99,0) sağımı elle yapmaktadır. Toplam 5 işletmenin sağımı makine ile yaptığı görülmektedir.

Çizelge 4.28. Hayvanları sağım şekline göre işletmelerin sınıflandırılması

Sağım şekli	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Elle	87	95,6	126	100,0	106	100,0	154	99,4	473	99,0
Makine ile	4	4,4	0	0,0	0	0,0	1	0,6	5	1,0
Toplam	91	100,0	126	100,0	106	100,0	155	100,0	478	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Modern süt işletmelerinde süt sağım ünitelerinde hayvanlar el değmeden sağlıklı ve sütler krom yada galvenize saçlardan yapılmış olan sütü belli sıcaklıkta tutan soğutma tanklarına alınır. Ankete katılan işletmelerde yukarıda belirtilen şartları sağlayan işletmelere rastlanmamıştır. Ankete katılan işletmelerin %1,2'si sütü ahır içinde saklarken, %75,7'si ahır dışında uygun ortamda plastik kaplarda muhafaza etmektedirler (Çizelge 4.29). %14,4'lük kısım ise ahır dışında uygun ortamda alüminyum kaplarda sütü muhafaza etmektedirler. Çalışmanın yapıldığı bölgede, soğutma tankı kullanan işletmeye rastlanmamıştır. Van ve Erzurum illerinde birer kooperatif soğutma tankı almayı düşündüklerini bu konuda çalışmalar yaptıklarını beyan etmişlerdir.

Çizelge 4.29. Sağımdan sonra sütün muhafaza şekli

Muhafaza şekli	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ahırda galvenize güğ.	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	1,3	2	0,4
Ahırda plastik kap.	0	0,0	4	3,2	0	0,0	0	0,0	4	0,8
Ahır dışında güğ.	19	20,9	4	3,2	3	2,8	15	9,7	41	8,6
Ahır dışında plastik kap.	54	59,3	104	82,5	90	84,9	114	73,5	362	75,7
Ahır dışında alüminyum kap.	18	19,8	14	11,1	13	12,3	24	5,5	69	14,4
Soğutma tankında	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Toplam	91	100,0	126	100,0	106	100,0	155	100,0	478	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Büyükbaş hayvanlarda ideal kuruya alma zamanı doğuma iki ay kaladır. Anket çalışmasının yapıldığı bölgeye bakıldığında işletmelerin %31,4'nün ideal olan sürede hayvanları kuruya aldıkları görülmektedir (Çizelge 4.30). İşletmelerin %49,3 ise

hayvanları soğulduğu zaman kuruya aldıklarını ifade etmişlerdir. Özellikle, Ağrı ve Erzurum'da hayvanların sonbaharda doğuma 4-5 ay kala soğulduğu belirtilmiştir.

Çizelge 4.30. Büyükbaş hayvan bulunduran işletmelerin hayvanları kuruya alma zamanı

Zaman	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Kuruya almıyorum	0	0,0	1	1,0	0	0,0	1	0,7	2	0,5
Doğumdan 1 ay önce	0	0,0	2	1,9	4	5,6	16	10,9	22	5,4
Doğumdan 1,5 ay önce	0	0,0	6	5,8	8	11,1	19	12,9	33	8,2
Doğumdan 2 ay önce	17	20,7	11	10,7	27	37,5	72	49,0	127	31,4
Doğumdan 3 ay önce	18	22,0	1	1,0	2	2,8	0	0,0	21	5,2
Soğulduğu zaman	47	57,3	82	79,6	31	43,1	39	26,5	199	49,3
Toplam	82	100,0	103	100,0	72	100,0	147	100,0	404	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Barınakların durumu

Hayvanların refahı ancak modern tarzda yapılan barınaklarla sağlanabilir. Fakat, ankete katılan üreticilerin sahip oldukları ahırlardaki şartlara bakıldığında durum oldukça düşündürücüdür. Ahırların yalnızca %1,7'si modern tekniğe uygun iken diğer %98,3'lük bölümde ise şartlar oldukça kötü durumdadır (Çizelge 4.31). Modern tekniğe uygun ahırlar bile çok modern ahırlar değildir. Bazıları kooperatif aracılığıyla kurulmuş, tarım il ya da ilçe yetkililerinin onay verdiği fenni ahırlardır. Ağılların durumuna bakıldığında modern tekniğe uygun ağılın olmadığı tespit edilmiştir. Ağılların %40'a yakın bölümünün 20 yıldan daha eski olduğu dikkati çekmektedir.

Çizelge 4.31. Hayvan barınaklarının aşağıda verilen belirli kıstaslara göre gruplandırılması

Şekli	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	Ahır	Ağıl	Ahır	Ağıl	Ahır	Ağıl	Ahır	Ağıl	Ahır	Ağıl
Geleneksel	82	27	99	41	72	81	146	17	399	166
Modern (Tekniğe uygun)	1	0	4	0	0	0	2	0	7	0
Toplam	83	27	103	41	72	81	148	17	406	166

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Ahırların kullanım sürelerine göre dağılımını gösteren Çizelge 4.32 incelendiğinde, ahırların %33,5'inin 1-10 yaş arasında olduğu görülmektedir. Yirmi yaşının üzerindeki ahırların oranı %35,8'i bulmaktadır. İller bazında 10 yıldan daha yeni olan ahırların toplam ahırlar içindeki oranlarına bakıldığında, bu yaştaki ahırların en fazla %40,3 ile Van ilinde olduğu bu ili ikinci sırada %37,2 ile Elazığ'ın izlediği görülmektedir. 51 ve üzeri yaşındaki ahırların en fazla olduğu il ise %8,4 ile Erzurum'dur.

Çizelge 4.32. Ahırların kullanım sürelerine göre dağılımı

Yıl	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1-10	21	25,3	31	30,1	29	40,3	55	37,2	136	33,5
11-20	21	25,3	37	35,9	19	26,4	48	32,4	125	30,8
21-30	21	25,3	15	14,6	14	19,4	16	10,8	66	16,3
31-40	7	8,4	6	5,8	3	4,2	11	7,4	27	6,7
41-50	6	7,2	10	9,7	6	8,3	9	6,1	31	7,6
51-60	3	3,6	2	1,9	0	0,0	6	4,1	11	2,7
61->	4	4,9	2	2,0	1	1,4	3	2,0	10	2,4
Toplam	83	100,0	103	100,0	72	100,0	148	100,0	406	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Ağılların kullanım sürelerine göre dağılımına bakıldığında ağılların %24,7'si 1-10 yaş arasında, 11-20 yaşa arasındaki ağılların oranının ise %31,3 olduğu görülmektedir (Çizelge 4.33). 21 yaş ve üzerindeki ağılların oranı ise %43,9'dur. Eski ağılların çok olması eskiden bu bölgede küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin daha yaygın olduğunu göstermektedir. İller arasında bir karşılaştırma yapıldığında, 1-10 yaş arasındaki ağılların en fazla bulunduğu il %30,9 ile Van iken, bu ili sırasıyla Ağrı, Erzurum izlemektedir.

Çizelge 4.33. Ağılların kullanım sürelerine göre dağılımı

Yıl	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1-10	5	18,5	8	19,5	25	30,9	3	17,6	41	24,7
11-20	5	18,5	11	26,8	27	33,3	9	52,9	52	31,3
21-30	8	29,6	9	22,0	17	21,0	2	11,8	36	21,7
31-40	4	14,8	5	12,2	4	4,9	1	5,9	14	8,4
41-50	1	3,7	3	7,3	6	7,4	2	11,8	12	7,2
51-60	3	11,1	1	2,4	0	0,0	0	0,0	4	2,4
61->	1	3,7	4	9,8	2	2,5	0	0,0	7	4,2
Toplam	27	100,0	41	100,0	81	100,0	17	100,0	166	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Hayvan sağlığı

Hayvan sağlığı içerisinde bulaşıcı hastalıklar, hayvan kimlik ve kayıt sistemi ve hijyen konuları yer almaktadır. Anket bölgesinde batı bölgelerinde artık görülmeyen bulaşıcı birçok hastalığın halen görüldüğü dikkati çekmektedir. Ankete katılan işletmelerin %77,5'i hayvanlarında şap hastalığı görüldüğünü belirtmiştir (Çizelge 4.34). Yine işletmelerin %37,9'u brusella, %34,6'sı sarılık ve %16,5'i çiçek hastalığının görüldüğünü ifade etmişlerdir. Mera yada bağırsak hastalığı olarak bilinen enterotoksemi de %5,0 oranında görülmektedir. Bölgede en yaygın olarak görülen hastalıklar sırasıyla şap, brusella ve sarılıktır.

AB'nin üstesinden geldiği birçok salgın hastalık halen Türkiye'de önemli problem olmaya devam etmektedir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın verilerine göre, Türkiye'de, şap, brucella, çiçek, kuduz, tüberküloz, şarbon, koyun ve keçi vebası gibi hayvan hastalıklarının kontrol altına alınamadığını ve hastalıklar nedeniyle yıllık 2,7 milyar YTL ekonomik kayıp olduğu bildirilmektedir. Türkiye 2006 İlerleme Raporu'nda, Türkiye'nin şap hastalığı konusunda önemli ilerlemeler kat ettiğini fakat, yine de bazı salgın hastalıkların kontrolüne yönelik önlemler konusunda ciddi sorunlarla karşılaştığı ifade edilmiştir.

Çizelge 4.34. İşletmelerde önemli hayvan hastalıklarının görülme durumu (%)

İller	Şap	Brusella	Sarılık	Çiçek	Yanıkara	Şarbon	Bağırsak
Erzurum	81,5	34,8	15,2	18,5	28,3	1,1	2,2
Ağrı	81,7	57,1	11,1	12,7	11,1	2,4	11,9
Van	66,0	46,2	49,1	39,6	0,9	0,0	6,6
Elazığ	79,5	18,6	55,1	2,6	7,1	4,5	0,0
Ortalama	77,5	37,9	34,6	16,5	10,8	2,3	5,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

İşletmelerin karma aşı yaptırma durumlarına bakıldığında işletmelerin %53,1'i karma aşı yaptırdıklarını ifade etmişlerdir. Fakat, karma aşı içerisinde hangi aşuların olduğunu üreticilerin büyük bölümü bilmediklerini ifade etmişlerdir. Karma aşıdan anladıkları aşının 3'lü yada 8'li olduğudur. Aşı yatanların çoğu hastalıklar görülmeye başladıktan sonra aşı yaptırdıklarını beyan etmişlerdir (Çizelge 4.35).

Çizelge 4.35. İşletmelerin karma aşı yaptırma durumu

	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Evet	54	41,0	60	52,4	60	43,4	51	67,3	225	53,1
Hayır	38	59,0	66	47,6	46	56,6	105	32,7	255	46,9
Toplam	92	100,0	126	100,0	106	100,0	156	100,0	480	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

İşletme başına yıl içerisinde doğum yapan hayvan sayısı ve ilk 1,5 ay içerisinde ölen hayvan sayısını gösteren Çizelge 4.36'ya bakıldığında, büyük başta doğan hayvanların %3,65'i ilk 1,5 ay içerisinde ölmektedir. Küçükbaşta ise bu oranın daha yüksek olduğu (%16,15) görülmektedir. Küçükbaştaki yavru ölümlerinin Ağrı ve Van illerinde daha fazla olması dikkati çekmektedir. Çiftçiler, küçükbaş hayvan hastalıklarında genelde veteriner çağırmadıklarını kendi imkanları ile tedavi etme yoluna gittiklerini ifade etmişlerdir.

Çizelge 4.36. İşletme başına bir yıl içerisinde doğum yapan hayvan sayısı ve ilk 1,5 ay içerisinde ölen hayvan sayısı

	Erzurum	Ağrı	Van	Elazığ	Ort.
Doğan büyükbaş hayvan sayısı	6,17	6,21	1,85	1,88	3,85
İlk 1,5 ay içerisinde ölen büyükbaş H.S.	0,25	0,30	0,03	0,02	0,14
İlk 1,5 ay içerisinde ölen B./Doğan B. (%)	4,10	4,84	1,50	1,08	3,65
Doğan küçükbaş hayvan sayısı	53,22	56,85	54,62	82,59	57,81
İlk 1,5 ay içerisinde ölen küçükbaş H.S.	5,15	12,15	9,56	7,29	9,34
İlk 1,5 ay içerisinde ölen K./Doğan K. (%)	9,67	22,01	17,50	8,83	16,15

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

28 Temmuz 2002 tarih ve 24829 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan "Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliği" ile hayvanlar kayıt altına alınmaya başlandı. Büyükbaşta kayıt işlemi tamamlanmış olmasına rağmen, ankete katılan işletmelerin %6,2’si hayvanlarını kayıt ettirmediklerini belirtmişlerdir (Çizelge 4.37). Erzurum ve Van illerinde tüm sığırlar kayıtlı iken, Elazığ ve Ağrı illerinde sırasıyla %10,8 ve %8,7 oranında kayıtlı olmayan hayvan bulunmaktadır.

Çiftçilere neden hayvanlarını kayıt ettirmedikleri sorulmuştur. Birinci sırada parasızlık gösterilirken, bunu sırasıyla ihmal, tarım il ya da ilçeden kimsenin gelmemesi, satmayı düşünmedikleri hayvanların küpelenmesi için bir neden olmadığı ve küpe için gelindiğinde işletmecinin olmamasını neden olarak göstermişlerdir.

Çizelge 4.37. Büyükbaş hayvanların hayvan kimlik ve kayıt sistemine kayıtlı olma durumu

Kayıt Durumu	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Kimlik kayıt sis. kayıtlı	83	100,0	94	91,3	72	100,0	132	89,2	381	93,8
Kayıtsız	0	0,0	9	8,7	0	0,0	16	10,8	25	6,2
Toplam	83	100,0	103	100,0	72	100,0	148	100,0	406	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Anket çalışmasının yapıldığı 16.06.2007-17.07.2007 tarihleri arasında Küçükbaş hayvanlarında kayıt altına alınmaya başlandığı tespit edilmiştir. Erzurum ilinde anket yapılan ilçelerde küçükbaş hayvanların tamamı, Ağrı ilinde ise yarısının küpelenmiş olduğu gözlenmiştir. Van ve Elazığ illerindeki ise küçükbaş hayvanların henüz kayıt altına alınmadığı tespit edilmiştir.

İşletmelerin %53,1'i sağımdan önce meme temizliği yaptıklarını belirtmiştir (Çizelge 4.38). Üreticilerle görüşmelerde meme temizliği yapan üreticilerin yarıya yakını meme temizliğini bilimsel anlamda hijyen sağlama amacıyla yapmadıklarını, daha çok meme üzerindeki pisliklerin alınması amacıyla yaptığını ifade etmişlerdir.

Çizelge 4.38. Ankete katılan işletmelerde sağımdan önce meme temizliği yapma durumu

	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Evet	57	62,6	93	73,8	67	63,2	37	23,9	254	53,1
Hayır	34	37,4	33	26,2	39	36,8	118	76,1	224	46,9
Toplam	91	100,0	126	100,0	106	100,0	155	100,0	478	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Karşılaşılan problemler

Çizelge 4.39'da işletmelerin sahip oldukları önemli hayvancılık problemlerine önem sırasına göre yer verilmiştir. İşletmeler, birinci derecede önemli olan problemler içerisinde en önemli problemin %20,1 ile sermaye yetersizliği olduğunu, bunu sırasıyla %18,0 ile yem fiyatlarının yüksekliği, %14,6 ile canlı hayvan ve ürünü düşük fiyata satma ve %11,3 ile ahırlar olduğunu belirtmişlerdir. İkinci derecede önemli problemler arasında birinci sırayı yüksek yem fiyatları alırken, onu sırasıyla kaba yem sıkıntısı ve sermaye yetersizliği takip etmektedir.

Çizelge 4.39. İşletmeler için önemli hayvancılık problemleri (önem sırasına göre)

Problemler	1. Sırada		2. Sırada		3. Sırada	
	N	%	N	%	N	%
Yetersiz sermaye	96	20,1	70	14,8	76	16,0
Yüksek yem fiyatları	86	18,0	95	20,0	73	15,4
Canlı hayvan ve ürünü düşük fiyata satma	70	14,6	48	10,1	50	10,5
Ahırlar hayvancılık için uygun değil	54	11,3	37	7,8	47	9,9
Kaba yem sıkıntısı	53	11,1	79	16,6	73	15,4
Mandıra sütü ucuza alıyor	23	4,8	11	2,3	6	1,3
Hayvan hastalıkları	21	4,4	56	11,8	71	14,9
Çoban yokluğu	20	4,2	12	2,5	8	1,7
Vahşi hayvan saldırıları	19	4,0	7	1,5	1	0,2
Teknik bilgi eksikliği	9	1,9	34	7,2	28	5,9
Doğal suni tohumlama problemi	9	1,9	6	1,3	9	1,9
Yetersiz veteriner hizmetleri	6	1,3	9	1,9	18	3,8
İlkbahar ve sonbahar dönemindeki aşırı soğuklar	4	0,8	2	0,4	6	1,3
Problem yok	3	0,6	0	0,0	0	0,0
Tel yutma	2	0,4	1	0,2	1	0,2
Ot ve saman yapma dönemindeki yağışlar	2	0,4	4	0,8	3	0,6
Kızgınlık tespitindeki hatalar	1	0,2	1	0,2	1	0,2
Sütün sağım ve işlemesi sırasındaki kayıplar	0	0,0	3	0,6	4	0,8
Toplam	478	100,0	475	100,0	475	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Mevcut politikalardan faydalanma

Türkiye’de özellikle son yıllarda hayvancılık faaliyetlerinde ırk ıslahı, kaba yem üretiminin artırılması, verimliliğin artırılması, işletmelerin ihtisaslaşması, işletmelerde hijyen şartlarının sağlanması, hayvan sağlığı ve refahı, hayvan kimlik sisteminin teşviki, hayvansal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması ile bunlarla ilgili kontrol, takip ve standartların iyileştirilmesi amacıyla, mevcut destekleme araçlarına ek olarak et primleri, pazarlama destekleri, hayvancılık işletmelerinin modernizasyonu destekleri ile çevresel önlemlere yönelik tedbirler uygulamaya konulmuş ve konulmaktadır (Anonim 2007d).

Ankete katılan üreticilerin verilen hayvancılık desteklerinden faydalanma durumlarına bakıldığında, %80,4'ü hayvan kimlik sistemi desteğinden, %30,0'u yem bitkileri üretim desteğinden %18,1'i ise suni tohumlamadan doğan buzağı desteğinden faydalandıklarını belirtmişlerdir (Çizelge 4.40). Üreticilerin sadece %1,2'lik bölümü süt teşvik priminden faydalanırken, %13,5'lik bölüm ise hiçbir destekten faydalanmamaktadır. Süt teşvik priminden faydalanan tek il %2,2 ile Erzurum'dur.

Çizelge 4.40. Mevcut hayvancılık politikalarından faydalanma durumu

Hayvancılık Destekleri	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Suni toh. Des.	41	50,0	48	46,6	45	64,5	70	47,6	204	50,5
Yem. Bitkileri Üret. Des.	34	37,0	32	25,4	31	29,2	47	30,1	144	30,0
Sun. Toh. Doğ. Buz. Des.	17	18,5	21	16,7	18	17,0	31	19,9	87	18,1
Hay. Kim. Sis. Des.	82	89,1	101	80,2	71	67,0	132	84,6	386	80,4
Süt Teşvik. Primi	0	0,0	0	0,0	0	0,0	4	2,6	4	0,6
Faydalanmayanlar	10	10,9	20	15,9	19	17,9	16	10,3	65	13,5

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

AB'ndeki hayvan sağlığı ve refahı konularındaki uygulamalara uyma durumu

Üreticilere, dünya'da ve AB'nde son yıllarda şekillenen ve yaygınlaşan yetiştiricileri sağlığı ve hayvan refah koşullarını dikkate alan, hayvanları stresten uzak bir yetiştirme programı içinde çalışmaya zorlayan sistemlerin olduğundan bahsedildi. AB'nde son yıllarda üretimde tek amacın maksimum verim elde etmek değil, hayvanları stresten uzak, türe has normal davranışlarını sergileyecekleri, koşulların hazırlandığı ortamlarda yetiştiricilik yapıldığından bahsedildi. Türlerine, yaşlarına, fizyolojik ihtiyaçları ve ekolojik gereksinimlerine uyumlu bir şekilde, sağlık, beslenme ve barınma şartlarına uygun olarak yetiştirmeleri gerektiğinden bahsedilerek, bu konuda çıkarılan Avrupa Birliği Müktesebatından (karar, tüzük, direktif vb.) anlatıldı. Küçük buzağların bağlanmayacağından, hayvanların acı çekmesine sebep olacak davranışlardan kaçınılması gerektiğinden, 8 saat yada daha fazla sürede nakledilecek hayvanların, klimalı ve kapalı kasalarda taşınmaları ve nakil sırasında hayvanlara temiz su

sağlanması gerektiğinden, ayrıca doğumuna 1 hafta kalan hayvanların nakli yasaklanırken, genç hayvanların naklinin özel koşullar altında yapıldığı ve benzeri uygulamalar anlatıldıktan sonra ankete katılan üreticilere bu anlatılan uygulamalardan haberdar olup olmadıkları soruldu. Ne yazık ki üreticilerin %99,6'sı AB'ndeki uygulamalardan haberdar olmadıklarını ifade ettiler.

Üreticileri AB'nde uygulanan hayvan sağlığı ve refahı konularındaki standartlardan kısaca bahsedildikten sonra üyelik durumunda oradaki standartları sağlayıp sağlayamayacakları sorulduğunda üreticilerin %94,2'i o standartları sağlayamayacaklarını beyan etmişlerdir (Çizelge 4.41).

Çizelge 4.41. AB'ne üye olunması durumunda AB'nde uygulanan hayvan sağlığı ve refahı konularındaki standartlara uyma durumu

	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Evet	7	7,6	7	5,6	5	4,7	9	5,8	28	5,8
Hayır	85	92,4	119	94,4	101	95,3	147	94,2	452	94,2
Toplam	92	100,0	126	100,0	106	100,0	156	100,0	480	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Çizelge 4.41'e hayır cevabını veren üreticilere devletin uzun vadeli ve yıllık enflasyon oranında faizli kredi vermesi durumunda, AB'nde uygulanan hayvan sağlığı ve refahı konularındaki standartlara uyup uyamayacakları sorulmuştur. Bir önceki çizelgede hayır cevabını veren 452 üreticinin %62,4'ü uygun koşullarda kredi verilmesi durumunda uyabileceklerini ifade etmişlerdir (Çizelge 4.42).

Çizelge 4.42. Devletin uygun koşullarda kredi vermesi durumunda AB'nde uygulanan hayvan sağlığı ve refahı konularındaki standartlara uyma durumu

	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Evet	42	49,4	75	63,0	80	79,2	85	57,8	282	62,4
Hayır	43	50,6	44	37,0	21	20,8	62	42,2	170	37,6
Toplam	85	100,0	119	100,0	101	100,0	147	100,0	452	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

4.2.1.b. Mandıra anket sonuçları

İşletme tipi

Ankete katılan süt işletmelerinin 5 adeti süt fabrikası,17 tanesi mandıra ve 2 tanesi süt işleme tesisi olarak sınıflandırılmıştır (Çizelge 4.43). Süt işleme tesislerinin daha çok Erzurum ve Elazığ'da olduğu görülmektedir.

Çizelge 4.43. Ankete katılan süt işletmelerinin gruplandırılması

	Erzurum	Ağrı	Van	Elazığ	Toplam
Süt Fabrikası	1	0	2	2	5
Mandıra	9	1	2	5	17
Süt Mamüleri İşleme	1	0	0	1	2
Toplam	11	1	4	8	24

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Ham madde temini ve işletmeye gelişi

Süt toplama maliyeti AB'de %5 iken, Türkiye'de %20'dir. Ayrıca, AB ülkelerinde sanayici, neredeyse kapısına kadar gelen kaliteli ve analizi yapılmış sütü alırken, Türkiye'deki süt sanayicisi, aynı hijyen, kalite ve protein değerindeki sütü alabilmek için köy köy dolaşmak, bir nakliye filosu kurmak ve bu şekilde topladığı sütün analizini yapmak zorunda kalmaktadır (Anonim 2007e). Tarım sektörünün AB standartlarına uyumu konusundaki proje çalışmalarına bir yenisi daha eklenmiştir. Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Genel Müdürlüğü kooperatiflerinde AB standartlarına uygun süt toplama merkezleri kurmayı planlamaktadır.

Çizelge 4.44'e bakıldığında, her bir işletmenin sütü topladığı köy ve hane sayısı verilmektedir. Her bir işletme ortalama 10 köyden ve 194 işletmeden süt toplamaktadır. Sütün toplandığı işletme sayısının artması üretimdeki nakliye maliyetini artıracak ve

aynı zamanda kaliteyi olumsuz yönde etkileyecektir. Bilindiği gibi kaliteli ürünün ilk şartı kaliteli ham maddedir.

Çizelge 4.44. Her bir işletme için sütün toplandığı ortama köy ve hane sayısı

	Erzurum	Ağrı	Van	Elazığ	Ort.
Köy sayısı (adet)	10	7	13	8	10
Çiftçi sayısı (adet)	325	140	144	167	194

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Ham maddenin temin şekline bakıldığında ankete katılan süt işletmeleri aldıkları toplam sütün %54,4'lük kısmını köylerden kendilerinin topladığını ifade etmişlerdir (Çizelge 4.45). %17,8'lik bölümünü kendi işletmesinden, %16,0'lık kısmını süt toplayıcıları ve %11,9'u çiftçilerin getirdiğini beyan etmişlerdir.

Çizelge 4.45. İşletmelerin ham maddeyi temin etme şekillerine göre gruplandırılması (%)

Hammaddenin Temin şekli	Erzurum	Ağrı	Van	Elazığ	Ort.
Kendi işletmemden temin ediyorum	7,2	40,0	10,0	13,8	17,8
Köylerden kendim topluyorum	31,4	60,0	40,0	86,1	54,4
Çiftçiler getiriyor	20,0	0,0	27,5	0,1	11,8
Süt toplayıcıları	41,4	0,0	22,5	0,0	16,0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Süt üretiminde gıda güvenliği zincirinin başlangıç noktası olan, hammadde, yani çiğ süt kalitesi çiftlikte başlıyor. İşleme tesisine ulaşan çiğ sütün kalitesini artırmak çok mümkün değildir. Süt, doğası gereği çok çabuk bozulan bir maddedir. Çiftliklerde, sütün sağımı takiben derhal +4°C'ye soğutulması, hayvan barınaklarından, yem depolarından ve sağımhaneden ayrı bir bölümde depolanması gerekmektedir. Bu sıcaklıkta muhafaza edilerek işleme tesislerine ulaştırılma zorunluluğu vardır.

Eğer bir üreticinin 10'dan fazla ineği varsa süt soğutma tankı kurması mantıklıdır. Ancak, ülkemizdeki işletmeler genelde küçük aile işletmeleri olduğundan böyle bir yatırım çoğu için ekonomik değildir. Uygun olmayan şartlarda elde edilen sütlerin mikroorganizma yükü zaten oldukça fazladır. Bir de sağım sonrası gerekli önlemlerin alınmaması ve uygun olmayan taşıma şekliyle taşınması da eklenince sütün kalitesi çok düşmektedir. Çiğ sütte mililitredeki toplam bakteri sayısı maksimum 100.000 adet olmalıyken, Türkiye'de 500.000 ila 2.5 milyon adet arasında değişmektedir (Girenes 2007).

Çizelge 4.46'da ham maddenin işletmeye geliş şekline göre işletmeler sınıflandırılmıştır. İşletmeye gelen ham maddenin %45,6'sı güğümlerle, %40,4'ü soğutucusuz tankerlerle ve %14,0'lık bölümü ise soğutuculu tankerlerle getirilmektedir. Görüldüğü gibi zaten uygun ortamda elde edilmeyen sütün, birde %86'sının soğutucusuz araçlarla taşınması kaliteyi daha da düşürmektedir.

Çizelge 4.46. Ham maddenin işletmeye geliş şekline göre işletmelerin sınıflandırılması (%)

Hammaddenin geliş şekli	Erzurum	Ağrı	Van	Elazığ	Ort.
Soğutlamalı Tankerlerde	0,0	0,0	37,5	18,7	14,0
Soğutucusuz tankerlerde	26,4	100	12,5	22,5	40,4
Güğümlerde	73,6	0,0	50,0	58,8	45,6
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Kapasite kullanım oranı ve karşılaşılan problemler

Ankete katılan süt işletmelerinin mevsimlere göre kapasite kullanım oranlarını gösteren Çizelge 4.47 incelendiğinde, kapasite kullanım oranlarının mevsimlere göre aşırı değişiklik gösterdiği görülmektedir. Ham maddenin bol olduğu ilkbahar da bile kapasite kullanım oranı %39,0 iken, kışın bu oran %13,6'ya düşmektedir. Kapasite kullanım oranının en fazla değişkenlik gösterdiği il Erzurum'dur.

Çizelge 4.47. Süt işletmelerinin mevsimlere göre kapasite kullanım oranları (%)

Mevsimler	Erzurum	Ağrı	Van	Elazığ	Ort.
İlkbahar	34,9	40,0	36,5	66,4	39,0
Yaz	27,6	40,0	35,5	52,4	31,9
Sonbahar	11,4	30,0	28,5	52,0	19,1
Kış	6,5	20,0	22,0	44,2	13,6
Ort.	20,1	32,5	30,6	53,8	25,9

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Türkiye’de süt ve süt ürünleri sanayi, ham madde temininden pazarlamaya dek pek çok sorununun yaşandığı bir yapıya sahiptir. Bir tarafta AB standardında üretim yapmaya çalışan ve en gelişmiş teknolojileri kullanan modern tesisler, diğer taraftan hiçbir hijyenik koşula uymadan, ilkel yöntemlerle üretim yapmaya devam ederek insan sağlığını ciddi olarak tehdit eden kayıt dışı mandıralar tam bir çelişki oluşturmaktadır.

Süt işletmelerinde tam kapasite ile çalışılmamasının birçok sebebi vardır. Çizelge 4.48’de bu sebeplerin hangilerinin ne kadar etkili olduğu verilmiştir. Ankete katılan 24 işletmeden 3 tanesi atıl kapasite olmadığını ifade etmiştir. Diğer işletmelerin %81,0’ı atıl kapasitenin sebebinin yetersiz ve istikrarsız ham madde olduğunu ifade ederken, %14,3’lük bölüm ise satış gücünün tam kapasite ile çalışılmamasına neden olduğunu belirtmiştir.

Çizelge 4.48 Süt işletmelerinde tam kapasite ile çalışmayı engelleyen sebepler

Nedenler	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Ort.	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Hammadde yetersizliği ve istikrarsız hammadde	11	100,0	0	0,0	2	50,0	4	80,0	17	81,0
Satış güclüğü	0	0,0	1	100,0	1	25,0	1	20,0	3	14,3
Sermaye yetersizliği	0	0,0	0	0,0	1	25,0	0	0,0	1	4,7
Toplam	11	100,0	1	100,0	4	100,0	5	100,0	21	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Süt işletmelerindeki önemli pazarlama sorunları Çizelge 4.49’da verilmiştir.

İşletmelerin %54,2'si pazarlama problemlerinin olmadığını ifade ederken, %45,8'i en önemli pazarlama problemlerinin satış olduğunu belirtmişlerdir.

Çizelge 4.49. Süt işletmelerindeki önemli pazarlama sorunları

Sorunlar	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Ort.	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Satış	4	36,4	1	100,0	2	50,0	4	50,0	11	45,8
Pazarlama sorunu yok	7	63,6	0	0,0	2	50,0	4	50,0	13	54,2
Toplam	11	100,0	1	100,0	4	100,0	8	100,0	24	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Kalite ve hijyen

İşletmenizde kalite kontrolü yapılıyor mu? sorusuna Elazığ ilindeki bir işletmenin haricindeki tüm işletmeler “uygulanıyor” cevabını vermiştir. Hangi aşamada uygulanıyor? sorusuna ise işletmelerin %56,5'i “her aşamada” derken, %39,1'i “ham maddenin alım aşamasında” şeklinde cevap vermiştir (Çizelge 4.50). Son ürün kontrolünde “kalite kontrolü” yapılıyor diyen işletme çıkmamıştır.

Çizelge 4.50. Süt işletmelerinde kalite kontrolünün yapıldığı üretim aşamaları

Aşamalar	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Ort.	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Süt Alımında	4	36,4	1	100,0	0	0,0	4	57,1	9	39,1
Üretim Aşamasında	1	9,1	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	4,3
Her Aşamada	6	54,5	0	0,0	4	100,0	3	42,9	13	56,5
Toplam	11	100,0	1	100,0	4	100,0	7	100,0	23	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Ankete katılan işletmelerin %45,8'i gelen ham maddenin kalitesine bakmak için laboratuvarları olduğunu ifade etmişlerdir (Çizelge 4.51). Laboratuvarı olan işletmelerin tamamına yakını gelen ham maddenin yalnızca yağ ve kuru maddesine baktıklarını bildirmişlerdir. Buradan, gelen sütlerin mikrobiyolojik kalitesine bakılmadığı anlaşılmaktadır.

Çizelge 4.51. Süt işletmelerinde sütün kalitesine bakmak için laboratuvarın olup olmama durumu

	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Ort.	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Evet	4	36,4	0	0,0	4	100,0	3	37,5	11	45,8
Hayır	7	63,6	1	100,0	0	0,0	5	62,5	13	54,2
Toplam	11	100,0	1	100,0	4	100,0	8	100,0	24	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Ankete katılan süt işletmelerinin bazı hijyen şartlarına uyma durumları Çizelge 4.52’de verilmiştir. İşletmelerin %95,8’i duvar yüzeylerinin temizlenebilir malzemeden %20,8’inde tavanların buğulanmayı ve küflenmeyi önleyecek tarzda yapıldığı belirtilmiştir. Yine işletmelerin, %62,5’inde sütün işlendiği bölümde çalışanların özel kıyafetler giydiği ve çalışma sırasında yüzük vb. aksesuarlarını çıkardıklarını beyan etmişlerdir.

Çizelge 4.52. Süt işletmelerinin önemli bazı hijyen kurallarına uyma durumu (evet cevabını verenler)

Şartlar	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Ort.	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Duvar yüzeyleri temizlenebilir malzemeden mi	10	90,9	1	100,0	4	100,0	8	100,0	23	95,8
Tavan buğulanmayı ve küflenmeyi önleyecek tarzda mı	2	18,2	0	0,0	1	25,0	2	25,0	5	20,8
Yeteri kadar doğal ve mekanik havalandırma sistemi var mı	8	72,7	1	100,0	4	100,0	7	87,5	20	83,3
Sütün işlendiği bölmede çalışanlar özel kıyafet giyiyor mu	6	54,5	1	100,0	4	100,0	4	50,0	15	62,5
Personelin kullandığı tuvaletlerin kapısı sütün işlendiği bölmeye açılıyor mu	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	12,5	1	4,2

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Bir işletmede sürekli olarak, hijyen standartlarına uygun üretim yapılması isteniyorsa Gıda Güvenliği Kontrol Sistemi kurulmalıdır. Ürünün ancak çok küçük bir miktarının laboratuvar ortamında analiz edebilme durumu göz önüne alındığında, sürekli analiz

sisteminin yalnız başına tam bir güvence sağlamadığını bilmek gerekmektedir. O halde tüm üretim aşamalarını daha sistematik bir şekilde ele alan ve önleyici nitelikte bir metoda ihtiyaç duyulmaktadır. İşte, Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları (HACCP, Hazard Analysis and Critical Control Points) kavramı bu ihtiyaca sistematik ve mantıksal bir yaklaşım getiren bir sistemdir. Avrupa Birliği ile entegrasyonda da en önemli konulardan olan gıda güvenliği sayesinde ülkemizde 16.11.1997 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği ile HACCP kanunlarımıza girmiştir. HACCP, güvenilir ürünlerin tüketiciye sunulması amacıyla, düzgün işleyen bir sistemin oluşturulması ve korunması temeline dayalı bir gıda güvenliği kavramıdır. Bir gıda zincirinde, hammadde temininden başlayarak, gıda hazırlama, işleme, üretim, ambalajlama, depolama ve nakliye gibi zincirin her aşamasında ve noktasında tehlike analizleri yaparak, gerekli yerlerde kritik kontrol noktalarını belirleyen ve bu noktaları izleyen herhangi bir problemi henüz oluşmadan önleyen, sistemin korunmasını sağlayarak belirli normlara uygun güvenilir gıdaların üretilmesini sağlayan, her ölçekteki kuruluşa uygulanabilen, bir gıda güvenliği sistemidir (Uysal ve Karaman 2007). Gıda üreten işletmelerde bu sistemin olması zorunluluk arz etmektedir.

Son dönemde yeni uygulama alanı bulan ISO 22000 sisteminden bahsetmek de yerinde olacaktır. ISO 22000 gıda zincirindeki (girdi temini, üretim, dağıtım) boyunca mevcut ve potansiyel tehlikelerin tehlike analizi ile belirlenmesi, kontrol önlemlerinin (ön koşul ve/veya kritik kontrol noktaları) belirlenmesi, uygulanmasını, izlenmesini, sonuçlarının değerlendirilmesini ve analizini, iyileştirilmesini ve iç ve dış şartlardaki değişiklikler doğrultusunda güncellenmesini öngörür. Bu sistemin, HACCP’in yerini alması beklenmektedir (Anonim 2006p).

İşletmelerin daha kaliteli ve hijyenik ürünler üretmesi için bazı kuruluşlar tarafından verilen sertifikalara sahip olmaları gerekmektedir. Günümüzde AB’ye entegrasyonda önemli konulardan birisi olan gıda güvenliği konusunda gıda üreten işletmelerin almaları gereken en önemli belge ISO-22000 Gıda Güvenliği sertifikasıdır.

Ankete katılan işletmelerin ne yazık ki %58,3’nün almış oldukları hiçbir sertifika yoktur.

İşletmelerin %20,8’inde HACCP+ISO 9001 varken, yalnızca bir işletmede ISO 22000 ve bir işletmede de ISO 9001 sertifikası bulunmaktadır (Çizelge 4.53).

Çizelge 4.53. İşletmelerin sahip oldukları ulusal ve uluslararası sertifikalar

Sertifikalar	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Ort.	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
TSE	1	9,1	0	0,0	1	25,0	1	12,5	3	12,5
HACCP	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
ISO 9001	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	12,5	1	4,2
HACCP+ISO 9001	1	9,1	0	0,0	2	50,0	2	25,0	5	20,8
ISO 22000	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	12,5	1	4,2
Yok	9	81,8	1	100,0	1	25,0	3	37,5	14	58,3
Toplam	11	100,0	1	100,0	4	100,0	8	100,0	24	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

AB’ndeki uygulanan yüksek hijyen şartlarına uyma durumu

Ankete katılan işletmelerin %58.3’ü AB’de uygulanan yüksek hijyen şartlarından haberdar olduklarını belirtmişlerdir (Çizelge 4.54). Van’daki işletmelerin tamamı AB’ndeki yüksek hijyen şartlarından haberdar iken, Erzurum’daki işletmelerin %54,5’i, Elazığ’daki işletmelerin ise %50,0’ı haberdardır.

Çizelge 4.54. Süt işletmelerinin AB süt işletmelerinde uygulanan yüksek hijyen şartlarından haberdar olma durumu

	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Ort.	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Evet	6	54,5	0	0,0	4	100,0	4	50,0	14	58,3
Hayır	5	45,5	1	100,0	0	0,0	4	50,0	10	41,7
Toplam	11	100,0	1	100,0	4	100,0	8	100,0	24	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

“AB üyelik durumunda orada uygulanan yüksek hijyen şartlarını sağlayabilecek misiniz?” sorusuna işletmelerin %66,7’si evet cevabını vermiştir (Çizelge 4.55).

Çizelge 4.55. Süt işletmelerinin AB'nde uygulanan yüksek hijyen şartlarını sağlayabilme durumları

	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Ort.	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Evet	8	72,7	0	0,0	4	100,0	4	50,0	16	66,7
Hayır	3	27,3	1	100,0	0	0,0	4	50,0	8	33,3
Toplam	11	100,0	1	100,0	4	100,0	8	100,0	24	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

4.2.1.c. Kesimhane anket sonuçları

06.01.2005 tarihli ve 25691 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “Kırmızı Et Ve Et Ürünleri Üretim Tesislerinin Kuruluş, Açılış, Çalışma ve Denetleme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik” ve 22/10/2005 tarih ve 25974 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan değişikliğe göre mezbaha haneleri aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkündür.

1. Sınıf Mezbaha: Bu Yönetmelikte belirtilen şartlara sahip, günlük kesim kapasitesinde; kesim salonunun büyüklüğüne, kesim ve sonrasındaki işlemlerin hijyenik olarak yapılabilmesine, soğuk hava depolarının kapasitesine ve hayvan padok alanlarının genişliğine bağlı olarak sınırlama olmayan mezbahayı,
2. Sınıf Mezbaha: Bu Yönetmelikte belirtilen şartlara sahip, günde en fazla 40 kesim ünitesi hayvan kesebilen mezbahayı,
3. Sınıf Mezbaha: Bu Yönetmelikte belirtilen şartlara sahip, günde en fazla 20 kesim ünitesi hayvan kesebilen mezbahayı,

Kesim Ünitesi: Mezbahada kesim kapasitesinin belirlenmesinde kullanılan birimi; 1 baş sığır, 1 baş manda, 1 baş at, 1 baş deve, 2 baş devekuşu, 4 baş domuz, 8 baş koyun, 10 baş keçi, 130 baş tavşanın her biri bir kesim ünitesini ifade etmektedir.

Anket yapılan işletme sayısı 12 olduğu için iller itibariyle verilen tabloların büyük bir kısmında % değerler yerine gerçek sayıların verilmesi daha uygun görülmüştür. Ankete katılan kesimhanelerin %75,0’ı 1. sınıf iken, %8,3’ü 2. sınıf ve %16,7’si 3. sınıf

mezbaha kategorisinde yer almaktadır (Çizelge 4.56).

Çizelge 4.56. Kesimhanelerin sınıflara göre gruplandırılması

Sınıflar	Erzurum	Ağrı	Van	Elazığ	Toplam (N)	Toplam (%)
1. Sınıf Mezbaha	4	0	2	3	9	75,0
2. Sınıf Mezbaha	0	0	0	1	1	8,3
3. Sınıf Mezbaha	1	1	0	0	2	16,7
Toplam	5	1	2	4	12	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Ham maddenin temini ve türü

Ankete katılan kesimhanelerin %91,7'si birinci sırada ham maddeyi çiftçilerin kendilerinin getirdiklerini, %8,3'ü ise kasapların getirdiklerini beyan etmişlerdir. İkinci sırada ise %83,3 ile cambazların getirdikleri ifade edilmiştir (Çizelge 4.57). Çiftçilerin kendilerinin ve kooperatifin getirdiğini ifade edenlerin oranları %8,3'tür.

Çizelge 4.57. Ankete katılan kesimhanelerin önem sırasına göre ham maddeyi temin şekli

Temin şekli	1. Derecede		2. Derecede	
	N	%	N	%
Çiftçiler kendileri	11	91,7	1	8,3
Cambazlar	0	0,0	10	83,3
Koop. aracılığıyla	0	0,0	1	8,3
Kasaplar	1	8,3	0	0,0
Toplam	12	100,0	12	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Anket yapılan bölgede daha çok büyükbaş hayvancılık yoğunluktadır. Büyükbaşta sığır küçükbaşta da koyunculuk yoğun şekilde yapılmaktadır. Çizelge 4.58'de mezbahaların önem sırasına göre kestikleri hayvan türleri verilmiştir. Birinci derecede işletmelerin kestikleri hayvanlar içerisinde %75,0'ını sığır, %16,7'sini koyun ve %8,3'ünü keçi oluşturmaktadır.

Çizelge 4.58. Kesimhanelerde önem sırasına göre kesilen hayvan türleri

Hayvan cinsi	1. Derecede		2. Derecede	
	N	%	N	%
Sığır	9	75,0	3	25,0
Koyun	2	16,7	8	66,7
Keçi	1	8,3	1	8,3
Manda	0	0,0	0	0,0
Toplam	12	100,0	12	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Kapasite kullanım oranı ve karşılaşılan problemler

İşletmelerin kârlı üretim yapmalarında kapasite kullanım oranının önemli rolü vardır. Büyük yatırımlarla kurulan tesislerin kuruluş kapasitelerinin çok altında çalışmaları firmaların maliyetlerini olumsuz yönde etkileyecektir. Anket çalışmasına katılan işletmelerdeki kapasite kullanım oranına bakıldığında mevsimlere göre değişiklik göstermekle birlikte ortalama kapasite kullanım oranının %19,7 olduğu görülmektedir (Çizelge 4.59). Kapasite kullanım oranının en fazla olduğu dönem %25,1 ile son bahar dönemidir. En düşük olduğu dönem ise yaz aylarıdır.

Çizelge 4.59. Kesimhanelerin mevsimlere göre kapasite kullanım oranları

	Erzurum	Ağrı	Van	Elazığ	Toplam
Top Kap. (baş/gün)	1170	50	440	860	2520
Mevsimler	KKO	KKO	KKO	KKO	KKO
İlkbahar	12,6	18,1	27,0	16,0	18,2
Yaz	8,9	17,2	10,9	21,0	14,5
Sonbahar	29,1	26,6	17,0	27,6	25,1
Kış	22,6	23,3	20,5	17,7	21,0
Ort	18,3	21,3	18,9	20,6	19,7

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Mevsimlere göre kapasite kullanım oranlarına bakıldığında %26,3 ile en fazla kapasite kullanım oranına sonbaharda erişilmektedir. Kapasite kullanım oranını en düşük olduğu

dönem ise yaz mevsimidir. Döküm mevsimi olarak bilinen 9-10 aylarda bile atıl kapasitenin %73,7 olması sektörde faaliyet gösteren işletmelerin ne kadar güç şartlar altında çalışıldığını göstermektedir.

Tam kapasite çalışılmasını engelleyen faktörlere bakıldığında birinci sırada %66,7 ile satış güçlüğünün geldiği görülmektedir (Çizelge 4.60). Bunu sırasıyla %16,7 ile yetersiz (istikrarsız) ham madde, %8,3 ile sermaye noksanlığı ve yine %8,3 ile kayıt dışı üretimin kayıtlı üretimi engellemesi gelmektedir.

Çizelge 4.60. Kesimhanelerin tam kapasite ile çalışmalarını engelleyen faktörler

Faktörler	Erzurum	Ağrı	Van	Elazığ	Toplam (N)	Toplam (%)
Ham madde yetersizliği (istikrarsız ham madde)	1	1	0	0	2	16,7
Satış güçlüğü	3	0	1	4	8	66,7
Sermaye noksanlığı	1	0	0	0	1	8,3
Kayıt dışı üretimin kayıtlı üretimi engellemesi	0	0	1	0	1	8,3
Toplam	5	1	2	4	12	100

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Kalite ve hijyen

Kesimhanelerde kalite kontrolü ve hijyen şartları durumuna bakıldığında, ankete katılan işletmelerin %83,3'ü kalite kontrolü ve hijyen şartlarına uyduklarını beyan etmiştir. Elazığ ve Van illerinde kesimhanelerin tamamı kalite ve hijyen şartlarına uyduklarını beyan ederken, Erzurum'da %80'lik kesim uyduklarını ifade etmiştir.

Ankete katılan 12 mezbahadan 3 tanesi gıda güvenliği ve kalite sertifikalarından hiçbirine sahip olmadıklarını beyan etmişlerdir. Dört kesimhane ISO 22000, yine dört kesimhane TSE+HACCP+ISO 9001 belgeleri aldıklarını ifade etmişlerdir (Çizelge 4.61).

Çizelge 4.61. Kesimhanelerin sahip oldukları ulusal ve uluslararası gıda güvenliği ve kalite sertifikaları (%)

Sertifikalar	Erzurum	Ağrı	Van	Elazığ	Toplam (N)	Toplam (%)
TSE	0	0	0	1	1	8,4
TSE+HACCP+ISO 9001	2	0	1	1	4	33,3
ISO 22000	1	0	1	2	4	33,3
Yok	2	1	0	0	3	25,0
Toplam	5	1	2	4	12	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Kesimhanelerde farklı hayvan türlerine ait karkaslar için farklı soğuk hava depolarına ihtiyaç vardır. Değişik hayvan türlerine ait karkasların muhafazasında sıcaklık ve nem oranı farklılık göstermektedir. Soğuk hava depolarında nem kontrolü ile karkaslardaki frenin önüne geçilmektedir. Ankete katılan kesimhanelerin soğuk hava depolarında nem kontrolünün olma durumuna bakıldığında işletmelerin %66,7'sinde nem kontrolünün olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 4.62).

Çizelge 4.62. Soğuk hava depolarında nem kontrolünün olma durumu

	Erzurum	Ağrı	Van	Elazığ	Toplam (N)	Toplam (%)
Evet	4	0	2	2	8	66,7
Hayır	1	1	0	2	4	33,3
Toplam	5	1	2	4	12	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Teknik-hijyenik şartlar ile çalışma izni verilmiş mezbahalarda uyulacak kurallardan biriside padokların durumudur. 1. ve 2. sınıf mezbahalarda aşağıda verilen çizelgedeki padokların hepsinin bulunması zorunludur. Ayrıca padoklarda her bir hayvan türü için yetecek kadar alanın olması, yemlik ve sulukların olması, zeminin dayanıklı su geçirmez temizlenebilir olması, şüpheli hayvanın muayenesi ve barındırılabilmesi için kilitlenebilir bölmenin olması gereklidir. Çizelge 4.63 incelendiğinde yalnızca açık padoka sahip mezbaha sayısı %25,0 iken yalnızca kapalı padoka sahip olanlar

%16,7'dir. Açık, kapalı ve şüpheli hayvan padoklarına sahip olan mezbaha sayısı ise %50,0 iken, hiç padoku olmayan mezbaha sayısı %8,3'tür.

Çizelge 4.63. Kesimhanelerin sahip oldukları padoklara göre sınıflandırılması

	Erzurum	Ağrı	Van	Elazığ	Toplam (N)	Toplam (%)
Açık	1	0	0	2	3	25,0
Kapalı	2	0	0	0	2	16,7
Şüpheli Hayvan	0	0	0	0	0	0,0
Hepsi	2	0	2	2	6	50,0
Yok	0	1	0	0	1	8,3
Toplam	5	1	2	4	12	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Mezbahaların bazı hijyen kurallarına uyma durumuna bakıldığında %91,7 lik bir kesimde duvar yüzeylerinin temizlenebilir, tavanların küflenmeyi önleyecek malzemeden yapıldığı görülmektedir (Çizelge 4.64). Kesim bölümünde çalışanların tamamının özel kıyafetler giydiği görülmektedir.

Çizelge 4.64. Kesimhanelerin önemli bazı hijyen kurallarına uyma durumu (evet cevabını verenler)

	Erzurum	Ağrı	Van	Elazığ	Toplam	(%)
İşletme sayısı	5	1	2	4	12	-
Duvar yüzeyleri temizlenebilir malzemeden mi	5	1	2	3	11	91,7
Tavan Buğulanmayı ve küflenmeyi önleyecek tarzda mı	5	1	2	3	11	91,7
Yeteri kadar doğal ve mekanik havalandırma sistemi var mı	3	0	2	4	9	75,0
Kesim bölmede çalışanlar özel kıyafet giyiyor mu	5	1	2	4	12	100,0
Karkas ve sakatları tanımak için etiketleme sistemi var mı	3	0	2	3	8	66,7

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Kesimhanelerdeki alet ve teçhizatın temiz olması, paslanmaz malzemeden yapılması, çalışılan ortama göre belli sıklıklarda temizlenmesi gerekmektedir. Özellikle, kesim ve parçalama bölümündeki aletlerin her hayvanda dezenfektanlarla temizlenmesi

gerekmektedir. Ankete katılan işletmeler aletlerin temizlenme sıklığı sorusuna işletmelerin %75,0'ı her gün iş bitiminde cevabını verirken, üretim aşamasında her hayvanda diyenlerin oranı %25,0'dır (Çizelge 4.65).

Çizelge 4.65. Kesim bölümünde kullanılan alet ve teçhizatın temizlenme sıklığı

Temizleme sıklığı	Erzurum	Ağrı	Van	Elazığ	Top. (N)	Top. (%)
Her gün iş bitiminde	5	1	1	2	9	75,0
Üretim aşamasında her hayvanda	0	0	1	2	3	25,0
Toplam	5	1	2	4	12	100

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Mezbahalarda kesilecek her büyükbaş hayvan için 1000 litre, her küçükbaş hayvan için 250 litre, domuzlar için 750 litre tazyikli su imkanı ve bu suyun uygun bir şekilde dezenfeksiyonunu sağlayan bir sistem gereklidir. Kullanılan aletlerin temizlik ve dezenfeksiyonu için çalışma alanlarının uygun yerlerinde en az +82⁰C sıcaklıkta su veya dezenfektan madde içeren kaplar bulundurulmalıdır. Çizelge 4.66'da ankete katılan mezbahalarda kesimde kullanılan aletlerin temizlenme şekli sorulmuştur. Mezbahaların %58,3'ü temizlik işini +82⁰C'deki su ve dezenfektanlarla şeklinde cevap verirken, %25,0'ı soğuk su ve dezenfektanlarla cevabını vermiştir. %8,3 lük bölüm yalnızca soğuk su ile derken diğer %8,3'lük kesim ise sıcak su ile temizlik yaptığını belirtmiştir.

Çizelge 4.66. Kesim bölümündeki aletlerin temizlenme şekli

	Erzurum	Ağrı	Van	Elazığ	Top. (N)	Top. (%)
Soğuk su ile	0	1	0	0	1	8,3
Sıcak su ile	1	0	0	0	1	8,3
Soğuk Su ve Dezenfektanlarla	2	0	0	1	3	25,0
+82 derecedeki su ve dezenfektanlarla	2	0	2	3	7	58,4
Toplam	5	1	2	4	12	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

AB'ndeki uygulanan hayvan sağlığı ve refahı konularındaki şartlara uyma durumu

AB kesimhanelerinde uygulanan hayvan sağlığı ve refahı konularındaki uygulamalardan haberdar olma durumuna bakıldığında, ankete katılan kesimhanelerin %66,7'si haberdar olduklarını ifade etmişlerdir. Ankete katılan işletmecilere AB uygulamalardan kısaca bahsedilerek sonraki sorularda daha tutarlı cevap alınması sağlanmıştır.

Ankete katılan işletmelerin yarısından fazlası (%58,3) mevcut yapıları yüksek hijyen şartlarını sağlamış olan AB'ndeki işletmelerle rekabet edemeyeceklerini belirtmişlerdir (Çizelge 4.67).

Çizelge 4.67. Mevcut yapı ile AB'ndeki işletmelerle rekabet edebilme durumu

	Erzurum	Ağrı	Van	Elazığ	Top. (N)	Top. (%)
Evet	2	0	2	1	5	41,7
Hayır	3	1	0	3	7	58,3
Toplam	5	1	2	4	12	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Yine ankete katılan mezbahalara ileride AB'ne uyum durumunda orada kesim sırasında hayvanların korunması, refahı ve hijyen şartlarıyla ilgili kurallara uyup uyamayacakları sorulduğunda %50,0'lık bölüm uyabileceklerini ifade ederken, %16,7'lik kesim uyamayacağını belirtmiştir (Çizelge 4.68). %33,3'lük kesim ise uygun şartlarda kredi verilirse uyabileceklerini ifade etmişlerdir.

Çizelge 4.68. AB'ndeki kesim öldürme sırasında hayvanların korunması ve hijyen şartlarına uyabilme durumu

	Erzurum	Ağrı	Van	Elazığ	Top. (N)	Top. (%)
Evet uyarım	2	0	2	2	6	50,0
Hayır uyamam	1	1	0	0	2	16,7
Uygun şartlarda kredi ile uyarım	2	0	0	2	4	33,3
Toplam	5	1	2	4	12	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

4.2.1.d. Nakliyeciler anket sonuçları

Altmışlı yılların başından beri AB, yiyeceklerin kesin olarak güvenilir olmasını sağlamak amacı ile kapsamlı kurallar geliştirmiştir. “Ahırdan Sofraya” gıda güvenliği yaklaşımı da bunlardan birisidir. Bu yaklaşımda amaç; gıda güvenliği ile ilgili olarak ahırdan sofraya kadar olan üretim zincirinin tüm parçalarını içine alan bütün bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım içerisinde ön üretim, hayvan sağlığı, hayvan refahı, hayvansal atıklar, kayıt işlemleri, hayvan nakliyesi ve hareketleri ve işleme ünitesinden satışa kadar birçok alanı içine almaktadır (Anonim 2007f).

“Ahırdan Sofraya” yaklaşımında üretimin her aşamasındaki kesimler gibi nakliyecilere de önemli yükümlülükler düşmektedir. Nakil esnasında hayvan sağlığının ve refahının izlenmesi ve korunması halk sağlığı açısından önemlidir. Taşınma esnasında hayvanlar üzerinde stres oluşur ve stres altındaki hayvanların etlerine hastalık etkenlerinin geçmesi (kontaminasyon) olasılığını arttırır. Uzun mesafelere canlı hayvan taşımaktansa hayvan karkaslarının ticaretinin yapılması daha doğrudur ve özendirilmesi gerekir. Canlı hayvan taşımının gerekli olduğu durumlarda, yükleme yoğunluğu ve hayvanların dinlenme süreleri gözlenmelidir. Hayvanlarla birlikte giden görevlilerin, hayvan bakımı ve refahı konusunda belirli bir eğitimi almış olmaları da gereklidir.

Bunlara ek olarak, hayvan taşıma ile ilgili yükleyiciler ve onların araçları kayıtlı olmalı ve bu taşıtlar hayvan taşıma ile ilgili kabul edilen standartlara uygun olmalıdır.

Nakliyecilerle ilgili özellikler

Ankete katılan nakliyecilerin eğitim durumlarına bakıldığında %65,6’lık bölümün ilkökul mezunu, %15,6’lık kesimin ortaokul, yine %15,6’lık bölümün lise ve %3,1’lik bölümün ise üniversite mezunu olduğu görülmektedir (Çizelge 4.69). İlkokul mezunun en fazla olduğu il %72,7 ile Elazığ’dır. Lise ve üzeri okul mezunlarının oranına bakıldığında birinci sırada %25,0 ile Van alırken, ikinci ve üçüncü sırayı sırasıyla %18,2 ile Elazığ ve %18,8 ile Erzurum almaktadır.

Çizelge 4.69. Nakliyecilerin eğitim gruplarına göre dağılımı

Eğitim	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Okur-Yazar Değil	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Okur Yazar	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
İlk Okul	11	68,8	13	61,9	10	62,5	8	72,7	42	65,6
Orta Okul	2	12,5	5	23,8	2	12,5	1	9,1	10	15,6
Lise	2	12,5	2	9,5	4	25,0	2	18,2	10	15,6
Üniversite	1	6,2	1	4,8	0	0,0	0	0,0	2	3,2
Toplam	16	100,0	21	100,0	16	100,0	11	100,0	64	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Nakliyecilerin sosyal güvenlik kurumlarından faydalanma durumları Çizelge 4.70’de verilmiştir. Çizelgeden anlaşılacağı gibi nakliyecilerin %56,3’ü Bağ-Kur’lu, %10,9’unun yeşil kartlı, %9,4’ünün SSK’lıdır. Hiçbir sosyal güvencesi olmayanların oranı ise %23,4 gibi oldukça yüksektir.

Çizelge 4.70. Nakliyecilerin sosyal güvenlik kurumlarından faydalanma durumları

Kurumlar	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
SSK	1	6,3	4	19,0	1	6,3	0	0,0	6	9,4
Bağ-Kur	12	75,0	13	61,9	6	37,5	5	45,5	36	56,3
Emekli San.	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Yeşil Kart	1	6,2	1	4,8	3	18,7	2	18,1	7	10,9
Yok	2	12,5	3	14,3	6	37,5	4	36,4	15	23,4
Toplam	16	100,0	21	100,0	16	100,0	11	100,0	64	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Araçlarla ilgili özellikler

Nakliyecilerin sahip oldukları araçların yaşlarına bakıldığında araçların %32,8’i 3 yaşının altında, % 15,6’si 4-7 yaş arasında, %29,7’si 8-11 yaş arasında ve %21,9’u 12 yaşın üzerindedir (Çizelge 4.71). Anket çalışması, modeli yüksek araç kullanan nakliyecilerin daha fazla gelir elde ettiklerini ortaya koymaktadır.

Çizelge 4.71. Nakliyecilerin sahip oldukları araçların yaşı

	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
>-3	4	25,0	6	28,6	7	43,8	4	36,4	21	32,8
4-7	1	6,3	3	14,3	2	12,5	4	36,4	10	15,6
8-11	6	37,5	8	38,1	3	18,8	2	18,2	19	29,7
12->	5	31,3	4	19,0	4	25,0	1	9,1	14	21,9
Toplam	16	100,0	21	100,0	16	100,0	11	100,0	64	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Hayvan taşıma sıklığı ve taşınan hayvan türleri

Çizelge 4.72’de nakliyecilerin canlı hayvan taşıma durumuna göre sınıflandırılması verilmiştir. Çizelgeye göre anket çalışmasına katılan nakliyecilerin %92,2’si sürekli canlı hayvan nakli yapmadıklarını, %7,8’lik bölüm ise sürekli hayvan nakli yaptıklarını ifade etmişlerdir. Sürekli hayvan nakli yapanların oranı Elazığ’da %36,4 gibi oldukça yüksektir. Erzurum ve Van’da ise ankete katılanlar içerisinde sürekli hayvan nakli yapan nakliyeciler bulunmamaktadır.

Çizelge 4.72. Nakliyecilerin canlı hayvan taşıma durumuna göre sınıflandırılması

	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Sürekli taşıyanlar	0	0,0	1	4,8	0	0,0	4	36,4	5	7,8
Sürekli taşımayanlar	16	100,0	20	95,2	16	100,0	7	63,6	59	92,2
Toplam	16	100,0	21	100,0	16	100,0	11	100,0	64	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Bölgede sığır varlığının fazla olması dolayısıyla da sığır naklinin daha fazla olacağını göstermektedir. Taşınan hayvanların %71,9’unu sığır oluştururken, %28,1’ini koyun oluşturmaktadır (Çizelge 4.73). Sığır naklinin en fazla yapıldığı il %100,0 ile Erzurum olurken, koyun naklinin en fazla yapıldığı il %72,7 ile Elazığ’dır.

Çizelge 4.73. Taşınan hayvanların türlere göre dağılımı

Türler	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Sığır	16	100,0	17	81,0	10	62,5	3	27,3	46	71,9
Koyun	0	0,0	4	19,0	6	37,5	8	72,7	18	28,1
Toplam	16	100,0	21	100,0	16	100,0	11	100,0	64	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Hayvan naklinin yoğun yapıldığı il ve aylar

Bölge hayvancılık potansiyeli bakımından önemli bir paya sahiptir. Hayvan naklinin büyük bir bölümü de nüfus yoğunluğunun fazla olduğu batı illerine yapılmaktadır. Batı illerine yapılan bu nakil toplam nakliyatın %87,5'lik bölümünü oluştururken, il dışına merası fazla olan illere yapılan nakliyat ise %12,5'lik bölümü oluşturmaktadır (Çizelge 4.74). Merası fazla olan illerden anlaşılan Erzurum, Bingöl ve Van gibi illerdir. Bu illere Şanlıurfa, Diyarbakır ve Elazığ illerinden Mayıs ayında küçükbaş hayvan gelmekte ve Ağustos ve Eylül aylarında tekrar geri dönmektedir.

Çizelge 4.74. Hayvan naklinin yoğun yapıldığı iller

	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
İl dışına batı illere	15	93,8	21	100,0	16	100,0	4	36,4	56	87,5
İl dışına merası fazla olan illere	1	6,2	0	0,0	0	0,0	7	63,6	8	12,5
Toplam	16	100,0	21	100,0	16	100,0	11	100,0	60	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Sığır naklinin yoğun yapıldığı ayları gösteren Çizelge 4.75 incelendiğinde önem sırasına göre birinci derecede %34,7'lik pay ile Ağustos ve çalışmanın yapıldığı yılda kurban bayramının denk geldiği ay olan Aralık ayı, %22,4'lük pay ile Eylül ayında sığır nakli yapıldığı görülmektedir. İkinci derecede ise %48,5'lik kesim Eylül derken, %27,3'lük kesim Ekim, %15,2'lik kesim Ağustos ve %9,1'lik kesim ise Aralıkta yapıldığını bildirmişlerdir.

Çizelge 4.75. Sığır naklinin yoğun yapıldığı aylar (önem sırasına göre)

Aylar	1. Sırada		2. Sırada		3. Sırada	
	N	%	N	%	N	%
Temmuz	4	8,2	0	0,0	0	0,0
Ağustos	17	34,7	5	15,2	0	0,0
Eylül	11	22,4	16	48,5	4	13,8
Ekim	0	0,0	9	27,3	9	31,0
Kasım	0	0,0	0	0,0	7	24,1
Aralık*	17	34,7	3	9,1	9	31,0
Toplam	49	100,0	33	100,0	29	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

* Anket çalışmanın yapıldığı yılda kurban bayramının denk geldiği ay

Koyun naklinin yoğun yapıldığı aylara bakıldığında birinci derecede %30,6'lık pay ile Mayıs ve kurban bayramının denk geldiği ay olan Aralık, %19,4 ile Ağustos ve %8,3'lük kesim ise Eylül ayında taşındığını belirtmiştir (Çizelge 4.76). İkinci derecede ise %57,7'lik kesim Eylül derken, %19,2'lik kesim Ağustos, %11,5'lik kesim Ekim ve %7,7'lik kesim ise Haziranda taşındığını belirtmiştir.

Çizelge 4.76. Koyun naklinin yoğun yapıldığı aylar

Aylar	1. Sırada		2. Sırada		3. Sırada	
	N	%	N	%	N	%
Nisan	1	2,8	0	0,0	0	0,0
Mayıs	11	30,6	0	0,0	0	0,0
Haziran	0	0,0	2	7,7	0	0,0
Temmuz	3	8,3	0	0,0	0	0,0
Ağustos	7	19,4	5	19,2	0	0,0
Eylül	3	8,3	15	57,7	0	0,0
Ekim	0	0,0	3	11,5	0	0,0
Kasım	0	0,0	0	0,0	1	4,3
Aralık*	11	30,6	1	3,8	22	95,7
Toplam	36	100,0	26	100,0	23	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

* Anket çalışmanın yapıldığı yılda kurban bayramının denk geldiği ay

AB standartlarına göre canlı hayvan taşınan araçlarda olması gerekli şartlar ve Türkiye’de mevcut durum

Türkiye’deki nakliye araçlarında AB’nde uygulanan standartların mevcut olup olmadığını gösteren Çizelge 4.77’e bakıldığında, araçların %15,0’ı hayvanların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde dizayn edilmiştir. Yine araçların %8,3’ünde hayvan cinslerine göre havalandırma sistemi varken %15,0’da hayvanların indirilip bindirilmesini sağlayacak ekipman mevcuttur. Hiçbir araçta hayvanların bakımını sağlayacak aydınlatma sistemi ve uzun yolculuklarda her bir hayvanın istediği zaman su içebileceği suluklar mevcut değildir. Araçlarının hayvanların ihtiyacını karşılayacak şekilde olduğunu ifade eden %15,0’lık kesimin sahip oldukları araçlar yalnızca küçükbaş hayvan taşımak için dizayn edilmiş üç katlı, hayvanların çokta rahat edemedikleri araçlardır.

Çizelge 4.77. Nakliye araçlarında AB’nde uygulanan önemli standartların olma durumu (evet cevabı verenler)

	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Araç hayvanların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde mi dizayn edilmiş	0	0,0	1	4,8	0	0,0	8	72,7	9	15,0
Hayvan cinsine uygun yeteri kadar havalandırma sistemi mevcutmu	0	0,0	0	0,0	0	0,0	5	45,5	5	8,3
Hayvanların bakımını sağlayacak aydınlatma sistemi mevcutmu	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
8 saatten fazla süren yolculuklarda herbir hayvanın isteği zaman içebileceği suluk varmı	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Hayvanların indirilip bindirilmesini sağlayacak ekipman varmı	0	0,0	1	4,8	0	0,0	8	72,7	9	15,0
Yolculuk esnasında hayvanların yanında onlardan anlayan eğitimli personel varmı	0	0,0	3	14,3	0	0,0	3	27,3	6	10,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Ankete katılan nakliyecilerin tamamı AB’de uygulanan, nakil sırasında hayvanların korunması ve refahı konularındaki standartlardan haberlerinin olmadığını ifade

etmişlerdir.

Çizelge 4.78’de AB tam üyelik durumunda nakil sırasındaki standartlara uyabilme durumu verilmiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi nakliyecilerin %11,7’si bu standartlara uyabileceğini ifade ederken, geriye kalan büyük bir bölüm uyamayacağını belirtmiştir. Uymayanların büyük bir bölümü gerekçe olarak hayvan naklinin süreklilik arz etmemesini yılın belli aylarında, toplamda 2 ya da 3 aylık bir dönemde hayvan nakli yapıldığını, diğer aylarda nakliyatın olmadığını, bu nedenle AB standartlarını sağlamak için masraf etmeye değmeyeceğini ifade etmişlerdir.

Bir önceki soruda AB’ne tam üyelik durumunda nakil sırasındaki standartlara uyamam cevabını veren nakliyecilere devletin uygun koşullarda kredi vermesi durumunda uyabilir misiniz? sorusu yöneltilmiştir. Fakat yine nakliyecilerin yarısından fazlası (%52,8) uyamayacakların beyan etmiştir.

Çizelge 4.78. AB tam üyelik durumunda nakil sırasındaki standartlara uyabilme durumu

	Erzurum		Ağrı		Van		Elazığ		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Evet	1	7,1	1	4,8	0	0,0	5	45,5	7	11,7
Hayır	13	92,9	20	95,2	14	100,0	6	54,5	53	88,3
Toplam	14	100,0	21	100,0	14	100,0	11	100,0	60	100,0

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

4.2.2. Korelasyon analiz sonuçları

Çalışmanın temel yöntemi olan, AB standartlarına uyumu etkileyen özelliklerin regresyon analizlerinden önce, hem bu analizler için derlenen veriler arasında problem olup olmadığını görmek, hem de tüm değişkenler arasındaki birebir ilişkiyi ortaya koymak için kullanılan değişkenler arasındaki korelasyonlar irdelenmiştir. AB hayvan sağlığı, refahı, hijyen şartları, kesim ve nakliye sırasında hayvanların korunması standartlarına uyma konularına uymada etkili olan değişkenler arasındaki ilişki altı şekilde verilmiştir.

4.2.2.a. Hayvancılık işletmeleriyle ilgili değişkenler arasındaki korelasyon

Büyükbaş hayvancılık işletmelerinde AB'ne üyelik durumunda hayvan sağlığı ve refahı konularındaki standartlara uyabilme durumu ile diğer bağımsız değişkenler arasında yüksek bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. En yüksek ilişki ahırların yapısı ve toplam arazi miktarında görülmektedir (Çizelge 4.79). Önem durumuna bakıldığında yaş, eğitim, İlçe merkezine uzaklık, laktasyon süresi, karma aşı yaptırma ve bölgede uygulanan politikalar haricinde diğer 9 değişkenin çok önemli ($p<0,01$) olduğu görülmektedir. Verim ile laktasyon süresi arasında önemli ($r=0,56$, $p<0,01$) ilişki vardır. Laktasyon süresi uzun olan hayvanlarda verimin daha yüksek olduğu görülmektedir. Hayvancılığın yapılış amacıyla toplam hayvan sayısı arasında önemli yüksek bir ilişki vardır ($r=0,58$, $p<0,01$). Bu pozitif ilişkiden de anlaşılacağı gibi kendi kaba yemini üreten işletmelerde hayvan başına verim daha yüksek olduğu görülmektedir. Bağımsız değişkenlerin birbiriyle olan korelasyonların yüksek olmaması verilerde çoklu eşdoğrusallık probleminin olmadığı konusunda önemli göstergelerden birisidir.

Küçükbaş hayvancılık işletmeleri ile ilgili kullanılan değişkenler arasındaki ilişki incelendiğinde eğitim ile yaş arasında ters fakat önemli bir korelasyon olduğu ($r=-0,59$, $p<0,01$) görülmektedir (Çizelge 4.80). Buradan yaşlı insanların eğitim seviyelerinin daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Toplam hayvan sayısı ile hayvancılığın yapılış amacı arasında pozitif yönde yüksek bir ilişki vardır ($r=0,60$, $p<0,01$). Hayvancılığı ev ihtiyacını karşılamak için değil de istihdam ve ticari amaçla yapan işletmelerin daha fazla hayvan bulundurdukları görülmektedir. Toplam hayvan sayısı ve ağıl büyüklüğü arasında da önemli bir ilişki olduğu görülmektedir. Değişkenlere ait ilişkilerin beklenildiği gibi olması toplanan verilerin tutarlı olduğunu da göstermektedir.

Çizelge 4.79. Büyükbaş hayvancılık işletmelerinde kullanılan değişkenler arasındaki korelasyon

	UYH	YAS	EGT	UYL	ILC	HAM	THS	TAM	IEK	ILS	VER	SUT	KAS	BHP	POL
YAS	0,06														
EGT	0,01	-0,44**													
UYL	0,15**	-0,05	0,24**												
ILC	-0,04	-0,05	-0,02	0,02											
HAM	0,22**	0,05	-0,02	0,04	-0,21**										
THS	0,14**	0,00	0,03	-0,04	-0,09*	0,58**									
TAM	0,28**	0,08	0,19**	0,26**	-0,21**	0,19**	0,24**								
IEK	0,26**	-0,01	0,20**	0,20**	0,25**	0,25**	0,37**	0,82**							
ILS	0,10	-0,04	-0,01	0,11*	0,07	-0,15**	-0,37**	-0,14**	-0,19**						
VER	0,25**	-0,01	0,03	0,27**	-0,28**	-0,04	-0,21**	0,10*	0,09	0,56**					
SUT	0,14**	-0,04	0,17**	0,28**	-0,21**	0,01	0,07	0,20**	0,24**	0,03	0,34**				
KAS	0,04	-0,09	0,13*	0,14**	-0,07	0,15**	0,22**	0,14**	0,18**	-0,10	0,06	0,21**			
BHP	0,12*	-0,03	0,12*	0,32**	-0,08	0,07	-0,03	0,20**	0,15**	0,11*	0,25**	0,33**	0,15**		
POL	0,21**	0,08	0,13**	0,28**	-0,21**	0,11*	0,10	0,38**	0,40**	0,06	0,33**	0,48**	0,19**	0,29**	
AHR	0,30**	0,04	0,13**	0,09	-0,06	0,13*	0,09	0,17**	0,13**	0,02	0,11*	0,12*	0,09	0,11*	0,14**

* =P<0,05

**=P<0,01

N=405

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

UYH: AB üyelik durumunda hayvan sağlığı ve refahı konularındaki standartlara uyabilme durumu (evet:1, hayır:0), **YAS:**Yaş, **EGT:** Eğitim durumu (okuyazar değil:1, okur yazar:2, İlk okul:3, orta okul:4, Lise:5, Üniversite:6), **UYL:** Koop yada dernek üyelikleri (üye:1,üye değil:0), **ILC:** İlçe merkezine uzaklık (km), **HAM:** Hayvancılığın yağışlı amacı (ev ihtiyacı:0, diğerleri(ticari istihdam):1), **THS:** Toplam hayvan sayısı (BBHB), **TAM:** Toplam arazi miktarı (da), **IEK:** İşletmeden elde edilen toplam kaba yem (kg), **ILS:** İneklerde laktasyon süresi (gün), **VER:** Bir inekten elde edilen süt(litre/gün), **SUT:** Suni tohumlama yapıyor musunuz? (evet:1, hayır:0), **KAS:** Karma aşı yapılıyor mu? (evet:1, hayır:0), **BHP:** Bölgede hayvancılık ile ilgili uygulana proje var mı? (evet:1, hayır:0), **POL:** Hayvancılık ile ilgili politikarlardan faydalanma durumu (faydalanana:1, faydalanmayan:0), **AHR:** Ahr yapısı (modern:1, geleneksel:0)

Çizelge 4.80. Küçükbaş hayvancılık işletmelerinde kullanılan değişkenler arasındaki korelasyon

	UYH	YAS	EGT	UYL	ILU	HAM	THS	AGB	TAM	VER	OLK	KAS
YAS	0,22**											
EGT	-0,02	-0,59**										
UYL	0,06	0,01	0,30**									
ILU	0,06	0,07	-0,09	-0,13								
HAM	0,15	0,09	-0,05	0,10	-0,09							
THS	0,15	0,23**	-0,12	-0,01	-0,07	0,60**						
AGB	0,11	0,12	-0,08	0,04	-0,01	0,01	0,53**					
TAM	0,32**	0,08	0,18*	0,12	-0,21**	0,11	0,15	0,02				
VER	0,17*	0,01	0,03	-0,06	-0,14*	-0,09	0,07	0,11	0,19*			
OLK	-0,14	0,02	-0,08	-0,07	0,06	0,22**	0,18*	0,13	-0,03	-0,37**		
KAS	0,24**	0,02	0,08	0,11	-0,22**	0,33**	0,25**	0,05	0,21**	0,01	0,07	
POL	0,10	0,04	0,12	0,15	-0,38**	0,24**	0,20**	0,07	0,39**	0,07	-0,04	0,28**

* =P<0,05

**=P<0,01

N=166

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

UYH: AB üyelik durumunda hayvan sağlığı ve refahı konularındaki standartlara uyabilme durumu (evet:1, hayır:0), **YAS:** Yaş, **EGT:** Eğitim durumu (okuyazar değil:1, okur yazar:2, ilk okul:3, orta okul:4, Lise:5, Üniversite:6), **UYL:** Koop yada dernek üyelikleri (üye:1, üye değil:0), **ILU:** İle merkezine uzaklık (km), **HAM:** Hayvancılığın yağlılık amacı (ev ihtiyacı:0, diğerleri(ticari istihdam):1), **THS:** Toplam hayvan sayısı (BBHB), **AGB:** Ağıl büyüklüğü (m²), **TAM:** Toplam arazi miktarı (da), **VER:** Bir inekten elde edilen süt (litre/gün), **OLK:** Doğumdan sonra ilk 1,5 ay içerisinde ölen küçükbaş hayvan sayısı (adet), **KAS:** Karma aşı yapılıyor mu? (evet:1, hayır:0), **POL:** Hayvancılık ile ilgili politikalardan faydalanma durumu (faydalanan:1, faydalanmayan:0)

Çizelge 4.81’de tüm hayvancılık işletmelerinde kullanılan değişkenler arasındaki ilişki verilmiştir. İşletmelerin AB standartlarına uyma durumunu gösteren değişken ile diğer değişkenler arasındaki ilişkiye bakıldığında ilişkinin yüksek olmadığı, fakat, kooperatif ya da derneğe üyelik, hayvancılığın yapılış amacı, toplam hayvan sayısı, kendi arazinin yeterlilik durumu, toplam arazi miktarı ve politikalardan yararlanma durumu değişkenleri ile olan ilişkinin %1 seviyesinde önemli olduğu görülmektedir. Küçükbaş’taki değişkenlerde olduğu gibi burada da hayvancılığın yapılış amacıyla toplam hayvan sayısı arasında %1 önem seviyesinde pozitif yüksek bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=0,54$). Çizelge 4.81’de bağımsız değişkenlerin bir birleriyle olan korelasyonuna bakıldığında çok yüksek bir korelasyonun olduğu söylenemez, buda bağımsız değişkenlerin birbirlerini etkilemediğini göstermektedir.

Çizelge 4.81. Tüm hayvancılık işletmelerinde kullanılan değişkenler arasındaki korelasyon

	UYM	YAS	EGT	UYL	HAM	THS	ISTA	KAY	TAM	IEK	KAS
YAS	0,06										
EGT	0,03	-0,45**									
UYL	0,17**	-0,04	0,26**								
HAM	0,23**	0,02	0,01	0,07							
THS	0,13**	0,02	-0,01	-0,04	0,54**						
ISTA	-0,08	-0,02	-0,10*	-0,11*	-0,01	0,04					
KAY	0,24**	0,04	0,18**	0,26**	0,03	-0,15**	-0,18**				
TAM	0,27**	0,08	0,20**	0,25**	0,17**	0,19**	-0,12**	0,52**			
IEK	0,25**	0,00	0,22**	0,21**	0,21**	0,31**	-0,21**	0,50**	0,82**		
KAS	0,05	-0,09	0,11*	0,15**	0,21**	0,22**	-0,02	0,05	0,12**	0,15**	
POL	0,22**	0,07	0,16**	0,29**	0,15**	0,09	-0,18**	0,35**	0,39**	0,40**	0,20**

* = $P<0,05$

**= $P<0,01$

N=480

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

UYH: AB üyelik durumunda hayvan sağlığı ve refahı konularındaki standartlara uyabilme durumu (evet:1, hayır:0), **YAS:** Yaş, **EGT:** Eğitim durumu (okuryazar değil:1, okur yazar:2, İlk okul:3, orta okul:4, Lise:5, Üniversite:6), **UYL:** Koop yada dernek üyelikleri (üye:1, üye değil:0), **HAM:** Hayvancılığın yapılış amacı (ev ihtiyacı:0, diğerleri(ticari istihdam):1), **THS:** Toplam hayvan sayısı (BBHB), **ISTA:** İşletme tipi (küçükbaş:1, diğerleri:0), **KAY:** Kendi arazinin yeterlimi (kaba yem için) (evet:1, hayır:0), **TAM:** Toplam arazi miktarı (da), **IEK:** İşletmeden elde edilen toplam kaba yem (kg), **KAS:** Karma aşı yapılıyor mu? (evet:1, hayır:0), **POL:** Hayvancılık ile ilgili politikalardan faydalanma durumu (faydalanan:1, faydalanmayan:0)

4.2.2.b. Süt işleyen işletmelere ait değişkenler arasındaki korelasyon

Çizelge 4.82 incelendiğinde üyelik durumunda AB işletmelerinde uygulanan yüksek hijyen şartlarını sağlama durumu ile üretim kapasitesi ve hijyen şartları arasında önemli derecede yüksek ilişki olduğu görülmektedir ($r=0,61$, $p<0,01$). Yine aynı şekilde işletmede çalışan kişi sayısı ile AB uyma durumunda yüksek hijyen şartlarına uyma arasında önemli derecede yüksek ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kalite kontrolünün yapıldığı aşamalar ile laboratuvarın olma durumu arasında da %0,01 önem seviyesinde yüksek ($r=0,85$) bir ilişki olduğu görülmektedir. Benzer yüksek bir ilişkide kalite kontrolünün yapıldığı aşamalar ile AB süt ve süt ürünleri işletmelerindeki hijyen şartlarından haberdar olma durumu arasında vardır ($r=0,75$, $P<0,01$).

Çizelge 4.82. Süt işleyen işletme anketlerinden elde edilen değişkenler arasındaki korelasyon

	UYM	DEN	HAG	CKS	STA	URK	CRO	KAK	LAB	PAS	HIB
DEN	0,40										
HAG	0,08	0,04									
CKS	0,54**	0,42*	0,37								
STA	0,21	0,16	0,16	0,51*							
URK	0,61**	0,48*	0,24	0,47*	0,42*						
CRO	0,44*	0,43*	0,40	0,75**	0,79**	0,52**					
KAK	0,41*	0,58**	0,41*	0,63**	0,25	0,65**	0,51*				
LAB	0,47*	0,57**	0,49*	0,53**	0,07	0,70**	0,42*	0,85**			
PAS	0,41*	-0,04	-0,04	0,06	0,02	0,07	0,06	0,16	0,01		
HIB	0,48*	0,36	0,38	0,41*	0,31	0,58**	0,41*	0,75**	0,61**	0,24	
IHS	0,61**	0,35	0,26	0,50*	0,13	0,45*	0,31	0,44*	0,53**	0,24	0,49*

* = $P<0,05$

**= $P<0,01$

N=24

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

UYM: Üyelik durumunda AB işletmelerinde uygulanan yüksek hijyen şartlarını sağlama durumu (evet:1, hayır:0), **DEN:** Mesleki deneyim (yıl), **HAG:** Ham maddenin geliş şekli (soğutuculu tank:1, diğerleri:0), **CKS:** Çalışan kişi sayısı, **STA:** Sütün toplandığı aile sayısı, **URK:** Üretim kapasitesi (ton/gün), **CRO:** İşletmenin aylık cirosu (ytl), **KAK:** Kalite kontrolünün yapıldığı aşamalar (her aşamada yapan:1, her aşamada yapmayan:0), **LAB:** Sütün kalitesine bakmada kullanılan laboratuvar olma durumu (evet:1, hayır:0), **PAS:** Pazarlama sorunu (yok:1, var:0), **HIB:** AB süt ve süt ürünleri işletmelerindeki hijyen şartları hakkında bilgi (evet:1, hayır:0), **IHS:** Hijyen şartları (iyi:1, kötü:0)

4.2.2.c. Kesimhanelerle ilgili değişkenler arasındaki korelasyon

Üretim kapasitesi ile AB'deki kesim öldürme sırasında hayvanların korunması ve hijyen şartlarına uyabilme durumu arasında önemli ve yüksek bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=0,73$, $p<0,01$). İşletme çeşidi bakımından Kombina ve I. Sınıf mezbahaların AB standartların uyma konusunda daha kolay uyum sağlayacağını aralarındaki %65'lik korelasyon ortaya koymaktadır (Çizelge 4.83). Aynı çizelgede bağımsız değişkenler arasında da yüksek korelasyonun olduğu dikkati çekmektedir. Özellikle işletme çeşidi ile kesilen hayvan sayısı, üretim kapasitesi ve soğuk hava deposunda nem kontrolünün olma durumu arasında önemli yüksek ilişki vardır. Soğuk hava depolarında nem kontrolünün olması, karkas ve sakatatların hangi hayvana ait olduğunu gösteren etiket sistemi ile AB standartlarını sağlama durumu arasında yine yüksek korelasyon vardır ($r=0,71$, $p<0,05$). %82'lik çok önemli bir ilişki üretim kapasitesi ve nem kontrolü arasında da görülmektedir ($p<0,01$). Bu şekilde bağımsız değişkenler arasında yüksek korelasyonun olması genelde istenilen durum değildir.

Çizelge 4.83. Kesimhane anketlerinden elde edilen değişkenler arasındaki korelasyon

	UYK	ISC	KHS	CKS	URK	IAS	KKU	NMK	SIS
ISC	0,65*								
KHS	0,53	0,85**							
CKS	0,51	0,48	0,49						
URK	0,73**	0,74**	0,75**	0,48					
IAS	0,58*	0,59*	0,25	0,45	0,34				
KKU	0,45	0,33	-0,07	0,16	0,23	0,78**			
NMK	0,71*	0,75**	0,72**	0,82**	0,83**	0,41	0,16		
SIS	0,71*	0,52	0,26	0,64*	0,52	0,82**	0,63*	0,63*	
IHS	0,45	0,33	0,26	0,52	0,52	0,26	0,40	0,63*	0,63*

* = $P<0,05$

**= $P<0,01$

N=12

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

UYK: AB'deki kesim öldürme sırasında hayvanların korunması ve hijyen şartlarına uyabilme durumu (evet uyarım:1, hayır uyamam:0), **ISC:** İşletme çeşidi (Kombina ve I. Sınıf mezbaha:1, II. ve III. Sınıf mezbaha:0), **KHS:** Kesilen hayvan sayısı (adet), **CKS:** Çalışan kişi sayısı, **URK:** Üretim kapasitesi (gün/hayvan), **IAS:** Alınan gıda güvenlik sertifikalar (var:1, yok:0), **KKU:** Üretim aşamasında kalite kontrolü uygulanıp uygulanmaması (uygulanıyor:1, uygulanmıyor:0), **NMK:** Soğuk hava deposunda nem kontrolü var mı? (var:1, yok:0), **SIS:** Karkas ve sakatatların hangi hayvana ait olduğunu gösteren sitem var mı? (evet:1, hayır:0), **IHS:** Hijyen şartları (İyi:0, kötü:0)

4.2.2.d. Nakliyecilerle ilgili değişkenler arasındaki korelasyon

Çizelge 4.84’de nakliyeciler anketlerinden elde edilen değişkenler arasındaki ilişkiler verilmektedir. Nakliyecilere kendi imkanları ile araçlarında AB’deki standartları sağlayabilecekleri sorulmuştur. Fakat nakliyecilerin tamamı standartların ne olduğunu bile bilmediğini beyan etmiştir. Çok az kişi, standartlar anlatıldıktan sonra kendi imkanları ile uyabileceklerini ifade etmişlerdir. Uygun koşullarda kredi verilmesi durumunda standartları sağlarını diyenlerin sayısında azda olsa artış görülmüştür.

Yalnızca hayvan nakli yapılması ile kredi alınması durumunda standartları sağlama arasında önemli derece yüksek korelasyon olduğu görülmektedir ($r=0,55$, $p<0,01$). Standartları sağlama ile araçların nakil sırasında hayvanların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde dizayn edilmesi arasında %58 oranında önemli yüksek bir ilişki vardır. Eğitim seviyesi ve araç yaşı ile uyum durumu arasında önemli ters ilişki olduğu görülmektedir. Hayvanların yoğun taşındığı yer ile araçların hayvanların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde dizayn edilmesi arasında da oldukça yüksek bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=0,80$, $p<0,01$).

Çizelge 4.84. Nakliyeciler anketlerinden elde edilen değişkenler arasındaki korelasyon

	UYN	YAS	EGT	ARY	GEL	ASS	YHN	TAY
YAS	0,03							
EGT	-0,10	-0,49**						
ARY	-0,17	0,29*	-0,28*					
GEL	0,26*	-0,04	0,01	-0,41**				
ASS	0,41**	-0,21	0,11	-0,30*	0,23			
YHN	0,55**	-0,14	-0,09	-0,33**	0,08	0,49**		
TAY	0,39**	-0,31*	0,03	-0,22	0,14	0,70**	0,59**	
ADZ	0,58**	-0,25*	-0,01	-0,29*	0,09	0,77**	0,72**	0,80**

* = $P<0,05$

**= $P<0,01$

N=64

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

UYN: Devletin uygun koşullarda kredi vermesi durumunda AB standartlarına uyabilecek misiniz? (evet:1, hayır:0), **YAS:** Yaş, **EGT:** Eğitim durumu (okuryazar değil:1, okur yazar:2, İlk okul:3, orta okul:4, Lise:5, Üniversite:6), **ARY:** Araç yaşı (yıl), **GEL:** Nakliyecinin aylık geliri (ytl), **ASS:** Araçtaki şoför sayısı (tek:1, çift:0), **YHN:** Yalnızca hayvan naklimi yapılıyor (evet:1, hayır:0), **TAY:** Taşınan yerler (İl dışına baharda Erzurum Bingöl, Van gibi illere son baharda tekrar kendi illerine:1, Batı illere:0), **ADZ:** Aracımız nakil sırasında hayvanların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde mi dizayn edilmiş (evet:1, hayır:0)

4.2.3. Regresyon analiz sonuçları

Anket çalışmasına katılan farklı kesimlerin AB standartlarına uyma durumlarında etkili olan faktörler beş ayrı modelin regresyon analizi ile açıklanmaya çalışılmıştır. Üretici anketlerinden elde edilen veriler büyükbaş hayvan üreticileri, küçükbaş hayvan üreticileri ve tüm üreticiler olarak üç gruba ayrılarak analiz edilmiştir. Süt işleyen işletmelerle ve nakliyecilerle yapılan anketlerden elde edilen verilerden faydalanılarak oluşturulan regresyon denklemleri ise diğer tahmin edilen modellerdir. Kesimhanelerle tam sayım yapılmasına rağmen toplamda örnek büyüklüğü 12 olmuştur. Bu durum, serbestlik derecesi problemi nedeniyle regresyon analizi yapılmasını engellemiştir.

Büyükbaş hayvan bulunduran işletmelerle ilgili lojistik regresyon analizinde bağımlı değişken olarak AB'ne üyelik durumunda hayvan sağlığı ve refahı konularındaki standartlara uyma durumu alınmıştır. Bağımlı değişken, anket çalışmasının yapıldığı bir çok kesimin AB'ndeki uygulamalardan haberdar olmaması nedeniyle bu kişilere ileride muhtemel üyelik durumunda karşılaştıkları standartlardan bahsedildikten sonra kendi imkanları ile bu standartlara uyup uyamayacakları sorularak elde edilmiştir. Bu bağımlı değişkeni açıklamada dokuz adet bağımsız değişken ile çalışılmıştır (Çizelge 4.85). Üretici yaşı ile uyum arasında pozitif fakat istatistiki açıdan önemsiz ilişki vardır. Eğitim seviyesi, ilçe merkezine uzaklık, hayvancılığın yapılış amacı ve küçükbaş hayvanda bulunduranlar ile uyum arasında ters ilişki vardır. Mantıken eğitim seviyesi artıkça AB standartlarına uymanın daha kolay olacağı kanısına varılmaktadır. Fakat anket çalışmaları sırasında eğitim durumu yüksek kişilerin çoğunun resmi kurumlarda çalıştığı, hayvancılığı ev ihtiyacını karşılamak ve ihtiyaç fazlası olan ürünleri de satıp ek gelir elde etmek amacıyla yaptıkları görülmüştür. Bu kişiler üyelik durumunda gerekirse hayvan beslemeyecekleri yönünde beyanda bulunmuşlardır. Hayvancılığı ticari amaçlı yapanlar ve hayvancılık politikalarından daha fazla faydalanan üreticiler daha kolay uyum sağlayacaklardır. Büyükbaş hayvan ile birlikte küçükbaş hayvanda bulunduran işletmelerin standartlara rekabet etme konusunda zorlanacakları görülmektedir. Toplam arazi miktarı fazla olan ve hayvan başına süt verimi yüksek olan işletmelerin daha kolay uyum sağlayacakları görülmektedir. Hayvancılığın yapılış amacı, toplam arazi miktarı

ve verim %1 de önemli iken toplam büyükbaş hayvan sayısı %10'da önemli bulunmuştur.

Çizelge 4.85. Büyükbaş bulunduran işletmeler için lojistik regresyon analizi sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	P değeri
Yaş	0,008	0,023	0,710
Eğitim durumu	-0,406	0,330	0,219
İlçe merkezine uzaklık (km)	-0,041	0,030	0,180
Hayvancılığın yapılış amacı	-3,321	1,013	0,001
Toplam büyükbaş hayvan sayısı	0,004	0,002	0,022
Toplam arazi miktarı	0,011	0,025	0,000
Verim	0,320	0,078	0,000
Hayvancılık politikalarından faydalanma	0,517	0,360	0,150
Küçükbaş hayvan bulunduranlar	-0,344	0,744	0,643
Sabit	-0,613	1,770	0,000
Log likelihood: -49,390		McFadden R Square: 0,514	$\chi^2(9)$: 104,276*

* P<0,05

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Küçükbaş hayvan bulunduran işletmeler için yapılan lojistik regresyon analizinde de büyükbaş bulunduran işletmelerde olduğu gibi aynı sınırlı bağımlı değişken sekiz adet bağımsız değişken ile açıklanmaktadır. Parametrelerin katsayılarına bakıldığında anlamlı olduğu görülmektedir (Çizelge 4.86). Anket yapılan bölgede yaşlı yetiştiricilerin bakımı zor olması ve çoban yokluğundan dolayı küçükbaş yetiştiriciliğinden vazgeçtikleri görülmektedir. Hayvancılığın yapılış amacı da uyumda etkili olan bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Hayvancılığı ticari amaçlı yapan işletmeler uyum sağlayabilecek iken ev ihtiyacı için yapanların uyum sağlayamayacakları görülmektedir. Regresyon analizinden anlaşılacağı gibi hayvan sayısı fazla olan, hayvancılık politikalarından daha fazla faydalanan, yavru ölümleri az olan ve küçükbaş yetiştiriciliği yanında büyükbaş hayvanda bulunduran işletmelerin daha kolay uyum sağlayacakları anlaşılmaktadır. İstatistiki açıdan bakıldığında hayvancılığın yapılış amacı ve hayvancılık politikalarından faydalanma %1'de önemli

iken çiftçinin yaşı, yavru hayvan kayıpları ve küçükbaş hayvan ile birlikte büyükbaş bulundurma %10 önem seviyesinde önemli çıkmıştır. Değişkenlerin marjinal etkilerine bakıldığında hayvancılığı ticari amaçlı yapanların standartlara uyma eğilimleri yapmayanlara göre %27 daha fazladır. Yine Hayvancılık politikalarından faydalanan üreticiler faydalanmayan üreticilere göre %25 daha fazla uyum sağlama eğilimindedirler.

Çizelge 4.86. Küçükbaş bulunduran işletmeler için lojistik regresyon analizi sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	P değeri
Yaş	-0,045	0,019	0,018
Eğitim durumu	-0,134	0,245	0,585
İlçe merkezine uzaklık (km)	-0,007	0,015	0,632
Hayvancılığın yapılış amacı	-1,424	0,431	0,001
Toplam küçükbaş hayvan sayısı	0,051	0,034	0,131
İlk 1,5 ay içerisinde ölen yavru hayvan say.	-0,049	0,025	0,048
Hayvancılık politikalarından faydalanma	1,317	0,475	0,006
Büyükbaş hayvan bulunduranlar	0,874	0,401	0,030
Sabit	2,057	1,472	0,162
Log likelihood: -85,388		McFadden R Square: 0,173	$\chi^2(8): 35,62^*$

* P<0,05

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Hayvancılık işletmelerinin tamamı için yapılan lojistik regresyon analizinde yine bağımlı değişken olarak AB üyelik durumunda hayvan sağlığı ve refahı konularındaki standartlara uyma durumu alınmıştır. Bağımsız değişken olarak diğerlerinden farklı olarak işletme tipi dummy olarak konulmuştur. Üç farklı işletme tipi alınmıştır. Bunlardan yalnızca büyükbaş yetiştiriciler temel alınarak iki dummy değişken oluşturulmuştur. Birinci değişken küçükbaş yetiştiriciler 1 diğerleri 0 ve ikinci değişken her ikisini yetiştiren 1 ve diğerleri 0 şeklinde alınarak analize sokulmuştur.

Sekiz bağımsız değişkenle açıklanan denklemde parametrelerin katsayılarının anlamlı çıktığı görülmektedir. İşletme tipi1 ve işletme tipi2 ile uyum arasında ters bir ilişki vardır. Buda yalnızca koyunculuk yapan işletmelerin AB'ne uyum konusunda sıkıntı çekmeyeceklerini küçükbaş ve büyükbaş hayvanı birlikte yetiştiren üreticilerin sıkıntı çekeceğini göstermektedir. Diğer modellerde olduğu gibi toplam arazi miktarı ve hayvancılık politikalarından faydalanma ile uyum arasında pozitif ilişki vardır. İstatistiki açıdan bakıldığında hayvancılığın yapılış amacı, toplam arazi miktarı ve hayvancılık politikalarından faydalanma durumu oldukça önemli çıkmıştır (Çizelge 4.87).

Çizelge 4.87. Hayvancılık işletmelerinin tamamı için lojistik regresyon analizi sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	P değeri
Yaş	-0,004	0,020	0,808
Eğitim durumu	-0,191	0,296	0,519
İlçe merkezine uzaklık (km)	-0,015	0,219	0,485
Hayvancılığın yapılış amacı	-2,549	0,839	0,002
Toplam arazi miktarı	0,078	0,002	0,000
Hayvancılık politikalarından faydalanma	0,938	0,313	0,002
İşletme tipi1 (küçükbaş ytş.:1 diğerleri:0)	-1,687	1,330	0,205
İşletme tipi2 (Her ikiside ytş.:1 diğerleri:0)	-0,186	0,566	0,742
Sabit	-3,14	1,720	0,068
Log likelihood: -66,884	McFadden R Square: 0,356	$\chi^2(8): 73,977^*$	

* P<0,05

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Süt işleyen işletmelerle ilgili yapılan sınırlı bağımlı değişken modelinde AB'ye üyelik durumunda oradaki işletmelerde uygulanan yüksek hijyen şartlarına uyma durumu bağımlı değişken olarak alınmış ve bu bağımlı değişken 6 bağımsız değişkenle açıklanmıştır. Katsayılara bakıldığında mesleki deneyimi fazla olan, daha fazla kişi çalıştıran, aylık cirosu fazla olan, pazarlama sorunu olmayan ve mevcut hijyen şartları bakımından iyi olan işletmelerin daha kolay uyum sağlayacağı görülmektedir. Sütün toplandığı aile sayısının artması üretim maliyetlerini artıran bir unsurdur. Modelde de

görüldüğü gibi ham sütün toplandığı aile sayısı artıkça uyum konusunda sıkıntı olacaktır. İstatistiki açıdan bakıldığında önemli çıkan değişken olmamıştır (Çizelge 4.88). Marjinal etkilere bakıldığında pazarlama sorunu olmayan işletmeler %63,7 daha fazla uyum eğilimindedirler. Mevcut yapı itibariyle hijyen şartları iyi olan işletmeler %15,0 oranında hijyen şartları kötü olan işletmelere göre daha kolay uyum sağlama eğilimindedirler.

Çizelge 4.88. Mandıralarla ilgili lojistik regresyon analizi sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	P değeri
Mesleki deneyim	0,269	0,227	0,235
İşletmede çalışan kişi sayısı	0,894	1,032	0,386
Sütün toplandığı aile sayısı	-0,006	0,006	0,359
İşletmenin aylık satış cirosu (YTL)	0,117	0,001	0,737
Pazarlama sorunu (yok:1, var:0)	5,384	4,092	0,188
İşletmedeki hijyen şartları	1,832	1,401	0,191
Sabit	-16,880	10,932	0,122
Log likelihood: -5,191			McFadden R Square: 0,660
			$\chi^2(6):20,171^*$

* P<0,05

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Nakliyecilerin kendi imkanları ile AB'ndeki standartlara uyma durumu 6 bağımsız değişken ile açıklanmıştır. Modeldeki değişkenlerin kat sayılarına bakıldığında yaş olarak büyük, eğitim seviyesi yüksek ve daha eski araç kullanan nakliyecilerin daha kolay uyum sağlayacağı görülmektedir. Mevcut şekli ile araçlarında hayvan nakline uygun birkaç ekipman bulunan nakliyeciler diğerlerine göre daha kolay uyum sağlayacaklardır. Anket çalışması sırasında aracı eski ve yaş olarak ileri nakliyeciler kendilerine daha az iş verildiğini genelde yük verenlerin modelli araçları ve daha gençleri seçtiklerini ifade etmişlerdi. Analiz sonuçları da nakliyecilerin ifadelerini desteklemektedir. Katsayı işareti eksi çıkan hayvan naklinin yoğun yapıldığı iller şeklindeki değişkendir. Bu değişken dummy (il dışına batı illere:1, il dışına baharda merası bol olan Erzurum, Bingöl ve Van gibi illerle sonbaharda tekrar kendi yerlerine:0) olarak alınmıştır. Baharda ve son baharda mera için nakil yapan nakliyeciler küçükbaş

hayvan nakli yapmaktadırlar. Bu nakliyecilerin neredeyse tamamına yakının araçları yalnızca hayvan nakli yapmak için dizayn edilmiştir. Bu araç sahiplerinin hayvan nakli alanında iş bulma imkanları diğer araç sahiplerinden fazla olduğu için bunların AB standartlarına uyma eğilimleri daha fazladır. Marjinal etkilere bakıldığında da araçları hayvan nakline uygun olan nakliyecilerin uyum sağlama eğilimleri diğer nakliyecilere göre %53,8 oranında daha fazladır.

Çizelge 4.89. Nakliyecilerle ilgili lojistik regresyon analizi sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	P değeri
Yaş	0,089	0,064	0,162
Eğitim	0,214	0,638	0,737
Aracın yaşı	0,009	0,108	0,932
Nakliyecinin aylık geliri (YTL)	0,001	0,007	0,075
Hayvan naklinin yoğun yapıldığı iller	-0,752	1,642	0,647
Aracın Dizaynı	3,409	1,616	0,035
Sabit	-8,553	4,813	0,076
Log likelihood: -17,683 McFadden R Square: 0,320 $\chi^2(6)$: 16,613*			

* P<0,05

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin en önemli ve en sorunlu yönünü tarımsal yapıdaki farklılıklar oluşturmaktadır. Katılım sırasında, Türkiye’de hayvancılık alanında çıkabilecek ciddi sorunları önlemek amacıyla, bu alandaki yapısal farklılıkların detaylı olarak saptanması ve bu temel farklılıklara nasıl uyulacağına tespit edilmesi önem arz etmektedir. Rekabet edebilirliği sağlamak amacıyla, hayvan başına verim, hayvan sağlığı, hayvan refahı ve özellikle doğu sınırlarındaki kontrolleri iyileştirmek için önemli politika değişikliklerine ve uygulamalarına gitmek gerekmektedir.

Çalışmanın temel amacı; Türkiye’de hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı Doğu Anadolu Bölgesi ile Avrupa Birliği büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık sektörünün yapısal farklılıklarını ortaya koymak, AB ile rekabet edebilirlikte en önemli iki kriter olan kaliteli ve düşük maliyetli üretim yapılamamasının nedenlerini tespit etmek, AB’ne uyumda kolaylık sağlayacak veya zorluklar çıkaracak etmenleri belirlemek ve bu sonuçlar çerçevesinde müzakere sürecinde katkı sağlayacak öneriler sunmaktır.

Bu temel amaçların gerçekleştirilebilmesi için kullanılacak çalışmanın materyalini Erzurum, Ağrı, Van ve Elazığ illerinde yapılan üretici, süt işleme tesisi, kesimhane ve nakliye firmaları ile yapılan 580 adet anket çalışması oluşturmaktadır. Türkiye ve AB’ndeki hayvancılığın mevcut durumu, mevzuat farklılıklarının ve uygulanmakta olan politikaların neler olduğunun detaylı olarak belirlenmesinde ise ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlardan elde edilen dokümanlar, konu ile ilgili hazırlanmış bilimsel dergi, rapor ve diğer yayınlardan yararlanılmıştır. Anket çalışmasından elde edilen veriler SPSS ve LIMDEP paket programları kullanılarak deskriptif ve regresyon analizler yapılarak sonuçlar tablolar halinde verilmiştir.

Türkiye büyükbaş hayvan varlığı bakımından AB’nin %12,3’üne sahipken, kesilen hayvan varlığının %7,4’üne sahiptir. Sırasıyla koyun ve keçi varlığının %28,8 ve %53,3’üne sahipken, kesilen hayvan sayısı bakımından sırasıyla AB’nin %6,4 ve %9,1’ini oluşturmaktadır. AB’nde ineklere süt verimi ortalama 6,2 ton iken, bu oran

Türkiye’de 2,5 ton ve anket bölgesinde ise 1,0 ton civarındadır. Bölge hayvanlarındaki verim düşüklüğü hem Türkiye’nin hem de AB’nin oldukça gerisindedir. Verimin düşük olması maliyetleri artıran önemli hususlardan birisidir.

Türkiye’de canlı hayvan alımları hayvan panayırları, belediye hayvan pazarları ve hayvan borsalarında gerçekleşmektedir. Hayvan satış şekilleri ise canlı ağırlık ve randıman şeklinde yapılmaktadır. Avrupa Birliği’nde pazarlama açısından daha ziyade kooperatifler kanalıyla ve sözleşmeye dayalı satış sistemine göre yapılan pazarlama uygulamaları görülmektedir. Sığır eti ortak piyasa düzeninde satışlar hayvan türlerine göre dereceleme cetveline göre yapılmaktadır.

2003 Haziran ayında OTP’de yapılan reformdan sığır ve dana eti içinde bir takım yeni uygulamalar düzenlenmiştir. Bu düzenlemede, doğrudan ödemeler 2007 yılından itibaren tek ödeme planı uygulamasına göre yapılmaya başlanmıştır. Türkiye’de ise besiciliğe belli zamanlarda bütçeden artan meblağ ile sınırlı kalmak kaydıyla bazen hayvan başına bazen de karkas ağırlık üzerinden ödemeler yapılmaktadır.

Hayvan başına verilen destekler karşılaştırıldığında, Türkiye’de ortalama 190 kg karkas ağırlığına sahip bir hayvana verilen destek ilk doğduğunda soy kütüğüne kayıtlı ise 140 YTL ve kesim sırasında 95 YTL’lik destekle birlikte toplam 235 YTL yani yaklaşık 138 €/baş’lık destek verilirken, AB’de ise öküz için 9 aylıkken ve 21 aylıkken olmak üzere iki defa prim alındığı düşünülürse toplam 248 €/baş, bu hayvanı yılın ilk 15. haftasında kestirirse 72,45 €/baş, bu hayvanın yetiştirilme yoğunluğu 1,4 LU/ha olduğu düşünülürse 80 €/baş ek destek ve buna 80 €’luk kesim primi de eklenirse üreticinin bir hayvan için toplam 480,5 €/baş destek aldığı görülmektedir.

AB’nde yaygın olarak uygulanan kota ve müdahale sistemleri bulunurken, Türkiye’de henüz böyle bir sistem oluşturulmamıştır.

Kaliteli üretim yapılması amacıyla 28 Temmuz 2002 tarih ve 24829 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan "Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi

Yönetmeliği" ile hayvanlar kayıt altına alınmıştır. Küçükbaşta da kayıt altına alma çalışmaları başlatılmıştır. Fakat henüz tamamlanamamıştır.

Türkiye’de salgın hastalıklarla mücadele etmek ve ihbarı mecburi hastalıkları tespit edebilmek için Ocak 2004’te 3285 sayılı Türkiye Hayvan Sağlığı ve Zabıta Kanunu değiştirilmiş, AB mevzuatına uyumlaştırılmıştır.

Üretim maliyetlerini olumsuz yönde etkileyen hususlardan biri de hastalıklardan dolayı oluşan kayıplardır. Türkiye’de ve özellikle çalışmanın yapıldığı bölgede bir çok yaygın hayvan hastalıkları görülmektedir. Son yıllarda hayvan hastalıklarının kontrolü hususunda önemli adımlar atılmıştır. Bu amaçla ((BSE, Csrapie, şap ve PPR (koyun ve keçi vebası)) için izleme programları kabul edilmiştir. Şap hastalığı, bruselloz, koyun ve keçilerdeki çiçek hastalığı, PPR, şarbon, kuduz ve Newcastle hastalığına karşı aşılama gerçekleştirilmiştir. Nisan 2004’de hayvan hastalıklarının zorunlu bildirimine ilişkin bir tebliğ kabul edilmiştir.

Türkiye’de Avrupa Birliği’ndekine benzer şekilde, ülke içindeki veteriner otoritelerini birbirine bağlayan bir İç Bilgisayar Sistemi, hayvan hareketlerinin kontrolüne yönelik bir Dış Hareket Kontrol Sistemi (AMİNO) ve bir Hayvan Hastalıkları Bildirim Sistemine (ADNS) ilişkin alt yapının oluşturulması için çalışmalar başlatılmıştır.

Türkiye’nin mevcut sınır kontrol sistemi AB üye ülke sistemlerine uyum göstermediği için ileride AB ülkelerine canlı hayvan ve hayvansal ürünler satışının sağlamak ve kaçak yollarla hayvan ve hayvansal ürün girişini engellemek için 2005 yılında Türkiye veteriner sınır noktaları oluşturulmuştur.

AB COM(2002) 626 sayılı düzenlemeye göre işletme sahibi ya da bakıcı son üç yıla kadar olan tedavi ile ilgili her bir hayvanın kaydını tutmaktadır. Fakat, Türkiye’de özellikle anket bölgesinde kayıt tutan işletme yok denecek kadar azdır.

Üreticilerin eğitim durumuna bakıldığında hiç okula gitmeyenlerin oranı %17,1 iken ilköğretim mezunu olanların oranının ise % 74,8 olduğu görülmektedir. Sırasıyla lise ve üniversite mezunlarının oranı ise %6,9 ve %1,3'tür. Bölgede eğitim seviyesinin düşük olması ve yüksek öğretim mezunlarının çoğunun asıl mesleğinin hayvancılık olmaması hayvancılığı ev ihtiyacını karşılamak için yapmaları önemli sorun teşkil etmektedir.

Üreticilerin %42,7'lik kesiminin hayvancılıkla ilgili bilgi ve becerilerini artırmada hiçbir yayım aracını kullanmadığı görülmektedir. %22,5'lik kesim tecrübeli çiftçilerden faydalanırken, %22,1'lik bölüm ise televizyondan faydalanmaktadır. Üreticilerin büyük bir bölümünün internet, dergi gazete ve tarım il ve ilçe müdürlükleri gibi tarımsal yayım araçlarından faydalanmaması bölge üreticisinin kaliteli ve piyasanın istediği şartlarda üretim yapmasını engellemektedir.

Verimi artırmanın temel kurallarından birisi verimi yüksek ırklarla çalışmaktır. Oysa çalışmanı yapıldığı bölgede yetiştirilen küçükbaş hayvanın tamamı yerli ırlardan oluşurken, büyükbaşta yerli ırkın oranı %57,9 iken, melez ve kültür ırkı hayvanların oranı sırasıyla %33,5 ve %8,6'dır. Bölgede verimi çok düşük olan yerli ırk halen önemli paya sahiptir. Bölge yerli ırk oranı bakımından Türkiye ortalamasının (%34,5) oldukça üzerindedir.

İşletmede kullanılan kaba yemin yaklaşık %54,6'sını işlemeci kendi işletmesinden karşılamaktadır. İşletmeler kaba yemde kendi ihtiyaçlarını bile karşılayamazken, dışarıya ürettikleri kaba yemin %28,4'lük bölümünü satmaktadırlar. İşletmelerin kaba yem satmalarının nedeni olarak bazı illerdeki üreticilerin bilinçsiz olması, kesif yem ile samanın kolay karıştırılıp verilebilmesi ve saman piyasasındaki kişilerin iyi organize olmaları gösterilebilir. İşletmelerin kullandıkları kaba yemin %48,4'ünü saman, %20,4'ü yem bitkisi ve %31,3'ünü çayır otu oluşturmaktadır.

Çiftçilerin %80,4'ü hiçbir kooperatife üye değilken, %9,0'lık kesim ziraat odasına, %5,8'lik bölüm köy kırsal kalkınma kooperatifine ve %3,3'lük kesim ise tarım kredi

kooperatifine üyedir. 480 üreticiden yalnızca 6 üretici sütünü kooperatif kanalıyla satmaktadır.

İşletmelerin %99'u kayıt tutmamaktadırlar. Kayıt tutan dört işletmeninde biri haricinde diğerlerinin bilinen manada kayıt tuttıkları söylenemez. Büyükbaş hayvan bulunduran işletmelerin %50,5'i suni tohumlama yaptırmaktadır. Fakat, suni tohumlamayı sürekli yaptıran işletmelerin oranının çok olduğu söylenemez. İşletmelerin çoğunun bakanlığın desteğinden ve yörede yapılan konuyla ilgili projeden sonra suni tohumlama yaptırmaya başladıkları görülmektedir. Özellikle süt sığırcılığında rasyonun olmazsa olmazı olan silaj yapanların oranı yalnızca %1,9'dur. Ağılların hiçbiri modern tekniğe (fenni) uymazken, ağılların sadece %1,7'si modern tekniğe uymaktadır.

Koyunculuk yapan işletmeler hayvanlarının tamamını elle sağmaktadırlar. Büyükbaş yetiştiren işletmelerin ise %1,0'ı sağımı makine ile yapmaktadır. Sütün muhafazasında hiçbir işletme süt soğutma tankı kullanmamaktadır. İşletmelerin %75,7'si sütü ahır dışında plastik kaplarda muhafaza etmektedirler. İşletmelerin %53,1'i sağımdan önce meme temizliği yapmaktadır.

Büyükbaş hayvanlarda ideal kuruya alma zamanı doğuma iki ay kaladır. Bu süreye uyan işletmelerin oranı %31,4 dür. İdeal kuruya alma zamanına gelmeden soğulduğu için hayvanlarını kuruya alan işletmelerin oranı ise %49,3'tür. Hayvanların doğuma aylar kala soğulmasının en önemli nedeni bu dönemde hayvanların içeriye alınması ve yeteri miktarda ve kaliteli yemlerle beslenememesidir. Hayvanların bu şekilde erken soğulması hayvan başına süt verimini olumsuz yönde etkilemektedir.

Ankete katılan işletmelerin %77,5'sinde şap hastalığı, %37,9'unda burusella, %34,6'sında sarılık ve %16,5'inde çiçek hastalığı görülmektedir. Mera yada bağırsak hastalığı olarak bilinen enterotoksemi de işletmelerin %5,0 oranında görülmektedir. İşletmelerin %51,3'ü hayvanlarına karma aşı yaptırmaktadır. Fakat aşı yaptıranların yarısından fazlası aşırı hastalık görüldükten sonra yaptırmaktadır.

Doğumdan sonra ilk bir buçuk ay içerisinde ölen buzağı oranı %3,6 iken kuzu ve oğlakta ilk bir buçuk ay içerisinde ölen hayvan sayısı %16,2'dir.

Üreticilerin %13,5'inin hiçbir destekten faydalanmadığı görülmektedir. Üreticilerin %30,0'ı yem bitkileri üretim desteğinden faydalanırken %18,1'i suni tohumlamadan doğan buzağı desteğinden ve %0,6'si süt teşvik priminden faydalanmaktadır. Üreticiler, damızlık düve, sağım hijyeni ve süt kalitesi ve büyükbaş ve küçükbaş hayvan gen kaynakları desteklerinden faydalanamamaktadırlar.

Yukarıda değinilen işletmelerin kayıt tutmaması, kışları uzun süre içerisinde kalan hayvanlar için silaj hazırlanmaması, suni tohumlamanın sürekli yapılmaması, üreticilerin neredeyse tamamının sağımı elle yapması, hiçbir üreticinin süt soğutma tankı kullanmaması, eğitim seviyesinin düşüklüğü, yaygın hastalıkların halen önemli ölçüde görülmesi ve mevcut çok sayıdaki hayvancılık politikalarının ancak bir kaçından faydalanmaları Doğu Anadolu üreticisinin hem maliyetlerini önemli ölçüde artırmakta hem de kaliteyi düşürerek rekabet etme şansını ortadan kaldırmaktadır.

Üreticilerin %94,2'si AB'nde uygulanan hayvan sağlığı ve refahı konularındaki standartları sağlayamayacaklarını belirtmişlerdir. AB'nde uygulanan hayvan sağlığı ve refahı konularındaki standartları sağlayamayacaklarını ifade eden 452 üreticinin %62,4'ü uygun koşullarda finansal destek verilmesi durumunda istenen standartları sağlayabileceklerini belirtmişlerdir.

Mandıra araştırma bulgularına göre; her bir işletme ortalama 10 köyden ve 194 işletmeden süt toplamaktadır. Ham maddenin %54,4'lük kısmını köylerden bizzat işletme kendisi toplamaktadır. %17,8'lik bölümü kendi işletmesinden, %16,0'lık kısmını süt toplayıcıları ve %11,9'u çiftçiler getirmektedir. İşletmeye gelen ham maddenin %45'i güğümlerle, %40,4'ü soğutucusuz tankerlerle ve %14,0'lık bölümü ise soğutuculu tankerlerle getirilmektedir. Sütün toplandığı köy ve hane sayısının fazla olması toplama maliyetlerinin artırdığı gibi ham maddenin kalitesini de olumsuz yönde etkilemektedir.

İşletmelerin kapasite kullanım oranları mevsimlere göre aşırı değişmektedir. ilkbaharda %39,0, yazın %31,9 sonbaharda %19,1 ve kışın bu oran %13,6'ya düşmektedir. Tam kapasite ile çalışılmamasının en önemli nedeni %81,0 oranla yetersiz ve istikrarsız ham madde olduğu söylenebilir.

Tesislerin %56,5'i her aşamada kalite kontrolüne bakarken, %39,1'i yalnızca ham maddenin alım aşamasında bakmaktadırlar. İşletmelerin %45,8'inde gelen ham maddenin kalitesine bakmada kullanılan laboratuvar mevcuttur. Fakat bu laboratuvarlar genelde gelen ham maddenin yalnızca yağ ve kuru maddesine bakmak amacıyla kullanılmaktadır.

AB Süt Hijyen Yönetmeliği'ne göre Süt Tankı Somatik Hücre Sayısı (STSHS), Toplam Bakteri Sayısı (TBS) ve sütte antibiyotik kalıntı düzeyi 1985 yılından beri bir endüstri standardı olarak kullanılmaktadır. Bu yönetmeliğe göre, Ocak 1998'den itibaren süt işleme tesislerine gelen sütlerdeki mili litredeki bakteri sayısına ve antibiyotik kalıntı düzeylerine bakılmakta ve belli oranın üzerindeki sütler insan gıdası olarak tüketilmemektedir. Türkiye'de de AB'ne uyum çerçevesinde Süt Hijyen Yönetmeliği yeniden düzenlenerek benzer kriterler getirilmiştir. Ancak, yeterli laboratuvar altyapısı olmadığından henüz bu kriterler uygulanmamaktadır.

İşletmelerin %95,8'inde duvar yüzeyleri temizlenebilir malzemeden yapılmış, %20,8'inde tavanlar buğulanmayı ve küflenmeyi önleyecek tarzda düzenlenmiş ve %62,5'inde sütün işlendiği bölümde çalışanlar özel kıyafetler giymektedir. İşletmelerin %58,3'nün gıda güvenliği ile ilgili almış oldukları hiçbir sertifika bulunmazken, %20,8'inde HACCP+ISO 9001 varken yalnızca %4,2 sinde ISO 22000 ve yine %4,2 sinde ISO 9001 sertifikası bulunmaktadır. Süt işleyen işletmelerin yarısından fazlasında gıda güvenliği ile ilgili sertifikaların olmaması kaliteye ne kadar önem verildiğini göstermektedir. AB ve dünyanın her yerinde gıda işletmelerinde istenen ISO 22000 sertifikasına sahip işletmelerin oranı %4,2 gibi oldukça düşük olması, bölgenin bu konuda ne kadar geri olduğunu ortaya koymaktadır.

Süt işleme tesislerinin %66,7'si AB üyelik durumunda orada uygulanan yüksek hijyen şartlarını sağlayabileceklerini belirtmiştir.

Kesimhane araştırma bulgularına göre; ankete katılan kesimhanelerin %75,0'ı 1. Sınıf iken %8,3'ü 2. Sınıf ve %16,7'si 3. Sınıf mezbaha kategorisinde yer almaktadır. Bölgede büyük başta sığır, küçükbaşta da koyunculuk yoğun şekilde yapılmaktadır. Mezbahalar birinci derecede %75,0'ı sığır, %16,7'yi koyun ve %8,3'ü keçi kesmektedirler.

Kapasite kullanım oranının en fazla olduğu dönem %26,3 ile sonbahar, en düşük olduğu dönem ise %13,7 ile yaz mevsiminde gerçekleşmektedir. Tam kapasite çalışmasını engelleyen faktörlerin başında %66,7 ile satış gücü gelirken, bunu ikinci sırada %16,7 ile yetersiz (istikrarsız) ham madde takip etmektedir.

Anket yapılan 12 mezbahadan 3 tanesi gıda güvenliği ve kalite sertifikalarından hiçbirine sahip değilken dört kesimhane ISO 22000, yine dört kesimhane TSE+HACCP+ISO 9001 belgelerine sahiptir.

Kesimhanelerin %66,7'sinde soğuk hava depolarında nem kontrolü bulunmaktadır. Yine kesimhanelerin %50,0'sinde açık, kapalı ve şüpheli hayvan padokları, %25,0'ında yalnızca açık padok ve %8,3'ünde ise hiç padok bulunmamaktadır.

Kesimhanelerin %75,0'ı her gün iş bitiminde makine ve teçhizatın temizliğini yaparken %25,0'lık kesim ise üretim aşamasında her hayvanda yamaktadır. Mezbahaların %58,3'ü temizlik işini +82⁰C'deki su ve dezenfektanlarla şeklinde yaparken, %25,0'lık kesim soğuk su ve dezenfektanlarla, %8,3 lük bölüm yalnızca soğuk su ile ve diğer %8,3'lük kesim ise sıcak su ile temizlik yaptığı söylenebilir.

Mezbahaların %50,0'lık kesiminin AB'ye uyum durumunda orada kesim sırasında esnasında hayvanların korunması, refahı ve hijyen şartlarıyla ilgili kurallara uyabileceği,

%16,7'lik kesimin uyamayacağı ve %33,3'lük kesim ise uygun şartlarda kredi verilmesi durumunda uyabileceği söylenebilir.

Taşınan hayvanların %71,9'sini sığır oluştururken, %28,1'ünü koyun oluşturmaktadır. Hayvan naklinin büyük bir bölümü de nüfus yoğunluğunun fazla olduğu batı illerine yapılmaktadır. Batı illerine yapılan bu nakil toplam nakliyatın %87,5'lik bölümünü oluştururken, il dışına merası fazla olan illere yapılan nakliyat ise %12,5'lük bölümünü oluşturmaktadır.

Büyükbaş hayvan naklinin yoğun yaşıldığı aylar Ağustos, Eylül ve kurban bayramı dönemi iken, küçükbaş hayvan naklinin yoğun yapıldığı aylar Mayıs Ağustos ve kurban bayramı dönemidir.

Araçların %15,0 hayvanların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde dizayn edilmiş, yine araçların %15,0'inde hayvanların indirilip bindirilmesini sağlayan ekipman bulunmaktadır. Nakliye araçları incelendiğinde, hiçbirinin AB'nin istediği standartlara sahip olmadığı görülmektedir.

Nakliyecilerin %11,7'si AB'nde uygulanan standartlara uyabileceklerini ifade ederken %88,3'lük bölüm ise uyamayacaklarını ifade etmişlerdir. Uyamayacak nakliyecilerin %47,2'si uygun koşullarda kredi verilmesi durumunda uyabileceklerini belirtmişlerdir.

Süt işletmeleri ile yapılan anketlerden elde edilen değişkenlerden AB işletmelerinde uygulanan yüksek hijyen şartlarını sağlama durumu ile üretim kapasitesi ve hijyen şartları arasında önemli derecede yüksek ilişki bulunmaktadır ($r=0,61$, $p<0,01$). Yine aynı şekilde işletmede çalışan kişi sayısı ile AB uyma durumunda yüksek hijyen şartlarına uyma arasında önemli derecede yüksek ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Kesimhanelerden anketlerinden elde edilen değişkenler arasındaki korelasyonda üretim kapasitesi ile AB'deki kesim öldürme sırasında hayvanların korunması ve hijyen şartlarına uyabilme durumu arasında önemli ve yüksek bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,73$,

$p<0,01$). Soğuk hava depolarında nem kontrolünün olması, karkas ve sakatatların hangi hayvana ait olduğunu gösteren etiket sistemi ile AB standartlarını sağlama durumu arasında yine yüksek korelasyon vardır ($r=0,71$, $p<0,05$).

Nakliyeci anketlerinden elde edilen değişkenlerden yalnızca hayvan nakli yapılması ile kredi alınması durumunda standartları sağlama arasında önemli derece yüksek korelasyon bulunmuştur ($r=0,55$, $p<0,01$). Standartları sağlama ile araçların nakil sırasında hayvanların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde dizayn edilmesi arasında %58 oranında önemli yüksek bir ilişki vardır. Hayvanların yoğun taşındığı yer ile araçların hayvanların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde dizayn edilmesi arasında da oldukça yüksek bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=0,80$, $p<0,01$).

Büyükbaş hayvan bulunduran işletmelerle ilgili lojistik regresyon analizinden elde edilen parametrelerin katsayıları genelde anlamlı çıkmıştır. Analiz sonuçlarına göre, hayvancığı ticari amaçlı piyasaya yönelik yapanlar ve hayvancılık politikalarından daha fazla faydalanan üreticiler daha kolay uyum sağlayabileceklerini ifade etmişlerdir. Büyükbaş hayvancılık yanında küçükbaş hayvancılık yapan işletmelerin standartlara uyma konusunda zorlanacakları görülmektedir. Hayvancılığın yapılış amacı, toplam arazi miktarı ve verim istatistiksel olarak %1'de önemli iken toplam büyükbaş hayvan sayısı %10'da önemli bulunmuştur.

Küçükbaş hayvan bulunduran işletmeler için yapılan lojistik regresyon analizinde parametrelerin katsayıları eğitim hariç anlamlı çıkmıştır. Regresyon analiz sonuçlarına göre, hayvan sayısı fazla olan, hayvancılık politikalarından daha fazla faydalanan, yavru ölümleri az olan ve küçükbaş yetiştiriciliği yanında büyükbaş hayvanda bulunduran işletmelerin daha kolay uyum sağlayabilecekleri anlaşılmaktadır. İstatistiki açıdan bakıldığında hayvancılığın yapılış amacı ve hayvancılık politikalarından faydalanma istatistiksel olarak %1'de önemli iken çiftçinin yaşı, yavru hayvan ölümleri ve küçükbaş hayvan ile birlikte büyükbaş bulundurma %10 önem seviyesinde önemli çıkmıştır.

Hayvancılık işletmelerinin tamamı için yapılan lojistik regresyon analizinde parametrelerin katsayılarının anlamlı çıkmıştır. İşletme tipi ile uyum arasında ters bir ilişki vardır. İstatistiki açıdan bakıldığında hayvancılığın yapılış amacı, toplam arazi miktarı ve hayvancılık politikalarından faydalanma durumu oldukça önemli çıkmıştır

Üretici anketlerinden elde edilen verilerle çalışılan lojistik regresyon analiz sonuçlarından da anlaşılacağı gibi, hayvancılığı ticari amaçlı yapan, verimi yüksek olan, hayvancılık politikalarından daha fazla yararlanan, arazisi daha fazla olan ve işletmelerinde yalnızca büyükbaş yada yalnızca küçükbaş hayvancılığa ağırlık veren üreticilerin AB ile kısa sürede rekabet edebileceği ve onların istediği standartlara daha kolay uyum sağlayacağı görülmektedir.

Süt işleyen işletmelerin AB standartlarına uyumu ile ilgili yapılan sınırlı bağımlı değişken modeli 3 bağımsız değişkenle açıklanmıştır. Model sonuçlarına göre, mesleki deneyimi fazla olan, daha fazla kişi çalıştıran, aylık cirosu fazla olan, pazarlama sorunu olmayan ve mevcut hijyen şartları bakımından iyi olan işletmelerin daha kolay uyum sağlayacağı görülmektedir. Ham sütün toplandığı aile sayısı arttıkça uyum konusunda sıkıntı olacağı açıktır.

Nakliyecilerle ilgili regresyon analiz sonucunda, yaş olarak büyük, eğitim seviyesi yüksek ve daha eski araç kullanan nakliyecilerin daha kolay uyum sağlayacağı görülmektedir. Mevcut şekli ile araçlarında hayvan nakline uygun birkaç ekipman bulunan nakliyeciler diğerlerine göre daha kolay uyum sağlama eğilimindedirler.

Türkiye gerek AB ile uyum süreci gerekse uzun vadeli ulusal çıkarlar açısından kendine iyi bir hedef belirleyerek hayvancılık alt sektöründe önemli yasal düzenlemeler yapmak zorundadır. Özellikle bu yasal düzenlemelerin kaliteli ve düşük maliyetli üretim yapılmasını zorlayıcı yönde olmasında yarar olacaktır. Türkiye’de ve özellikle hayvancılığın yoğun yapıldığı Doğu Anadolu’da düşük maliyetli, kaliteli üretim yapıp AB ile rekabet edilebilmesi için;

1. Verimin artırılmalıdır. Tanımlama analiz sonuçlarında bölgede hayvan başına verimin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Regresyon analiz sonuçlarında da verimi yüksek olan işletmelerin daha kolay uyum sağlayacağı sonucu çıkmıştır. Verim artışını sağlamanın temelinde verimi yüksek kültür ırklarla çalışmak ve bakım ve besleme şartlarını iyileştirmeden geçmektedir. Hükümetin son yıllarda uygulamakta olduğu suni tohumlama desteği sayesinde kültür ırkı ve melezi hayvanların oranının artmasında önemli katkı sağlayacaktır. Ayrıca bakım ve besleme şartlarının iyileştirilmesi, verimliliği artırmak açısından en az ırkların iyileştirilmesi kadar büyük önem arz etmektedir.

2. Regresyon analiz sonuçlarında hayvancılığı ticari amaçlı yapan işletmelerin daha kolay uyum sağlama eğiliminde olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuçtan hareketle özellikle potansiyeli olan işletmelerin yalnızca ev ihtiyacını karşılayan aile işletmeleri olmaktan kurtulup ticari amaçlı üretim yapabilecek büyüklüğe kavuşturulması sağlanmalı ve politika yapıcılarının bu yönde politikalar oluşturmaları işletmelerin rekabet etme şanslarını artıracaktır.

3. Hem analiz sonuçları hem de ankete katılan üreticilerin beyanlarına bakıldığında mevcut imkanlarla büyükbaş hayvancılık işletmelerinin küçükbaş hayvancılık işletmeleri karşısında daha karlı olduğu sonucu çıkmıştır. Bunun nedeni küçükbaş hayvanların bakımının zor olması, hastalılardan dolayı kayıpların fazla olması, köylerde genç nüfusun göç etmesinden dolayı hayvanlara bakacak çoban yokluğu gösterilmektedir. Hayvancılık işletmelerinin tamamı için yapılan regresyon analiz sonuçlarına bakıldığında yalnızca büyükbaş hayvan yetiştiren ve yalnızca küçükbaş hayvan yetiştiren işletmelerin ikisini bir arada yetiştirenlere göre daha kolay uyum sağlayabilecekleri görülmektedir. Büyükbaş kadar desteklenmeyen küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin geliştirilebilmesi için özellikle başka kullanım alternatifi olmayan eğimli arazi yapısının fazla olduğu bölgelerde küçükbaş yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması yönünde politikaların oluşturulması önem arz etmektedir.

4. Üreticiler elde etikleri ürünün az olmasından dolayı ürünlerini satmakta sorun yaşamaktadır. Üreticilerin bu sorunu aşabilmesi için örgütlenmeleri şarttır. Bu sayede piyasaya girmeleri ve rekabet etme olanakları sağlanmış olacaktır. Örgütlenme sayesinde mevcut birçok politikalardan daha kolay faydalanma imkanı sağlanmış olacaktır.

5. Çalışmanın yapıldığı bölgede kayıt tutan işletme yok denecek kadar azdır. Bu nedenle işletmelerin tamamının kayıt altına alınması ve kayıtlı üretim yapan işletmelerin desteklenmesi sağlanmalıdır. Hükümet kayıt tutmayı özendirerek politikalar geliştirilmelidir. Bu sayede, AB'ne üyelik durumunda ülkenin sahip olduğu gerçek üretim değerleri ortaya konmuş olacaktır.

6. Süt işleyen işletmelerin ham sütü çok sayıda fakat az miktarda üretim yapan üreticilerden toplamaları hem üretim maliyetlerini artırmakta hem de sütün kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sorun süt işleyicilerinin kendi başlarına çözebileceği bir sorun değildir. Bu sıkıntı ancak hayvancılık yapan çiftçilerin piyasa için üretim yapacakları büyüklüğe kavuşturulmaları ve süt toplayan mekanizmaları birlikte kurularıyla çözülebilecektir.

7. Araştırma sonuçların göre, süt işletmeleri ve kesimhanelerin büyük bölümü gıda güvenliği ve hijyen şartları konusunda AB'nde uygulanan şartları sağlayabilecek kapasiteye sahip olmalarına rağmen birinci sınıf kesimhaneler ve birkaç büyük süt işleme tesisi haricinde diğer işletmeler zorlama olmadığı için bu şartlara uygun üretim yapmamaktadırlar. Hükümetin gıda güvenliği ve hijyen şartlarına uyma konusunda işletmeleri zorlayıcı tedbirler alması gerekmektedir.

8. Araştırma sonuçları incelendiğinde, nakliyecilerin mevcut yapıları ile AB de uygulanan hayvan refahı konusundaki şartlara uyması oldukça zor görünmektedir. Türkiye'de AB standartlarına uyum hiçbir taşıma aracı mevcut değildir. Bu konuda hiçbir politikası bulunmayan hükümet, hayvan nakli yapan nakliyecilere destek olmalı, hayvan türlerinin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde dizayn edilmiş araçların

kullanımının yaygınlaştırılmasını sağlayacak tedbirler almalı ve bu standartların dışındaki araçların canlı hayvan nakli yapması yasaklamalıdır.

Türkiye'nin yukarıda sayılan şartları yerine getirmesi, gerek sürekli gelişen AB'ne uyum konusunda gerekse globalleşen dünya ile rekabet etme konusunda önemli katkılar sağlayacaktır. Türkiye'nin diğer sektörlerde olduğu gibi hayvancılık alt sektöründe yapacağı çalışmalarını AB mevcut yapısına uyacak şekilde değil de, gelişen AB'nin 10-15 yıl sonraki yapısına uyduracak şekilde planlaması önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Acar, M., 2005. Müzakere Sürecinde Türk Tarımı: Sorunlar, Öneriler. Demokrasi Platformu Fikir-Kültür-Sanat ve Araştırma Dergisi, (3), 25-41.
- Akaya, Ş. ve Pazarlıoğlu, M. V., 1998. Ekonometri II . Erkam Matbaacılık, 519s, İstanbul.
- Albayrak, M., Gülçubuk, B., Güneş, E., 2004. AB'nin Tarımsal Destekleme Politikasındaki Son Değişiklikler ve Bu Değişikliklerin Aday Ükelere ve Türkiye'ye Etkileri. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül, Tokat.
- Anonim, 2000a. Hayvan Hastalıkları Mevcut Durum, Strateji ve politikalar Karantina Tedbirleri. T. C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ağustos, Ankara.
- Anonim, 2000b. 2000 Genel Nüfus Sayımı. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No:2759, Ankara.
- Anonymous 2003. European Commission, General for Agriculture, Reform of The Common Agricultural Policy. <http://ec.europa.eu>. (25.02.2006).
- Anonim, 2004a. Tarımsal Yapı ve Üretim. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No: 3032, Ankara.
- Anonim, 2004b. II. Tarım Şurası Sonuç Raporu. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (29 Kasım-01 Aralık), Ankara.
- Anonim, 2004c. Erzurum Master Planı, İl Tarım ve Kırsal Kalkınma Master Planlarının Hazırlanmasına Destek Projesi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Erzurum İli Müdürlüğü, Erzurum.
- Anonim, 2004d. Ağrı Master Planı, İl Tarım ve Kırsal Kalkınma Master Planlarının Hazırlanmasına Destek Projesi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Ağrı İli Müdürlüğü, Ağrı.
- Anonim, 2004e. Van Master Planı, İl Tarım ve Kırsal Kalkınma Master Planlarının Hazırlanmasına Destek Projesi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Van İli Müdürlüğü, Van.
- Anonim, 2004f. Elazığ Master Planı, İl Tarım ve Kırsal Kalkınma Master Planlarının Hazırlanmasına Destek Projesi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Elazığ İli Müdürlüğü, Elazığ.
- Anonim, 2004g. Tarım İstatistikleri Özeti (1984-2003). T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No:2957, Ankara.
- Anonim, 2004h. 2000 Yılından Hayvancılığı Destekleme Politikaları. Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Anonim, 2004i. Et teşvik Primi Bilgi Notu. Koruma Kontrol Genel Müdürlüğü Halk Sağlığı Hizmetleri Daire Başkanlığı, Ankara.
- Anonymous, 2005a. Issues Arising From Turkey's Membership Perspective. Comission Staff Working Document, http://www.turksae.com/sql_file/1124290048_TURKEY_COM_PAPER_1.pdf (16.02.2005)
- Anonim, 2005b. AB Komisyonu Türkiye Raporu (6 Ekim 2004), http://www.belgenet.com/arsiv/ab/etki_2004-7.html (16.11.2005).
- Anonim 2005c. Tarımsal Yapı ve Üretim. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- Anonim, 2005d. Sığır-Dana, Koyun ve Keçi Eti Ortak Piyasa Düzeni Alt Çalışma

- Grubu Raporu. Tarım ve Köyışleri Bakanlığı, Ankara.
- Anonim, 2005e. Tarım ve Köyışleri Bakanlığı'nca Gerçekleştirilen Faaliyetler ve Üreticilerimize Ulaştırılan Hizmetler. www.tarim.gov.tr/arayuz/9/haberayrintisi.asp?ay=8&yil=2003&ID=169 (16.10.2005).
- Anonim, 2005f. Türkiye Ziraat Odaları Birliği İnternet Sitesi. www.tzob.org.tr/tzob/genelgeler/tzob_genelgeler_2004_64.htm. (16.10.2005).
- Anonim, 2006a. II. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Avrupa Birliği Uyum Komisyonu Sonuç Raporu. http://www.ist-vho.org.tr/kurultay/ab_uyum.htm (09.02.2006).
- Anonim, 2006b. Türkiye 2005 İlerleme Raporu. Avrupa Komisyonu, Brüksel, 9 Kasım 2005, SEC (2005) 1426, http://abmankara.org.tr/guncel/2005ilerlemerap_TR.pdf (03.02.2006).
- Anonim, 2006c. Türkiye'de Kırmızı Et Hayvancılığı ve Kırmızı Et Sanayi Raporu. http://www.tzob.org.tr/tzob/duyurular2005/kirmizi_et_2005.htm (05.04.2006).
- Anonim, 2006d. T. C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu İnternet Sitesi, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/BolgeselIstatistik/tabloOlustur.do> (10.09.2006).
- Anonim, 2006e. Türkiye Hayvancılık (Büyükbaş ve Küçükbaş) Sektörü Değerlendirme Raporu. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Akdeniz İhracatçı Birlikleri Web Sitesi. <http://www.akib.org.tr/sirkuler/yassebze/sirk%C3%BCler28.doc> (20.11.2006).
- Anonymous 2006f. Eurostat Home Page, <http://epp.eurostat.cec.eu.int> (18.11.2006).
- Anonim, 2006g. Ortak Piyasa Düzenleri Alt Çalışma Grubu Raporları. T.C. Tarım ve Köyışleri Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara-Haziran, 2006.
- Anonim, 2006h. Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara.
- Anonim, 2006i. Hayvancılık Destekleri. <http://www.tugem.gov.tr/tugemweb/destekler.html> (05.04.2006).
- Anonim, 2006j. Tüm Süt ve Damızlık Sığır Yetiştiricileri Derneği İnternet Sitesi. www.tusedad.org.tr (12.10.2006).
- Anonim, 2006k. Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası. İktisadi Kalkınma Vakfı İnternet sayfası, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/0b08abbf.pdf> (26.09.2006).
- Anonim, 2006m. http://www.odevsitesi.com/default.asp?islem=dok_indir&odevno=57300 (03.03.2006).
- Anonymous, 2006n. European Commission Web Page, http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/actionplan/actionplan_en.htm (15.11.2006).
- Anonim, 2006p. Gıda Güvenliği, Bitki ve Hayvan Sağlığı Özel İhtisas komisyonu Raporu. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara.
- Anonim, 2007a. Türkiye İstatistik Kurumu İnternet sayfası. <http://www.tuik.gov.tr> (04.09.2007).
- Anonim, 2007b. Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi. Teşkilatlanma ve destekleme Genel Müdürlüğü İnternet Sayfası, http://www.tedgem.gov.tr/kasdp_kasdp.htm (10.10.2007).
- Anonim, 2007c. Tarımsal destekler. T.C. Tarım ve Köyışleri Bakanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü İnternet Sayfası, http://www.tugem.gov.tr/tugemweb/faiz_ind_tar_kredi.html (06.09.2007).

- Anonim, 2007d. Yüksek Planlama Kurulunun 30/11/2004 tarihli ve 2004/92 nolu Tarım Stratejisi 2006-2010 Belgesi. Devlet Planlama Teşkilatı İnternet Sayfası, <http://mevzuat.dpt.gov.tr/ypk/2004/92.pdf> (06.09.2007).
- Anonim, 2007e. Süt ve Süt Ürünleri Dosyası - Paketli Süt Pazarı Büyüyor. Türkiye'nin perakende haber Portalı Parekende Org. <http://www.perakende.org/ozelhaber.aspx?id=48> (11.09.2007).
- Anonim, 2007f. Ahırdan Sofraya Gıda Güvenliği Yaklaşımı, Mesleki Yaklaşımlar. Türk Veteriner Hekimler Birliği İnternet Sayfası, <http://www.tvhb.org.tr/index.php?modules=ahir> (11.09.2007).
- Aral, S. ve Cevger, Y., 2002. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyum Sürecinde Türkiye Hayvancılığında Alınması Gerekli Önlemler. Türk-Koop Ekin Dergisi. 6(21), 18-33.
- Ayyıldız, T., 1992. Tarım Politikası (Genel Politikalar ve Türkiye'de Durum). Atatürk Üniversitesi Yayınları No:620, Ziraat Fakültesi Yayınları No:286, 283s, Erzurum.
- Babacan, S., 2006. AB Sürecinde Türkiye Hayvancılık Sektörünün Avantaj ve Dezavantajları. İzmir Ticaret Odası Dış ilişkiler Müdürlüğü, <http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/271E2928-83D9-49BDB014D1CF9767A75/7080/hayvanrapor.pdf> (09.11.2006).
- Baş, E., 2004. Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikası Alanında 2003 ve 2004 Yıllarında Gerçekleştirilen Reformların Genişleme Süreci ve Türkiye'nin Adaylığı Göz Önüne Alınarak İncelenmesi. Uzmanlık Tezi, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Tarım ve Balıkçılık Dairesi, Ankara.
- Benli, E., 2007. Globalleşen Dünya'da Türkiye Et ve Süt Sanayi.TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası İnternet Sitesi, <http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/abgst03/14.pdf> (22.11.2007).
- Beranger, C., 2000. Animal Agricultural in The EU and Multifunctionality. AgBioForum, 3(2ve3), 115-119. Available on The World Wide, <http://www.agbioforum.org>. (15.05.2006)
- Borzutzky, S. and Kranidis, E., 2005. A struggle for survival: The Polish agricultural sector from communism to EU accession. East European Politics And Societies 19 (4): 614-654.
- Çakmak, E., H. Kasnakoglu, H., 2002. Assesment of Agricultural Policies and The Impact of EU Membership on Agriculture in Turkey. <http://par.iamm.fr/ressources/recherche/champ1/turquie.pdf> (16.02.2005).
- Çiçek, A. ve Erkan, O., 1996. Tarım Ekonomisinde Araştırma ve Örneklemeye Yöntemleri.Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 12, Ders Notları Serisi No: 6, 114s, Tokat.
- Demirbaş, N., 2005. AB'de Süt ve Süt Ürünleri Ortak Piyasa Düzenleri ve Türkiye'nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. Yayın No:134, Ankara.
- Der Rat der EU, 2003, Zur Aenderung der Verordnung (EG) Nr. 1255/1999 über die gemeinsame Marktorganisation für Milch und Milcherzeugnisse, Verordnung (EG) Nr 1787/2003 des Rates Vom 29.
- Ensminger, M.E. and Olentine, C.G., 1978. Feed & Nutrition Complete. The Ensminger Publishing Company 648 West Sierra Avenue P.O. Box 429 Clovis, 1417p, California 93612 U.S.A.

- Eraktan, G., 2004. Genişleme Sürecinin Avrupa Birliği Tarımı ve Ortak Tarım Politikasına Etkileri. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül, Tokat.
- Ergin, G. ve Eyicil, Z., 2000. Türkiye Tarımı 2000. http://www.zmo.org.tr/odamiz/ana_hatlariyla_turkiye_tarimi.php (13.04.2006).
- Erdal, E., 2001 Türk Tarım Politikası:Yapısal Sorunlar ve AB'ye Uyum. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Aylık Bülten, http://www.abgs.gov.tr/dokuman/aylik_bultendosyalar/kasim_bulten_dosyalar/guven_erdal_konusma.htm (12.04.2006).
- Erkuş, A., 1977. Tarım Ekonomisinin Bazı Teorik Esasları ve Bunların Tarım İşletmelerine Uygulanması. TZDK Mesleki Yayınları, Miki Matbaası, Ankara.
- Girenes, H., 2007. Günümüzde Hayvancılık Faaliyetlerine de Tüketici Talepleri Yön Vermeye Başladı. I. Tarım Arenası Sunumu, <http://www.gidahijyeni.com/showarticle.aspx?ItemID=515&ItemClass=1> (06.09.2007).
- Gökçen, H., 2007. AB Uyum Sürecinde Ülkemizde Suni Tohumlama ve Embriyo Transferi Çalışmalarının Geçmişi ve Geleceği. AB Veteriner Hekim Platformu Raporu, No: 4/2007.
- Gujarati, D. N., 1995. Basic Econometrics. Third Edition, Mc Graw-Hill, 838p, USA.
- Günaydın, G., 2006. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası, Türkiye Tarım Sektörü İçin Bir Çıkış Yolu Olabilir Mi ? Ziraat Mühendisleri Odası Web Sitesi, <http://www.zmo.org.tr/odamiz/odagorusleri.php?kod=1674> (12. 10.2006).
- Güneş, T. ve Arıkan, R., 1988. Tarım Ekonomisi İstatistiği. AÜZF Yayın No:1049, Ders Kitabı:305, Ankara.
- İKV, 2001. Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası ve Türkiye'nin Uyumu. İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İKV, 2004. Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası, 15 Soruda 15 AB Politikası. İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları No:2, İstanbul.
- Kaya, A., 1997. Büyükbaş Hayvan Yetiştirme Bölüm 1 (Sığır Yetiştiriciliği). Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ders Notları: 15/2, 126s İzmir.
- Kaymakçı, M., ve Taşkın, T., 2001. Batı Anadolu ve Trakya'da Melezleme ile Elde Edilen Yeni Koyun Tipleri. Hayvansal Üretim Dergisi, 42 (2), 45-52.
- Kaymakçı vd. 2005. Türkiye Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği Üzerine Teknik ve Ekonomik Yaklaşımlar. VI. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, 3-7 Ocak, Ankara.
- Kaymakçı, M., 2007. AB müzakere sürecinde hayvancılıkta üretim dışına itilebiliriz. AB Veteriner hekim Platformu, <http://abveteriner.org/dosyalar/uretim.doc> (12.09.2007).
- Keskin, A., 2003. Türkiye'de et Sığırıcılığının Bölgeler Arası Yapısal Değişiminin Spatial Denge Modeli İle Analizi. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Koç vd. 2001. Analyses of The Impact of Support Policies and Programs on Animal Resources Development in Turkey. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. Yayın No:53, Ankara.
- Kurt, A., 1977. Süt Teknolojisine Giriş. Atatürk Üniversitesi Yayınları No:230, 304s, Erzurum.
- Özcan, B., 2007. Tarımla Uğraşan KOBİ'lere Hibe Desteği. KOBİ'lerin Danışma Merkezi İnternet Sayfası, <http://www.kobifinans.com.tr/tr/sector/011302/10214>

(11.11.2007).

- Saçlı, Y., 2005. Türkiye Sığırcılığında Alternatif Gelişme Olasılıkları ve Geleceğe İlişkin Politikaların Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bornova-İZMİR.
- Saçlı, Y., 2007. AB'ye Uyum Sürecinde Hayvancılık Sektörünün Dönüşüm İhtiyacı. Devlet Planlama Teşkilatı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Yayın No: DPT:2707, Ankara.
- Sayın, C., 2002. Türkiye'de Hayvancılık Politikaları ve Reform Arayışlarının Etkileri. Türkiye-Hollanda Besi ve Süt Hayvancılığı Sempozyumu, 11-12 Haziran, Ankara.
- Sayın, C., 2003. Türkiye'de Tarımsal destekleme Politikaları Reform Arayışları, IMF, GATT ve AB Yansımaları. Akdeniz Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Antalya.
- Saner, G. ve Çukur, F., 2005. AB'de Sığır/Dana ve Koyun/Keçi Eti Ortak Piyasa Düzenleri ve Türkiye'nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. Yayın No:134, Ankara.
- Sönmez, R., A.G. Alpbaz, E. Kızılay, 1976. Doğu Friz x Kıvırcık Melezlerinde Verim Özellikleri Üzerine Bir Araştırma. E.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları 285, Bornova-İzmir.
- Şimşek, Ü. G., Bayraktar, M., Gürses, M., 2006. Çiftlik Koşullarında Kıl Keçilerine Ait Bazı Verim Özelliklerinin Araştırılması. Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, Cilt 20, 3), 221-227.
- Tan, S. ve Delal, İ., 2003. Avrupa Birliğinde Ortak Tarım Politikasının İşleyişi ve Türk Tarımının Uyum Süreci. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayın No: 100, Ankara.
- T.C. Resmi Gazete, 07.06.1973 ve sayı: 14557 "Yem Kanunu"
- T.C. Resmi Gazete, 16.11.1997 ve sayı:23172. "Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği"
- T.C. Resmi Gazete, 10.03.2001 ve sayı:24338. "Hayvan Islahı Kanunu"
- T.C. Resmi Gazete, 28.07.2002 ve sayı:24829. "Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliği"
- T.C. Resmi Gazete, 26.07.2003 ve sayı:25180. "Sığır Somatotropin Hormonunun Yasaklanması Hakkında Tebliğ"
- T.C. Resmi Gazete, 24.06.2004 ve sayı:25509. "Hayvanları Koruma Kanunu"
- T.C. Resmi Gazete, 25.05.2005 ve sayı:25825. "Mezbaha ve Kombinalarda Sağlıklı Üretimi Teşvik Amacıyla Çalışacak Veteriner Hekimlerin Desteklenmesine Dair 2005/26 no'lu Uygulama Tebliği"
- T.C. Resmi Gazete, 05.01.2005 ve sayı:25691. "Kırmızı Et Ve Et Ürünleri Üretim Tesislerinin Kuruluş, Açılış, Çalışma ve Denetleme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik"
- T.C. Resmi Gazete, 22.10.2005 ve sayı: 25974. "Kırmızı Et Ve Et Ürünleri Üretim Tesislerinin Kuruluş, Açılış, Çalışma ve Denetleme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkındaki Yönetmelik"
- T.C. Resmi Gazete, 09.08.2006 ve sayı:26254. "Hayvancılık İşletmelerinin Kuruluş, Çalışma, Denetleme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik"
- T.C. Resmi Gazete, 10.02.2007 ve sayı:26430. "Sözleşmeli Besiciliğin Desteklenmesine Dair Uygulama Tebliği"
- Turan, A., 2001. Tarım Sanayi Entegrasyonunda Kooperatiflerin Rolü ve Önemi.

- Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü.
www.tbyayin.gov.tr/turktarim/sayi140 (18.11.2007).
- Turan, T. ve Bakır, G., 2004. Sığırlarda Kayıt Tutulmasını Sağlayan Bir Bilgisayar Programının Hazırlanması. 4. Ulusal Zootekni Bilim Kongresi, Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü Cilt 1, 01-03 Eylül, Isparta.
- Uzmay A. ve Işıklı, E., 2004. Uluslararası Tarım Politikalarının Türkiye’de Tarımsal Üretim ve Pazarlama Sistemlerinde Meydana getirdiği Değişimler. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül, Tokat.
- Uzmay, A., 2005. AB’de Hayvansal Ürünlerde Uygulanan Politikalar ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi. Türk Tarım Politikasının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyumu. T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomik Araştırma Enstitüsü, Yayın No: 134, Ankara.
- Uysal, H. ve Karaman, A. D., 2007. Süt İşletmelerinde Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi Kurulması Süt Dünyası Dergisi, Ocak-Şubat (6).
- Yalçın, S.B., 2006. Beşinci Genişleme Sürecinde AB ile Yeni Üye Devletlerin Tarım Konusunda Görüşme Pozisyonları ve Sonuçları. Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Yayın No: 267, Özyurt Matbaacılık, Ankara.
- Yavuz, F., 1999. Türkiye Besi ve Süt Hayvancılığı Politikalarının Analizi. Türkiye I. Besi ve Süt Hayvancılığı Sempozyumu, 2-3 Aralık, Menemen-İzmir.
- Yavuz, F., 2001. Ekonometri Teori ve Uygulama. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Notları, Yayın No:185, 196s, Erzurum.
- Yavuz, F., Akbulut, Ö., Keskin, A., 2003. Türkiye Sığırcılık Sektöründe Islah ve Destekleme Politikalarının Etkinliği Üzerine Bir Araştırma. Turk J Vet Anim Sci, 27 (2003) 645-650, © TÜBİTAK.
- Yavuz, F., Tan, S., Tunalioglu, R., Dellal, İ., 2004. Tarımsal Destekleme Politikalarının FEOGA Çerçevesinde Ortak Tarım Politikasına Uyumu Üzerine Bir Araştırma. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül, Tokat.
- Yavuz, F., Tan, S., Zulauf, C.R., 2004. Regional Impacts of Alternative Price Policies for Turkey's Dairy Sector. Turk J. Vet Anim Sci, 28 (2004) 537-543 © T.BÜTAK.
- Yavuz, F., 2005. Hayvancılık Destekleri, Pazarlama ve Örgütlenme, Erzurum İli Büyükbaş Hayvan Islahı Projesi, Çiftçi El Kitabı, Erzurum.
- Yavuz, F., 2006. Hayvancılık destekleri, Pazarlama ve Örgütlenme, Erzurum İli Büyükbaş Hayvan Islahı Projesi, Çiftçi El Kitabı, s:39-45, Erzurum.
- Yeni, R. ve Dölekoğlu, C.Ö., 2003. Tarımsal Destekleme Politikasında Süreçler ve Üretici Transferleri. T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomik Araştırma Enstitüsü, Yayın No: 98, Ankara.
- Yetişmeyen, A. ve Deveci, O., 2000. Üçüncü Bin Yılın başında Türkiye Süt Sektörünün Durumu ve Avrupa’daki Konumu. Süt Mikrobiyolojisi ve Katkı Maddeleri Sempozyumu, 22-23 Mayıs, Tekirdağ.
- Yurdakul, O., Smith, D., Koç, A., Fuller, F., Şengül, H., Akdemir, Ş., Ören, N., Aksoy, Ş., Yavuz, F., Saner, G., Akbay, A., ve Yalçın, İ., 1999. Türkiye’de Hayvansal Ürünler Arzı ve yem Talebi: Mevcut Durum Değerlendirmesi ve Alternatif Politika Senaryoları. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Yayın No:17, Ankara.

EKLER**EK-1****DOĞU ANADOLU HAYVANCILIĞININ AB'YE UYUMU VE REKABET
EDEBİLİRLİĞİNİN ANALİZİ****ÇİFTÇİ ANKET FORMU**

Sayın Çiftçi;
Bu anket çalışmasının temel amacı; "Türkiye'de hayvan varlığının en yoğun olarak yapıldığı Doğu Anadolu Bölgesi ile AB büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık sektörünün yapısal farklılıklarını ortaya koymak, AB ile rekabet edilebilirlikte en önemli iki faktör olan kaliteli ve düşük maliyetli üretim yapılamamasının nedenlerinin tespit edilmesini sağlamaktır." Ankete vereceğiniz cevapların sağlıklı ve tutarlı olması çalışmanın amacına ulaşmasında önemli katkı sağlayacaktır.

Tarih: Anket yeri(İl.,İlçe,Köy):
...../...../.....

Çiftçi ile ilgili özellikler

Çiftçinin Adı:..... Yaşı:..... Medeni hali:..... Ailedeki
fert sayısı:.....
Mesleği:.....

1. Eğitim seviyesi:

() 1 Okur-yazar değil () 2 Okur- yazar () 3 İlkokul () 4 Ortaokul
() 5 Lise () 6 Üniversite

2. Sosyal güvenceniz var mı?

() 1 SSK () 2 Bağ-Kur () 3 Emekli sandığı () 4 Yeşil kart () 5
Yok

() 6 Özel () 7 Diğer (.....)

3. Aşağıda verilen kooperatif yada derneklerden hangisi yada hangilerine üyesiniz?

() 1 Tarım Kredi Koop. () 2 Tarım Satış Koop. () 3 Ziraat Odası
() 4 Damızlık Yetş. Bir. () 5 Köy Kırsal Kalkınma Koop. () 6. Şeker Panc.
Koop. () 7 Hiçbirine üye değilim

4. Hayvancılık ile ilgili bilgi ve becerilerinizi arttırmak için hangi araçları
kullanıyorsunuz? (önem sırasına göre sıralayınız)

() Televizyon () Radyo () İnternet () Dergi ve
Gazete

() Tarım İl ve/veya İlçe Müdürlükleri () Tecrübeli Çiftçi ve Köy Büyükleri
() Hiçbiri

İşletme ile ilgili özellikler

5. İşletme Tipi;

() Koyun yetiştiriciliği () Sığır yetiştiriciliği () Her ikisinde () Diğerleri

6. İşletmenin en yakın ilçe ve il merkezine uzaklığı(km);
İlçe merkezine uzaklık..... İl merkezine uzaklığı.....
7. İşletmede fiilen çalışan kişi sayısı:.....
8. Hayvancılığın yapılış amacı;
() Ev ihtiyacını karşılamak () Ticari () İstihdam () Hepsi
9. İşletme kayıtları (alım-satım, hastalık, doğum, ölüm, hayvanların süt verimi vb.) tutuyor musunuz?
() Evet () Hayır

10. İşletmedeki mevcut büyükbaş hayvan sayısı ve ırkları

Büyükbaş	Yerli	Melez	Kültür	Toplam
İnek				
Düve				
Buzağı-Dana				
Tosun				
Boğa				

11. İşletmedeki mevcut küçükbaş hayvan sayısı ve ırkları

Küçükbaş	Yerli	Melez	Kültür	Toplam
Koyun+Toklu				
Kuzu				
Koç				
Keçi+Çebiş				
Oğlak				
Teke				

12. Hayvan barınaklarının durumu

	Geleneksel	Modern (teknığe uygun)	Yaşı (kullanım süresi)	Büyüklüğü (m ²)
Ahır				
Ağıl (Kom)				

13. Koyun yetiştiriciliğinden vazgeçilmiş ise nedenleri

() Çoban yok () Gelir düşük () Göç () Pazar problemi
() Hastalık () Diğerleri(.....)

14. Üretim Şekli:

() Süt üretimi () Et üretimi (besicilik) () Süt ve et üretimi(kombine) () Damızlık

15. Süt üretimi yapıyorsa üretilen sütün değerlendirilme şekli

() Mandraya veriyorum () Evde işliyorum () Her ikisinde

16. Lütfen hayvan başına günlük süt üretim miktarını belirtiniz (kg/baş/gün)

	Mayıs (Mera Başı)	Ağustos (Mera Ortası)	Ekim (Mera Sonu)
Sığır			
Koyun-Keçi			

17. Hayvanlar mer'aya çıktığı dönemde ilave yem veriyor musunuz?

() Evet () Hayır

18. Bir önceki soruya cevabınız evet ise verilen yemin ölçüsünü neye göre belirliyorsunuz?

() Süt Verimine () Canlı Ağırlığa () Mera Durumuna () Gelişigüzel

19. Besiye alınan hayvanın ortalama yaşı ve cinsiyeti

Küçükbaşta;

() Erkek Yaşı () Dişi Yaşı

Büyükbaşta;

() Erkek Yaşı () Dişi Yaşı

20. Besiye alınan hayvan sayısını belirtiniz (baş/dönem)

Sığır Koyun Keçi

21. Yapılan besiciliğin şekli

() Kurban besisi () Kombina veya kesimhane besisi () Her

ikisinde

22. Besiye hangi dönemde neyi dikkate alarak son veriyorsunuz?

() Sadece süre () Göz kararı () Pazar durumu () Tecrübeli kişilere sorarak

23. Yılda kaç kez besicilik yapılmaktadır

() 1 () 2 () 3

24. Hayvan nakillerinin nasıl yapıyorsunuz? (En çok yapılış şekline göre numaralandırınız)

() Traktörler () Özel donanımlı araçlarla
() Kamyonetle- Kamyon () Diğer (.....)

25. Hayvanlar nerede otlatılıyor

() Otlatılmıyor () Köyün ortak merasında () Kendi arazisinde () Kiraladığım özel merada

26. Bir yıl süresinde hayvanlar ne kadar süre ahırda bulunuyor

() Kışın ahırda.....(ay) () Bütün yıl boyunca ahırda

27. Mer'alarınız yeterlimi

() Evet () Hayır

28. Mer'alarda münavebeli otlatma planlıyor musunuz?

() Evet () Hayır

29. Hayvanlarınıza yetecek kaba yemi üretecek kadar araziniz var mı?

() Evet () Hayır

30. Kaba yem olarak ne veriyorsunuz önem sırasına göre sıralayınız

() Ot () Saman () Yonca () Diğerleri(.....)

31. Sizce saman iyi bir hayvan yemimidir?

() Evet () Hayır

32. Bir önceki soruya hayır ise neden saman kullanıyorsunuz?

() Ucuz () Kolay temin ediyorum () Başka alternatifim yok

33. Silaj yapıyor musunuz yada yapmayı düşünüyor musunuz?

() Evet yapıyorum () Hayır yapmıyorum () Yapmayı düşünüyorum

34. Fabrika yemi kullanıyor musunuz?

() Evet () Hayır

35. Kendi (fabrika) yeminizi kendiniz yapıyor musunuz?

() Evet () Hayır

35.a. Bir önceki soruya cevabınız evet ise ne zamandan beri yapıyorsunuz (.....yıl)

36. 35. soruya cevabınız evet ise yem yapımında, yem katkı maddesi, vitamin ve mineral madde kullanıyor musunuz?

() Evet () Hayır

37. Bir yıl içerisinde satın alınan kaba yemler ve miktarları (kg)

Saman	Yonca
Çayırotu	Korunga
Fiğ	Baklagil samanı
Küspe	Diğer (belirtiniz)

38. İşletmenin arazi varlığı ve işletmeden sağlanan kaba yem miktarı

Toplam arazi miktarı (da) Yem bitkileri (kg)
 Nadasa bırakılan tarlalar (da) Çayırlar (kg)
 Saman (kg)

39. İşletmede kullanılan toplam kaba yemin bileşimi (kg olarak belirtiniz).

Yonca..... Korunga..... Fiğ..... Çayırotu..... Saman.....

40. Bir yıl içerisinde satın alınan kesif (fabrika) yemler ve miktarları (Kg)

Arpa	Süt yemi	Diğer (belirtiniz)
Çavdar	Besi yemi		
Kepek	Buzağı Başlatma yemi		

41. İşletmede kaba yem sıkıntısı olup olmadığı

() Mevsime bağlı olarak yıldan yıla değişiyor () Olmuyor
 () Her zaman oluyor () Diğer (belirtiniz)

42. Kaba yeminizi nasıl depoluyorsunuz?

() Açıkta üstü ve etrafı örtülü () Açıkta açık şekilde () Kapalı bir mekanda

43. İneklerinizde ortalama laktasyon süresi ne kadar?

.....(gün)

44. Bir hayvandan ortalama günlük kaç litre süt elde ediyorsunuz

İnek:.....(litre/gün) Koyun:..... (litre/gün)

45. İşletmede sağım nasıl yapılıyor?

() Elle () Sağım makinesi ile

46. Süt sağım üniteniz var mı ?

() Evet () Hayır

47. Sağımdan önce meme temizliği yapılıyor mu ?

() Evet () Hayır

48. Sağımdan sonra süt nasıl muhafaza ediliyor ?

() Ahır içinde galvenize güğümelerde () Ahır dışında uygun ortamda plastik kaplarla
 () Ahır içinde plastik kaplarda () Ahır dışında krom yada alüminyum kaplarda
 () Ahır dışında uygun ortamda güğümelerde () Ahır dışında soğutmalı tanklarda

49. Suni tohumlama yaptırıyor musunuz?

() Evet () Hayır

49. soruda hayır cevabı verdiyseniz 52. soruya geçin

49a. Cevabınız evet ise ne zamanda beri yaptırıyorsunuz (.....yıl)

49b. Her yıl sürekli yaptırıyor musunuz? () Evet () Hayır

50. Suni tohumlama nasıl yapılıyor?

() Tur sistemi () İhbar sistemi () Toplu kızgınlaştırma

51. Birinci tohumlama tutmaz ise 2. ve 3. tohumlamayı yaptırıyor musunuz?

() Yaptırmıyorum () Sadece ikinciye yaptırıyorum () Üçüncüyü de yaptırıyorum.

52. Yapılmıyorsa niçin?

() Yaptırdığım inekler kısır kaldı () İlçeye uzak olduğumuz için yaptıramıyoruz

() Doğum zor olur diye () Uygun görmüyorum (haram)

() İstenmesine rağmen yapacak personel yok () Diğer (belirtiniz)

53. Tabii tohumlama yaptırıyorsanız

() Sürüde kendi boğasını alıyor, () Köyün ortak boğası var

() Kendi boğam mevcut () Diğer (belirtiniz)

54. Hayvanlar kısır kalıyorsa sebebi

() Boğasızlık () Hastalıklar

() Suni tohumlamanın zamanında yapılamaması () Tabii tohumlamanın zamanında yapılamaması

() Kızgınlık tespitinde yapılan hatalar () Hayvanların zayıf (bakımsız) olması

55. Sağmal inekler ne zaman kuruya alınıyor?

() Kuruya almıyorum () Doğumdan iki ay önce

() Doğumdan 1 ay önce () Soğurduğu zaman

() Doğumdan 1.5 ay önce () Diğer (belirtiniz)

56. Bir yıl içinde meydana gelen doğum ile buzağı ve kuzu ölümlerini belirtiniz.

Doğuran inek sayısı	Ölen buzağı sayısı		Doğuran koyun sayısı	Ölen kuzu sayısı	
	Doğumdan sonra ilk 1 hafta içinde	Doğumdan sonra ilk 1,5 ay içinde		Doğumdan sonra ilk 1 hafta içinde	Doğumdan sonra ilk 1,5 ay içinde

57. Bu yıl ineklerde doğumun nasıl gerçekleştiğini sayı ile belirtiniz.

Sezeryan..... Elle yardım..... Kendine doğum.....

58. Doğum güçlüğü görülüyorsa daha çok hangi ırklarda meydana geldiğini belirtiniz.

() Yerli ırklarda () Melezlerde () Kültür ırklarında () Doğum güçlüğü görülüyor

59. Doğumdan hemen sonra buzağı ve kuzulara ağız sütü ve bulama veriliyor mu?

() Evet () Hayır

60. Sürünüzde görülen önemli hastalıklar

Hastalık	Görülme Zamanı (Ay/Yıl)	İrk	Yaş Grubu	Ölü Sayısı

61. Hayvanlarınıza her yıl rutin yaptırdığınız aşılar

Sığırlarda Koyunlarda

() Şap () Şap

() Sığır vebası () Koyun-Keçi çiçek

() Yanı kara () Enteroksemi

() Şarbon () Şarbon

() Diğerleri () Diğerleri

62. Hayvanlarda iç ve dış parazitlerle ilgili mücadele yapılıyor mu?
 Evet Hayır
63. Sağlık Hizmetlerini nasıl temin ediyorsunuz?
 Tarım il ve/veya ilçe müdürlüğü Özel veteriner hekim Diğer(.....)
64. Hayvan sigortası yaptırıyor musunuz?
 Evet Hayır
- 64a. Cevabınız evet ise ne zamanda beri yaptırılıyorsunuz (.....yıl)
- 64b. Her yıl düzenli yaptırıyor musunuz? Evet Hayır
65. Önemli Hayvancılık Problemleri (Önem derecesine göre 5 problem)
- Mandıra sütü çok ucuza alıyor. Tel yutma
- Doğal suni tohumlama problemi Çoban yokluğu
- Ahırlar hayvancılık için elverişli değil Teknik bilgi eksikliği
- Kızgınlık gösteren hayvanın tespitinde yapılabilecek hatalar Vahşi hayvan saldırıları
- Ot ve saman yapma dönemindeki yağışlı hava; Canlı hayvan ve sütü satamama
- Sütün sağımı ve işlenmesinde meydana gelen kayıplar Yetersiz veteriner hizmetleri
- İlkbahar ve sonbaharda meydana gelen aşırı soğuklar Kaba yem sıkıntısı
- Hayvan hastalıkları Yetersiz sermaye
- Yüksek yem fiyatları Diğer (belirtiniz)
66. Mevcut hayvan sayısını artırmayı, daha fazla hayvan ile çalışmayı engelleyen faktörler nelerdir? (Önem derecesine göre 5 problem).
- Kaba yem sıkıntısı Hayvan hastalıkları
- Yetersiz hayvan barınakları Yetersiz işgücü
- Boğa yokluğu Yetersiz sermaye
- Yetersiz arazi Yüksek yem fiyatları
- Yetersiz mer'a Canlı hayvan ve sütü satamama
67. Bölgenizde Hayvancılıkla ilgili daha önce ve şu anda uygulanan projeler var mı?
 Evet Hayır
68. Bir önceki soruda cevabınız evet ise projelerin ismini yazınız

69. Hayvancılıkla ilgili hangi politikalardan faydalanıyorsunuz? (Önem sırasına göre sıralayınız)
- Yem Bitkileri Üretim Desteği Islah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri Üyelerine Sabit veya Seyyar Süt Sağım Ünitesi ve Soğutma Tankı Kurulması Desteği
- Damızlık ve Saf Irk Gebe Düve Desteği Gübre Çukuru Yapılması Desteği
- Suni Tohumlamadan Doğan Buzağı Des. Hayvan Kimlik Sistemi Desteği
- Süt Teşviki Büyük ve Küçükbaş Hayvan Gen Kaynakları Desteği

70. 2002 yılında çıkarılan sığırların tanımlanması ve izlenmesi yönetmeliği ile ülke genelinde tüm büyükbaş hayvanlar küpelendi ve kayıt altına alındı. Hayvanlarınızın tamamı küpeli mi ?

Evet Hayır

71. Hayır ise hayvanların (%.....) küpelenmedi. Neden?

Veteriner gelmedi Küpeleme için para isteniyor

Diğerleri.....

72. Süt soğutma tankı kullanıyor musunuz ?

Evet Hayır

73. Hayır ise kullanmayı düşünüyor musunuz ?

Evet Hayır

74. Ahırınızda hayvanların devamlı su içebilecekleri suluklar var mı ?

Evet Hayır

75. Ahırda hayvanların idrar ve dışkılarını hemen dışarı atabilecek sistem mevcut mu?

Evet Hayır

76. AB'de hayvancılık işletmelerindeki hayvan sağlığı ve refahı konularındaki uygulamalardan haberiniz var mı?

Evet Hayır

77. Bir önceki soruda cevabınız evet ise AB'nde ne gibi uygulamalar vardır?

78. AB'ne üye olunması durumunda AB'nde uygulanan hayvan sağlığı ve refahı konularındaki standartlara uyabileceğinizi düşünüyor musunuz?

Evet Hayır

79. Bir önceki soruya cevabınız hayır ise devlet uygun koşullarda kredi verirse AB'nde uygulanan hayvan sağlığı ve refahı konularındaki standartlara uyabilir misiniz?

Evet Hayır

**DOĞU ANADOLU HAYVANCILIĞININ AB'YE UYUMU VE REKABET
EDEBİLİRLİĞİNİN ANALİZİ**

SÜT İŞLETMESİ (MANDIRA, SÜT FABRİKASI) ANKET FORMU

Sayın İşletmeci;

Bu anket çalışmasının temel amacı; "Türkiye'de hayvan varlığının en yoğun olarak yapıldığı Doğu Anadolu Bölgesi ile AB büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık sektörünün yapısal farklılıklarını ortaya koymak, AB ile rekabet edilebilirlikte en önemli iki faktör olan kaliteli ve düşük maliyetli üretim yapılamamasının nedenlerinin tespit edilmesini sağlamaktır." Ankete vereceğiniz cevapların sağlıklı ve tutarlı olması çalışmanın amacına ulaşmasında önemli katkı sağlayacaktır.

Tarih: Anket yeri(İl., İlçe, Köy):
...../...../.....

İşletmeci ile ilgili özellikler

İşletmecinin Adı:..... Yaşı:..... Medeni hali:.....

Ailedeki fert sayısı:.....

Mesleki deneyimi:.....(yıl)

1-Eğitim seviyesi:

() 1 Okur-yazar değil () 2 Okur- yazar () 3 İlkokul () 4 Ortaokul

() 5 Lise () 6 Üniversite

2-Sosyal güvenceniz var mı?

() 1 SSK () 2 Bağ-Kur () 3 Emekli sandığı () 4 Yeşil kart

() 5 Yok () 6 Özel () 7 Diğer (.....)

)

İşletme ile ilgili özellikler

3. İşletme çeşidi;

() Süt fabrikası () Mandıra () Süt mamülleri işleme () Kooperatif

4. İşletmenin kuruluş yılı:.....

5. Mülkiyet durumu:

() Kamu () Özel () Kooperatif () Şirket

6. İşletmenin en yakın ilçe ve il merkezine uzaklığı(km);

İlçe merkezine uzaklık..... İl merkezine uzaklığı.....

7. Günlük çalışma saati:.....

8. Vardiya sayısı:.....

9. Çalışılan gün sayısı:.....

10. Sütün toplandığı köy sayısı:.....

11. Sütün toplandığı işletme (aile) sayısı:....

12.Ham madde nasıl temin ediliyor? (% olarak veriniz)

Kendi işletmemden %.....

Etraftaki köylerden kendim topluyorum %.....

Çiftçiler kendileri getiriyor %.....

Süt toplayıcıları %.....

13. Ham sütün çiftçiler birlik olup soğutma tanklarında toplayıp size toplu satmalarını ister miydiniz?

()Evet ()Hayır

14. Bir önceki soruya cevabınız evet ise bu şekildeki kaliteli hazır toplu süte kg başına kaç kuruş fazla ödeme yapardınız?

.....kg/ykrş

15. Sütün işletmeye gelişi;

Sütün %..... Soğutmalı tankerlerle

Sütün %..... Soğutucusuz tankerlerle

Sütün %..... Güğümle

Diğer %.....

16. Süt fiyatı mevsimlere göre değişiklik gösteriyor mu? (ytl/kg) 2006 yılı için

İlkbahar..... Yaz:..... Sonbahar:..... Kış:.....

17. İşletmeye alınan süt daha çok hangi hayvandan elde ediliyor?

() İnek sütü () Koyun sütü () Keçi sütü () Manda sütü

18. Sütü aldığınız bölgede laktasyon (sağım)süresi kaç gündür.

İnek:..... Koyun:..... Keçi:..... Manda:.....

19. İşletmede fiilen çalışan kişi sayısı:.....

20. Üretim kapasitesi:.....(ton/gün)

21. Mevsimlere göre % kaç kapasite ile çalışıyorsunuz?

(%.....) İlkbahar (%.....) Yaz (%.....) Sonbahar (%.....) Kış

22. Aylara göre işletmenizce aldığınız günlük çiğ süt miktarı (kg)

Aylar	Süt Miktarı			
	İnek Sütü	Koyun Sütü	Keçi Sütü	Manda Sütü
Ocak				
Şubat				
Mart				
Nisan				
Mayıs				
Haziran				
Temmuz				
Ağustos				
Eylül				
Ekim				
Kasım				
Aralık				
Toplam				

23. Tam kapasite ile çalışılmamasının nedenlerini önem sırasına göre işaretleyiniz

() Hammadde yetersizliği(istikrarsız ham madde () Onarım ve revizyon

() Personel yetersizliği () Elektrik kesintisi

() Satış güclüğü () Diğerleri

() Arıza

24. İşletmeye gelen sütü daha çok hangi ürüne işliyorsunuz (%)

Pastörize süt halinde	Kaşar peyniri
Yoğurt	Tere yağı
Ayran	Süt tozu
Beyaz peynir	Yöresel Peynir

25. Gıda mühendisi çalıştırıyor musunuz?

Evet Hayır

26. İşletmeden elde edilen aylık geliri(YTL)

27. Üretim işleminde kalite kontrolü

Uygulanıyor Uygulanmıyor

28. Uygulanıyorsa hangi aşamada?

Süt alımında Üretim aşamasında Son ürün kontrolünde Her aşamada

29. Süt alımında yağ, kuru madde ve kalitesine bakıp ödeme yapıyor musunuz?

Evet Hayır

30. Sütün kalitesini ölçmede yararlandığınız laboratuvarınız var mı?

Evet Hayır

31. İşletmenin almış olduğu sertifikalar ?

TSE ISO 22000

HACCP Yok

ISO 9001

32. İşletmenin Depo Durumu

A) Mevcut normal deponun;

Alanı :.....m²

Sıcaklık kontrolü: Var Yok

Nem kontrolü : Var Yok

B) Soğuk depo : Var Yok

Alanı :.....m²

Nem kontrolü : Var Yok

33. İşlenmiş ürünleri kimlere satıyorsunuz? (önem sırasına göre numara veriniz)

İşletme tarafından doğrudan Bayilere

Pazarlama firmasıyla Şehir dışına gönderiliyor

Toptancılara Diğerleri

34. Pazarlama sorunlarını önem sırasına göre sıralayınız

Satış Dağıtım

Organizasyon Ambalajlama

Depolama Sorun yok

Taşıma

35. AB'de süt ve süt ürünleri işletmelerindeki yüksek hijyen şartları hakkında bilginiz var mı?

Evet Hayır

36. İşletmenizde taban ve duvar yüzeyleri kolay temizlenebilir ve dezenfekte edilebilir malzemeden mi yapılmış?
 Evet Hayır
37. Tavanlar buğulanmayı önleyecek istenmeyen küflenmeyi önleyecek tarzda mı?
 Evet Hayır
38. İşletmenizde doğal yada mekanik yeterli havalandırma sistemi var mı?
 Evet Hayır
39. Sütün işlendiği bölmelerde çalışan insanlar özel kıyafet giyorlar mı?
 Evet Hayır
40. Personelin kullandığı tuvaletlerin yerin kapısı sütün işlendiği bölüme mi açılıyor?
 Evet Hayır
41. Sütün işlenmesinde kullanılan araç ve gereçler ne sıklıkta temizleniyor?
 Her gün iş bitiminden sonra Haftada bir Ara sıra Hiç
42. AB'ne üyelik durumunda AB'deki işletmelerde uygulanan yüksek hijyen şartlarını sağlayabilecek misiniz ?
 Evet Hayır

**DOĞU ANADOLU HAYVANCILIĞININ AB'YE UYUMU VE REKABET
EDEBİLİRLİĞİNİN ANALİZİ**

KESİMHANE ANKET FORMU

Sayın İşletmeci;

Bu anket çalışmasının temel amacı; "Türkiye'de hayvan varlığının en yoğun olarak yapıldığı Doğu Anadolu Bölgesi ile AB büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık sektörünün yapısal farklılıklarını ortaya koymak, AB ile rekabet edilebilirlikte en önemli iki faktör olan kaliteli ve düşük maliyetli üretim yapılamamasının nedenlerinin tespit edilmesini sağlamaktır." Ankete vereceğiniz cevapların sağlıklı ve tutarlı olması çalışmanın amacına ulaşmasında önemli katkı sağlayacaktır.

Tarih: Anket yeri(İl.,İlçe,Köy):
...../...../.....

İşletmeci ile ilgili özellikler

İşletmecinin Adı:..... Yaşı:..... Medeni hali:.....
Ailedeki fert sayısı:..... Mesleki deneyimi:.....

1-Eğitim seviyesi:

() 1 Okur-yazar değil () 2 Okur- yazar () 3 İlkokul () 4 Ortaokul
() 5 Lise () 6 Üniversite

2-Sosyal güvenceniz var mı?

() 1 SSK () 2 Bağ-Kur () 3 Emekli sandığı () 4 Yeşil kart () 5
Yok
() 6 Özel () 7 Diğer (.....)

İşletme ile ilgili özellikler

3. İşletme çeşidi;

() Kombina () I. Sınıf Mezbaha () II. Sınıf Mezbaha () III. Sınıf
Mezbaha

4. İşletmenin kuruluş yılı:.....

5. Mülkiyet durumu:

() Kamu () Özel () Kooperatif () Şirket

6. İşletmenin en yakın ilçe ve il merkezine uzaklığı(km);

İlçe merkezine uzaklık..... İl merkezine uzaklığı.....

7. Günlük çalışma saati:.....

8. Vardiya sayısı:.....

9. Çalışılan gün sayısı:.....

10. Ham madde nasıl temin ediliyor? (önem sırasına göre numara veriniz)

() Çiftçiler kendileri getiriyor

() Cambazlar getiriyor

() Kooperatif aracılığı ile getiriliyor

() Diğer

11. Kesim fiyatı mevsimlere göre nasıl değişiyor? (ytl/kg 2006 yılı için)

	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	Kış
Koyun				
Kuzu				
Koç				
Keçi				
İnek				
Tosun				
Düve				
Manda				

12. İşletmeye gelen hayvanlar daha çok hangi türden oluşuyor?

() Sığır () Koyun () Keçi () Manda

13. Aylara göre işletmenizce kestiğiniz hayvan sayısı

Aylar	Hayvan Sayısı			
	Sığır	Koyun	Keçi	Manda
Ocak				
Şubat				
Mart				
Nisan				
Mayıs				
Haziran				
Temmuz				
Ağustos				
Eylül				
Ekim				
Kasım				
Aralık				
Toplam				

14. Hayvanların geldiği yörelerde besi süresi kaç gündür.

İnek:..... Tosun:..... Koyun:..... Keçi:..... Manda:.....

15. İşletmede fiilen çalışan kişi sayısı;.....

16. Üretim kapasitesi:büyükbaş(baş/gün)küçükbaş(baş/gün)

17. Mevsimlere göre gerçekleşen kesim?

(.....baş/gün) İlkbahar (.....baş/gün) Yaz (.....baş/gün) Sonbahar
(.....baş/gün) kış

18. Atıl kapasitenin nedenlerini önem sırasına göre işaretleyiniz

- () Hammadde yetersizliği () Onarım ve revizyon
() Personel yetersizliği () Elektrik kesintisi
() Satış gücü (pazarlama sorunu) () Diğerleri
() Sermaye yetersizliği

19. Veteriner hekim çalıştırıyor musunuz?
 Evet Hayır
20. İşletmeden elde edilen aylık geliri..... (YTL)
21. Üretim aşamasında kalite kontrolü
 Uygulanıyor Uygulanmıyor
22. İşletmenin almış olduğu sertifikalar ?
 TSE ISO 22000
 HACCP YOK
 ISO 9001
23. İşletmede soğuk hava deposu var mı?
 Var Yok
 Cevabınız evet ise;
 Alanı :.....m²
 Nem kontrolü : Var Yok
24. Rendering ünitesi var mı?
 Var Yok
25. Hemen kesilmeyecek hayvanların belli süre dinlendirilebileceği etrafı çevrili ve olumsuz iklim şartlarından hayvanları koruyacak padok var mı?
 Evet açık padok Evet kapalı padok Evet şüpheli hayvan padoku
 Hepsi var Padok yok
26. Kesilen hayvanlardan elde edilen ürünleri kimlere satıyorsunuz? (önem sırasına göre numara veriniz)
 İşletmece doğrudan Resmi kurumlar
 Büyük marketlere Şehir dışına gönderiliyor
 Bayiler Diğerleri
27. Pazarlama sorunu var mı?
 Var Yok
28. Bir önceki soruda cevabınız var ise bu sorunları önem sırasına göre sıralayınız?
 Satış Dağıtım
 Organizasyon Ambalajlama
 Depolama Diğerleri
 Taşıma
29. İşletmenizde taban ve duvar yüzeyleri kolay temizlenebilir ve dezenfekte edilebilir malzemeden mi yapılmış?
 Evet Hayır
30. İşletmenizde doğal yada mekanik yeterli havalandırma sistemi var mı?
 Evet Hayır
31. Kesimin yapıldığı bölmede çalışan insanlar özel kıyafet giyiyorlar mı?
 Evet Hayır
32. Kesilen hayvanlardan çıkarılan kafa ve sakatatların hangi karkasa ait olduğunu gösteren sisteminiz var mı?
 Evet Hayır

33. Kesim ve parçalama işlerinde kullanılan alet ve makinaların temizliği ve dezenfekte işlemi ne sıklıkta yapılıyor?
 Üretim Aşamasında her hayvanda Her gün iş bitiminden sonra
 Haftada bir Arasına
 Hiç
34. Alet edevatları nasıl dezenfekte ediyorsunuz?
 sıcak su ve deterjan ile Dezenfektanlarla 83 derecedeki su ve dezenfektanlarla
35. Sizce kaliteli et üretimi için en uygun kesim yaşı ay olarak nedir?
 Yerli tosun Kültür ırkı tosun Toklu
 Teke Yerli dişi koyun Kültür ırkı dişi koyun
36. AB'deki kesimhanelerdeki hayvan sağlığı ve refahı konularındaki uygulamalardan haberiniz var mı?
 Evet Hayır
37. AB'ne üyelik durumunda mevcut yapınızla AB'deki işletmelerle rekabet edebileceğinizi düşünüyor musunuz?
 Evet Hayır
38. AB'ne tam üyelik durumunda işletmenizde AB'ndeki kesim ve öldürme sırasında hayvanların korunması ve hijyen kurallarını uygulayabileceğinizi düşünüyor musunuz ?
 Evet uyarım Hayır uyamam Hükümet uygun koşullarda kredi verirse uyarım

**DOĞU ANADOLU HAYVANCILIĞININ AB'YE UYUMU VE REKABET
EDEBİLİRLİĞİNİN ANALİZİ**

NAKLİYECİ ANKET FORMU

Sayın Nakliyecisi;

Bu anket çalışmasının temel amacı; "Türkiye'de hayvan varlığının en yoğun olarak yapıldığı Doğu Anadolu Bölgesi ile AB büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık sektörünün yapısal farklılıklarını ortaya koymak, AB ile rekabet edilebilirlikte en önemli iki faktör olan kaliteli ve düşük maliyetli üretim yapılamamasının nedenlerinin tespit edilmesini sağlamaktır." Ankete vereceğiniz cevapların sağlıklı ve tutarlı olması çalışmanın amacına ulaşmasında önemli katkı sağlayacaktır.

Tarih: Anket yeri(İl.,İlçe,Köy):
...../...../.....

İşletmeci ile ilgili özellikler

Nakliyecinin Adı:..... Yaşı:..... Medeni hali:.....
Mesleki deneyimi:.....

1-Eğitim seviyesi:

() 1 Okur-yazar değil () 2 Okur- yazar () 3 İlkokul () 4 Ortaokul
() 5 Lise () 6 Üniversite

2-Sosyal güvenceniz var mı?

() 1 SSK () 2 Bağ-Kur () 3 Emekli sandığı () 4 Yeşil kart () 5 Yok
() 6 Özel () 7 Diğer (.....)

3. Aracın tipi;

() Kamyon () Kamyonet () Çekici

4. Aracın markası:.....

5. Araç ve/veya araçların yaşı:.....

6. Nakliyecinin aylık net geliri:..... (YTL)

7. Günlük kaç saat çalışıyorsunuz:....

8. Her araçta kaç şoför bulunuyor:.....

9. Aracınızla yalnızca hayvan naklimi yapıyorsunuz?

() Evet () Hayır

10. Hangi tür hayvanları taşıyorsunuz öncelik sırasına göre sıralayınız ?

() Sığır () Manda () Koyun () Keçi

11. Bu hayvanları nerelere (İl ve bölge) taşıyorsunuz ? (önem sırasına göre numara veriniz)

() İl içerisine

() İl dışına (komşu illere)

() İl dışına (batı illerine)

() Diğerleri (.....)

12. Hayvan nakliyesinin yoğun olduğu ayları önem sırasına göre işaretleyiniz ?

Hayvan Nevi	Ock.	Şub.	Mar.	Nis.	May.	Haz.	Tem.	Ağu.	Eyl.	Eki.	Kas.	Ara.
Sığır												
Manda												
Koyun												
Keçi												

13. Aracınız hayvanların nakil sırasındaki ihtiyaçlarını karşılayacak şekil demi dizayn edilmiş?

Evet Hayır

14. Aracınızda taşınan hayvanın cinsine uygun yeterli havalandırma sağlayacak sistem mevcut mu?

Evet Hayır

15. Aracınızda taşınan hayvanların bakım ve kontrollerini yapabilmeye imkan sağlayacak aydınlatma sistem mevcut mu?

Evet Hayır

16. 8 saatten fazla süren yolculuklarda hayvanların ulaşabileceği yerlerde suluklar var mı?

Evet Hayır

17. Aracınızda hayvanların indirilip bindirilmesini sağlayacak ekipmanlar var mı?

Evet Hayır

18. 3. saatten fazla süren yolculuklarda hayvanların yanlarında hayvanlardan anlayan yeterli eğitim almış eleman bulunduruyor musunuz?

Evet Hayır

19. Devletin nakliyeciler için uyguladığı politikalar varmı?

Evet Hayır

20. Bir önceki soruya cevabınız evet ise bu politikaların neler olduğunu maddeler halinde yazınız?

- a)
- b)
- c)

21. Nakliyesi sırasında hayvanların korunması ile ilgili AB müktesebatındaki uygulamalardan haberiniz var mı?

Evet Hayır

22 Bir önceki soruya cevabınız evet ise bu uygulamaların neler olduğunu birkaç madde ile ifade eder misiniz?

- a)
- b)
- c)

23. 13-18 sorular AB müktesebatında yer alan hayvan nakliyesi ile mevcut uygulamalardan bir kısmıydı. AB tam üyelik durumunda bu ve daha birçok standartlara uyabilecek misiniz ?

Evet Hayır

24. Devletin uygun koşullarda kredi vermesi durumunda aracınızı AB standartlara uygun hale getirir misiniz?

Evet Hayır

EK-2

Aşağıdaki bilgiler Seçil Başak Yalçın'ın 2006 yılı "Beşinci Genişleme sürecinde Avrupa Birliği ile Yeni Üye Devletlerin Tarım Konusunda Görüşme Pozisyonları ve Sonuçları" başlıklı "Türkiye Ziraat Odaları Birliği" yayınından derlenmiştir.

1. ÇEK CUMHURİYETİ

Bölüm	Alt Başlık	Talepler	Sonuçlar	Talep edilmediği halde ülkelere tanınan haklar ve istisnalar
Hayvansal Ürünler	Süt ve Süt Ürünleri	- Özel referans miktarının -Toptan satış için 2 945 000 ton -Doğrudan satış için 155 000 ton -Toplam 3 100 000 ton olarak belirlenmesi	Toptan satış 2 478 867 ton Doğrudan Satış 26 683 ton Toplam 2 505 550 ton	Özel yeniden yapılandırma rezerv miktarı 55 788 ton olarak belirlenmiştir
		Sütteki ortalama ulusal yağ oranının %4,257 olarak tespit edilmesi	Sütteki ortalama ulusal yağ oranını %4,21 olarak belirlenmiştir.	
		Katılım sonrasında da ya inekten alınan süt miktarına ya da ineklerin otlatıldığı otlığın hektarına göre süt ineklerine yönelik doğrudan ödemeler yapılabilmesi	Sütçülük primleri, genel doğrudan ödemeler uygulaması ile aynı şekilde uygulanacaktır.	
				Süt ve süt ürünlerine aktarılabilecek ek ödemeler: 2005 – 6,9 milyon Euro 2006 – 13,8 milyon Euro 2007 – 20,8 milyon Euro
		Sığır ve Dana Eti	Özel sığır eti piriminden yararlanacak sığır ve boğa sayısının 305,000 baş hayvan olarak tespit edilmesi	<u>Prim</u> <u>Boğa-öküz-inek</u> <u>Buzağı</u> Özel sığır Eti primi: 235,349 -
	Damızlık inek piriminden yararlanacak inek sayısının 230,000 baş hayvan olarak tespit edilmesi	Damızlık İnek pr.: 52,853 - Kesim pr. : 483,382 27,380		
	Sığır ve inek yetiştiriciliğinin ek	Ek ödemeler: 8.7 milyon €/yıl		

		ödemelere tabi olması		
	Koyun ve Keçi Eti	Dişi koyun priminden faydalanacak hayvan sayısının 130,000 olarak belirlenmesi	Dişi koyun priminden faydalanacak hayvan sayısı 44,192 olarak belirlenmiştir. Ek ödemeler 47,000 € olarak belirlenmiştir.	
Veterinerlik	Dış Sınırlarda Kontrol	Sınırlarda hayvan ve hayvansal ürün ticaretine ilişkin denetim sisteminin kurulabilmesi için 2-3 yıllık bir geçiş süresi tanınması		31 Aralık 2009 tarihine kadar aşağıdaki konulara ilişkin yapısal gereklilikleri yerine getirmeyebilir. -Taze etin üretimi ve pazarlanması için gerekli sağlık koşulları -Et ürünlerinin ve diğer bazı hayvansal ürünlerin üretimini ve pazara sürülmesini etkileyen sağlık sorunları. - Çiğ sütün ve süt ürünlerinin üretimi ve pazara sürülmesi için gerekli sağlık kuralları.
	Kamu sağlığının korunması	İşleme tesislerinin AB'de geçerli olan üretimle ilgili hijyen parametrelerine tam anlamıyla uyum sağlanabilmesi için 3 yıllık bir geçiş süresi tanınması.	44 adet et üretimi yapan işletme Aralık 2006'ya kadar geçiş dönemi tanınmıştır.	
	Hayvan Kayıt Sistemi			Katılım tarihinden sonra doğmuş olan veya AB içinde ticareti yapılacak olan hayvanların kulaklarına yetkililerce küpe takılacaktır. Yeni doğmuş ve ithal edilmiş hayvanlara 14 gün içerisinde ilgili idare tarafından pasaport çıkarılacaktır.
	Hayvan Hastalıkları			1. -Büyükbaş hayvanlarda görülen tüberküloz, brusella, anzoitik kanser, bulaşıcı gastroenteritis, brusella suis, ve Aujeszky hastalıklarına karşı koruma önlemleri devam ettirilebilmesi kararlaştırılmıştır. 2. Bazı hastalıkların kontrol ve tespiti için gerekli asgari örneklem sayısı: kesilmiş hayvanlar-1,900 baş, kendiliğinden ölmüş hayvan -250 baş 3. Canlı hayvan ve hayvan ürünlerindeki bazı madde ve kalıntıların denetlenmesi önlemlerine dair ilk sonuçların en geç 31 Mart 2005 tarihine,

				-tarımsal amaçlı yetiştirilen hayvanların yaşam koşullarına ilişkin denetimlerin sonuçlarının en geç 30 Nisan 2006 tarihine kadar Komisyon'a sunulması kararlaştırılmıştır.
--	--	--	--	---

2. ESTONYA

Bölüm	Alt Başlık	Talepler	Sonuçlar	Talep edilmediği halde ülkelere tanınan haklar ve istisnalar	
Hayvansal Ürünler	Süt ve Süt Ürünleri	Üretim kotasının belirlenmesi	Toptan satış	537 118 ton	Süt ve süt ürünlerine aktarılabilecek ek ödemeler: 2005 – 1,6 milyon Euro 2006 – 3,2 milyon Euro 2007 – 4,8 milyon Euro
			Doğrudan Satış	87 365 ton	
			Toplam kota	646 368 ton	
			Özel yeniden yapılandırma rezerv miktarı: 21 885 ton		
				Sütteki ortalama ulusal yağ oranını: %4,31	
				1254/1999/EC sayılı tüzüğün 3(f) maddesinden istisna olarak, bahsi geçen tüzüğe dair detaylı kuralları ortaya koyan 2342/1999/EC sayılı tüzüğün 1. ekinde sıralanmış inek çeşitlerinin, 2006 yılı sonuna kadar 1254/1999/EC sayılı tüzüğün 3. ara başlığı ile belirlenmiş damızlık ineklere verilen primlerden yararlanabileceğine karar verilmiştir.	
				2004/2005 pazarlama yılında süt ineklerine, katılmadan önceki yıl seviyesinde olmak üzere ulusal ödeme yapabileceğine karar verilmiştir.	
Et ve et ürünleri	Et ve et ürünlerinin etiketlenilmesine ilişkin çalışmalar için pozisyon belgesinde 2006 yılına kadar geçiş süresi	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır			<u>Prim</u> <u>Boğa-öküz-inek</u> <u>Buzağı</u>
					Özel sığır

				İnek pr.: 107,813 - Kesim pr.: 18,800 -
Veterinerlik	Hayvan sağlığı- canlı hayvan ve hayvansal ürün ticareti	Estonya'da kurallar AB'ninkinden bile daha katı olduğu için veterinerlik alanında ek garantiler verilmesi	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
		Ülke sınırları içinde görülmeyen ve devlet kontrol programlarınca kapsanan hayvan hastalıklarına ilişkin ek garantiler verilmesi	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
		AB'nin gerekliliklerini karşılayan bir atık işleme sisteminin kurulması ve açılması için 2006 yılının Ocak ayına kadar geçiş süresi verilmesi	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
	Hayvan Sağlığı			-Büyükbaş hayvanlarda görülen tüberküloz, brusella, anzootik kanser, bulaşıcı gastroenteritis, brusella suis, ve Aujeszky hastalıklarına karşı koruma önlemleri devam ettirilebilmesi kararlaştırılmıştır.
				Bazı hastalıkların kontrol ve tespiti için gerekli asgari örneklem sayısı: kesilmiş hayvanlar-950 baş, kendiliğinden ölmüş hayvan -130 baş
Kamu Sağlığının Korunması	İşleme sanayisinin yapısal gerekliliklerine uyum sağlanabilmesi için 2006 yılının Ocak ayına kadar geçiş süreci verilmesi	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır		
Hayvan Refahı	Hayvan koruma alanında AB'nin gerekliliklerine uyum sağlanması için 2006 yılına kadar geçiş süresi tanınması	-Canlı hayvan ve hayvan ürünlerindeki bazı madde ve kalıntıların denetlenmesi önlemlerine dair ilk sonuçların en geç 31 Mart 2005 tarihine, -Tarımsal amaçlı yetiştirilen hayvanların yaşam koşullarına ilişkin denetimlerin sonuçlarının en geç 30 Nisan 2006 tarihine kadar		

			Komisyona sunulması kararlaştırılmıştır.	
	Hayvan Kayıt Sistemi			Katılım tarihinden sonra doğmuş olan veya AB içinde ticareti yapılacak olan hayvanların kulaklarına yetkililerce küpe takılacaktır. Yeni doğmuş ve ithal edilmiş hayvanlara 14 gün içerisinde ilgili idare tarafından pasaport çıkarılacaktır.

3. GÜNEY KIBRIS

Bölüm	Alt Başlık	Talepler	Sonuçlar	Talep edilmediği halde ülkelere tanınan haklar ve istisnalar	
Hayvansal Ürünler	Süt ve Süt ürünleri	Tam yağlı içimlik sütteki yağ oranının %3,5'ten daha az olarak belirlenmesi	Katılımdan itibaren 5 yıl boyunca, tam yağlı sütte bulunması gereken yağ oranı gerekliliği geçerli olmayacaktır. Ancak bu sütler yalnızca ülke toprakları içerisinde ve üçüncü ülkelere pazarlanabilecektir. Sütteki ortalama yağ oranı ise %3,46 kabul edilmiştir.		
		Süt için ulusal referans miktarının belirlenmesi	Toptan satış	141 317 ton	Süt ve süt ürünlerine aktarılacak ek ödemeler: 2005 – 0,4 milyon Euro 2006 – 0,7 milyon Euro 2007 – 1,1 milyon Euro
			Doğrudan Satış	3 863 ton	
		Hellim peynirinin okul çocuklarına süt ve süt ürünlerinin indirimli olarak verilmesine dair kuraldan yararlanabilmesi	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır.		
	Hellim ve Kefalotyri gibi uzun ömürlü peynirlerin muhafaza edilebilmesi amacıyla özel depolama planı oluşturulması	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır.			
Et ve Et ürünleri	Et ve süt ürünleri üretici birliklerinin desteklenmesine ilişkin sistemini	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır.			

		katılmadan sonrada sürdürebilmesi		
	Sığır ve Dana Eti	Büyükbaş hayvanlar ve süt inekleri için bölgesel tavan primleri belirlenmesi	<u>Prim</u> <u>Boğa-öküz-inek</u> Özel sığır <u>Eti primi</u> 12,000 Damızlık <u>İnek pr.</u> 500 <u>Kesim pr.</u> 21,000	Sığır ve dana sektörüne aktarılacak ek ödemeler: Yılda 0,308945 milyon €
Veterinerlik	Hayvan Sağlığı	Kuduz, trişinoz ve ekinokok hastalıklarına karşı önlem alınması	İrlanda ve İngiltereye ilişkin olarak kuduz hastalığına karşı alınan önlemlerin, Kıbrıs'a ilişkin olarak da kuduz, trişinoz ve ekinokok hastalıklarına yönelik olarak uygulanmaya devam edilmesine karar verilmiştir.	
		Ülkede bulunmayan bazı hastalıkların ilgili listelere eklenmesi ve bu hastalıkların kendisinde bulunmadığının tescil edilmesi	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
		Çeşitli et ve süt ürünleri üretim ve işleme işletmelerinin direktiflerle belirlenen topluluk standartlarının gerekliliklerini karşılayabilmeleri için 1 ile 6 yıllık geçiş süreleri tanınması	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
				-Büyükbaş hayvanlarda görülen tüberküloz, brusella, anzootik kanser, bulaşıcı gastroenteritis, brusella suis, ve Aujeszky hastalıklarına karşı koruma önlemleri devam ettirilebilmesi kararlaştırılmıştır. -Bazı hastalıkların kontrol ve tespiti için gerekli asgari örneklem sayısı: kesilmiş hayvanlar-13.350 baş, kendiliğinden ölmüş hayvan -1800 baş
	Hayvan Kayıt Sistemi			Katılım tarihinden sonra doğmuş olan veya AB içinde ticareti yapılacak olan hayvanların kulaklarına yetkililerce küpe takılacaktır.

				Yeni doğmuş ve ithal edilmiş hayvanlara 14 gün içerisinde ilgili idare tarafından pasaport çıkarılacaktır.
	Hayvan Refahı			- Canlı hayvan ve hayvan ürünlerindeki bazı madde ve kalıntıların denetlenmesi önlemlerine dair ilk sonuçların en geç 31 Mart 2005 tarihine kadar Komisyon'a sunulması kararlaştırılmıştır

4. LETONYA

Bölüm	Alt Başlık	Talepler	Sonuçlar	Talep edilmediği halde ülkelere tanınan haklar ve istisnalar	
Hayvansal Ürünler	Süt ve Süt Ürünleri	Sütteki toplam somatik hücre sayısı ile bakteri sayısının aşamalı olarak azaltılabilmesi için 1 Ocak 2006 tarihine kadar geçiş dönemi tanınması	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır.		
		Yıllık garanti süt miktarının (kotasının), 900 000 ton işlenmek üzere satılacak süt ve 300 000 ton doğrudan satılacak süt olmak üzere toplam 1 200 000 ton olarak belirlenmesi	Toptan satış	468 943 ton	Süt ve süt ürünlerine aktarılacak ek ödemeler: 2005 – 1,8 milyon Euro 2006 – 3,6 milyon Euro 2007 – 5,4 milyon Euro
			Doğrudan satış	226 452 ton	
			Özel yeniden yapılandırma rezerv miktarı 33 253 ton olarak belirlenmiştir.		
			Letonya'da üretilen içimlik süt için içimlik sütte olması gereken yağ oranlarına ilişkin gerekliliklere uyuma dair 1 Ocak 2009 tarihine kadar geçiş süresi tanınmıştır. Ancak bu şekilde üretilen sütler sadece ülke içerisinde ve 3. ülkelere pazarlanabilecektir.		
		Sütteki ortalama ulusal yağ oranını: %4,07			
Sığır ve dana eti	Sığır ve dana eti	Özel sığır ve dana priminin alınabilmesi için "bölgesel tavan"ın 75.000 baş hayvan olması	<u>Prim</u> <u>Hayvan sayısı</u> Özel süt İneği pir. 70,200 baş		
		Özel süt inekleri priminin alınabilmesi	<u>Prim</u> <u>Hayvan sayısı</u>	1254/1999/EC sayılı tüzüğün 3(f) maddesinden	

		için "ulusal tavan"ın 25.000 baş hayvan olması	süt İneği pir. 19,368 baş	istisna olarak, bahsi geçen tüzüğe dair detaylı kuralları ortaya koyan 2342/1999/EC sayılı tüzüğün 1. ekinde sıralanmış inek çeşitlerinin, 2006 yılı sonuna kadar 1254/1999/EC Sayılı tüzüğün 3. ara başlığı ile belirlenmiş damızlık ineklere verilen pirimlerden yararlanabileceğine karar verilmiştir.
		Kesim piriminden yararlanacak hayvan sayısı: -145.000 baş öküz, boğa, inek ve düve -75.000 baş buzağı -toplam 220.000 baş hayvan	<u>Prim Hayvan sayısı</u> <u>Kesim Pirimi</u> (124,320 boğa, öküz, inek), (53,280 buzağı) Toplam 177,600 baş	
		Toplam ek ödeme miktarının 3.5 milyon € tutarında olması	Sığır ve dana sektörüne aktarılacak ek ödemeler: yılda 1,330,680 €	
		A derece, R2,R3, ve O2,O3 sınıf büyükbaş karkaslara iç alım yapılabilmesi için izin verilmesi ve bu sınıfların 562/2000/EC Komisyon Tüzüğü'nün Ek I'ine eklenmesi	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
Veterinerlik	Kamu Sağlıkının Korunması	- Süt işleme işletmeleri için 1 Ocak 2005 tarihine kadar geçiş süresi tanınması	- 11 adet süt üretimi yapan kuruluşa Ocak 2005'e kadar geçiş süresi tanınmıştır.	
		-Büyükbaş hayvan mezbahaları ve ve kesimhaneleri için 1 Ocak 2006 tarihine kadar, -Kıyma ve yarı işlenmiş et ürünü işletmeleri için 1 Ocak 2006 tarihine kadar, -Et işleme işletmeleri için 1 Ocak 2006 tarihine kadar, Geçiş süresi tanınması	-77 adet et üretimi yapan kuruluşa Ocak 2006'ya kadar geçiş süresi tanınmıştır.	
		Gereklikleri karşılayan bir hayvansal atık işleme sisteminin kurulması için 1 Ocak 2005 tarihine kadar geçiş süresi	Talep kabul edilmemiştir.	

		tanınması		
Hayvan Refahı		31 Aralık 2002 tarihinden önce inşa edilmiş olan, buzağuların kaldığı barakaların yeniden inşası, havalandırması ve ısıtma sistemlerinin kurulması için hayvan refahı gerekliliklerine istinaden 1 Ocak 2010 tarihine kadar geçiş süresi tanınması	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
		Mezbahaların optimizasyonu ve modernizasyonunu tamamlayabilmek ve yeni mezbahalar inşa edebilmek ve geliştirebilmek için 1 Ocak 2005 tarihine kadar geçiş dönemi	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
		Hayvanların taşınması ve Letonya topraklarından transit olarak geçişi esnasında hayvanların dinlendirilebilmesi açısından en az 1 adet hayvan dinlendirme tesisi kurulabilmesi için de 1 Ocak 2006 tarihine kadar geçiş süresi tanınması	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
Hayvan Hastalıkları				<p>1.-Büyükbaş hayvanlarda görülen tüberküloz, brusella, anzootik kanser, bulaşıcı gastroenteritis, brusella suis, ve Aujeszky hastalıklarına karşı koruma önlemleri devam ettirilebilmesi kararlaştırılmıştır.</p> <p>2.-Bazı hastalıkların kontrol ve tespiti için gerekli asgari örneklem sayısı: kesilmiş hayvanlar-1650 baş, kendiliğinden ölmüş hayvan -200 baş.</p> <p>3. - Canlı hayvan ve hayvan ürünlerindeki bazı madde ve kalıntıların denetlenmesi önlemlerine dair ilk sonuçların en geç 31 Mart 2005 tarihine,</p> <p>- Tarımsal amaçlı yetiştirilen hayvanların yaşam koşullarına ilişkin denetimlerin sonuçlarının en geç 30 Nisan 2006 tarihine kadar Komisyon'a sunulması kararlaştırılmıştır.</p>

	Hayvan Kayıt Sistemi			<p>Katılım tarihinden sonra doğmuş olan veya AB içinde ticareti yapılacak olan hayvanların kulaklarına yetkililerce küpe takılacaktır.</p> <p>Yeni doğmuş ve ithal edilmiş hayvanlara 14 gün içerisinde ilgili idare tarafından pasaport çıkarılacaktır.</p>

5. LİTVANYA

Bölüm	Alt Başlık	Talepler	Sonuçlar	Talep edilmediği halde ülkelere tanınan haklar ve istisnalar	
Hayvansal Ürünler	Süt ve Süt Ürünleri	Süt ineklerinin uygunluk kriterlerinin karşılanabilmesi amacıyla üç yıllık bir geçiş süresi tanınması	Talep aynen kabul edilmiştir.		
				2006 yılının sonuna kadar 2342/1999/EC sayılı tüzüğün 1. ekinde listelenmiş olan inek çeşitlerinin damızlık ineklere verilen primlerden yararlanabilmesi kararlaştırılmıştır.	
				Süt üretim kotası:	
				Toptan Satış	1 256 440 ton
				Doğrudan Satış	390 499 ton
				Toplam Kota	1 646 939 ton
		İçimlik süt ürünlerinin ortalama yağ oranlarının 2597/97/EC sayılı tüzüğe uyum sağlamasına ilişkin olarak 1 Ocak 2009 tarihine kadar geçiş süresi tanınması	Litvanya'da üretilen içimlik süt için içimlik sütte olması gereken yağ oranlarına ilişkin gerekliliklere uyuma dair 1 Ocak 2009 tarihine kadar geçiş süresi tanınmıştır.	Sütteki ortalama ulusal yağ oranını: %3,99. 1 Ocak 2009 tarihine kadar tam yağlı sütteki yağ oranı %3,2, yarım yağlı sütteki yağ oranı %2,5 ve az yağlı sütteki yağ oranı %1 olarak belirlenmiştir. Bu şekilde üretilen içimlik sütler yalnızca ülke sınırları dahilinde ve 3. ülkelere pazarlanabilecektir.	
				Özel yeniden yapılandırma rezerv miktarı: 57 900 ton.	
				2004 -2006 yılları arasında sütçülükle uğraşan çiftçilere süt üretimini bırakmaları durumunda 55 ila 70 yaş arasında erken emeklilik planı verebilecektir.	

	Sığır ve dana eti			<u>Prim</u> <u>Hayvan Sayısı</u> <u>Kesim pirimi</u> (367,484 boğa, öküz ve inek 244,200 buzağı) <u>Topluluk özel pirimi</u> 1500,000 sığır ve dana <u>Süt ineği pirimi</u> 47,232 süt ineği
				Sığır ve dana sektörüne aktarılabacak yıllık ek ödemeler: 4,9 milyon €
Veterinerlik	Kamu Sağlıkının Korunması	Süt işleme tesislerinin AB direktiflerine uygun hale getirilmek üzere yeniden inşası veya yapılandırılması amacıyla 31 Aralık 2006 tarihine kadar geçiş süresi tanınması	-1 adet süt üretimi yapan kuruluşa Ocak 2007'ye kadar geçiş süresi tanınmıştır.	
		Et işleme tesislerinin AB direktiflerine uygun hale getirilmek üzere yeniden inşası veya yapılandırılması amacıyla 31 Aralık 2006 tarihine kadar geçiş süresi tanınması	-14 adet et üretimi yapan kuruluşa Ocak 2007'ye kadar geçiş süresi tanınmıştır.	
	Hayvan hastalıkları			1.-Büyükbaş hayvanlarda görülen tüberküloz, brusella, anzootik kanser, bulaşıcı gastroenteritis, brusella suis, ve Aujeszky hastalıklarına karşı koruma önlemleri devam ettirilebilmesi kararlaştırılmıştır. 2.-Bazı hastalıkların kontrol ve tespiti için gerekli asgari örneklem sayısı: kesilmiş hayvanlar-1100 baş, kendiliğinden ölmüş hayvan -150 baş. 3. - Canlı hayvan ve hayvan ürünlerindeki bazı madde ve kalıntıların denetlenmesi önlemlerine dair ilk sonuçların en geç 31 Mart 2005 tarihine, - Tarımsal amaçlı yetiştirilen hayvanların yaşam koşullarına ilişkin denetimlerin sonuçlarının en geç 30 Nisan 2006 tarihine kadar Komisyon'a sunulması kararlaştırılmıştır.
	Hayvan Kayıt Sistemi			Katılım tarihinden sonra doğmuş olan veya AB

				<p>içinde ticareti yapılacak olan hayvanların kulaklarına yetkililerce küpe takılacaktır.</p> <p>Yeni doğmuş ve ithal edilmiş hayvanlara 14 gün içerisinde ilgili idare tarafından pasaport çıkarılacaktır.</p>
--	--	--	--	---

6. MACARİSTAN

Bölüm	Alt Başlık	Talepler	Sonuçlar		Talep edilmediği halde ülkelere tanınan haklar ve istisnalar
Hayvansal Ürünler	Süt ve Süt Ürünleri	Referans miktarının (kotanın); - toptan satış için 2 600 000 ton - doğrudan satış için 200 000 ton toplam 2 800 000 ton olarak belirlenmesi	Toptan Satış	1 782 650 ton	Özel yeniden yapılandırma rezerv miktarı 42 780 ton olarak belirlenmiştir
			Doğrudan satış	164 630 ton	
			Toplam Kota	1 947 280 ton	
		Ek ödemelerin: 2005 – 7,3 milyon Euro 2006 – 14,6 milyon Euro 2007 – 22 milyon Euro olması	Ek ödemelerin: 2005 – 5 milyon Euro 2006 – 10,1 milyon Euro 2007 – 15,1 milyon Euro olması kararlaştırılmıştır.		
	İçimlik süt ürünlerinin ortalama yağ oranlarının 2597/97/EC sayılı tüzüğe uyum sağlamasına ilişkin olarak katılımdan itibaren beş yıl boyunca geçiş süresi tanınması ve bu süre içinde sütteki yağ oranının %2,80 olarak kalması	Talep kabul edilmiş, 1 Ocak 2009 tarihine kadar geçiş süresi tanınmıştır. Bu şekilde üretilen içimlik sütler yalnızca ülke sınırları dahilinde ve 3. ülkelere pazarlanabilecektir. Ayrıca, bu süre zarfında sütteki ulusal ortalama yağ oranının %3,85 olmasına karar verilmiştir.			
	Sığır ve dana eti	Özel pirimlerden yıl başına yararlanacak hayvan sayısının 245,000 olarak belirlenmesi	<u>Prim</u> <u>Hayvan sayısı</u> Özel sığır pirimi 70,200 baş		
		Süt ineği piriminden 300,000 baş hayvanın yararlanabilmesi	<u>Prim</u> <u>Hayvan sayısı</u> Süt ineği		

			pirimi 117,000 baş	
		Kesim piriminden ise 480,000 baş hayvanın yararlanabilmesi	<u>Prim</u> <u>Hayvan sayısı</u> <u>Kesim pirimi</u> (141,559 boğa, öküz, dana ve sığır), (94,439 buzağı)	
		Ek ödemelerin 12 milyon € olarak belirlenmesi	Sığır ve dane sektörüne aktarılacak ek ödemeler: yılda 2,936,076 €	
		Sığır etinde müdahale alımlarında katılımdan sonraki 5 yıl boyunca A kategorisinin O2 ve O3 türlerinin de dahil edilebilmesi	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
Veterinerlik	Hayvan Sağlığı	Katılımdan sonraki 10 yıl boyunca Leptospires'e karşı AB'nin korunma yükümlülüklerinden muaf olması	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
		Topluluk kurallarına uyum sağlamayan mezbaha ve kesimhanelerin onaylanması için katılımdan sonraki 5 yıl boyunca derogasyon hakkı tanınması	44 adet et üretimi yapan işletme için 31 Aralık 2006 tarihine kadar geçiş süresi tanınmıştır.	
				- Canlı hayvan ve hayvan ürünlerindeki bazı madde ve kalıntıların denetlenmesi önlemlerine dair ilk sonuçların en geç 31 Mart 2005 tarihine, - Tarımsal amaçlı yetiştirilen hayvanların yaşam koşullarına ilişkin denetimlerin sonuçlarının en geç 30 Nisan 2006 tarihine kadar Komisyon'a sunulması kararlaştırılmıştır.
	Hayvan Refahı	Buzağı ahırlarının yeniden inşası için 31 Aralık 2009 tarihine kadar geçiş süresi tanınması ve mevcut yapıların direktifin gerekliliklerinden muaf tutulması	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
	Hayvan Hastalıkları			Bazı hastalıkların kontrol ve tespiti için gerekli asgari örneklem sayısı: kesilmiş hayvanlar-33,750 baş, kendiliğinden ölmüş hayvan -4,500 baş.

				Büyükbaş hayvanlarda görülen tüberküloz, brusella, anzootik kanser, bulaşıcı gastroenteritis, brusella suis, ve Aujeszky hastalıklarına karşı koruma önlemleri devam ettirilebilmesi kararlaştırılmıştır.
	Hayvan Kayıt Sistemi			Katılım tarihinden sonra doğmuş olan veya AB içinde ticareti yapılacak olan hayvanların kulaklarına yetkililerce küpe takılacaktır. Yeni doğmuş ve ithal edilmiş hayvanlara 14 gün içerisinde ilgili idare tarafından pasaport çıkarılacaktır.
	Sınır Kontrolleri			Macaristan ve Romanya arasındaki sınır kontrollerinin belirli noktalarına ilişkin özel bir idare olması konusunda 3 yıllık geçici düzenleme yapılması hususunda anlaşılmıştır.

7. MALTA

Bölüm	Alt Başlık	Talepler	Sonuçlar	Talep edilmediği halde ülkelere tanınan haklar ve istisnalar		
Hayvansal Ürünler	Süt ve Süt Ürünleri	Ulusal üretim kotasının 60 000 ton olması	Yıllık süt üretim kotası 48 698 ton (2004 – 2008)	2005	2006	2007
				0,13 milyon Euro	0,25 milyon Euro	0,38 milyon Euro
		Sütteki yağ oranının %2,5 olması	Katılımdan itibaren 5 yıl boyunca asgari yağ oranı gerekliliğinden muaf olacaktır.			
		Süt ineği primlerinden faydalanabilmesi	Talep kabul edilmiştir. Buna göre, 454 baş hayvan süt ineği priminden yararlanabilecektir.			
				İşlenmiş sütün kalitesiyle ilgili olarak geçiş süresi tanınmıştır.		
				AB'ye uyumlu 1 adet tesis tarafından üretilen AB Direktifleriyle uyumlu olmayan işlenmemiş sütün dağıtımına ilişkin olarak 31 Aralık 2009 tarihine kadar geçiş süresi tanınmıştır.		

	Sığır ve Dana Eti	Stoklama yoğunluğu gerekliliklerine istinaden derogasyon hakkı tanınması	Süt inekleri hesaba katılmaksızın, 4,5 Lu/ha ile 1,8 Lu/ha arasında stoklama yoğunluğu için 5 yıllık bir geçiş dönemi tanınmıştır.	
				<u>Prim</u> <u>Hayvan Sayısı</u> <u>Kesim piri</u> (6,002 boğa, öküz ve sığır 17 buzağı) <u>Özel sığır piri</u> 3,201 sığır ve dana Sığır ve dana sektörüne aktarılabacak ek ödemeler : yılda 0.06 milyon €
Veterinerlik	Hayvan Sağlığı- Canlı Hayvan ve hayvansal Ürün Ticareti	Çiftliklerin ve süt ve süt ürünleri üreticilerinin geliştirilmesini ve yeniden yapılandırılmasını sağlayabilmek ve sürülerde mastitis kontrolü yapabilmek için altı yıllık bir geçiş dönemi tanınması	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
		-Belirli maddeleri ve kalıntıları tespit için yumurta ve süttten alınacak asgari örnek sayısı konusunda derogasyon hakkı tanınması	Bazı hastalıkların kontrol ve tespiti için gerekli asgari örneklem sayısı: kesilmiş hayvanlar-650 baş, kendiliğinden ölmüş hayvan -90 baş.	
		Kalıntıları tespit edebilmek için diğer üye ülkelerin akredite laboratuvarlarını kullanabilmesi için izin verilmesi	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
		Diğer üye ülkelerden ve üçüncü ülkelerden canlı hayvan ve hayvan ürünleri ithalatına ilişkin mevcut koruma önlemlerini devam ettirebilmesi		İrlanda ve İngiltere'ye ilişkin olarak kuduz hastalığına karşı alınan önlemlerin, Malta'ya ilişkin olarak da kuduz, trişinoz ve ekinokok hastalıklarına yönelik olarak uygulamaya devam edilmesine karar verilmiştir.
		Ek Sağlık kontrolleri yapabilmesi	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	

	<p>-Taze etin topluluk içinde ticaretini etkileyen sağlık sorunlarına ilişkin 64/433/EEC sayılı direktifin 3(1a) maddesinin,</p> <p>-Et ürünlerinin topluluk içinde ticaretini etkileyen sağlık sorunlarına ilişkin 77/99/EEC sayılı direktifin 3(1) maddesinin,</p> <p>-Kıymanın ve et karışımlarının üretimini ve piyasada sunulmasına ilişkin 94/65/EEC sayılı direktifin 3(1b)(i) ve (ii) maddelerinin,</p> <p>Uygulanması ve mezbaha ve kesim işlemlerinin kontrolleri ve yeniden yapılandırılmaları için 6 yıllık bir geçiş dönemi tanınması</p>	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
	-Belirli maddeleri ve kalıntıları tespit için yumurta ve süten alınacak asgari örnek sayısı konusunda derogasyon hakkı tanınması	Bazı hastalıkların kontrol ve tespiti için gerekli asgari örneklem sayısı: kesilmiş hayvanlar-650 baş, kendiliğinden ölmüş hayvan -90 baş.	
	Kalıntıları tespit edebilmek için diğer üye ülkelerin akredite laboratuvarlarını kullanabilmesi için izin verilmesi	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
	Hayvan atıklarının yok edilmesi için eritmek yerine, yakıp kül haline getirme yöntemlerinin kullanılması ve düşük ve yüksek riskli maddelerin kontrollü bir şekilde ortadan kaldırılmasına istinaden derogasyon hakkı tanınması	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
Hayvan sistemi	kayıt		Katılım tarihinden sonra doğmuş olan veya AB içinde ticareti yapılacak olan hayvanların kulaklarına yetkililerce küpe

				<p>takılacaktır.</p> <p>Yeni doğmuş ve ithal edilmiş hayvanlara 14 gün içerisinde ilgili idare tarafından pasaport çıkarılacaktır.</p>
	Hayvan Refahı			<p>- Canlı hayvan ve hayvan ürünlerindeki bazı madde ve kalıntıların denetlenmesi önlemlerine dair ilk sonuçların en geç 31 Mart 2005 tarihine,</p> <p>- Tarımsal amaçlı yetiştirilen hayvanların yaşam koşullarına ilişkin denetimlerin sonuçlarının en geç 30 Nisan 2006 tarihine kadar Komisyon'a sunulması kararlaştırılmıştır.</p>
				Büyükbaş hayvanlarda görülen tüberküloz, brusella, enzootik kanser, bulaşıcı gastroenteritis, brusella suis, ve Aujeszky hastalıklarına karşı koruma önlemleri devam ettirilebilmesi kararlaştırılmıştır

8. POLONYA

Bölüm	Alt Başlık	Talepler	Sonuçlar		Talep edilmediği halde ülkelere tanınan haklar ve istisnalar
Hayvansal Ürünler	Süt ve Süt Ürünleri	Süt üretim miktarı kotasının katılımından sonraki yıllar bazında belirlenmesi	Toplam Satış	8 500 000 ton	Özel yeniden yapılandırma rezerv miktarı 416 126 ton olarak belirlenmiştir
			Doğrudan Satış	464 017 ton	
			Toplam Kota	8 964 017 ton	
					Süt ve süt ürünlerine aktarılabilecek ek ödemeler: 2005 – 23,1 milyon Euro 2006 – 46,3 milyon Euro 2007 – 69,6 milyon Euro
					Süt üretim kotalarının bireysel üreticilere dağıtılması ve dolayısıyla ilk kota yılında ek vergi ödemelerinden muaf olmaları konusunda bir yıllık geçiş süresi vardır.
		Ementalski ve Parmezan peynirlerinin özel depolama desteği planına dahil edilmesi	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır		

		AB'nin düzenlemelerinde belirtilen içimlik sütteki yağ oranına uyum sağlamayan sütlerin iç pazarda ve 3. ülkelere satılabilmesi için katılımdan sonra iki yıllık bir süre tanınması	Sütteki ulusal ortalama yağ oranı: %3,90. Katılımdan sonraki 5 yıl boyunca geçiş dönemi sağlanacak ve bu kriteri karşılamayan içimlik sütler Polonya'da ve 3. ülkelere pazarlanabilecektir.	
Sığır ve dana eti		Kesim pirimi için ulusal tavanın -Boğa, öküz ve inekler için 2,021,000 baş hayvan -buzagağular için 1,017,000 baş hayvan olarak belirlenmesi	<u>Pirim</u> <u>boğa, öküz, inek</u> <u>Buzağı</u> Kesim Pir. 1.815.430 839.518 Özel sığır Pir. 926.000 -	Ek Ödemeler: 27,3 €
		Süt inekleri pirimi için ulusal tavanın 1,5 milyon baş hayvan olarak belirlenmesi	<u>Pirim</u> <u>boğa, öküz, inek</u> <u>Damızlık inek</u> 325.581 <u>Primi</u>	
		Süt üretiminin sağlandığı sığırlar aynı zamanda sığır yetiştirilmesi alanında da sayıldığı için ("iki yönlü kullanım") bu sığırlarında süt ineği pirimine tabi olması	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
				İşlenmiş etin piyasaya sürülmesine ilişkin gereklilikleri yerine getirmek için 31 Aralık 2007 ve etin hazırlanmasına ilişkin gereklilikleri yerine getirmek için 31 Aralık 2006 tarihine kadar geçiş süresi tanınmıştır.
		Sığır etinde müdahale alımlarında R2, R3, O2 ve O3 türlerinin de dahil edilebilmesi	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
				1254/1999/EC sayılı tüzüğün 3(f) maddesinden istisna olarak, bahsi geçen tüzüğe dair detaylı kuralları ortaya koyan 2342/1999/EC sayılı tüzüğün 1. ekinde sıralanmış inek çeşitlerinin, 2006 yılı sonuna kadar 1254/1999/EC Sayılı tüzüğün 3. ara

				başlığı ile belirlenmiş damızlık ineklere verilen pirimlerden yararlanabileceğine karar verilmiştir.
Veterinerlik	Hayvan Sağlığı-Canlı Hayvan ve hayvansal Ürün Ticareti	Katılımdan sonraki 2-3 yıl süresince - 1 mililitre sütteki azami genel bakteri sayısı 400 000 ve somatik hücre sayısı 500 000 olan çiğ sütün üretilen ürünlerin iç piyasaya sürülmesi	Bu tip süttten üretilen ürünler yalnızca iç pazarda pazarlanabilecektir.	
		1.Üretim gerekliliklerini yerine getirmeden süt üreten ve ürünleri koşullara uygun olarak işlemeyen çiftçiler için katılımdan sonraki iki ila üç yıl boyunca geçici derogasyon verilmesi 2.Koşulları sağlamayan çiğ süt ve süt ürünleri nin iç alımı, işlenmesi ve iç pazarda satışa sunulabilmesi için geçici bir düzenleme yapılması	AB'ye uyumlu, farklı üretim hatları kullanan 56 adet tesis tarafından üretilen ve AB Direktifleriyle uyumlu olmayan işlenmemiş sütün değıtılması, bu tesislerde üretilecek ürünlerin özel olarak işaretlenmesi ve hiç bir şekilde bir başka AB ülkesinde satılmaması koşuluya kabul edilmiştir. Geçiş süreleri: 29 işletme – 30 Haziran 2005 14 işletme – 31 Aralık 2005 13 işletme - 31 Aralık 2006	
		Geleneksel yöntemlerle üretilen Bryndza ve Oscypek isimli bölgesel ürünlerin üretimi ve piyasaya sürülmesine ilişkin olarak devamlı derogasyon hakkı verilmesi	Talep kabul edilmemiştir.	
		Et ve et ürünleri üretimi ile ilgili veterinerlik koşullarını sağlamayan ve üretim havmi düşük kapasiteli işletmelere izin verilen miktardan daha fazla olan işletmelerin ürettikleri ürünlerin iç piyasada satışına geçici olarak izin verilmesi ya da 3. ülkelere ihracatına katılımdan sonraki 4 yıl boyunca izin verilmesi	-332 adet et üretimi yapan kuruluşa Aralık 2007'ye kadar geçiş süresi tanınmıştır. Bu süreler çerçevesinde söz konusu işletmelerde üretilen ürünler yalnızca iç piyasada ve ya 3. ülkelere pazarlanabilecektir	

				<p>- Canlı hayvan ve hayvan ürünlerindeki bazı madde ve kalıntıların denetlenmesi önlemlerine dair ilk sonuçların en geç 31 Mart 2005 tarihine,</p> <p>- Tarımsal amaçlı yetiştirilen hayvanların yaşam koşullarına ilişkin denetimlerin sonuçlarının en geç 30 Nisan 2006 tarihine kadar Komisyon'a sunulması kararlaştırılmıştır.</p>
	Hayvan Kayıt Sistemi			<p>Katılım tarihinden sonra doğmuş olan veya AB içinde ticareti yapılacak olan hayvanların kulaklarına yetkililerce küpe takılacaktır.</p> <p>Yeni doğmuş ve ithal edilmiş hayvanlara 14 gün içerisinde ilgili idare tarafından pasaport çıkarılacaktır.</p>
	Hayvan Hastalıkları			<p>Bazı hastalıkların kontrol ve tespiti için gerekli asgari örneklem sayısı: kesilmiş hayvanlar-10,550 baş, kendiliğinden ölmüş hayvan -1,650 baş.</p>
				<p>Büyükbaş hayvanlarda görülen tüberküloz, brusella, enzootik kanser, bulaşıcı gastroenteritis, brusella suis, ve Aujeszky hastalıklarına karşı koruma önlemleri devam ettirilebilmesi kararlaştırılmıştır</p>

9. SLOVAKYA

Bölüm	Alt Başlık	Talepler	Sonuçlar		Talep edilmediği halde ülkelere tanınan haklar ve istisnalar
Hayvansal Ürünler	Süt ve Süt Ürünleri	Ulusal süt üretim kotasının; - işleme sanayisine satılmak üzere 1 140 litre - işletmelerden doğrudan satılmak üzere 60 milyon litre Toplam 1 200 milyon litre olarak tesbit edilmesi	Toptan Satış	990 810 ton	Özel yeniden yapılandırma rezerv miktarı 27 472 ton olarak belirlenmiştir
			Doğrudan Satış	22 560 ton	

		Belirlenen kotalar dahilinde süt ineklerine süt için ton başına doğrudan ödeme yapmaya devam edebilmesi	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır.	
				Süt ve süt ürünlerine aktarılabacak ek ödemeler: 2005 – 2,6 milyon Euro 2006 – 5,2 milyon Euro 2007 – 7,9 milyon Euro
				Sütteki ulusal ortalama yağ oranı: %3,71
	Sığır ve dana eti	Ulusal Tavanın; -Süt inekleri için 50,000 baş hayvan -Boğalara ve öküzlere kesim pirimi ödemesi için 130,000 baş hayvan olarak tespit edilmesi	<u>Pirim</u> <u>Boğa-öküz-inek</u> <u>Buzağı</u> <u>Damızlık inek pr.</u> 28,080 - <u>Kesim Pirimi</u> 204,062 - <u>Özel sığır Pirimi</u> 78,348 -	Sığır ve dana sektörüne aktarılabacak ek ödemeler: yılıda 4,500,535 €
		Ulusal Tavanın; -270,000 dişi koyun -30,000 keçi -toplam 300,000 baş hayvan olarak belirlenmesi	Pirimlerden yararlanacak azami dişi koyun miktarının 305,756 baş olarak belirlenmiştir	Koyun ve keçi için ayrılan toplam ödenek: 323,000 €
Veterinerlik	Hayvan Sağlığı-Canlı Hayvan ve hayvansal Ürün Ticareti	Aşağıdaki tesislerde tüm genel ve özel hijyen standartlarının tam olarak uygulanması için 31 Aralık 2006 tarihine kadar geçiş dönemi tanınması: - Süt ve süt ürünleri üretimi yapan azami 6 adet bireysel sanayi işletmesi ve özel süt ürünleri üretimi yapan azami 10 adet bireysel sanayi işletmesi	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
		Sınırlı kapasitesi olan 1 işletme için derogasyon tanınması: - Yılıda 2 milyon litreye kadar süt üretim kapasitesi olan 17 işletme için süt ve süt ürünleri işletmelerinin onaylanması için gerekli genel ve özel inşaa ve		

		<p>teknik koşullar konusunda özel derogasyon</p> <p>- 50 bin litreye kadar süt üretim hacmi bulunan 46 işletme için, işletmelerinin onaylanması için gerekli genel ve özel inşaa ve teknik koşulların yanısıra ürünlerin üretimi, paketlenmesi ve depolanmasına ilişkin genel ve özel hijyen gereklilikleri konusunda derogasyon</p>		
		<p>İleride daha başka işlemlere tabi tutulmak üzere çiğ koyun sütünden "süzme koyun peyniri" üreten, yıllık 500 bin litreye kadar süt üretim kapasitesi olan dağ çiftliklerine işletmelerinin onaylanması için gerekli genel ve özel inşaa ve teknik koşullarını, ürünlerin üretimine, paketlenmesine ve depolanmasına ilişkin genel ve özel hijyen gereklilikleri ve HACCP sistemi gibi kontrol sistemleri için özel derogasyon tanınması</p>	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır.	
		<p>Çiğ sütün doğrudan tüketim için pazarlanmasına ilişkin 46/92/EEC sayılı direktifin 4.maddesinin uygulanmaması amacıyla derogasyon tanınması</p>	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır.	
		<p>Pastörizasyona tabi tutulmaksızın çiğ ya da işlenmemiş keçi sütü kullanarak süt ürünü üretilmesine ilişkin 46/92/EEC sayılı direktifin 6.maddesinin 1.fıkrasının uygulanmaması amacıyla derogasyon tanınması</p>	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır.	
		<p>Bryndza peyniri üretimi yapan 7 işletmenin "özel derogasyonları olan sınırlı kapasiteli işletmeler" olarak değil, üretim kapasitelerinden ve üretim yapılarından ötürü "sanayileşmiş</p>	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır.	

		işletmeler” olarak sınıflandırılmaları konusunda derogasyon tanınması		
		3. ülkelerden ithal edilen canlı hayvan ve hayvan ürünlerinin sınır veterinerlik kontrollerini gerçekleştirmek üzere kurulan 3 sınır denetleme noktasının gerekli alt yapılarının tamamlanabilmesi için 31 Aralık 2006 tarihine kadar sürecek bir geçiş dönemi verilmesi	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
		Sağlık denetimlerinin ve veteriner kontrollerinin asgari fiyatlarının belirlenen Topluluk asgari fiyatlarına uyarlanabilmesi için 3 yıllık bir geçiş süresi	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
		Aşağıdaki tesislerde tüm genel ve özel hijyen standartlarının tam olarak uygulanması için 31 Aralık 2006 tarihine kadar geçiş dönemi tanınması: -Taze et üretimi ve satışı yapan azami 6 adet bireysel sanayi işletmesi-mezbahalar ve kesimhaneler. -Kırmızı etten ve tavuk etinden et ürünleri üretimi yapan azami 37 adet bireysel sanayi işletmesi	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır	
		Sınırlı kapasitesi olan 1 işletme için derogasyon tanınması	-1 adet et üreten işletmeye Aralık 2006’ya kadar geçiş süresi tanınmıştır.	
	Hayvan Hastalıkları			Büyükbaş hayvanlarda görülen tüberküloz, brusella, enzootik kanser, bulaşıcı gastroenteritis, brusella suis, ve Aujeszky hastalıklarına karşı koruma önlemleri devam ettirilebilmesi kararlaştırılmıştır

				Bazı hastalıkların kontrol ve tespiti için gerekli asgari örneklem sayısı: kesilmiş hayvanlar-13,400 baş, kendiliğinden ölmüş hayvan -1,800 baş.
				Katılım tarihinden sonra doğmuş olan veya AB içinde ticareti yapılacak olan hayvanların kulaklarına yetkililerce küpe takılacaktır. Yeni doğmuş ve ithal edilmiş hayvanlara 14 gün içerisinde ilgili idare tarafından pasaport çıkarılacaktır.
				- Canlı hayvan ve hayvan ürünlerindeki bazı madde ve kalıntıların denetlenmesi önlemlerine dair ilk sonuçların en geç 31 Mart 2005 tarihine, - Tarımsal amaçlı yetiştirilen hayvanların yaşam koşullarına ilişkin denetimlerin sonuçlarının en geç 30 Nisan 2006 tarihine kadar Komisyon'a sunulması kararlaştırılmıştır.

10. SLOVENYA

Bölüm	Alt Başlık	Talepler	Sonuçlar		Talep edilmediği halde ülkelere tanınan haklar ve istisnalar
Hayvansal Ürünler	Süt ve Süt Ürünleri	Süt üretim miktarı kotalarının üreticiler arasında paylaşılmasına ilişkin olarak 31 Aralık 2013 tarihine kadar geçiş dönemi tanınması	Toplam satış	467 063 ton	Özel yeniden yapılandırma rezerv miktarı 16 214 ton olarak belirlenmiştir
			Doğrudan Satış	93 361 ton	
		İçimlik sütteki ortalama yağ oranının belirlenebilmesi için 31 Aralık 2006 tarihine kadar geçiş dönemi tanınması	Sütteki ulusal ortalama yağ oranı: %4,13.		
					Süt üretim kotalarının bireysel üreticilere dağıtılması ve dolayısıyla ilk kota yılında ek vergi ödemelerinden muaf olmaları konusunda bir yıllık geçiş süresi tanınmıştır.
					Süt ve süt ürünlerine aktarılacak ek ödemeler: 2005 – 1,45 milyon Euro 2006 – 2,9 milyon Euro

				2007 – 4,35 milyon Euro																		
	Sığır ve dana eti	Damızlık inekler için ayrılan pirimlerin üreticiler arasında paylaşılmasına dair 31 Aralık 2013 tarihine kadar geçiş dönemi tanınması		Sığır ve dana sektörüne aktarılacak ek ödemeler: yılda 2,964,780 €																		
			<table border="0"> <tr> <td><u>Pirim</u></td> <td><u>Boğa-öküz-inek</u></td> <td></td> </tr> <tr> <td><u>Buzağı</u></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td><u>Damızlık inek pr.</u></td> <td>86,384</td> <td>-</td> </tr> <tr> <td><u>Kesim Pirimi</u></td> <td></td> <td>161,137</td> </tr> <tr> <td></td> <td>35,852</td> <td></td> </tr> <tr> <td><u>Özel sığır Pirimi</u></td> <td>92,276</td> <td>-</td> </tr> </table>	<u>Pirim</u>	<u>Boğa-öküz-inek</u>		<u>Buzağı</u>			<u>Damızlık inek pr.</u>	86,384	-	<u>Kesim Pirimi</u>		161,137		35,852		<u>Özel sığır Pirimi</u>	92,276	-	
<u>Pirim</u>	<u>Boğa-öküz-inek</u>																					
<u>Buzağı</u>																						
<u>Damızlık inek pr.</u>	86,384	-																				
<u>Kesim Pirimi</u>		161,137																				
	35,852																					
<u>Özel sığır Pirimi</u>	92,276	-																				
Veterinerlik	Kamu Sağlıkının Korunması	Hayvan yetiştiricileri birliklerinin yeterlilikleri ve yükümlülükleri tam olarak karşılayabilmeleri için Slovenya 31 Aralık 2006 tarihine kadar geçiş süresi tanınması	Bu talebin sonucuna ilişkin bilgi bulunamamıştır																			
		Ülkenin Aujeszky hastalığının bulunmadığı ülkeler arasında listelenmesi	Büyükbaş hayvanlarda görülen tüberküloz, brusella, enzootik kanser, bulaşıcı gastroenteritis, brusella suis, ve Aujeszky hastalıklarına karşı koruma önlemleri devam ettirilebilmesi kararlaştırılmıştır																			
				Bazı hastalıkların kontrol ve tespiti için gerekli asgari örneklem sayısı: kesilmiş hayvanlar-1,900 baş, kendiliğinden ölmüş hayvan -250 baş.																		
				<ul style="list-style-type: none"> - Canlı hayvan ve hayvan ürünlerindeki bazı madde ve kalıntıların denetlenmesi önlemlerine dair ilk sonuçların en geç 31 Mart 2005 tarihine, - Tarımsal amaçlı yetiştirilen hayvanların yaşam koşullarına ilişkin denetimlerin sonuçlarının en geç 30 Nisan 2006 tarihine kadar Komisyon'a sunulması kararlaştırılmıştır. 																		

ÖZGEÇMİŞ

1975 yılında Gaziantep'in Nizip ilçesinde doğdu. İlk orta ve lise öğrenimini Nizip'te tamamladı. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nden 1998 yılında bölüm birincisi olarak mezun oldu. Aynı yıl Atatürk üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı. 1999 yılında Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Tarım Politikası ve Yayım Anabilim Dalına Araştırma görevlisi olarak girdi. 2002 yılında Yüksek Lisans Çalışmalarını tamamlayarak Doktora öğrenimine başladı. Halen aynı üniversitede Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.